

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**I. DÜNYA SAVAŞI YILLARINDA
OSMANLI DEVLETİ'NDE CASUSLUK FAALİYETLERİ
(1914-1918)**

DOKTORA TEZİ

Abdullah LÜLECI

**Enstitü Anabilim Dalı : Tarih
Enstitü Bilim Dalı : Tarih**

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Bünyamin KOCAOĞLU

OCAK – 2014

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

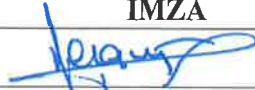

I. DÜNYA SAVAŞI YILLARINDA
OSMANLI DEVLETİ'NDE CASUSLUK FAALİYETLERİ
(1914-1918)

DOKTORA TEZİ

Abdullah LÜLEÇİ

Enstitü Anabilim Dalı : Tarih
Enstitü Bilim Dalı : Tarih

“Bu tez 10.01.2014 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Doç.Dr. Bünyamin KOCAOĞLU	Basarılı	
Prof. Dr. Haluk SELVİ	Basarılı	
Prof. Dr. Enis ŞAHİN	Basarılı	
Doç. Dr. Önder DUMAN	Basarılı	
Yrd. Doç. Dr. Abdurrahman BENLİ	Basarılı	

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Abdullah LÜLECI

10.01.2014

ÖNSÖZ

Eski çağlardan beri farklı metotlarla kullanıla gelen casusluk, savaşların kazanılması için başvurulan en önemli çalışmalardan biridir. Savaşta bir devletin niyet ve maksadı hakkında bilgi sahibi olmak, bazen askeri ve teknolojik üstünlükten daha fazla yeğlenir. Bu nedenle savaş gibi olağanüstü bir durumda her türlü olumsuzluktan kaçınan devlet, düşmanın askeri gücü, donanımı ve harekât planı gibi stratejik bilgilerine önceden sahip olmak zorundadır. Osmanlı Devleti de kuruluşundan itibaren birçok devletin casusluk çalışmalarına maruz kaldı. Hatta etkileri itibariyle dünya tarihinde derin izler bırakan I. Dünya Savaşı, bu faaliyetlerin zirvesini teşkil eder. Osmanlı topraklarında gerek düşman devletlerin gerekse bu devletlerin Türk düşmanlığı ile tarafına çektiği ayrılıkçı Osmanlı unsurlarının casuslukları, tarihçilere geniş bir çalışma sahası sunmaktadır. Bu vesile ile Cihan Harbi'nin enkaz kalıntıları arasında kalan casusluk faaliyetlerini “ I. Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı Devleti'nde Casusluk Faaliyetleri (1914-1918) adlı doktora tez çalışmasında ele almayı uygun gördük.

Tez çalışmamız boyunca bilgisini ve deneyimini yoğun çalışma koşullarına rağmen cömertçe paylaşan çok değerli danışman hocam sayın Doç. Dr. Bünyamin KOCAOĞLU'na teşekkürlerimi yinelemek yetersiz kalacaktır. Tez çalışmamızın her aşamasında yer alan ve kendisine çok şey borçlu olduğum değerli hocam Prof. Dr. Haluk SELVİ ve yine tez çalışmamız boyunca her türlü kolaylığı gösteren Yrd. Doç. Dr. Abdurrahman BENLİ'ye teşekkürlerimi sunarım. Öğrencileri olduğum ve desteklerini her zaman hissettiğim Prof. Dr. Mehmet ALPARGU, Prof. Dr. Enis ŞAHİN, Prof. Dr. Arif BİLGİN ve Yrd. Doç. Dr. Aziz TUNCER'e minnettarım. Ayrıca arkadaşlarım, Süleyman UYGUN, Levent AYABAKAN, Fetnan DERVİŞ, Vesile TANINMIŞ, Melih BARÇIN ve Murat SERDAROĞLU'na destek ve yardımları için müteşekkirim. Yine değerli büyüklerim Ayhan ÇAĞLAR ve Seyhan AYDIN'a çalışmamız boyunca gösterdikleri iyi niyet ve yardımlardan dolayı teşekkür borçluyum. Bunların yanında Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Genelkurmay Atase Arşivi, Kızılay Arşivi, Beşiktaş Deniz Müzesi Arşivi, İSAM Kütüphanesi, İstanbul Atatürk Kitaplığı, Bayezid Devlet Kütüphanesi, Ankara Milli Kütüphane, TBMM Kütüphanesi ve Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü idareci ve çalışanlarına gösterdikleri anlayış ve nezaketten dolayı teşekkür ediyorum.

Ayrıca haklarını hiçbir zaman ödeyemeyeceğim aileme sonsuz sevgi ve saygılarımı sunarım. Onların sevgi ve şefkati olmasa her şey çok daha zor olurdu.

Abdullah LÜLECI

10.01.2014

İÇİNDEKİLER

TABLO LİSTESİ	vi
RESİM LİSTESİ	vii
ÖZET.....	viii
SUMMARY.....	ix

GİRİŞ	1
-------------	---

BÖLÜM 1: I. DÜNYA SAVAŞI YILLARINDA OSMANLI DEVLETİ ALEYHİNDE KURULAN CASUS TEŞKİLATLARI VE KULLANILAN TEKNİKLER

1.1. I. Dünya Savaşı'nın Cereyan Ettiği Sahada Osmanlı Devleti'ne Karşı Oluşturulan Casus Teşkilatları	11
1.1.1. Köstence Rus Casus Teşkilatı	11
1.1.2. Taşöz Casus Teşkilatı	16
1.1.3. Makedonya (Drama) Casus Teşkilatı	20
1.1.4. Rus Casus Teşkilatı	21
1.1.5. İzmir Casus Teşkilatı	24
1.1.6. Enez Casus Teşkilatı	27
1.1.7. İstanbul Casus Teşkilatı	28
1.1.8. Antalya ve Havalisi Casus Teşkilatı	32
1.1.9. Ayvalık ve Havalisi Casus Teşkilatı	34
1.1.10. Kıbrıs Casus Teşkilatı	37
1.1.11. Suriye, Filistin ve Beyrut Havalisindeki Casusluk Teşkilatları	38
1.1.12. Musul ve Havalisi Casus Teşkilatı	40
1.1.13. Adana ve Havalisi Casus Teşkilatı	40
1.1.14. Bükreş Ermeni Casus Teşkilatı	41
1.1.15. Lyon Rus Casus Teşkilatı	43
1.2. Tarafsız Ülkelerde Osmanlı Devleti'ne Karşı Oluşturulan Casus Teşkilatları	44
1.2.1. Rotterdam İngiliz Casus Teşkilatı	44
1.2.2. İsviçre İngiliz Casus Teşkilatı	46
1.2.3. Flemenk Rus Casus Teşkilatı	47
1.3. Casusların Kullanmış Oldukları Teknikler	48
1.3.1. Kuş ve Güvercinler Vasıtasıyla Casusluk	48
1.3.2. Telsiz, Telgraf ve Telefon Yoluyla Casusluk	49
1.3.3. Saç ve Damaklar Vasıtasıyla Casusluk	52
1.3.4. Vagonlara Bazı İşaret ve Rakamlar Yoluyla Casusluk	53
1.3.5. Yazı Zuhuru, Limon Suyu ve Parola Yoluyla Casusluk	54
1.3.6. Sigara Kâğıtları Vasıtasıyla Casusluk	56
1.3.7. Paketlerin Üzerlerinde Bulunan İpler Vasıtasıyla Casusluk	57
1.3.8. Flora ve İpekli Kâğıtlar ile Casusluk	59
1.3.9. Kartpostallar Yoluyla Casusluk	60

1.3.10. Diğer Casusluk Teknikleri	61
---	----

BÖLÜM 2: OSMANLI TEBAASININ KARIŞTIĞI CASUSLUK

FAALİYETLERİ	62
2.1. Müslüman Tebaanın Karıştığı Casusluk Faaliyetleri	62
2.2. Gayrimüslim Tebaanın Karıştığı Casusluk Faaliyetleri	73
2.2.1. Rum Casusluk Faaliyetleri	78
2.2.1.1. Karadeniz'in Sahil ve İç Kesimlerinde Rum Casusluk Faaliyetleri ..	78
2.2.1.2. Marmara ve Havalisinde Rum Casusluk Faaliyetleri	81
2.2.1.3. Anadolu'nun Batı Kıyılarında Rum Casusluk Faaliyetleri.....	88
2.2.1.4. Anadolu'nun Güney Sahillerinde Rum Casusluk Faaliyetleri	97
2.2.1.5. Doğu Vilayetlerinde Rum Casusluk Faaliyetleri	101
2.2.1.6. Balkan Coğrafyasında Rum Casusluk Faaliyetleri.....	102
2.2.2. Ermeni Casusluk Faaliyetleri	105
2.2.2.1. Doğu Vilayetlerinde Ermeni Casusluk Faaliyetleri	106
2.2.2.2. Anadolu'nun Güney ve Batı Kesimlerinde Ermeni Casusluk Faaliyetleri	113
2.2.2.3. Marmara ve Havalisinde Ermeni Casusluk Faaliyetleri	115
2.2.2.4. Ermeni Komitelerinin Casusluk Faaliyetlerindeki Rolü	118
2.2.2.5. Tarafsız Ülkelerde Ermeni Casusluğu	121
2.2.3. Musevi Casusluk Faaliyetleri	122
2.2.4. Nesturi Casusluk Faaliyetleri	123
2.2.5. Diğer Unsurların Casusluk Faaliyetleri.....	125

BÖLÜM 3: İTİLAFA KUVVETLERİ TARAFINDAN GERÇEKLEŞTİRİLEN

CASUSLUK FAALİYETLERİ	127
3.1. İtilaf Devletleri Hizmetinde Bulunan Casuslar	127
3.2. İngiliz Casusluk Faaliyetleri	138
3.2.1. Anadolu'nun Farklı Bölgelerinde İngiliz Casusluk Faaliyetleri	138
3.2.2. Sahil Bölgelerinde İngiliz Casusluğu.....	146
3.2.3. İttifak Tebaasından Bazı Kişilerin ve Tarafsız Ülke Vatandaşlarının İngiliz Casusluğuna Hizmeti	148
3.2.4. Balkan Coğrafyasında İngiliz Casusluk Faaliyetleri.....	149
3.2.5. İranlı Casusların İngiliz Casusluk Faaliyetlerinde Kullanılması	151
3.2.6. Beyrut, Suriye ve Filistin Dolaylarında İngiliz Casusluğu	153
3.2.7. İngiliz Çıkarlarına Hizmet Eden Hintli Casuslar	154
3.2.8. Irak ve Havalisinde İngiliz Casusluk Faaliyetleri	155
3.2.9. Arabistan Coğrafyasında İngiliz Casusluk Faaliyetleri	158
3.3. Rus Casusluk Faaliyetleri.....	159
3.3.1. Doğu Vilayetlerinde Rus Casusluk Faaliyetleri.....	159
3.3.2. Irak ve Havalisinde Rus Casusluk Faaliyetleri	162
3.3.3. İttifak Tebaasından Bazı Şahısların Rusya Hesabına Casusluk Yapmaları .	163

3.3.4. Balkan Coğrafyasında Rus Casusluk Faaliyetleri.....	164
3.3.5. Diğer Rus Casusluk Faaliyetleri	167
3.4. Fransız Casusluk Faaliyetleri	169
3.5. İtalyan Casusluk Faaliyetleri	172
3.6. Sırp Casusluk Faaliyetleri	175
3.7. Rumen Casusluk Faaliyetleri	176
3.8. Amerikan Casusluk Faaliyetleri	177
3.9. Yunan Casusluk Faaliyetleri	179
3.10. Diğer Casusluk Faaliyetleri.....	184

BÖLÜM 4: OSMANLI DEVLETİ'NİN CASUSLUK FAALİYETLERİNE KARŞI ALDIĞI TEDBİRLER

ALDIĞI TEDBİRLER	188
4.1. Adli Tedbirler.....	188
4.2. Siyasi Tedbirler	199
4.2.1. Casusluğun Yasaklanması, Men Edilmesi	199
4.2.2. Paso, Pasaport ve Harita Kullanımı	201
4.2.3. Casusların Mübadele Antlaşmaları Kapsamı Dışında Tutulmaları	202
4.2.4. Ödüllendirme ve Yardım	203
4.3. Askeri Tedbirler	204
4.3.1. Casusluğun Önlenmesi ve Casuslardan korunma Yolları.....	204
4.3.2. Memur İhtiyacı ve Karşı Casusluk.....	210
4.3.3. Casuslukla Mücadelede İlanlar	214

SONUÇ.....	216
KAYNAKÇA	219
EKLER.....	235
ÖZGEÇMİŞ.....	249

KISALTMALAR

ATASE	Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi
A. MTZ. CL	Sadaret Cebel-i Lübnan
A.}MKT. UM	Sadaret Umum Vilayat Evrakı
A.} MTZ (04)	Sadaret Bulgaristan
BEO	Bab-1 Ali Evrak Odası
BDH	Birinci Dünya Harbi Kataloğu
Bkz	Bakınız
BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
Çev	Çeviren
ÇTTAD	Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi
DH. EUM. 1. Şube	Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Birinci Şube
DH. EUM. 2. Şube	Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti İkinci Şube
DH. EUM. 3. Şube	Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Üçüncü Şube
DH. EUM. 4. Şube	Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Dördüncü Şube
DH. EUM. 5. Şube	Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Beşinci Şube
DH. EUM. 6. Şube	Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Altıncı Şube
DH. EUM. 7. Şube	Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Yedinci Şube
DH. EUM. ECB	Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Ecanib
DH. EUM. EMN	Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Emniyet Şubesi
DH. EUM. MH	Dâhiliye Nezareti Muhasebe
DH. EUM. KLH	Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Kalem-i Hususi
DH. EUM. MEM	Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Memurin Kalem-i

DH. EUM. SSM	Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Mûdûriyeti Seyrusefain Mûdûriyeti
DH. HMŞ	Dâhiliye Nezareti Hukuk Mûşavirliği
DH. KMS	Dâhiliye Nezareti Kalem-i Mahsus
DH. MKT	Dâhiliye Nezareti Mektubi Kalemî
DH. MUİ	Dâhiliye Nezareti Muhaberat-ı Umumiye İdaresi
DH. SYS	Dâhiliye Nezareti Siyasi Kısım
DH. ŞFR	Dâhiliye Nezareti Şifre Kalemî
DİA.	Diyanet İslam Ansiklopedisi
HR. HMŞ. İŞO	Hariciye Nezareti Hukuk Mûşavirliği İstişare Odası
HR. İM	Hariciye Nezareti İstanbul Murahaslđı
İ. DUİT	İradeler Dosya Usulü
İ..HB	İradeler Harbiye
MF. MKT	Maarif Nezareti Mektubi Kalemî
MV	Meclis-i Vükela Mazbataları
ŞD	Şura-yı Devlet
OTAM.	Osmanlı Tarihi Araştırmaları Merkezi

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Ayvalık'ta Casusluktan ve Vatana İhanet Suçundan Yargılanan Şahıslar	35
Tablo 2: Urla'daki Zararlı Şahıslar ile Sisam'a Firar Edeceklerin ve Bunlara Yardımda Bulunacakların Listesi.....	90
Tablo 3: Söke'de Bulunan Osmanlı Devleti'nce Sabıkalı Şahısların Listesi.....	92
Tablo 4: Söke'ye Bağlı Yeniköy Karyesi'ndeki Zararlı Rumların Listesi.....	92
Tablo 5: Söke'nin Akköy Nahiyesi'nin Yoran Karyesi ile Bağ Arası Nahiyesi Merkezindeki Osmanlı Vatandaşı Olupta Yunan Emellerine Hizmet Eden Rumların Listesi	93
Tablo 6: Fethiye'de Casusluk Yaptıkları Bildirilen Rumların İsimleri.....	95
Tablo 7: Mut'a Casusluk ve Siyasi Suç Nedeniyle Sevk Edilen Rumlar ile İki Yunanlının Listesi	99
Tablo 8: Yunanistan'da İtilaf Devletleri Hesabına Casusluk Yapanların Listesi	103
Tablo 9: Atina'da İtilaf Devletlerine Hizmet Eden Rumların Listesi	104
Tablo 10: İstanbul'a Geldikleri Bildirilen Casusların Listesi	130
Tablo 11: Avusturya Tarafından Osmanlı Devleti'ne Bildirilen Şüpheli Şahısların Listesi.....	132
Tablo 12: İsviçre Tebaalı Olan ve Düşman İstihbarat Hizmetinde Bulunan Şahısların Listesi.....	133
Tablo 13: Casusluk Yapan Fahişe ve Metresler.....	137
Tablo 14: Rus Hükümeti Hesabına Çalışan Casusların Listesi.....	168
Tablo 15: Yunanlıların Hizmetinde Bulunan Casusların Listesi	183
Tablo 16: İtilaf Devletleri Hizmetinde Bulunan Casusların Listesi.....	186
Tablo 17: Divan-ı Harplerde Yargılanan Casusların Listesi.....	193
Tablo 18: Sürgüne Tabi Tutulan Casusları Listesi.....	197

RESİM LİSTESİ

Resim 1: 36/232 Numaralı Trenin Vagonlarında Bulunan İşaretler	53
Resim 2: 240 Numaralı Trenin 4479 Numaralı Vagonundaki İşaretler	53
Resim 3: Kâğıt İpler İçerisinde Bulunan Gizli Yazılar	58
Resim 4: Kâğıt İpler Üzerinde Bulunan Noktalar	58
Resim 5: İngiliz Casusu Yusuf bin Yahya	67
Resim 6: Düşman Menfaatine Hizmet Eden Eski Polis Komiseri Ali Rıza Efendi	70
Resim 7: İngiltere Hesabına Çalışan Selim Antaki	142
Resim 8: Derince İstasyonu	144
Resim 9: İzmit İstasyonu	144
Resim 10: Trabzon-Erzurum Anayolu Harşit Vadisi	145
Resim 11: Trabzon-Erzincan Yolu	145

ÖZET

SAÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Doktora Tez Özeti

Tezin Başlığı: I. Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı Devleti'nde Casusluk Faaliyetleri (1914-1918)

Tezin Yazarı: Abdullah LÜLECİ **Danışman:** Doç. Dr. Bünyamin KOCAOĞLU

Kabul Tarihi: 10.01. 2014

Sayfa Sayısı: ix (ön kısım) + 234 (tez) + 15 (ekler)

Anabilimdalı: Tarih

Bilimdalı: Tarih

XIX. yüzyılda ve XX. yüzyılın başlarında doruk noktasına ulaşan emperyalizm çağı, ülkeleri geri dönüşü olmayan büyük bir dünya savaşına sürükledi. Savaşlar için kaçınılmaz olan yeraltı faaliyetleri de haliyle büyük önem kazandı. I. Dünya Savaşı'nda İttifak Devletleri bünyesinde farklı cephelerde savaşmak zorunda kalan Osmanlı Devleti, aynı zamanda düşman casuslarının önemli bir uğrak yeri haline geldi. Bu dönemde İtilaf Devletleri ve onların desteklediği ayrılıkçı Osmanlı tebaasının gerçekleştirdikleri casusluk faaliyetleri sistemli bir şekilde yürütüldü. Özellikle Balkan coğrafyasında, Anadolu'nun batı ve güney kıyılarında, Arap coğrafyasında ve başkent İstanbul'da oluşturulan casus teşkilatları, Osmanlı Devleti hakkında her türlü istihbarata ulaşmaya çalışıyordu. Keza birbirleri arasında istihbarat paylaşımı için kullandıkları teknikler de çeşitlilik göstermekteydi.

Osmanlı Devleti'nde çoğunluğu Rum ve Ermeni olan gayrimüslimlerin yanı sıra bazı Müslüman lokal unsurların da I. Dünya Savaşı'nı kendi emelleri için büyük bir fırsat olarak değerlendirmeleri, casusluk faaliyetlerini kolaylaştırmış, hatta etkinliğini daha da artırmıştır. Diğer taraftan savaşta karşı bloğu oluşturan İtilaf Devletlerinin hem bu unsurları kullanmaları hem de savaşı kendi lehlerine çekmek istemeleri adına yaptıkları casusluk faaliyetleri, Osmanlı topraklarını tam anlamıyla silahlı mücadeleden çok casuslar alanı haline getirmiştir. Buna karşın Osmanlı Devleti de kendi topraklarına yönelik yapılan bu casusluk faaliyetlerini önlemek adına birtakım tedbirleri almak zorunda kalmıştır. Özellikle yakalanan casuslar için bir kanunname hazırlanıp Divan-ı Harplerde yargılama yapılması, dönemin koşulları göz önüne alındığında oldukça ciddi çalışmaların yapıldığını söylemek yerinde olacaktır. Bununla birlikte gerek Dâhiliye ve Hariciye Nezaretleri gerekse askeri makamlarca da alınan tedbirler ile casusluk faaliyetlerinin engellenmesine çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: I. Dünya Savaşı, Casusluk, Ayrılıkçı Unsurlar, İtilaf Devletleri.

SUMMARY

Sakarya University Institute of Social Sciences

Abstract of PhD Thesis

Title of the Thesis: Espionage Activities in the Ottoman Empire during the First World War (1914-1918)	
Author: Abdullah LÜLECİ Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Bünyamin KOCAOĞLU	
Date: 10.01.2014	Nu. Of pages: ix (pretext) + 234 (main body) + 15 (appendices)
Department: History	Subfield: History
<p>The age of imperialism, which reached its peak in the early 19th and 20th century, led countries to a devastating world war beyond retrieve. The underground activities that are inevitable for wars also gained huge importance. The Ottoman Empire had to fight on different fronts within the Central Powers in World War I, and it also became an fertile haunt of the enemy spies. During this period, espionage activities that are conducted by the Entente states and backed by separatist Ottoman subjects were carried out in a systematic way. The spy organizations formed especially in the Balkans, on the west and south coast of Anatolia, in the Arab regions and in the capital city of Istanbul, were trying to reach all sorts of intelligence about the Ottoman Empire. Likewise, the techniques used by the allied powers for intelligence sharing varied dramatically.</p> <p>In the Ottoman Empire, in addition to non-Muslim subjects, the majority of which are Greeks and Armenians, some local Muslim elements perceived World War I as a great opportunity for their own ambitions. This perception facilitated and even intensified espionage activities. So, spy activities of allied powers which aimed to both entice those subjects and to attract the war in their own favour made the Ottoman Empire lands over just a ground of spying battles rather than armed struggle. As a consequence, the Ottoman Empire were forced to take measures for protecting its own territory against such espionage activities. Preparing lawbook, especially for spies caught and judging them in the court-martial (Divanı Harp) were very considerable efforts when conditions of the period were taken into granted. Moreover, Ministry of internal Affairs, Ministry of Foreign Affairs as well as the Military Authorities took measures to prevent espionage activities.</p>	
Key words: I. World War, Espionage, Separatist subjects, the Entente States	

GİRİŞ

Devletlerin bekası için en önemli faaliyetlerden birisi olan istihbarat, kelime manası olarak haber almak anlamına gelir¹. Ancak elde edilemeyen istihbarat açığını temin etmek için casusluk faaliyetlerine ihtiyaç duyulur. Uygulamada istihbarat faaliyetinin içinde casusluk bulunmaktadır. Yani teknik manada istihbarat casusluğu da kapsamaktadır. İstihbarattaki açıklığa karşılık casuslukta tam bir gizlilik mevcuttur². Gizli istihbarat anlamına da gelen casusluk³ kelime manası olarak, düşman hizmetinde gözetlemek, gizli şeyleri bulmak ve temin etmek için araştırma yapmaktır⁴.

İngiltere Hükümetince casus kelimesinin manası, düşmanın işine yarayabilen bahri ve berri malumatı kanunen vazifeli olan şahısların müsaadesi olmaksızın toplayan, kaydeden, basan veyahut düşmana yardım maksadıyla istihbaratta bulunan her bir kişi şeklindedir⁵. Buna karşın 29 Ekim 1914 tarihli Kanun-ı Muvakkat'ın onördüncü maddesinin beşinci fıkrasında casusluk, düşmanın gücünü artırmak maksadıyla onunla muhabere ve münasebette bulunmak veya düşmanın faydası için malumat elde etmek teşebbüsünde bulunmak ya da casusu bilerek kabul edip kullanmak olarak tarif edilmektedir⁶.

Casusluğun temel amacı gizli bilgilere ulaşmak olduğundan düşman ülkelerde güçlü örgütlere ihtiyaç duyulmaktaydı. Casusluk yapacaklar arasında en ideali, subaylıktan yetişmiş, düşman ülkenin dilini iyi bilen ve her türlü kılığa bürünen kurnaz kişilerdi. Bu şahıslar, din ve milliyet değiştirerek halk arasına karışabilecekleri gibi dost ya da tarafsız ülke vatandaşları gibi de tek başına veya devletin heyetleri arasına girerek hizmet ettiği ülke hesabına çalışabilirlerdi. Genellikle yazar, gazeteci, tercüman, saat tamircisi, aşçı, hastabakıcı, avcı, çoban, seyyar satıcı, şoför, arabacı, balıkçı, tüccar, işçi, ressam, mühendis, doktor, profesör ve diplomat gibi farklı kılıklara giren birçok casus,

¹ Haldun Eroğlu, "Klasik Dönemde Osmanlı Devleti'nin İstihbarat Stratejileri", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, cilt 22, sayı. 34, Ankara 2003, s.12; Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Ankara 2006, s. 456.

² Serdar Yurtsever, *Milli Mücadele Dönemi İstihbarat Faaliyetleri Örnek Olay İncelemeleri (1919-1922)*, Ankara 2008, s. 24; Mustafa Uyar, "Hinduşâh Nahçivânî'ye Ait Düstûr el-Kâtib fi Ta'yin el-Merâtib Adlı Eserde Casusluk Anlayışı", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, cilt. 24, sayı. 38, Ankara 2005, s. 285.

³ Şükrü Olçay, "Casusluk, Propaganda ve Bunlarla Mücadele", *Jandarma Mecmuası*, sayı. 52, Yıl. 14, s. 73.

⁴ Abdullah Pulat Gözübüyük, "Modern ceza hukuku bakımından Casusluk", *Adalet Dergisi*, Yıl. 40, sayı. 7, Ankara 1949, s. 955-957.

⁵ Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Arşivi (ATASE), Birinci Dünya Harbi Kataloğu (BDH). 383/390/1521/4-1.

⁶ ATASE, BDH. 383/390/1521/4-3.

düşman içlerine sokularak şüpheye meydan bırakmayacak bir tavırla gizli bilgi ve belgelere ulaşmaya çalışırdı. Ordu mensuplarının bulunduğu mıntikalarda ve çalgılı kahvehanelerde oldukça yoğun bir şekilde bulunan bu casuslar, yerine göre ahmak, eğlenceye düşkün, sağır, dilsiz, dilenci, basit bir satıcı veya amale ve garson olurlardı. Hatta buldukları ülkenin herhangi bir üniformasını da giymekten çekinmezlerdi⁷.

Esir ve mülteciler de casusluk yapma potansiyeline sahiptiler. Bunların yanı sıra eğlence merkezlerindeki çalgıcı, şarkıcı kadınlar ile fahişeler ordu mensuplarından malumat alabilmek için kullanılan casus unsurlarıydılar⁸. Kaçakçılar, korucular, kolcular ve hudut bekçileri de bir ordunun keşif hizmetinde bulunan bir çeşit casustular. Bunlar düşman arasına girmek için bir casusa lazım olan maharete, hileye ve araziye vakıflığa sahiplerdi⁹.

Farklı meslek ya da kılıktaki casuslar, düşman devletlerin silah ve harp teçhizatları ile harp sahası muhtemel arazi hakkında malumat toplarlardı. Aynı zamanda top mevkileri ve kurulması muhtemel köprülere ait levazımın derecesi gibi stratejik bilgileri toplamak onların en önemli görevleriydi. Yine buldukları memleketin asker, levazım gibi konulardaki malumatı; sahra, yol, nehir, boğaz gibi vaziyet topografiyesini; şimendifer, kamyon, otomobil, motor, deniz taşıtları, bindirme ve boşaltma vasıtalarının miktarı ve bunların durumları; muhtemel harp sahaları ile bu sahalardaki topçu mevzileri, harp gemilerinin planları, tayyare topları, topların çap ve adetleri; tersane ve mühimmat fabrikalarının durumları; sahil ve limanların vaziyeti; mayınların cinsi, mayın depoları ve mayın hatları ve telsiz merkezleri gibi birçok konuda bilgiye ulaşmaya çalışırlardı¹⁰.

Tarih boyunca çok sayıda devlet kuran Türkler, menfaatleri gereği casuslardan yararlandıkları gibi casusluk faaliyetlerine de maruz kaldılar¹¹. İlk Türk devletlerinden Hunlar ve Göktürkler, Çin İmparatorluğunun, Batı Hun İmparatorluğu ise Bizans İmparatorluğunun yoğun casusluk faaliyetleri ile mücadele ettiler. Bu dönemlerdeki casusluk anlayışının temelinde, Türk toplumuna dinî inançlarını benimsetmek ve

⁷ Emrullah Tekin, *Kazım Karabekir ve İstihbarat*, Milenyum Yayınları, İstanbul 2001, s.28-29; Ahmet Akın, "İstihbarat, İstihbarata Karşı Koyma ve Bazı İlginç Casusluk Olayları", *Türk İdare Dergisi*, Aralık 1976, Yıl. 47, sayı. 356, s.4; Olçay, s.75; Hüseyin Rahmi, Sulh Zamanında Casusluk, *Askeri Mecmua*, İstanbul 1930, s.369.

⁸ Olçay, s.75; Tekin, s.29.

⁹ *Mecmua-yı Ebuziya*, 15 Rebiül ahir 1315, sayı. 68, 18. Sene, s.1038.

¹⁰ *Risale-i Mevkute-i Bahriye*, numro. 5, cilt. 6, Mart 1336, s.1351-1352.

¹¹ Abdülkadir Özcan, "Türk Devletlerinde Casusluk", *DİA*, cilt. 7, İstanbul 1993, s. 166.

Türklerin yaşayışları ve savunma teşkilatları hakkında bilgi edinmek yatmaktaydı. İlk Türk devletlerinden olan Uygurlar da Çin, Moğol, Kırgız ve İranlı casusların saldırılarına maruz kalmıştır¹².

Selçuklular, önceleri Bizans ardından ise Moğol casusları ile uğraşmak zorunda kaldı. Anadolu Selçuklu Devleti, Moğol casuslarına karşı Bizans İmparatorluğu ile ilişkilerini geliştirme yollarını aradı. Bu sırada Selçukluların gelişmesini istemeyen Moğollar, daha çok Bâtını casuslardan yararlanmıştır.

Timur tarafından farklı kılıktaki birçok casus, Osmanlı idaresindeki Anadolu beyliklerini ayaklandırmak ve Bâtınıleri Sünnilerin arasına sokarak inanç kargaşalığı yaratmak için bizzat kullanılmıştı. Hatta Osmanlı Devleti'ne karşı kazanılan Ankara Savaşı'nda casusların büyük katkıları olmuştur.

Fatih Sultan Mehmet döneminde farklı bölgelerden gelen sanatkâr, bilgin ve hekim kılığındaki casuslar, ülkeleri için hizmette bulunmuşlardır. Bunların örneklerinin yaşandığı Osmanlı Devleti'nde elçilikler, batılıların kullandığı önemli birer casus yuvaları olmuşlardı¹³. İstanbul'un fethinden sonraki süreçte devletin önemli bir ivme kazanması, Batı'nın tepkisine yol açmıştır. Bu nedenle papalık ve krallarca Osmanlı Devleti'ne karşı iki önemli casusluk teşkilatı oluşturulmuştur.

XVI. yüzyılın ilk çeyreğinde doğuda Safevîler tarafından Osmanlı Devleti aleyhinde oluşturulan casus teşkilatı, Sünni Osmanlı Devleti'ni yıkmak yerine Şiiliği hâkim kılarak bütün İslam ülkelerini ele geçirmeyi amaçlamıştır. XVII. yüzyılda bu kez saraya tercüman, hekim, elçi olarak gelen Ermeni, Yahudi, Rum gibi gayrimüslim unsurlar ile Arap, Gürcü, Tatar, Arnavut ve Boşnak gibi Müslüman unsurlar arasında casusların bulunduğu görülmüştür. Hatta bu casusların II. Viyana kuşatmasında etkili oldukları bilinmektedir.

XVIII. ve XIX. yüzyıllarda Osmanlı Devleti'ne karşı gerek saraya gelen yabancılar gerekse düşman ülkeler casusluk faaliyetlerinde bulunmuşlardı. II. Mahmut zamanında

¹² Hamit Pehlivanlı, "Eski Türkler ve Selçuklularda İstihbaratçılık", *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, cilt 5, s. 280-281.

¹³ Osmanlılar bütün elçilere resmen memur edilmiş casus ve entrikacılar gözü ile bakarlardı ki çoğu hallerde durum gerçekten böyledir. Bu nedenle elçilerin hareket serbestlikleri, özellikle öteki Hıristiyan devletlerin temsilcileri ile temas etmeleri sıkı bir şekilde kısıtlanırdı. Karl Teply, "Nemçe İmparatorlarının İstanbul'a Yolladığı Elçi Heyetleri ve Bunların Kültür Tarihi Bakımından Önemli Tarafları", Çev. Bekir Sıtkı Baykal, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, sayı. 12, Ankara 1969, s.258.

Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa da bunlar arasındaydı¹⁴. Özellikle XIX. yüzyılda Rus emellerine hizmet eden casusların Osmanlı topraklarını etkin bir faaliyet alanı haline getirdikleri görülmüştür¹⁵.

XIX. yüzyıl aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu için ihanetlerin ve toprak kayıplarının yaşandığı bir dönem olmuştur. Bu dönemde görülmeye başlayan ve tüm dünyayı etkileyen ihtilalci ve ayrılıkçı fikir akımları, çok uluslu bir yapıya sahip olan Osmanlı Devleti'nde büyük tahribatlar yapmıştır. Bilhassa 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı, Osmanlı Avrupası'ndaki toprakların kaybedilmesinde belirleyici rol oynamıştır. Bu savaş sonrası imzalanan Berlin Antlaşması ile Osmanlı Devleti Balkanlarda; Sırbistan, Karadağ ve Romanya'yı tamamen kaybederken Bulgaristan'a özerklik tanımak zorunda kalmıştır.

Berlin Antlaşması ile söz konusu devletlerin bağımsızlıklarını ilan etmelerinin ardından bölgede büyük ve ciddi bir sorun olarak Makedonya krizi baş göstermiştir. Osmanlı döneminde Manastır, Üsküp ve Selanik gibi üç vilayeti kapsayan Makedonya, 1878-1912 yılları arasındaki dönemde gerek bağımsızlığını yeni kazanmış Balkan Devletlerinin gerekse büyük güçlerin çıkar çatışmalarının yaşandığı bölge haline geldi. II. Abdülhamit, Balkan Hükümetleri arasından yaşanan Makedonya krizine dengeli yaklaşmış, onlar arasındaki rekabeti devletin geleceği için reva görmüştür. Ancak bu bölgede meydana gelen rekabet daha sonra Osmanlı Devleti aleyhinde oluşan bir Balkan ittifakına dönüşmüştür. Balkan ittifakının oluşmasında ilk önceleri ittifaka destek veren ve II. Abdülhamit'in tahtan indirilmesi sonrası iktidarı ele geçiren İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ilerleyen dönemlerde yönetim, iktisat, din ve eğitim gibi hususlarda sergilemiş olduğu politikaların dışarıda yaratmış olduğu rahatsızlık etkili olmuştur. Balkanlarda Osmanlı Devleti'ne karşı oluşturulan ittifak ile birlikte bölge, Balkan Savaşları'na kadar her türlü asayişten yoksun, casusluk ve törer eylemlerinin yoğun olarak yaşandığı bir sürece girmiştir¹⁶.

¹⁴ Özcan, s. 167-169.

¹⁵ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA). Bab-ı Ali Evrak Odası (BEO). 185/13873; Sadaret Umum Vilayat Evrakı (A.)MKT. UM). 151/39; Mithat Aydın, "19-20. Yüzyıllarda Osmanlı Balkanlarında Rusya'nın Casusluk Faaliyetleri", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, cilt. 32, sayı. 53, Ankara 2013, s.26-41.

¹⁶ *Balkan Savaşları'nın 100. Yıldönümünde Balkan Tecrübeleri*, TASAV (Türk Akademisi Siyasi Sosyal Stratejik Araştırmalar Vakfı) Raporu I, Ekim 2012, s. 5-7; Ahmet Altıntaş, "Makedonya Sorunu ve Çete Faaliyetleri", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. VII, S. 2, Aralık 2005, s. 72-88; Yusuf Hamzaoğlu, "II.

II. Abdülhamit, Balkan Hükümetleri arasında rekabetin ve anlaşmazlıkların yaşanmasına izin vermekle birlikte kendi iktidarını korumak için de her türlü tedbirleri almıştır. Bilhassa Osmanlı Devleti'nin ciddi anlamda ilk istihbarat teşkilatı olan Yıldız İstihbarat Teşkilatı'nı kurmuştur. Teşkilat, II. Abdülhamit'in iktidarını sağlama almak gayesi taşısa da geniş bir coğrafyada oldukça etkili çalışmalar yapmıştır¹⁷.

XX. yüzyılın hemen başlarında Balkan coğrafyasında yaşanan siyasi konjonktüre paralel olarak casusluk faaliyetleri yoğun bir şekilde görülmüştür. Özellikle Rus casusların önderliğinde Rumen, Sırp, Bulgar ve Yunanlılardan oluşan bir grubun Rumeli'de ayaklanma teşebbüsleri¹⁸ ve Rusların hizmetindeki Ermenilerin gerçekleştirdikleri casusluklar azımsanamayacak boyutlardaydı¹⁹. Bu dönemde Bulgar Hükümeti tarafından İstanbul'a ve Anadolu'ya çok sayıda casus gönderilmesi dikkat çeken hususlardı²⁰. Bulgar casusluğunun amacı, ileride planlamayı düşündükleri olası savaşın stratejilerini belirlemektir.

Osmanlı toprakları Balkan Savaşları'nın arifesinde ve savaş sırasında casusların yoğun bir faaliyet alanı haline geldi. Bu dönemde Rus casusların yanında Rum, Bulgar, Yunan ve Ermeni casusların etkili oldukları görülmüştür²¹. Bilhassa Bulgarlar, Balkan Savaşları sırasında yoğun bir casusluk faaliyetlerine giriştiler. Dolayısıyla Bulgarlar, Osmanlı Devleti'nin cephe durumları hakkında her türlü malumata sahip oldu. Bu sırada Türklerin güney cephesinde zayıf olduğunun anlaşılması ile Bulgarların harekât planları ve stratejileri değişmiştir²². Bulgar casusluğunun dışında İngilizlerin de bu sırada yoğun bir casusluk faaliyeti içerisine girdikleri görülmüştür²³.

Balkan Hükümetleri tarafından gerçekleştirilen casusluk faaliyetlerin yanı sıra Anadolu'nun farklı kesimlerinde yaşayan Ermeni, Rum, Arap ve Kürt gibi bazı

Abdülhamid ve Makedonya", *Osmanlı Devleti'nin 700. Kuruluş Yıldönümünde Sultan II. Abdülhamid Dönemi Paneli*, Bilge Yayıncılık, İstanbul 2000, s. 82-114; Hale Şıvgın, "İttihat ve Terakki Politikalarının Balkan İttifaklarını Hızlandırmadaki Rolü", *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, C. 6, S. 11, Ankara 2012, s. 1-15.

¹⁷ Yurtsever, s. 40; *The Manchester Guardian (1901-1959)*, 12 Feb. 1918. page. 4; *The Times*, 19 May 1910, page. 5.

¹⁸ BOA. Sadaret Bulgaristan (A.) MTZ). (04) 127/98.

¹⁹ BOA. Dâhiliye Nezareti Muhaberat-ı Umumiye İdaresi (DH. MUİ). 60/6.

²⁰ BOA. BEO. 2210/165735; Dâhiliye Nezareti Mektubi (DH. MKT). 785/60; DH. MKT. 734/32.

²¹ BOA. İradeler Harbiye (İ.HB). 130/1331 Ca 008; İ.HB. 130/1331 Ca 009; Dâhiliye Nezareti Siyasi (DH. SYS). 3/32; DH. SYS. 3/35; DH. SYS. 56/10; DH. SYS. 112-27/84; Dâhiliye Nezareti Kalem-i Mahsus (DH. KMS). 6/2.

²² Richard R. Hall, *The Balkan Wars 1912-1913*, Taylor&Francis e-Library 2002, s. 88.

²³ BOA. HR. SYS. 107/36.

unsurların bir kısmı da ayrılıkçı faaliyetlere girişti²⁴. Özellikle savaş öncesi dönemde yoğunluk kazanan bu tür faaliyetlere karşı devlet, bu defa çok daha etkin bir istihbarat teşkilatı olan Teşkilat-ı Mahsusa'yı kurdu. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin paramiliter bir yan kuruluşu olan ve 17 Kasım 1913 tarihinde kurulan bu teşkilat,²⁵ Yıldız İstihbarat Teşkilatı'na oranla daha kapsamlı ve uluslararası bir kimlik taşımaktadır. Çünkü Yıldız İstihbarat Teşkilatı'ndan farklı olarak I. Dünya Savaşı yıllarında hemen hemen her coğrafyada faaliyet göstermiştir. Bu teşkilat savaş yıllarında başta Hindistan olmak üzere Balkanlar, Afrika, Ortadoğu ve Yemen'e kadar geniş bir Arap coğrafyasında özellikle casusluk faaliyetlerine karşı etkili bir faaliyet yürütmüştür.

Osmanlı Devleti 1914 yılında daha savaşa girmeden önceki süreçte birtakım çalışmalar gerçekleştirmekteydi. İlk etapta seferberliğin ilan edilmesinin ardından Karargâh-ı Umumi İstihbarat Şubesi'nin başına Kazım Karabekir getirildi. Kazım Karabekir'in başkanlığındaki şubenin sorumluluk alanında casuslarla ve ecnebi propagandalarıyla mücadele yer almaktaydı²⁶. Osmanlı Devleti'nin bu dönemde casus ve propaganda yatağı haline getirildiğini bildiren Kazım Karabekir, ecnebi banka, şirket, ticarethane ve fabrika ajanlarının dışında gizli olması düşünülen bazı mevkilerde de birçok şüphelinin bulunduğunu izah ediyordu. Bilhassa telgrafhane gibi mühim bir kurumda telgraf muhaberelelerinin bazı Ermeni unsurlar tarafından sağlanması ve Rusya ile İngiltere Hükümetlerine casusluk hizmetinde bulunmaları durumun ciddiyetini daha da artırmaktaydı.

Bu dönemde Beyoğlu'nun muhtelif milletlerin casus merkezi haline getirildiği bildirilmekteydi. Hatta Liman Paşa da seyyar satıcı kıyafetinde olan bazı Japonların casusluk yaptıklarını Kazım Karabekir'e söylemişti. Yine casusluk maksadıyla telsiz

²⁴ Erdal Aydoğan, "Yeni Belgeler Işığında Bitlis Vukuatı", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Erzurum 2013, S. 49, s. 309-319; Ferudun ATA, "I. Dünya Savaşından önce Kuzeybatı Anadolu'daki Ermenilerin Sosyo-Ekonomik ve Siyasi Faaliyetlerine Dair Bir Rapor", *S.Ü. Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s.14, Temmuz 2004, s.104-105; Gülbadi Alan, "Protestan Amerikan Misyonerleri, Anadolu'daki Rumlar ve Pontus Meselesi", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 10, Kayseri 2001, s. 197-198; Ramazan Hurç, "1908-1918 Yılları Arasında Osmanlı Devletinde Siyasi Hareketler", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı:2, Elazığ 1997, s.158-159; Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılâbı Tarihi*, C. II, Kısım III, Ankara 1991, s. 226-230.

²⁵ Mustafa Balcıoğlu, *Teşkilat-ı Mahsusa veyahut Umur-u Şarkiye Dairesi*, Ankara 2011, s. 46.

²⁶ Kazım Karabekir, *Birinci Dünya Savaşı Anıları*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2011, s. 288.

telgraf haberleşmesinin Alemdağ ormanlarından gerçekleştirildiği dahi haber alınmıştı²⁷.

Görüldüğü üzere Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı öncesi muhtelif coğrafyalarda ortaya çıkan ayrılıkçı faaliyetler nedeniyle tam anlamıyla bir casusluk yatağı haline gelmişti. Bilhassa Balkan coğrafyasında savaş öncesi dönemde oluşan siyasi konjonktür gerek ayrılıkçı Osmanlı unsurlarını gerekse düşman kuvvetlerinin elini güçlendirmiştir. Bu gücü kendilerinde gören söz konusu unsurlar, her türlü mücadeleyi göstermişler. Hatta bu sırada organize bir yapılanma içine dahi girmişlerdir. Aynı şekilde Anadolu'nun farklı kesimlerinde ve Arap coğrafyasında Osmanlı Devleti'ne karşı çetin bir mücadele sergilenmiştir.

Seferberliğin ilan edilmesi ile birlikte yaşanan süreç ve yapılan mulakatlar, casusluk faaliyetlerinin ülkenin tamamında etkili olduğu gerçeğini ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla mevcut durum, Osmanlı Devleti'nin savaş sırasında yoğun ve geniş kapsamlı aynı zamanda organize yürütülen casusluk faaliyetlerine maruz kalacağına habercisi olmuştur.

Araştırmanın Konusu:

Osmanlı İmparatorluğunun toprak kayıplarının artması ve “*Hasta Adam*” olarak görülmesi yabancı kuvvetlerin iştahını kabartırken diğer yandan Avrupa’da yaşanan gelişmeler insanlığı farklı iki bloğun yer aldığı bir dünya savaşına götürmüştür. Bu ortamda casusluk faaliyetleri kaçınılmaz en önemli çalışmalar olmuştur. İttifak grubunda yer alan Osmanlı Devleti'nin karşısında bulunan gerek İtilaf kuvvetleri gerekse ayrılıkçı Osmanlı tebaası ortak bir dayanışma içerisinde casusluk faaliyetlerine girişmişlerdir. I. Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı Devleti'nde Casusluk Faaliyetleri (1914-1918) adlı bu çalışmamız dört bölümden oluşmaktadır. “I. Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı Devleti Aleyhinde Kurulan Casus Teşkilatları ve Kullandıkları Teknikler” adını taşıyan birinci bölümde Osmanlı Devleti'ne karşı Osmanlı topraklarında ve Avrupa coğrafyasında oluşturulan casusluk teşkilatları ele alınmaya çalışıldı. Yine düşman casusların gizli istihbaratı hesabına çalıştıkları ülkelere ulaştırırken ya da oradan aldıkları malumatı içeriye sokarken hangi yöntemleri

²⁷ Karabekir, *Birinci Dünya Savaşı Anıları*, s.285-287.

kullandıkları üzerinde duruldu. İkinci bölüm, “Osmanlı Tebaasının Karıştığı Casusluk Faaliyetleri” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde Osmanlı Devleti’nde yaşayan ve Osmanlı Devleti aleyhinde casusluk faaliyetlerinde bulunan gerek Müslüman gerekse gayrimüslim ahaliden bahsedildi. Çalışmanın üçüncü bölümü olan “İtilaf Kuvvetleri Tarafından Gerçekleştirilen Casusluk Faaliyetleri” başlığı altında İngiltere, Rusya, Fransa, İtalya ve Yunanistan gibi daha birkaç İtilaf Devletinin Osmanlı Devleti’ndeki casusluk faaliyetleri ele alındı. Osmanlı Devleti’nin Casusluk Faaliyetlerine Karşı Aldığı Tedbirler adlı son bölümümüzde ise casusların yargılamaları, casusluk hakkında kanunlar, siyasi ve askeri tedbirler üzerinde duruldu.

Bu bölümlerden elde edilen bilgiler ile birlikte sonuç bahsinde tez hakkında genel bir değerlendirme yapılarak ulaşılan neticeler sunulmuştur.

Araştırmanın Önemi:

Osmanlı Devleti’nin son döneminde yapılan I. Dünya Savaşı’nın kaybedilmesi yüzeysel nedenlere bağlanmış, casusluğun önemi göz ardı edilmiştir. Hâlbuki savaşların kazanılmasında casusluğun önemi büyüktür. Napolyon *“Lanetli, fakat erişilmez bir kahramanlık eylemi olan casusluk her yanıyla ne süvarilerin ne de topçuların etkinlikleriyle ölçülemeyecek bir değerdedir. Bir casus yerinde ve zamanında cephedeki binlerce askere denktir.”* diyerek casusluğun önemini vurgulamıştır.

I. Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı Devleti’nde Casusluk Faaliyetleri (1914-1918) adlı çalışmamızla büyük harp gibi Osmanlı Devleti’nin en sancılı dönemlerinde düşman casusluk faaliyetlerinin ne derece etkili olduğunu ve bu dönem olaylarına casusluk penceresinden bakıp değerlendirmeyi, Türk tarihinin eksik kalmış bu yönünü aydınlatmayı amaçlamaktayız. Ayrıca Osmanlı Devleti’nin birçok cephede farklı ülkeler ile savaşırken diğer taraftan bu ülkelere hizmet eden düşman casuslar ile mücadelesi ve binlerce Osmanlı tebaasının bunu fırsat bilerek ülkesine ihanetinin anlaşılmasına katkı sağlayacağını düşünmekteyiz.

Kullanılan Kaynaklar:

Bu çalışmamıza başlarken öncelikli olarak geniş bir literatür taraması ihtiyacı giderilmeye çalışıldı. Tarama neticesinde yerli ve yabancı birçok kaynak tespit edilerek

kullanıldı. Ancak literatür çalışmasında arşiv vesikaların tez çalışmamızın önemli bir kısmına hükmedeceği gerçeği ile karşılaştık. Bu vesile ile Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Genelkurmay Atase Arşivi, Kızılay Arşivi ve Deniz Müzesi Arşivi ile temasa geçildi. Uzun süren çalışmalardan sonra farklı fonlardan binlerce belgeden istifade edildi.

Tez çalışmamızda arşiv vesikaların dışında yerli ve yabancı süreli yayınlar ve araştırma eserler kullanılan diğer kaynaklardır. Bu kaynaklara İSAM Kütüphanesi, Atatürk Kitaplığı, Bayezid Devlet Kütüphanesi, Ankara Milli Kütüphane, TBMM Kütüphanesi gibi daha birçok araştırma kurumlarından ulaştık.

Karşılaşılan Sınırlamalar:

Öncelikle çalışmamızda kullandığımız kaynakların büyük çoğunluğunu oluşturan arşiv vesikalarına ulaşma konusunda bazı sorunlarla karşılaşmıştır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan bazı belgeleri tespit etmemize rağmen tadilat çalışmaları nedeniyle bu belgeleri temin edemedik. Deniz Müzesi Arşivi'nde yaşanan tadilat çalışmaları da bazı belgelere ulaşamamamıza neden oldu. Genelkurmay ATASE Arşivi'nde ise belgelerin hizmete sunulması kısmında yaşanan sürecin uzunluğu bizi yeni programlar yapmaya sevk etti.

Kullanılan kaynakların büyük bir kısmının arşiv vesikası olması, hem belgelerin temini hem de transkripsiyon sürecinin uzamasına neden olmuştur. Ayrıca arşiv vesikalarının yoğun olarak çalışmamızda kullanılması, bir taraftan konunun orijinalliği için olumlu görünse de konu bütünlüğünün sağlanması açısından zorlukları beraberinde getirdi.

İngiliz Arşivlerinde çalışmamızla ilgili taramalar yapılmış, elde edilen belgelerde casusluk konusu direkt olarak işlenmediğinden bu belgelerin çok önemli bir kısmı çalışmamızda kullanılamamıştır. Bu belgelerde konu daha çok genel bir ifade olan istihbarat düzleminde devam etmekteydi. Buradan İngiltere Hükümetinin spesifik bir konu olan casusluk hakkında yanlış bir tutum sergilediğini, olaylara taraflı baktığını düşünebiliriz.

Çalışmamızda adı casusluk faaliyetlerine karışan şahısların isimlerinin okunuşu konusunda bazı problemler ile karşılaştık. Söz konusu durum bazen uzman kişilerin yardımıyla bazende belgelerde geçen isimlerin araştırma eser ve sosyal medyadaki

karşılıklarının bulunması ile giderilmeye çalışıldı. Bazı isimlerin sonuna okunması konusunda kesin kanaat oluşmadığından (?) işareti konulmuştur. Ayrıca bir belgede geçen casus isminin diğer bir belgede farklı yazıldığı görülmüştür. Bu tip durumlarda daha doğru yazıldığına inandığımız seçenek tercih edilmiştir.

Çalışmamızda karşılaştığımız en önemli sorunlardan biri de I. Dünya Savaşı döneminde Osmanlı Devleti'nde cereyan eden casusluk faaliyetleri ile alakalı rehberlik edebilecek müstakil bir çalışmanın yoksunluğuydu. Bu olumsuzluğa rağmen Osmanlı topraklarının bazı bölgelerini kapsayan lokal çalışmalardan kısmi derecede faydalandığımız oldu.

BÖLÜM 1: I. DÜNYA SAVAŞI YILLARINDA OSMANLI DEVLETİ ALEYHİNDE KURULAN CASUS TEŞKİLATLARI VE KULLANILAN TEKNİKLER

1.1. I. Dünya Savaşı'nın Cereyan Ettiği Sahada Osmanlı Devleti'ne Karşı Oluşturulan Casus Teşkilatları

1.1.1. Köstence Rus Casus Teşkilatı

Osmanlı Devleti zamanında şehir hüviyetine kavuşan Köstence²⁸, imparatorluğun Balkan toprakları içinde, Karadeniz'in kıyısında yer almaktaydı. Farklı dönemlerde birçok kez Rus işgaline uğrayan şehir, Berlin ve Ayestefanos Antlaşmaları ile Romanya'ya bırakıldı²⁹. Ancak Köstence'ye olan Rus ilgisi farklı boyutlarda devam etti. Bu havalide bulunan bazı Rus, Ermeni ve Rum unsurlar, Osmanlı Devleti'ne karşı aleyhte propaganda ve casusluk faaliyetlerine girişmişlerdir. Bu kimi zaman neşriyat ve kongre düzenleme kimi zaman da ayin ve teşkilat kurup faaliyet gösterme şeklinde görüldü³⁰.

I. Dünya Savaşı'nda Çanakkale deniz savaşlarının yoğun bir şekilde cereyan ettiği bir dönemde ise Köstence'de bazı Ermeni ve Rumlar arasında İstanbul'da bir ihtilal yapılacağı propagandası yapıldı³¹. Hatta bu Ermeni ve Rumlar, iddialarında emin olduklarını ispatlamak için halk ile bahse girmekten kaçınmamışlardır³². Bu olaylar üzerine Köstence Başşehbenderi Enver Bey de Çanakkale ve İstanbul'un düşmesine dair yayılan haberleri Osmanlı Devleti resmi makamlarına iletmiştir³³.

İlk bakışta İstanbul'da bir ihtilal hareketi hazırlamak ve Çanakkale'yi bombardimana tutmak, buraların zabtından çok-olması da muhtemel- propaganda maksadıyla ve Rus rublelerinin tesiriyle hazırlanmış bir gösteriden ibaret olduğunu akla getirmekteydi³⁴. Ancak bu olayların hazırlanmasında ve faaliyet aşamasında Köstence'de Ruslar tarafından oluşturulan bir casus teşkilatının gayret ve çalışmaları bulunmaktaydı.

²⁸ Halil İnalçık, "Türkler ve Balkanlar", *BAL-TAM Türklük Bilgisi 3*, Prizren 2005, s. 34.

²⁹ Bogdan Murgescu, "Köstence", *DİA*, cilt 26, Ankara 2002, s. 276-277.

³⁰ Esat Uras, *Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi*, Belge Yayınları, İstanbul 1976, s. 580; BOA, Hariciye Nezareti Siyasi (HR. SYS). 2767/74; HR. SYS. 2162/15; HR. SYS. 2880/4; Talat Paşa, *Talat Paşa'nın Hatıraları*, Güven Yayınevi, 1946, s.55-56.

³¹ BOA. HR. SYS. 2264/6, (Hariciye Nezaretinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen fi 4 Mart sene 1331 tarihli yazı)

³² BOA. HR. SYS. 2264/6, (Devlet-i Aliye-i Osmaniye Baş şehbenderliğinden Sadrazam ve Hariciye Nazırı Prens Said Halim Paşa hazretlerine gönderilen yazı.)

³³ BOA. HR. SYS. 2264/6, (Hariciye Nezaretinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen fi 18 Mart sene 1331 tarihli yazı)

³⁴ BOA. HR. SYS. 2264/6, (Devlet-i Aliye-i Osmaniye Baş şehbenderliğinden Sadrazam ve Hariciye Nazırı Prens Said Halim Paşa hazretlerine gönderilen yazı.)

Çanakkale bombardımanı esnasında İstanbul'da ihtilal çıkacağı şeklinde propagandavari faaliyette bulunan ve Rusya'ya Ermeni gönüllüleri sevkine çaba harcayan Köstence Rus Casus Teşkilatının başında Dersaadet Rus Konsoloshanesi dava vekili Fardi ile Giresun Rus Konsolos yardımcısı Kolaro Nikola vardı. Her ikisi de Rum olan bu şahısların İstanbul'da da teşkilatları bulunuyordu ve haberleşme için tüccar unvanı ile gidip gelen bazı şahısları kullanıyorlardı. Komite mensupları bu tüccarlardan Anadolu sahilleri hakkında aldıkları bilgileri Rus resmî makamlarına iletmekteydiler³⁵. Anadolu sahillerinde özellikle Araklı, Zonguldak ve benzeri mahallerin bombardımanları bu kişiler tarafından verilen istihbarat üzerine gerçekleşmişti³⁶. Köstence'den gaz yüküyle Araklı'ya giden Barboros isimindeki bir yelkenli geminin Araklı'ya ulaştığı ertesi günü Rus donanması tarafından batırılması da bu istihbarat çalışmalarının sonucunda meydana gelmiştir³⁷.

Rus resmî makamları, komite ile olan haberleşmenin sağlıklı bir şekilde cereyan etmesi için çeşitli bahaneler ile Köstence Rus Casus Teşkilatı mensupları ile görüşmelerde bulunmuşlardır. Bu maksatla Rus ataşemiliteri, 3 Nisan 1915 Cumartesi günü refakatinde harp yüzbaşlarından Teodos Lokoviç ve kendisine tüccar süsü veren ancak subay olduğu düşünülen Mosodaviç ile Daily Mail Gazetesi Muhabiri Bazil Klarek Köstence'ye geldi. Bu kişilerin dışında Daily Kronikel Gazetesi Muhabiri Donoloe ve Sırbistan'ın Bükreş Konsolosu General Dobrovi Lokoviç de Köstence'ye ulaştı. Köstence'ye gelen bu şahıslar ile Rus Casus Komitesinin başında bulunan Fardi ve Kolaro Nikola arasında Osmanlı Devleti'nin askeri ve iktisadi durumları hakkında istihbarat alışverişinde bulunulmuştur³⁸.

Bu görüşmeler daha sonra Rus ataşemiliteri Miralay Boris Semenov, Köstence Rus Konsolosu Mösyo Rihter, İstanbul Rusya General Konsolatosu Dava Vekili Mösyo Fardi ve istihbaratın nakledilmesinde önemli bir yer tutan Yunan vapurların mürettebatı arasında devam etti. Bilhassa Köstence Limanı'nda bulunan beş adet Yunan vapurun mürettebatı ve kaptanları ile Rus askerî nakli için görüşmeler gerçekleştirildi. Bu

³⁵ BOA. HR. SYS. 2264/6, (Hariciye Nezaretinden Dâhiliye ve Harbiye Nezaretlerine gönderilen fi 30 Mart sene 1331 tarihli yazı.)

³⁶ BOA. HR. SYS. 2264/6, (Devlet-i Aliye-i Osmaniye Baş şebenderliğinden Sadrazam ve Hariciye Nazırı Prens Said Halim Paşa hazretlerine gönderilen yazı.)

³⁷ BOA. HR. SYS. 2264/6, (Devlet-i Aliye-i Osmaniye Başşebenderliğinden Sadrazam ve Hariciye Nazırı Prens Said Halim Paşa hazretlerine gönderilen yazı.)

³⁸ BOA. HR. SYS. 2264/6, (Devlet-i Aliye-i Osmaniye Baş şebenderliğinden Sadrazam ve Hariciye Nazırı Prens Said Halim Paşa hazretlerine gönderilen yazı.)

görüşmelerde kendilerini Rusya kontu, gemi kaptanı ve tüccar olarak tanıtan Vlademir Sollugof, Nikolay Balassof ve Aristotelis Modiyenos da vardı. Bunlardan Vlademir Sollugof ile Nikolay Balassof'un Odessa'dan geldikleri ve Rus subayı oldukları anlaşılmıştır. Aristotelis Modiyenos'un ise tabiiyeti ve nereden geldiği hakkında herhangi bir bilgi elde edilememiştir³⁹.

Köstence Rus Casus Teşkilatının Osmanlı topraklarındaki faaliyetlerinde Yunan vapurların dışında İtalyan bandıralı vapurların da hizmet ettiği görülmüştür. Köstence ile İstanbul arasında seyahat eden bu küçük vapurlar, Köstence'den hareketlerinden bir müddet sonra yollarına devam etmeyerek makinelerinde ortaya çıkan arıza veya kömürlerinin köz halini alması nedeniyle istenilen derecede buhar tutamadıklarını bahane ederek Köstence'ye dönmekteydiler. Köstence Limanı'nda birkaç gün tutulan bu vapurlar, genellikle geceleri hareket ediyordu ve hareket vakitlerini söylemiyorlardı. Ancak bu vapurlar, Rus Hükümetine Köstence'den aldıkları yüklerin cins ve miktarı ile hareket saatleri hakkında daima bilgi veriyorlardı. Hatta Mösyo Fardi ile Kolaro Nikola'nın bu vapurların Rum mürettebatıyla temasta olduğu beyan edilmekteydi⁴⁰. Bu sırada İstanbul'a nakletmek üzere Köstence'den petrol alan bir yelkenli sefinenin Odessa'ya firar etmesi, Osmanlı resmî makamlarını harekete geçirmiştir⁴¹.

21 Nisan 1915 tarihinde İstanbul'a gitmek üzere hareket eden İtalyan bandıralı Amelia vapuru da Ruslar tarafından Sivastopol'a götürülmüştür. Hatta daha Sivastopol'a ulaşmadan Köstence Rus Casus Komitesi tarafından bu vapurdaki yükün cinsi ve hareket saati hakkında Ruslara bilgi verilmişti⁴². Bu olay, Rusya ile Köstence Rus Casus Teşkilatı arasında cereyan eden istihbarat çalışmalarında deniz taşıtlarından etkili bir şekilde yararlandıklarını göstermesi açısından önemlidir.

Köstence Rus Casus Teşkilatının, istihbarat konusunda faydalandığı Osmanlı tebaası bazı Ermeni ve Rumların yanı sıra Yahudileri de kendi yanlarına çekmeye çalıştıkları ve bu suretle onlardan faydalandıkları görülmüştür. Köstence Yunan Konsolosu Mösyo Zanetos, etrafına topladığı çoğunluğu Osmanlı tebaası Rum ve Ermenilerin yanısıra

³⁹ BOA. HR. SYS. 2264/6, (Devlet-i Aliye-i Osmaniye Baş şebhenderliğinden Sadrazam ve Hariciye Nazırı Prens Said Halim Paşa hazretlerine gönderilen yazı.)

⁴⁰ BOA. HR. SYS. 2264/6, (Hariciye Nezaretinden Başkumandanlık Vekâleti ve Dâhiliye Nezaretine gönderilen fi 8 Nisan sene 1331 tarihli yazı.)

⁴¹ BOA. Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Beşinci Şube (DH. EUM. 5. Şube) 25/27.

⁴² BOA. HR. SYS. 2409/33.

Yahudilerden oluşan bir gruba Yunanistan'ın Bulgaristan'ı geçerek İstanbul'u zaptedeceğinin kararlaştırıldığını ve üçlü itilafın da bu hususa uyup konuyla ilgili konferans verdiğini beyan etmiştir⁴³. Osmanlı vatandaşı bazı Rum, Ermeni ve Yahudiler üzerinde nüfuz elde etmeye çalışan Köstence Yunan Başkonsolosu Zenatos, bu esnada söz konusu unsurlara Yunan pasaportu vermekten geri kalmamıştır⁴⁴.

Köstence'deki Rus Casus Teşkilatı hakkında elde edilen bilgiler daha çok, bu teşkilatın Osmanlı sınırları içindeki şubelerinden ziyade Osmanlı vatandaşı olan gayrimüslimlerin bu teşkilat çalışanları ile yaptıkları haberleşmeleri ihtiva ediyordu. Bu nedenle savaş koşullarında istihbarat bilgisinin önemine dikkat çekilerek, Osmanlı Devleti sınırları içinde bulunan Rus sefaret ve konsoloshane ileri gelenleri ile çalışanlarının sınır dışı edilmesi kararlaştırıldı. Ayrıca casus teşkilatına yataklık eden kişilerin isim ve kimliklerinin tespit edilip ihraçlarının bir an önce gerçekleştirilmesi istendi⁴⁵.

Savaş döneminde propaganda faaliyetlerini etkili bir şekilde kullanan Köstence Rus Casus Teşkilatı mensupları, yalan yanlış bilgilerle Osmanlı kuvvetlerinin şevkini kırmaya çalışmıştır. Böylelikle halkı da ümitsizliğe sevk etmek amacıyla olan teşkilat, Karadeniz boğazının Ruslar tarafından ablukaya alınarak Osmanlı donanmasının İstanbul'da kapalı kaldığı ve Rus kuvvetlerinin Midye'ye asker gönderdikleri şeklinde bazı beyanatlarda bulunmuşlardır. Ancak Osmanlı donanması envanterinde bulunan Midilli kruvazörünün ağır ağır Köstence açıklarından geçmekte olduğu gerçeği, meydana gelen tereddüt ve heyecanı tamamıyla gidererek, boğazın açık olduğunu kanıtlamış ve Midye'ye asker sevkiyatı haberinin doğru olmadığı anlaşılmıştır. Buna rağmen Köstence Rus Casus Teşkilatı, Bükreş'e bir iki adet telgraf çekerek Köstence açıklarından geçen kruvazörün Pavloska namındaki Rus kruvazörü olduğunu ve boğazda yol aldığını bildirmiştir. Osmanlı liman reisi ve resmi memuru tarafından doğrulanan Osmanlı harp gemisinin Rus savaş gemisi olarak gösterilmesi, Rus Casus Teşkilatının propaganda faaliyetlerini etkili bir şekilde kullanıldığının kanıtıdır⁴⁶.

⁴³ BOA. HR. SYS. 2264/6, (Hariciye Nezaretinden Başkumandanlık Vekâleti ve Dâhiliye Nezaretine gönderilen fi 6 Haziran sene 1331 tarihli yazı.)

⁴⁴BOA. HR. SYS. 2264/6, (Hariciye Nezaretinden Başkumandanlık Vekâleti ve Dâhiliye Nezaretine gönderilen fi 17 Mayıs sene 1331 tarihli yazı.)

⁴⁵ BOA. HR. SYS. 2264/6, (Osmanlı Ordu-yu Hümayunu Başkumandanlık Vekâletinden Hariciye Nezaretine gönderilen yazı.)

⁴⁶ BOA. DH. EUM. 5. Şube 13/8; HR. SYS. 2264/6, (Devlet-i Aliye-i Osmaniye Başşehbenderliğinden Sadrazam ve Hariciye Naziri Prens Said Halim Paşa hazretlerine gönderilen yazı.)

Görüldüğü üzere Ruslar, casusluk faaliyetlerinde propaganda yoluyla yalan beyanlarda bulunarak Osmanlı Devleti'nde karışıklık çıkartmaya ve halkı ümitsizliğe sevk etmeye çalışmışlardır. Ancak uygulanan karşı propaganda faaliyetleri Rus emellerinin başarıya ulaşmasını büyük ölçüde engellemiştir.

Köstence Rus Casus Teşkilatı mensupları, Almanya ve Avusturya'da da bir casus teşkilatı meydana getirmek istemişlerdir. Bunun için bazı tüccar Rumları söz konusu ülkelere göndermişlerdi. Hatta Osmanlı, Romanya ve Yunanistan'da bulunan tüccarlardan gerek Osmanlı tebaası olanları gerekse ecnebi Rumları Köstence'ye gönderdikleri, Köstence Başşehbenderi Enver Bey tarafından bildirilmiştir. Almanya ve Avusturya konsoloslarına Rus Casus Teşkilatının bu yapılanması hakkında gerekli bilgileri veren Enver Bey, bu Rumların casusluktan başka mühimmat depolarını havaya uçurmak gibi hain bir harekâta girişebileceklerini de beyan etmiştir⁴⁷.

Rus Casus Teşkilatı adına çalışan Köstence'deki bazı Ermeni ve Rumların Osmanlı Devleti yetkilileri tarafından tespit edilmesi, onları daha tedbirli olmaya sevk etmiştir. Bu maksatla kendilerini ihbar eden kişilerin kimler olduğunu öğrenmek amacıyla olan söz konusu unsurlar, gece gündüz Köstence Osmanlı Şehbenderhanesi sokağını ve şehbenderhane memurunu gözetlemişlerdir. Bu gözetleme olayı üzerine akşamları birçok defa şehbenderhane caddesine polis memuru gönderilmiştir. Bunlardan birinde Enver Bey, Köstence liman reisi ve İtalya konsolosunun sokakta beraber bulunduğu sırada, aralarında ne görüşüldüğünü anlamak için yanlarına sokulan iki Rum yakalanmıştır⁴⁸.

Köstence'de Ruslar tarafından meydana getirilen casus teşkilatı, konumu itibariyle Osmanlı Devleti için oldukça hassas sayılabilecek coğrafyada etkili çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmalarında bazı Ermeni, Rum ve Yahudi unsurlardan büyük ölçüde istifade edilmiştir. Daha çok propaganda faaliyetlerinin etkili olduğu casus teşkilatında, elde edilen istihbarat farklı yollardan ve bilhassa deniz ulaşımı etkili bir şekilde kullanılarak Rus resmi makamlarına ulaştırılmıştır. Osmanlı Devleti de bu faaliyetlere

⁴⁷ BOA. HR. SYS. 2264/6, (Devlet-i Aliye-i Osmaniye Başşehbenderliğinden Sadrazam ve Hariciye Naziri Prens Said Halim Paşa hazretlerine gönderilen yazı.)

⁴⁸ BOA. HR. SYS. 2264/6, (Hariciye Nezaretinden Dâhilîliye Nezareti ve Başkumandanlık Vekâletine fi 12 Mayıs sene 1331'de gönderilen yazı)

karşı gerek karşı propaganda gerekse yakalama gibi eylemlerde bulunarak müdahale etmeye çalışmıştır.

1.1.2. Taşöz Casus Teşkilatı

Uzun yıllar Osmanlı hâkimiyetinde kaldıktan sonra Balkan Savaşları sırasında Yunanlılar tarafından işgal edilen Taşöz Adası⁴⁹, Ege Denizi'nin kuzey sahilinde bulunmaktadır⁵⁰. Rum nüfusun önemli bir çoğunluğu oluşturduğu bu adadan Osmanlı Devleti'ne yönelik taşkınlıklar, I. Dünya Savaşı'nın başlaması ile birlikte kendisini göstermeye başlamıştır. Bilhassa XIX. Kolordu Kumandanlığının 22 Haziran 1917 tarihli suretinde bu durum açık bir şekilde beyan edilmektedir. Bu telgrafta havaya ateş ederek Yunan donamasına işaret vermek gerekçesi ile sınır dışı edilen Çeltikli Kostantin'in, casusluk maksadıyla⁵¹ Keşan Kazası'nın Saros Körfezi sahilinde Deli Limanı'na bir deniz altı ile götürüldüğü ve karaya çıkarıldığı sırada yakalandığı yazmaktadır⁵². Bu istihbaratın ardından gerek Deli Limanı'na çıkanların gerekse Bulgar Kumandanlığı nezdinde bulunan Osmanlı haber zabitanın beyanı üzerine Taşöz Adası'nda önemli bir casus teşkilatının varlığından haberdar olunmuştur.⁵³

Taşöz Casus Teşkilatının varlığından haberdar olunmasında sonra Muarız (Saros) Körfezi'nde yakalanan Dimitri oğlu Kostantin ile birlikte Osmanlı sahillerine gelen Vangel Daskalaki ve Kostantin'in diğer iki arkadaşının Malkara'da buldukları Karargâh-ı Umumi tarafından beyan olunmuştur. Bu üç casusun yakalanması için de sıkı bir takibat yapılması konusunda Dâhiliye Nazırı Mehmet Talat Bey tarafından Edirne Vilayetinin dikkati çekilmiştir⁵⁴.

Dimitri oğlu Kostantin'in ifadesinden varlığı anlaşılan ve İngilizler tarafından kurulduğu beyan edilen Taşöz Casus Teşkilatı bünyesinde, ayda on beş lira aylıklı ve kendilerine dolgun ücret verilen birçok casus bulunmaktaydı. Bu casusların kontrolünde ve gerektiğinde kullandıkları birçok mototlu sandal vardı. Bu motorlu sandalların

⁴⁹ Hüsni Özlü, "Arşiv Belgeleri Işığında Balkan Savaşları'nda Ege Adaları'nın İşgali Süreci", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XII/25, 2012, s. 21.

⁵⁰ İsmail Arslan, "19. Yüzyılda Balkanlarda Bir Liman Kenti Kavala", *History Studies*, Volume 2/3, 2010, s. 27.

⁵¹ ATASE, BDH. 3456/91/003-01.

⁵² BOA. Dâhiliye Nezareti Şifre Kalemi (DH. ŞFR). 557/117. Deli Limanına çıkarıldığı zannedilen üç sivilden birisinin derdest edildiği ve firar eden diğer ikisinin takib edilmekte oldukları ve sahilde üç sandal küreği ile bir pasaport ve bir de defter bıraktıkları, bunun İngiliz tertibat ve teşkilatının bir ürünü olduğu Gelibolu Mutasarrıflığından bildirilmiştir.

⁵³ ATASE, BDH. 3456/91/21.

⁵⁴ BOA. DH. ŞFR. 81/266.

dışında bir telsiz-telgraf ve gözetleme istasyonu ile birkaç kayık mevcuttu. İmrozlu Penayi Canavar adında bir kaptan tarafından bu motorlar ve diğer nakliye araçları ile Osmanlı sahillerine ve bilhassa Enez'e casus götürülmekteydi. Enez mıntıkası sahiline götürülen casus Rumların amacı Osmanlı Devleti'nin askerî faaliyetleri hakkında bilgi edinmekti⁵⁵.

Taşöz Casus Teşkilatı, Taşöz Adası'nda bulunan ve vaktiyle Osmanlı jandarması emrinde Siroz, Kavala ve Drama'da görev yapmış olan Fransız istihkâm yüzbaşısı Marin tarafından idare ediliyordu⁵⁶. Ancak Taşöz Casus Teşkilatının başında bulunan Marin'in gerçek ismi öğrenilememiştir. Buna karşın otuz beş yaşında, uzun boylu, sarı saçlı, yuvarlak çeneli, mavi gözlü ve Fransız biçiminde kesilmiş yuvarlak sakala sahip olduğu biliniyordu. Ayrıca Rumca, Türkçe ve Fransızcaya hâkim durumdaydı.

Marin'in en önemli muhbirleri Trakyalı kaçaklardı. Bu muhbirler kayıklarla Osmanlı sahillerine çıkarılmakta ve belirli mahallerde ikamet edip bilgi toplamaktaydılar. Daha sonra elde edilen bilgiler Marin'e iletiliyordu. Marin'e bilgi veren muhbirlerden bazıları şunlardı:

-Harilaus (Charilaos): Gerçek ismi bilinmeyen Harilaus, Enezli olup yirmi beş yaşında, küçük şişman, siyah saçlı, esmer ve yuvarlak yüzlü, koyu gözlü ve yukarı kıvrık bıyıklıydı. Ayrıca Enez köylülerinin giydiği elbiseyi giyerdi.

-Dimiçko: Bulgar olması muhtemel olan Dedeğaçlı Dimiçko'nun gerçek adı bilinmiyordu. Kendisi sarı saçlı, aptal görünüşlü, mavi gözlü ve gaga burunluydu.

-Georgi: İskeçeli olan Yorgi'nin gerçek ismi bilinmemekte olup Yüzbaşı Marin'e ev uşaklığı yapmaktaydı. Kendisi Drama, Kavala ve Kiremitli civarını iyi biliyordu.

-Yorgiyadis Yordis: Yirmi sekiz yaşında ve İstanbullu olan Yorgiyadis; zayıf, uzun boylu, koyu sarı saçlı, uzunca soluk benizli ve koyu sarı bıyıklıydı.

-Gutulas Hristodulos: Yirmi beş ila otuz iki yaşları arasında ve Enezli olan Gutulas, uzun boylu, koyu kestane saçlı, kuru ve beyaz yüzlü, sarı kestane bıyıklıydı ve sağ yanağı üzerinde kırmızı bir lekeye sahipti.

⁵⁵ ATASE, BDH. 3456/91/21-1

⁵⁶ ATASE, BDH. 3467/131/21-02

-Anastasios Kirlangidis: Bursalı ve otuz iki yaşında olan Anastasios; orta boylu, kısa kesilmiş siyah bıyıklı ve ince sesliydi. Ayrıca açık bir şekilde Rumca, Türkçe ve Fransızca konuşmaktaydı⁵⁷.

-Panayotidis: Gerçek ismi bilinmeyen ve otuz iki yaşında olduğu düşünülen Panayotidis, İstanbullu olup, orta boylu tıknazca, siyah saçlı, yuvarlak dolgun yüzlüydü ve kısa kesilmiş siyah bıyığa sahipti. Sol kaşında bir yara mevcut olan Panayotidis'in, sol eli titrekti.

Ayrıca Tasopulo Adası'nda Marin tarafından ikame edilen iki şahıs bulunuyordu. Bunlardan biri otuz sekiz yaşında, uzun boylu ve uzunca yüzlü, kumral saçlı, küçük kumral bıyıklı, orta burunlu, mavi gözlüydü ve İngiliz askeri üniforma ve serpuşu giyiyordu. Diğerisi ise otuz yaşında, yuvarlak yüzlü, kahverengi gözlü, siyah saçlı ve bıyıklı, orta burunlu ve yüzünde yara izi bulunan bir şahıstı. Bu kişiler Marin'e ışık tutarak işaretle bulunuyorlardı. Ayrıca casusluk etmek ve rapor tutmak için Bulgaristan arazisine dahi gitmekteydiler.

Bunların dışında komite hizmetinde Gorgi Kozgoliya, Enezli Hazilaos, Vangel Daskalaki, Kostantin, Paris, Maistro, Hacı Dimyanos ve Dimitri adında kişiler bulunmaktaydı. Bu kişilerin faaliyet alanları ve görevleri şu şekildeydi:

Gorgi Kozgoliya: Yunanistan'a firar eden Gorgi ara sıra Enez'e gidip gelmekteydi. Bir rivayete göre ise Sığırca Gölü'nde balıkçılık yapıyordu ve komitenin Enez'de iâşe ve barınmalarını sağlıyordu.

Enezli Hazilaos: Muhtemelen Enezli Harilaos ile aynı kişiydi. Taşöz'de yaşamakta ve Enez'e gidip gelmekteydi. Enez'de bulunan ailesinin topladığı bilgiyi Marin'e götürürdü.

Vangel Daskalaki: Deli Limanı'na çıkan muhbirlerden olan Vangel, etraftan topladığı bilgileri Taşöz Casus Komitesine ulaştırıyordu. Ancak yaralı olmasından dolayı Malkara'daki evinde tedavi edilmekteydi.

⁵⁷ ATASE, BDH. 3456/91/21-1; BDH. 3456/91/003-01; BDH. 3467/131/21-02; BOA. DH. ŞFR. 558/34.

Kostantin: Önceleri firar edip Deli Limanı'na çıkan casuslardan olup yakalanarak Karargâh-ı Umumiye gönderildi. Deli Limanı ve çevresindeki casusluk faaliyetlerini yürütmekle görevliydi.

Paris: Keşan'da tutuklu bulunuyordu. Taşöz Adası ile Enez arasında kuryelik görevini üstlenmekteydi.

Maistro: Çavuş Köyü'nde oturan Maistro, Keşan ile Çavuş Köy arasında arabacılık yapıyor ve bu sayede topladığı bilgileri Marin'e gönderiyordu.

Hacı Dimyanos: Malkara'da otururdu. Topladığı bilgileri Deveci Köylü Dimitri ile diğerlerine yollardı.

Dimitri: Deveci Köyü'nde bulunur ve Enez'e bilgi taşırdı.

Taşöz Casus Teşkilatı mensuplarının tespitinin ardından teşkilat yapılanmasının geniş ve kuvvetli oluşu ve ulaşım vasıtalarını etkili şekilde kullanmaları teşkilatın, Osmanlı Devleti için ciddi bir tehlike olduğu gerçeğini ortaya çıkarmıştır. Bu maksatla Taşöz Casus Teşkilatından Osmanlı sahillerine gelip giden ve yine Osmanlı sahillerinde komite çalışanlarıyla bağlantılı olan kişilerin takibi ve yakalanması hususu Osmanlı V. Orduyu Hümayun İstihbarat Zabitliğine iletilmiştir⁵⁸.

Diğer taraftan Taşöz'deki casus komitesine mensup kişilerin Enez ve havalisindeki köylerde bulunduğu haber alınması üzerine casusluğun önüne geçilmesi maksadıyla Gelibolu ve Enez Kasabaları ile Muarız (Saros) Körfezi civarındaki yerleşimlerde bulunan Rumların Osmanlı Devleti'nin iç kısımlarına gönderilmesi kararı alınmış, bununla birlikte Çanakkale Grubu Kumandanlığından 7 Aralık 1917 tarihi itibarıyla çekilen telgrafta mevcut şartların elverişsiz olmasından ötürü Rumların sefilâne bir şekilde sevk edilmelerinden kaçınılarak, ilkbaharın gelişiyle beraber sevk işine başlanmasının daha uygun olacağı bildirilmiştir⁵⁹.

İngilizler tarafından kurulan ve Fransız bir yüzbaşı tarafından idare edilen Taşöz Casus Teşkilatının idareci ve kurucularının yanında çalışanlarının da farklı mintikalardan oluşu, teşkilatın faaliyet ve başarı oranını artırmıştır. Anadolu'nun batı kıyılarına deniz

⁵⁸ ATASE, BDH. 3456/91/019-01; BDH. 3456/91/019-02; BDH. 3456/91/21-2; BDH. 3456/91/21-1; BDH. 3467/131/21-02.

⁵⁹ ATASE, BDH. 3462/112/008-07.

vasıtaları ile sokulan bu teşkilat çalışanları ve onların Anadolu taraflarındaki işbirlikçileri bu sahayı oldukça etkili kullanmışlardır. Hatta teşkilatın işlerini büyük ölçüde kolaylaştıran Rum ahali ve Trakyalı kaçakçılar, önemli çalışmalar yapmışlardır. Osmanlı Devleti tarafından teşkilatın faaliyetlerini önlemeye yönelik birtakım başarılı çalışmalar yapılmışsa da sevk gibi bazı kararlarda gecikmeler yaşanmıştır.

1.1.3. Makedonya (Drama) Casus Teşkilatı

Makedonya, Berlin Antlaşması'ndan sonra Manastır, Selanik ve Kosova Vilayetleri ile Drama ve Serez Sancakları için kullanılan bir terimdi⁶⁰. Drama Sancağı, kuzeyinde Şarki Rumeli Vilayeti, doğusunda Edirne Vilayeti, batısında Serez Sancağı ve güneyinde de Ege Denizi ile komşuydu⁶¹. XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Drama Sancağı, Müslüman, Rum, Bulgar, Çingene, Arnavut, Yahudi ve Ermenilerden oluşan karışık bir nüfus yapısına sahipti⁶².

İtilaf kuvvetleri gerek Makedonya'nın (Drama) bulunduğu coğrafi konumundan gerekse Osmanlı Devleti'ne karşı ayrılıkçı faaliyetleri kendilerine alışkanlık haline getiren Rum, Ermeni ve Musevi gibi etnik gruplardan yararlanmak istemiştir. Bu maksatla I. Dünya Savaşı'nı kendileri için önemli bir fırsat olarak gören İtilaf kuvvetleri, 1915 yılının Şubat ayı başlarında, Rum, Ermeni ve Musevi gibi unsurlardan oluşan bir casus teşkilatı meydana getirdiler. Bu casus teşkilatı hakkında Kavala Şehbenderhanesinin 2 Şubat 1915 tarihli yazısında aydınlatıcı bilgiler bulunmaktadır. Söz konusu tahriratta, İtilaf Devletleri tarafından Makedonya'da ve özellikle Drama Sancağı dâhilindeki bazı Rum, Ermeni, Musevi ve hatta Müslümanlardan oluşan bir casusluk teşkilatının İngiliz Kavala ve Drama konsolosunun himayesinde kurulduğu, yine son zamanlarda Yunan makamlarının Makedonya vilayetlerinde İtilaf Devletlerine istihbarat yardımında buldukları yazmaktaydı⁶³.

İtilaf kuvvetleri tarafından oluşturulan casusluk komitesinin Osmanlı resmî makamlarınca varlığının anlaşılması üzerine birtakım tedbirler alınmaya çalışılmıştır. Öncelikle bu havaliden gelecek şüpheli kişilerin pasaportlarının vize edilmemesi

⁶⁰ Gül Tokay, *Makedonya Sorunu: Jön Türk İhtilalinin Kökenleri (1903-1908)*, Afa Yayınları, İstanbul 1995, s 32.

⁶¹ Arslan, s. 26.

⁶² Arslan, s. 31-32.

⁶³ BOA. HR. SYS. 2266/89.

konusunda şebenderhanelere tebligat gönderilmiştir. Ayrıca Osmanlı Devleti'ne gelmek için Bulgaristan'dan geçmek mecburiyetinde bulunan casusların oradan bilgi alabilecekleri kişiler hakkında tedbirli olunması konusunda Bulgaristan Hükümetinden yardım istenmiştir⁶⁴.

Makedonya (Drama) Casus Teşkilatı hakkında yeterince bilgiye ulaşamamıza rağmen İtilaf kuvvetleri tarafından oluşturulan bu teşkilatın, yoğun bir şekilde casusluk faaliyetlerinde bulunduğunu söyleyebiliriz. Bunda gerek teşkilatça kullanılan etnik yapının çeşitliliği gerekse teşkilat merkezinin Osmanlı topraklarına konumu etkili olmuştur. Ayrıca müttefik bir devlet olan Bulgaristan'dan yardım talep edilmesi, teşkilat faaliyetlerinin ciddi boyutlarda olduğunu göstermektedir.

1.1.4. Rus Casus Teşkilatı

Rusların XV. yüzyılın sonlarına doğru tarih sahnesine çıkışından sonra Türk-Rus ilişkileri başlamış, bu ilişkiler kimi zaman dostane kimi zaman da hasmane bir yol izlemiştir. Özellikle Osmanlı Devleti'nin çok güçlü olduğu dönemlerde iyi ilişkiler kurmayı tercih eden Rusya, aynı zamanda diğer Avrupalı devletlerin yardımlarından da mahrum kalmak istememiştir. Osmanlı Devleti'nin güç kaybettiği dönemlerde ise hiçbir Avrupa devletini karıştırmadan emellerini gerçekleştirmek arzusunda olmuştur⁶⁵. Ancak bunu tek başına gerçekleştiremeyen Rusya, bazı Avrupalı devletler ile birleşerek Osmanlı topraklarındaki hedeflerine ulaşmak gibi yeni bir strateji takip etmiştir.

Diğer taraftan, I. Dünya Savaşı arifesinde Osmanlı Devleti'nin Almanlarla yaptığı ittifak girişimleri, kendi çekirdeğini oluşturmuş olan İtilaf bloğunun dikkatini çoktan çekmişti. Henüz Osmanlı Devleti tarafsızlığını yeni ilan ettiği bir dönemde, Rus Hükümetinin Osmanlı Devleti sınırları içerisinde bir casus teşkilatı meydana getirdiği görülüyordu. Bu teşkilatın ortaya çıkarılmasında Osmanlı Devleti'nin resmî yazışmalarında kullandığı şifre suretlerinin Rus Casus Teşkilatı mensupları tarafından ele geçirilmesi etkili olmuştur. Bununla birlikte, 5 Ağustos 1914 tarihli bir raporda, Osmanlı Devleti resmî makamları arasında haberleşme vasıtası olarak kullanılan telgraf

⁶⁴ BOA. HR. SYS. 2267/2.

⁶⁵ Selami Şekerkıran, *Türk-Sovyet Sınırı (1919-1946)*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara 2008, s. 22-34.

teatisinin sekteye uğraması ya da yazılan bir telgrafın diğer bir kuruma ulaşamamasının nedeni olarak Rus Casus Teşkilatı gösterilmiştir⁶⁶.

Ayrıca I. Dünya Savaşı'nın başlangıcından itibaren Rusların gerek Osmanlı Devleti'ne itaatkâr gerekse isyankâr Ermeniler ile yerli Rumlardan ve birtakım mülteci kıyafetinde sevk edilmiş Tatar Müslümanlarından kurulu bir casus teşkilatı oluşturdukları ele geçirilen casusların ifadelerinden anlaşılmıştır. Osmanlı Devleti'nin vaziyeti ve askeri kuvvetine dair bilgi elde etmek için istihdam edilen casuslar, kayıklarla Osmanlı cephe gerilerine, sahilin bir bölümüne uygun bir zamanda sızmışlar ve Osmanlı Devleti sınırları içinde bulunan casus teşkilatı çalışanları ile temas kurmuşlardır⁶⁷.

Teşkilat tarafından başıbozuk mülteci sıfatıyla Osmanlı Devleti'ne gönderilen casusların ellerine istedikleri zaman Rus hududunun herhangi bir noktasından geçebilmek için beyaz bez üzerine yazılmış bir belge verilmekteydi. Bu belgeler, casusun elbise astarının dikkat çekmeyecek bir kısmına yama tarzında dikilmek suretiyle gizlenmekteydi. Dolayısıyla sığınmak maksadıyla Osmanlı Devleti'ne gelecek başıbozuk mültecilerin üst başlarının çok dikkatli bir şekilde aranması ve bu hususun en üst askeri makamlara kadar iletilmesi gerektiği bildirilmiştir⁶⁸.

Rusların Osmanlı Devleti'nde teşkatlanma konusunda Ermenilerden büyük ölçüde yararlandıkları görülmüştür. Ruslar, hem Ermenileri hem de bölgedeki aşiretleri Dersim bölgesinde oluşturulan bir casus teşkilatı bünyesinde Osmanlı Devleti aleyhinde kullanmak istemişlerdir. Merkezi Ovacık olan bu casus teşkilatının başında Doktor David adında bir Ermeni bulunmaktaydı. Teşkilat adam kaçırma gibi bazı faaliyetlerde bulunmuştur. Bilhassa teşkilat mensupları tarafından Harput, Malatya, Arapkir, Eğin ve Sivas'ta bulunan Ermenilerin kaçırılması hususunda çalışmalar yapılmış, hatta bu kaçırana beş lira kadar mükâfat verilmiştir. Ayrıca savaş boyunca bu bölgedeki casusluk faaliyetleri için beş ayrı istasyon oluşturulmuştur. Bu istasyonlar şunlardır:

1-Birinci istasyon: Harçon Boğazı, Tayran Dağları.

2-İkinci istasyon: Koçuşağı Aşireti, Ekrek köy yoluyla Çemişkezek'e ulaşmaktadır.

⁶⁶ ATASE, BDH. 243/1010/6.

⁶⁷ ATASE, BDH. 3919/84/2-1.

⁶⁸ ATASE, BDH. 3919/84/2-4.

3-Üçüncü istasyon: Çemişkezek.

4-Dördüncü istasyon: Arapkir.

5-Beşinci istasyon: Malatya⁶⁹.

Osmanlı Devleti'nde görülen Rus casusluk faaliyetleri kadar kullandıkları teknikler de oldukça ilgi çekiciydi. Rus casusluk teknikleri ile ilgili olarak, Avusturya-Macaristan askerî temsilcileri aşağıdaki şu hususlarda Osmanlı resmi makamların dikkatini çekmiştir:

1- Rus casusların seyahat pasaportları iki farklı el yazısını ihtiva etmektedir. Pasaportun numarası ve tarihi ile resmî muamelesi dâhili polis memurları tarafından kaydedilmektedir. Bu gibi pasaportlarda sahibinin lakabı ve kuru imza eksiktir. İsminin altında imza yerine “Z” işareti vardır.

2- Belirli bir sözleşme üzerine gazetelerle yapılan bazı neşriyat ile siyasi ve askeri vukuat hakkında tamamıyla izahat ve malumat neşrolunmaktadır.

3- Huduttan kaçırılan paraların tamamı için çoğu zaman kâğıt para kullanmak ve bunun arka tarafına ve omuz başlarına dikilmek suretiyle müruru temin edilmektedir.

4- Mektuplar için katlanarak yakalığa yazı konulması ve bunun üzerine boyun bağı bağlamak usulü kullanılmaktadır.

5- İngilizler Amerikan pasaportlarına sahip olup kendilerine Amerikalı süsü vermektedirler⁷⁰.

Görüldüğü gibi Rusya, savaşın başlaması ile birlikte farklı teknikler kullanarak İttifak Devletlerine yönelik yoğun casusluk faaliyetlerine girişmiştir. Diğer yandan Avusturya-Macaristan askerî yetkilileri ile Osmanlı Devleti arasında yapılan istihbarat paylaşımı Rus casusluk faaliyetlerine karşı koymada önemli bir sürecin başlangıcı olmuştur.

Ruslar belli dönemler casusluk için savaş esirlerini bilhassa Çek ve Leh milletine mensup olanları Osmanlı cephelerine sızdırmışlardır. Bu esirler daha çok casusluk mekteplerinde yetiştirilmekteydi. Askerlik ve iktisadiyata ait her türlü malumatı

⁶⁹ Mustafa Balcıoğlu, *Teşkilat-ı Mahsusa veyahut Umur-u Şarkiye Dairesi*, s. 102-104.

⁷⁰ ATASE, BDH. 3919/84/2-6; BDH. 3450/68/56; BDH. 3450/68/56-1.

araştıran bu casuslar, ya bizzat geriye dönerek ya da hudut arkadaşları veya güvendikleri siviller vasıtasıyla Rusları haberdar etmişlerdir. Bunların bazılarında haberleşme için kullanılan gizli işaretler mevcuttu.

Rus Hükümetinin Osmanlı sahil gerisine gönderdikleri bu casuslar, Minsk'teki casus mektebinde eğitiliyorlardı. Bu casus mektebinde yetmiş beş kişi eğitim görmüşken bu mektebin dışında başka bir casus mektebi daha vardı⁷¹. Rusların kendi bünyelerinde bulunan casusları eğiterek onları daha organize bir şekilde Osmanlı coğrafyasına göndermeleri, Rus casusluk faaliyetlerinin daha etkili bir şekilde cerayan etmesini sağlamıştır.

Rus casusluk faaliyetlerinde savaş esirlerinin etkili olarak kullanılması, Osmanlı Devleti'ni tedbirli davranmaya sevk etmiştir. Bu nedenle düşman esaretinden geriye dönen veyahut özellikle firar eden herkesin hüviyeti ve firar nedenleri araştırılarak şüpheli kişiler grubuna alınacakları bildirilmiştir. Ayrıca şüpheli oldukları anlaşılanların buldukları cephelerden diğer cephelere nakledilmelerinin uygun olacağı kararlaştırılmıştır⁷². Rus istihbaratının casusluk maksadıyla önemli miktarda savaş esirini kullandığının anlaşılması üzerine Rus esaretinden dönen esirlerin en yakın polis komiserliğine sevk edilmeleri ve müttefik devlet esirlerinin muayene ve sorgularından sonra en yakın kumandanlığa gönderilmeleri istenmiştir⁷³.

Osmanlı-Rus ilişkilerinin başladığı dönemden itibaren Osmanlı topraklarında gözü olan Rusya, I. Dünya Savaşı'nı hedeflerine ulaşmak için en ciddi fırsat olarak görmüş ve bunun için Osmanlı coğrafyasında casusluk faaliyetlerini teşkilatlı bir şekilde yürütmeye çalışmıştır. Hatta casuslarını eğiterek Anadolu'ya gönderen Ruslar, elde ettikleri malumatı değerlendirip yeni stratejiler belirleme imkânı bulmuştur. Savaş esirlerinden de büyük ölçüde yararlanan Rusya, savaş boyunca Osmanlı Devleti için ciddi bir problem haline gelmiştir.

1.1.5. İzmir Casus Teşkilatı

Osmanlı Devleti'nde daha çok gayrimüslim tebaaya yönelik olarak çıkarılan 1839 Tanzimat ve 1856 Islahat Fermanı, XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Rum

⁷¹ ATASE, BDH. 4397/183/009-001.

⁷² ATASE, BDH. 4397/183/009-002.

⁷³ ATASE, BDH. 4397/183/004.

nüfusunun bazı bölgelerde belirgin bir şekilde artmasına ve hatta bazı dönemler Türk nüfusundan daha fazla sayıya ulaşmasına neden olmuştur. Ayrıca bu iki sürecin getirdiği olumlu koşullar, Ege adalarındaki nüfusun artmasını sağlamıştır. Aynı zamanda zorunlu askerlik ve bazı ağır vergilerden kurtulan Rumlar, ekonomik anlamda oldukça güçlü bir konuma gelmişlerdir⁷⁴.

Rumların gerek nüfus gerekse ekonomik anlamda güçlenmeleri onların daha fazla talepte bulunmalarına neden olmuştur. Zira I. Dünya Savaşı'nın başlaması düşman kuvvetler için kaçırılmayacak bir fırsattı. Bu fırsatı iyi değerlendiren İtilaf Devletleri Anadolu'nun batı sahillerinde yaşayan Rumlardan kurulu bir casusluk teşkilatını İzmir'de meydana getirdiler⁷⁵.

İzmir'de düşman ile haberleştikleri anlaşılan bu casus teşkilatı mensupları, Fethiye mıntikasından Adalar tarafına kaçmakta iken yakalanmışlardı. Rum ve altı kişi oldukları bildirilen bu casus komitesi üyelerinin üzerlerinden Osmanlı askeri durumuna dair biri Tersane Adası Kumandanlığına diğeri ise Rodos İngiliz Konsolosuna yazılmış iki mektup bulunmuştur.

Fethiye Jandarma Bölük Kumandanı tarafından yakalanan bu kişiler üzerinde mektupların bulunmasının ardından haklarında sorgulamaların devam edeceği beyan edilmiştir⁷⁶. İlerleyen dönemlerde ise Muğla ve Antalya Havalisi Kumandanlığından V. Ordu Kumandanlığına gelen şifreli telgrafta mektuplardan birinin içeriğinden İzmir ve havalisinde bir casus teşkilatının ortaya çıkarıldığı yazılmaktaydı. Bu casus teşkilatının ortaya çıkarılması gerek İzmir'de gerekse sahillerde bulunan Rum ahalinin iç kısımlara sevklerini zorunlu hale getirmiştir. Ancak bununla birlikte Rumların sevklerine meydan bırakmamak için acilen tedbir alınması gerektiği ve bunun için Aydın Vilayetince araştırma yapılması hususu Muğla ve Antalya Havalisi Kumandanlığına yazılmıştır⁷⁷.

Muğla-Antalya Havalisi Kumandanı Nureddin Bey de bölgedeki casusluk faaliyetleri ve casusların üzerlerinde çıkan mektuplar ile ilgili bazı şu beyanatlarda bulunmuştur:

⁷⁴ Kemal H. Karpat, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2003, s. 86.

⁷⁵ ATASE, BDH. 403/1588/31.

⁷⁶ ATASE, BDH. 3450/68/10; BDH. 3450/68/9-2; BDH. 3450/68/9.

⁷⁷ ATASE, BDH. 3450/68/9.

1-Fethiye’de ele geçirilen iki mektuptan birinin adresi Tersane Adası Çeteler Kuvvesi Kumandanlığına idi. Bu mektup Rodop İngiliz Konsolosuna yazılmıştır.

2-İngiliz Konsolosuna yazılan mektupta, Osmanlı ordusuna ait cephanelerin mevkiisi ve sahillerdeki bazı kuvvetlerin yerlerinin değiştirildiği hakkında bilgiler mevcuttu. Yine İzmir’de dört tabur askerin kaldığı ve karakolların isim ve mevkilerine dair önemli bilgileri içeriyordu.

Aynı belgede Nurettin Bey, casusluk faaliyetleri hakkında alınması gerekli şu hususlara yer vermektedir:

1-Sahillerde ve sahil civarında yaşayan ahalinin aralarında bulunan casusları ihbar etmeleri gerektiği ve aksi takdirde hangi mevkiiden zararlı bir adam çıkarsa bu bölgede bulunan herkesin sürgün edileceği.

2-Düşmanların İzmir’de Müslümanlardan oluşan bir casus teşkilatının bulunma ihtimaline karşı, kilise ve mektepler cemiyeti hakkında kumandanların dikkatini çekmek ve cemiyetler ile Rum ahalsinin kötülüklerine karşı hükümetçe askerî tedbirleri almak⁷⁸.

Karargâh-ı Umumi tarafından İzmir’de varlığı anlaşılan casus teşkilatının tamamen ortadan kaldırılması için Karargâh-ı Umumi İstihbarat Şubesi Müdürü Erkan-ı Harp Kaymakamı Seyfi Bey’in makamına Emniyet-i Umumiye Birinci Şube Müdürü Mehmet Bey ile Komiser Mustafa Efendi ve birkaç polis memuru gönderilmiştir. Bu komitenin hızlı ve emniyetli bir şekilde ortadan kaldırılması hususunda Seyfi Bey tarafından belirtilen hususların hemen yerine getirilmesi ve gerekli kolaylığın sağlanması için memurların tam bir gizlilik içerisinde emirleri yerine getirmesi istenmiştir⁷⁹.

Savaş ortamında casusluk faaliyetlerinin önünün alınması, savaşın seyrini değiştirecek önemli bir etken olarak görülmekteydi. Bu açıdan İzmir’de casus teşkilatının ortaya çıkarılması konusunda hizmetleri görülenler farklı şekillerde ödüllendirilmiştir. Bu maksatla İzmir’de bulunan bir casus komitesini haber veren ve teslim alınmasında başarıları bulunan Ankara Vilayeti Başkomiseri Cemil Efendi’ye iki aylık maaşın

⁷⁸ ATASE, BDH. 3450/68/9-1.

⁷⁹ BOA. DH. KMS. 41/32.

mükâfat olarak verilmesi ve bir derece de terfi edilmesinin uygun olacağı, maaş havalenamesinin de gönderilmesi gerektiği Ankara Valiliği tarafından 26 Temmuz 1917 tarihinde Dâhiliye Nezaretine iletilmiştir. Dâhiliye Nezareti tarafından verilen 26 Ağustos 1917 tarihli cevabi yazıda ise casus komitesinin yakalanmasında yararlılığı görülmesinden dolayı Cemil Efendi'ye iki aylık maaş nispetinde mükâfat verilmesinin kararlaştırıldığı ve iki bin kuruşu ihtiva eden bu mükâfatın, havalename ile Ankara Vilayetine gönderildiği bildirilmiştir⁸⁰.

Diğer taraftan, 1918 yılının ikinci yarısında Ayvalıklı Padas isimindeki Rum'un önderliğinde bir casus komitesinin Gülbahçe taraflarında faaliyet gösterdiği haber alınmıştır. Bunun üzerine Sadrazam ve aynı zamanda Dâhiliye Nazırı olan Talat Paşa, casus komitesi hakkında gerekli araştırmaların yapılması ve sonuçlarının bir an evvel bildirilmesi konusunda Aydın Vilayetinin dikkatini çekmiştir⁸¹.

Rum unsurlarca oluşturulan İzmir Casus Teşkilatı, bilhassa Anadolu'nun batı kıyılarında casusluk faaliyetlerinin yürütüldüğü önemli bir idare merkeziydi. Düşman ülkelerin İzmir'e olan bu ilgisine karşın Osmanlı Devleti de bu bölge casusluklarına karşı ayrı bir ciddiyet göstermiştir. Bu havalide birbirinden bağımsız iki casus teşkilatının oluşturulması ve bunların deşifre olmasını sağlayan görevli memurların ödüllendirilmesi bunun açık kanıtıdır.

1.1.6. Enez Casus Teşkilatı

XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Edirne Kazası dâhilinde bulunan Enez (İnöz), Meriç Nehri'nin denize döküldüğü alanda kurulmuş körfeze sahip 7.000 nüfuslu bir kasabaydı⁸².

Taşöz Adası ile aynı çizgide yer alan Enez, savaş döneminde İtilaf kuvvetleri için önemli bir hareket merkezi olarak kullanılmıştır. Özellikle İngiliz ve Fransız makamlarınca daha fazla ilgi gösterilen Enez'de bir casus ve saldırı teşkilatı kurulduğu bilgisine ulaşılmaktaydı. Osmanlı Devleti aleyhinde hizmet etmek üzere kurulduğu bildirilen bu teşkilat hakkındaki istihbarat, gerek V. Ordudan ve gerekse Bulgaristan

⁸⁰ BOA. Dâhiliye Nezareti Muhasebe (DH. EUM. MH). 162/43.

⁸¹ BOA. DH. ŞFR. 89/15.

⁸² Ramazan Özey, "19. Asırda Edirne Vilayeti Coğrafyası", *Marmara Coğrafya Dergisi*, sayı. 6, İstanbul 2002, s. 32-33.

Karargâh-ı Umumisinden gelen yazılarda açık bir şekilde ifade ediliyordu. Enez Casus Teşkilatı mensupları, bütün Trakya'da bir ayaklanma çıkarma gayesi takip etmişlerdir. Ayrıca teşkilatın Osmanlı Avrupası'nda keşfedilmemiş gizli bağlantılarının olması, o havalide düşman faaliyetlerine karşı alınan tedbirlerin yeterli olmadığını göstermiştir.

Buna karşın, Enez Casus Teşkilatı ve civar casusluk faaliyetlerinin önünün alınması için Başkumandanlık Vekâletinin I. ve V. Ordularınca bütün Osmanlı Avrupa'sında tedbirlerin alınması ve bu teşkilatın keşfedilmemiş olan bağlantılarının bulunup gerekli sevklerin yapılması istenmiştir. V. Ordu tarafından bu meselenin takibinde alınacak tedbirlerden başka mülkî memurlarca gerekli mıntikalarda askerî memur ve subayların idaresinde bir kuvvet oluşturularak casusluk faaliyetlerinin ve suikast girişimlerinin önlenmesi amaçlanmıştır⁸³.

Enez Casus Teşkilatı ile Taşöz Casus Teşkilatı arasında gerek faaliyet alanı gerekse istihbarat paylaşımı konusunda birtakım hususlar benzerlik göstermektedir. Taşöz Casus Teşkilatına mensup bazı kişilerin Enez ve havalisindeki köylerde bulunuyor olması ve Taşöz Adası'ndan Osmanlı sahillerine ve bilhassa Enez'e casus taşınması ve bu casusların Osmanlı Devleti'nin askerî faaliyetleri hakkında bilgi edinmelerinden sonra tekrar Taşöz'e dönmeleri bu durumu açıklar mahiyettedir. Ayrıca Deli Limanı'na çıkarılan casusların Enez Casus Teşkilatı ile bağlantıları söz konusuydu⁸⁴.

Anlaşılacağı üzere Enez Casus Teşkilatı da Anadolu'nun batı kıyılarına yakın ya da o istikamet doğrultusundaki coğrafyada düşman kuvvetlerce oluşturulan diğer casus teşkilatları gibi Osmanlı Devleti'nin aleyhindeki çalışmalara destek vermek vermiştir.

1.1.7. İstanbul Casus Teşkilatı

Osmanlı Devleti'nin son başkenti olan İstanbul, farklı din ve uluslardan oluşan kozmopolit bir nüfus yapısına sahipti. Özellikle XIX. yüzyılda ve XX. yüzyılın başlarında bunu belirgin bir şekilde görmekteyiz. Müslüman, Rum, Ermeni, Yahudi, Bulgar, Frenk ve diğer bazı ecnebi unsurları bünyesinde barındıran İstanbul, geniş bir çeşitlilik göstermekteydi⁸⁵.

⁸³ ATASE, BDH. 3456/91/20-2.

⁸⁴ ATASE, BDH. 3462/112/7-2; BDH. 3462/112/008-07; BDH. 3456/91/003-01.

⁸⁵ M.A. Clarence Richard Johnson, *İstanbul 1920*, çev. Sönmez Tamer, Tarih Vakfı Yurt Yayınları 19, İstanbul 1995, s. 23-27.

Bununla birlikte bu etnik çeşitliliğin önemli bir kısmının devletin aleyhindeki ayrılıkçı faaliyetlere destek vermesi önemli bir sorun haline geldi. Nitekim I. Dünya Savaşı sırasında yabancı devletlerde bulunan gerek Osmanlı gerekse ecnebi tabiiyetine mensup Ermenilerden bazılarının takma isimlerle İsviçre, Amerika, Almanya, Avusturya, Romanya ve Bulgaristan pasaportları ile Osmanlı Devleti'ne gelerek olay çıkaracakları, gizli faaliyette bulunacakları Dâhiliye Nazırı Talat Paşa tarafından Hariciye Nezareti'ne bildirilmiştir. Bunun üzerine Osmanlı Devleti'ne gelmek amacıyla sefaretlere müracaat eden yabancıların kimliklerinin tespit edildikten sonra gösterdikleri pasaportların sahte olup olmadıklarının incelenmesi ve durumu şüpheli görülenlerin pasaportlarına işaret konulması kararlaştırılmıştır.

Diğer taraftan, İngilizlerin savaş döneminde hiçbir görevi olmaksızın tarafsız bir gazeteciyi Balkan treniyle İstanbul'a göndermeye çalışacakları ve bunu sağladıkları takdirde kendi adamlarından oluşan birkaç İngiliz'i İstanbul'un vaziyetini araştıracağı ve böylelikle kamuoyunu İtilaf Devletleri lehine çekmeğe çalışacağı bilgisine ulaşılmıştır. Balkan konvansiyonel trenlerinin sıkı bir gözetim altında bulunmalarından dolayı bu gibi yolcuların sürekli gidip gelebileceklerinin görülebileceği Karargâh-ı Umumi İstihbarat Şubesi Müdüriyeti yazılarından anlaşılıyordu. Bundan dolayı gerek nezaretlerce gerekse sefaret ve şehbenderliklerce bu gibi tarafsız devlet tabiiyetine mensup gazete muhbir ve yazarların pasaportlarının vizesinde dikkatli davranılması istenmiştir.

Bu gelişmelerin yaşandığı bir dönemde, Lahey Sefaretinden güvenilir bir kişinin gönderdiği rapordan; Osmanlı Devleti'nde ve özellikle İstanbul'da bir hafiyeye teşkilatı meydana getirilerek Osmanlı donanmasının ve İstanbul suyollarının tahribi için bazı girişimlerde bulunulacağı anlaşılmıştır. Ayrıca raporda adı geçen bir Rus mühendisin Osmanlı Devleti'ne gelmek isteyen yolcular arasında olabileceği, konsolosluklara bu durumun bildirilmesi ve Rus mühendisin mümkünse fotoğrafının temin edilmesi gerektiği vurgulanmaktaydı⁸⁶.

Osmanlı Devleti'ne gelecek yolculara uygulanacak tedbirlerle ilgili olarak Rotterdam Fahri Şehbenderliğine gerekli talimat verilmiş ve Güney Amerika'da bulunan Osmanlı

⁸⁶ BOA. HR. SYS. 2264/7.

şehbenderliğine gelecek yolculara asla pasaport verilmemesi ve yolcuların ellerinde bulunan pasaportlarının vize edilmemesi hususunda gerekli telkinlerde bulunulmuştur⁸⁷.

Diğer taraftan I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti ile aynı safta yer alan Bulgaristan'ın ticaret vapurlarında kaptanlık yapan bazı şahıslar, boğaz içindeki torpil yolu ve istikametleri ile torpillerin durumu hakkında Ruslara bilgi sızdırmaktaydılar. Aynı zamanda Bulgaristan'ın dost devlet tebaası gibi İstanbul'a girişine izin verilen Bulgar tüccar ve erbabı tarafından Yavuz ve Midilli savaş gemilerinin harekâtları şifreli telgrafla Sofya'da bulunan Rus Ataşenavalı Yakovlef'e bildiriliyordu. Hatta Bulgarlardan oluşan önemli bir grup, İstanbul'da buldukları dönemde Bulgaristan'ın eski Dersaadet General Konsolosu olan Monolof'a misafir olmuşlar ve Bulgar Konsoloshane ve Sefarethanesi ile de temasta bulunmuşlardı. Bu temasların temelinde Osmanlı Devleti'nin askerî ve siyasî harekâtları hakkında Rus makamlarına istihbarat vermek yatmaktaydı.

Bulgaristan halkından olan bu kişilerin Rusya Devleti hesabına İstanbul'da böyle bir yapılanmaya gitmeleri bir casus teşkilatı fikrini akla getirmiştir. Nitekim İstanbul'da bulunan ve Bulgar Sefarethanesi kâtiplerinden olduğu söylenen Radef'e İstanbul'da casus teşkilatı kurmak üzere Sofya Rus Ataşenavalı Yakovlef tarafından verilen paralardan bir kısmı İstanbul'da Rusya adına casusluk yapan Bulgar grup tarafından verilmiştir⁸⁸.

Rusların İstanbul'daki teşkilatlanma çalışmalarına diğer bir örnek Şemahlı Yahya'nın İstanbul'da bulunmasıydı. Şemahlı Yahya'nın İstanbul'a geliş sebebi bilinmemekle birlikte Rusya'nın casus teşkilatına mensup olması nedeniyle takibe alındığı beyan edilmiştir. Uzun boylu, sarı kumral saçlı ve kumral bıyıklı olan Şemahlı Yahya, ceket ve pantolon giymekte, fes takmaktaydı. Dâhiliye Nazırı Talat Paşa, Şemahlı Yahya hakkında yapılacak araştırmalar neticesinde çıkacak duruma göre gerekli adımların atılacağını bildirmiştir⁸⁹.

⁸⁷ BOA. HR. SYS. 2264/7.

⁸⁸ BOA. HR. SYS. 2267/11.

⁸⁹ BOA. DH. EUM. 5. Şube 25/53.

Diğer taraftan İtilaf Devletleri özellikle Fransa Hükümeti, Osmanlı Devleti Hariciye Nezareti ile Alman Sefarethanesi arasındaki haberleşmeyi elde etmek maksadıyla İstanbul'da gizli bir casus komitesi meydana getirmiştir.

Bu casus teşkilatında görev alanlardan Dogardie, Fransa tabiiyetine mensuptu. Fransız Sefarethanesinde çalışmakta iken, I. Dünya Savaşı'nın başlaması ile birlikte konsoloshane adına İstanbul'da bırakılan Dogardie, kırk yaşlarındaydı. Hollanda maslahatgüzarı ile pek sıkı bir surette görüşen ve bu kişiden önemli bilgileri temin etmeye çalışan Dogardie, İtilaf Devletlerine mensup kişiler ile de iletişim kuruyordu.

I. Dünya Savaşı'nın çıkması ile birlikte Osmanlı Devleti'nde bulunan yabancı güçlere ait sefarethaneler kapatılmıştı. Bu dönemde Fransa Sefarethanesindeki eşyaları korumak amacıyla Armaev ve Bodori namında iki memur bulunuyordu. Bunlardan yirmi beş yaşlarında olduğu düşünülen ve Hanri adıyla çağrılan Armaev, Fransız tabiiyetindendi. Annesi ve hemşerisi ile birlikte Pangaltı'da Bilezikçi Sokağı'nda yaşayan Armaev'in kötü bir durumu görülmemişse de sürekli olarak şüpheli kişilerle temas halinde olduğu gözlemlenmiştir.

Uzun boylu ve yeşil palto giyen Lindslaw isminde Duyun-ı Umumiye müfettişlerinden bir İngiliz, Almanya Sefarethanesinde çalışan diğer bir İngiliz ile sinematograflarda buluşarak casusluğa dair bilgiler elde ediyordu. Önceleri telefon şirketinde çalışmakta iken yeşil boyalı açık bir otomobilde şoförlük yapan bir İngiliz'in de Almanya Sefarethanesine girip çıktığı görülüyordu. Bu şahıs, şoför kasketli olup, uzun bir palto giymekteydi. Orta boylu, yirmi sekiz yirmi dokuz yaşlarında olan bu kişi sakalsız gezmekteydi. Ayrıca Almanya Sefarethanesi ileri gelenlerinden bazılarını otomobili ile öteye beriye götürüyordu⁹⁰.

Fransa'da doğan ve elli elli beş yaşlarında olan Bauduy ise Fransız Hükümeti tabiiyetine mensuptu. Uzun süre konsolos yardımcılığında ve aynı zamanda sefaret evrak memurluğunda bulunarak Flemenk Sefaretinde kasadarlık yapmıştı. Bauduy, Beyoğlu'nda Tomtom Sokağı'nda Avusturya Sefareti karşısındaki hanede oturuyordu. Şüpheli kişi olarak bilinen Bauduy, Paris gazeteleri ve Ajans Balkanik Muhabiri Konet Protekesta ile sürekli iletişim halindeydi.

⁹⁰ BOA. DH. EUM. 5. Şube 63/38.

Almanların nezdinde Taharri memuru olarak çalışan Gilber, uzun müddet Adana'da ve Anamur Kazası'nda reji memurluğu görevinde bulunmuştu. Yine I. Dünya Savaşı'ndan önce İstanbul Gazetesi'nde çalışmıştı. Almanlar tarafından kendine verilen bir belge ile her yere girip çıkarak bilgi toplayan Gilber, bu bilgileri İspanya, Fransa ve Yunan memurlarına vermekte ve onlardan talimat almaktaydı. Annesi dahi birçok yabancı devlet mensubuyla temas halindeydi. Beyoğlu'nda Bilezikçi Sokağı'nda Armaev'in evinin karşısındaki apartmanda anne ve hemşerisi ile birlikte yaşayan Gilber, yirmi iki, yirmi üç yaşlarında kırmızı yüzlü ve sakalsız olup, yeşil şapka takardı ve kahverengi bir elbise giyerdi. Kadıköy benzin depolarına da gidip gelen ve bazı akşamlar Lüksemburg Bilardo Salonu'nda bulunan Gilber, Türkçe, Almanca, Fransızca ve Rusça lisanlarına aşinaydı. Seferlikten altı ay önce Marsilya'ya giden şahıs, savaşın başlamasından bir ay kadar sonra İstanbul'a dönmüştür⁹¹.

I. Dünya Savaşı yıllarında İtilaf Devletlerin Osmanlı Devleti'nin başkenti olan İstanbul'da birkaç casus teşkilatı meydana getirmeleri ilk bakışta güvenlik zaafiyeti olduğu kanısını akla getirebilir. Ancak batılı casusların İstanbul'a kolaylıkla girdikleri gerçeğini unutmamak gerekir. Bunda İstanbul'un kozmopolit nüfus yapısının etkili olduğu aşikârdır.

1.1.8. Antalya ve Havalisi Casus Teşkilatı

Anadolu'nun batı kıyılarında özellikle Fenike ve Kaş sahillerinde yaşayan Rumlar, daha çok Adalar, Yunanistan ve Girit'ten gelenlerden oluşmaktaydı. Bu havalinin Rumlardan oluşması, Osmanlı Devleti aleyhinde birtakım gaye ve amaçlar peşinde koşanların işini kolaylaştırmıştır.

Bu havalide savaşın dördüncü yılı Şubat ayı başlarında, yapılan sıkı denetimler sonucunda Antalya'nın Fenike Kazası sahilinde bir casusun yakalanması, bu bölgede de bir casus teşkilatının olabileceğini akla getirmekteydi. Nitekim yakalanan casus hakkında yapılan araştırmalar neticesinde Fenike, Demre ve Kaş Kazası sahilinde Andifli ve Kalamaki Köyleri'nde mühim bir casus teşkilatının olduğu anlaşılmıştır. Casus teşkilatının tespit edilmesinin ardından casus teşkilatı üyelerinin yakalanıp

⁹¹ BOA. DH. EUM. 5. Şube 63/38.

merkez livaya götürülmesi ile askerî kuvvetlerce bu havalide yapılan araştırmalar daha da genişletilmiştir.

Bu dört sahilli köy ahalisinin büyük bir kısmı Rum'du ve bunların çoğunluğu sahire yakın olan Meis Adası'nda yaşıyorlardı. Meis Adası'nda bulunan bu halkın bir kısmı Fransızlar tarafına firar ederek onların jandarma ve polis teşkilatlarında ve bir kısmı da topçuluk işinde çalışıyorlardı. Bu firariler geceleri kayıklarla sahillere yanaşarak söz konusu dört köy ahalisinin Hristiyan olmasından istifade ederek Osmanlı Devleti ve özellikle Antalya'daki Osmanlı askeri durumu hakkında bilgi toplamaktaydılar. Rum köylerinde casusluğu hizmet eden bu ahalinin her fırsatta Osmanlı Devleti'ne karşı ihanetleri ve aleyhte hareketleri açık bir şekilde görölmekteydi. Bu köylerde Kaş ve Fenike sahilinde eskiden beri mevcut ve Anadolu'nun eski ahalisinden olmayıp sonradan Adalar ile Yunanistan ve Girit taraflarından gelen Rumların yaşaması hatta ihtiyaç olmadığı halde her birinde köy nüfusu ile uygun olmayan büyük kiliselerin meydana getirilmesi, bu ahalinin Osmanlı sahillerinde ne gibi bir gaye taşıdıklarını ortaya koyuyordu. Ayrıca kiliselerin dışında sahillerde meydana getirilen bahçe ve değirmenler, bir hücre mahiyetinde olup casuslar ile birtakım işaretler vasıtasıyla haberleşmeye olanak sağlıyordu.

Osmanlı Devleti aleyhinde gerek casusluk gerekse zararlı her türlü faaliyet gösteren bu köy halkının her ne suretle olursa olsun sahillerden temizlenmesi ve dâhile sevklerinin, Osmanlı Devleti'nin menfaati için gerekli olacağı düşünölmüş ise de idareleri dikkate alınmadığından dâhile sevklerinin sadece geçici bir çözüm olacağı üzerinde durulmuştur.

Bunun yanında Teke Mutasarrıflığı, düşman tarafına firar edenlerden başka kimlikleri belirlenen firari Rumlar ve mülkleri hakkında kanuni işlem yapılmasını, sevk edileceklerden geriye kalan arazilere de Müslömanlardan araziye ihtiyacı olanların yerleştirilmesi gerektiğini Dâhiliye Nezaretine bildirmiştir⁹².

Sonuç olarak Antalya ve havalisinde casus teşkilatının oluşturulmasında köy halklarının önemli bir kısmının Rum milletinden olmalarının etkili olduğunu söyleyebiliriz. Aynı zamanda bu köylerin karşı tarafında yer alan Meis Adası ile yakınlığı ve münasebetleri

⁹² BOA. Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Üçüncü Şube (DH. EUM. 3. Şube) 28/63.

teşkilatın etkinliğini artırmıştır. Kısacası bölgenin konumu ve nüfus yapısı, casusluk faaliyetlerinin yaşanmasına ve teşkilatlı bir yapıya bürünmesine olanak sağlamıştır.

1.1.9. Ayvalık ve Havalisi Casus Teşkilatı

Midilli Adası'nın karşısında yer alan Ayvalık (Kidoniye), Rumlar ile özdeşleşmiş bir kıyı kentiydi. Bu havalide özellikle kıyı kesiminde Rumlar oldukça kalabalık bir nüfusa sahipti. Hatta halkın % 99'unun Rum olduğu dahi söylenmekteydi⁹³. Rum halkının bu nüfus potansiyeli Osmanlı Devleti için gittikçe önemli bir sorun haline gelmiştir. I. Dünya Savaşı sırasında bu sorunlar düşman menfaatine yönelik casusluk faaliyetleri şeklinde patlak vermeye başlamıştır.

Dolayısıyla savaş döneminde Osmanlı askerî kuvvetlerinin Ayvalık'ta bulunan Çıplak Adası'na yaptığı bir baskında Ayvalık'ta bir casus teşkilatının olduğu anlaşılmıştır. Bu casus komitesinin ortaya çıkarılması ile birlikte komite mensupları tutuklanmaya başlanmıştır. Ayrıca Ayvalık'ta şüpheli ve tehlikeli kişilerin hanelerinde aramalar yapılacağı ve zararlı evrak bulunanların evraklarıyla beraber İzmir Divan-ı Harbi Örfisine gönderilmeleri gerektiği Ayvalık Mıntıkası Kumandanlığına bildirilmiştir⁹⁴. Ayvalık'ta oluşturulan casus teşkilatının üyeleri, yakalandıktan sonra Divan-ı Harbi Örfiye gönderilmişlerdir. Bu esnada Divan-ı Harbi Örfilerde yargılananların kimlikleri ve aldıkları cezaları gösteren tablo aşağıda gösterilmiştir:

⁹³ Georgios Nakracas, *Anadolu ve Rum Göçmenlerin Kökeni*, İstanbul 2005, s.112-113.

⁹⁴ BOA. DH. ŞFR. 534/43; ATASE, BDH. 3450/68/22; BDH. 3450/68/20-8.

Tablo 1: Ayvalık'ta Casusluktan ve Vatana İhanet Suçundan Yargılanan Şahıslar

Hıyanet-i Harbiye ve Casusluktan Maznun Olanlar				
Esami-i Mahkumin	Sübut-u Cürm	Tatbik Olunan Madde-i Kanuniye	Tayin Olunan Ceza	Mülâhazat
Ayvalık Panai Kilisesi'nde Rahip Mihal oğlu Papa Stefanos	Casusluk	Hıyanet-i Harbiye Kanununun ondördüncü maddesinin beşinci fıkrası	İdamına	Mezkûr cinayatin icrası için Midilli'den ücret alarak kendisine gönderilen 40 liranın Hıyanet-i Harbiye Kanununun 16. maddesi mucibince istirdadına
Ayvalığın Aya Yorgi Mahallesi'nden Panayot oğlu Kasap Nikoli Zirov	Casusluk	Hıyanet-i Harbiye Kanununun ondördüncü maddesinin beşinci fıkrası	İdamına	
Ayvalık Yunan Konsolatosu Kavası Yorgi Oğlu Niko Yacosi	Casusluk	Hıyanet-i Harbiye Kanununun ondördüncü maddesinin beşinci fıkrası	İdamına	
Ayvalık'ın Aya Dimitri Mahallesi'nden Anastas oğlu Dimitri Yorgala	Casusluk	Hıyanet-i Harbiye Kanununun ondördüncü maddesinin beşinci fıkrası	İdamına	
Ayvalık Aya Dimitri Mahallesi'nden Yorgi oğlu Ekmeççi Yani Dimoplo	Casusluk	Hıyanet-i Harbiye Kanununun ondördüncü maddesinin beşinci fıkrası	İdamına	
Ayvalık'ın Aşağı Panai Mahallesi'nden Ustratyu oğlu Nikola Rafael	Casusluğun esbab ve vesaitinin ibka'ını ihzar	Hıyanet-i Harbiye Kanununun on dördüncü maddesinin beşinci fıkrası	Beş sene müddetle kürek cezası	
Ayvalık'ın Aşağı Panai Mahallesi'nden Andon oğlu Nikoli Guta	Casusluğun esbab ve vesaitinin ibka'ını ihzar	Hıyanet-i Harbiye Kanununun ondördüncü maddesinin beşinci fıkrası	Beş sene müddetle kürek cezası	
Avusturya devlet-i fahimesi Fahri Konsolosu Doktor Nikola Salta	Casuslarınvürudundan haberdar olduğu halde hükümeti ihbarda ihmal	Hıyanet-i Harbiye Kanununun onuncu maddesi	Altı mah hapis	
Ayvalık Düyun-ı Umumiye ketebesinden Mihal oğlu İlyu	Casusların vürudundan haberdar olduğu halde hükümeti ihbarda ihmal	Hıyanet-i Harbiye Kanununun onuncu maddesi	Altı mah hapis	
İzmir'in Poligonda asker Nikoleven Anagnost Parti	Sansürsüz mekatibi nakl etmek	Askeri Ceza Kanununun doksansekizinci maddesi	Üç mah prangabend	
İzmirli Grigoryadi oğlu Hristo	Sansürsüz mekatibi nakl etmek	Askeri Ceza Kanununun doksansekizinci maddesi	Kırk beş gün pranga	
İzmirli Sofokli Nikolaidi oğlu Dimitri Mavros	Sansürsüz mekatibi nakl etmek	Askeri Ceza Kanununun doksansekizinci maddesi	Kırk beş gün pranga	

Kaynak: ATASE, BDH. 3450/68/44-1; BDH. 3450/68/44-2; BOA. HR. SYS. 2169/18.

Yukarıda ismi geçen şahıslardan Avusturya'nın Ayvalık Fahri Konsolosu Nikola Salto'nun casusluğunun tespit edilmesi, Enver Paşa'nın dikkatini çekmiştir. Çünkü Enver Paşa, savaşta müttefiki olduğu Avusturya'nın Rum, Ermeni ve Yahudi gibi kendi tebaasından olmayan milletlerden fahri konsolos istihdam etmemesi gerektiği düşüncesindeydi⁹⁵.

Yabancı güçlerin Osmanlı topraklarındaki konsoloshanelerinde bulunan kişilerin kendi devlet hesabına çalışmaları, Osmanlı Devleti'ne karşı ihanetleri savaş dönemi boyunca görülmüştür. Bununla birlikte Osmanlı Devleti'nde yaşayan gayrimüslim tebaanın dini temsilcileri de Osmanlı Devleti'ne karşı casusluk faaliyetinde bulunmaktan geri kalmamışlar, hatta sistemli olmaya da gayret göstermişlerdir. Nitekim Midilli Casus Heyetinin Ayvalık temsilcisi ve aynı zamanda Ayvalık Metropolitisi olan Grigoriadis Efendi, casusluk suçundan dolayı XVII. Kolordu Kumandanlığınca İzmir'e gönderilmiştir. Grigoriadis, ilk etapta İzmir Hapishanesi'ndeki Jandarma Bölük Dairesi'nde ve Polis memurlarına mahsus odada firarına meydan verilmeyecek bir şekilde tutulmuştur. Daha sonraki dönemde ise casusluk ve hıyanet-i harbiye maddesinden dolayı tutuklu bulunan Ayvalık Rum Metropolitisi Grigoriadis Efendi'nin 49. Fırka Kumandanlığından talebi üzerine fırka karargâhına sevk edilmiş olduğu Ayvalık Kaymakamlığından bildirilmiştir⁹⁶.

Bunların dışında Ayvalık metropolitinin Venizelos tarafından kurulan siyasi oluşumun Ayvalık reisi olduğu ve casusluk yaptığı, düşmanla istihbarat paylaşımında bulunduğu Ayvalık Mıntıkası Kumandanlığına haber verilerek⁹⁷ oluşumun Yunanistan ile işbirliği içinde olduğuna dikkat çekilmiştir.

Görüldüğü gibi Rumların önemli bir nüfusa sahip olduğu Ayvalık ve havalisinde kurulan casus teşkilatlarında konsolosluk çalışanlarından ve dini temsilcilerden etkili bir şekilde istifade edilmiştir. Osmanlı Devleti bu oluşuma karşı gerek konsolosluk konusunda Avusturya'ya yaptığı talep ile gerekse Ayvalık'ta casusluğa adı karışan Rum metropolitinin de dâhil olduğu birçok şahsı yargılayarak tedbirler almaya çalışmıştır. Ancak bu havalide casuslukların üst düzeyde yaşandığı her haliyle bellidir. Çünkü

⁹⁵ BOA. HR. SYS. 2169/18.

⁹⁶ BOA. DH. ŞFR. 584/102; DH. ŞFR. 584/71.

⁹⁷ ATASE, BDH. 3454/83/213.

Ayvalık'ın gerek Midilli'ye yakınlığı ve Midilli'de kurulmuş olduğu beyan edilen casus teşkilatı ile bağlantısı gerekse Venizelos Partisinin Rumlar üzerindeki etkisi aşikârdır.

1.1.10. Kıbrıs Casus Teşkilatı

Akdeniz'in üçüncü büyük adası olan Kıbrıs, XVI. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı Devleti tarafından fethedildikten sonra XIX. yüzyılın sonlarına doğru İngiltere idaresine bırakılmıştır. Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs'ı İngiltere'ye bırakmasından sonra önemli bir nüfus potansiyeline sahip Rumlar, “*enosis*” hedefleri için yoğun bir çalışma başlattılar⁹⁸. Bu siyasi konjonktürde İngiliz-Rum dayanışması sürekli gelişme göstermiştir. Çünkü bir taraftan “*enosis*” hayali gerçekleştirmek isteyen Rumlar, diğer taraftan Anadolu'nun bazı bölgelerinde İngiliz emperyalizmi doğrultusunda savaşıyor İngiltere vardı. Her ikisinin de ortak hedefi Osmanlı Devleti'nden pay almaktı.

I. Dünya Savaşı yıllarında Osmanlı Devleti'ne karşı yabancı güçlerin casusluk faaliyetleri, Osmanlı sahil bölgelerinde etkinliğini hemen hemen hiç kaybetmemiştir. Osmanlı Devleti'ne karşı düşman devletlerin daha çok Anadolu'nun batı sahillerinde casus teşkilatlanmalarına rastlanılmakla birlikte güney sahil bölgelerinde de benzer yapılanmalara gittikleri görülmüştür. Nitekim İngilizler tarafından küçük gözetleme gemisiyle Mersin'e getirilerek yüze yüze karaya çıkarken yakalanan Selim Taraf isimindeki casusun ve Mersin-Tarsus mıntıkasında yakalanan arkadaşlarının sorgularından Kıbrıs'ta İngilizler tarafından bir casusluk teşkilatı oluşturulduğu anlaşılmıştır. Bu casusluk teşkilatının emrinde Osmanlı sahillerinin çeşitli bölgelerinde üyeleri bulunmaktaydı. İskenderun ahalisinden Selim, Yunanlı Nikola Kalafatçı, Hacı ve Cida namındaki kişiler de casusluk maksadıyla Kıbrıs'tan düşman gözetleme vapurlarıyla İskenderun'a gelip gitmekteydi. Bu şahıslardan Hacı, yirmi iki yaşında, ince zayıf, sarı benizli ve az bıyıklıydı.

Kıbrıs Casus Teşkilatı hizmetinde Kıbrıslı Hilla ve Mersinli George Dergam namındaki kişiler bulunmaktaydı. Bunlardan kırk beş yaşında, kısa boylu, esmer benizli, kır bıyıklı olan ve “*cesur*” bir kişi olarak bilinen Hilla, seferberlikten birkaç ay öncesine kadar Mersin'de gümrükten mal kaçırırdı ve komisyonculuk yapardı. George Dergam ise otuz yaşlarında, uzun boylu ve pala bıyıklıydı. Bu kişilerin ikisi de Kıbrıs'ta bulunmaktaydı.

⁹⁸ *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları)*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 43, Ankara 2000, s. 39-62.

Bunlardan George Dergam, gözetleme gemileri ile geziyordu. Söz konusu casusların tekrar sahile çıkmaları ihtimali üzerine ise sürekli gözetleme yapılmaktaydı⁹⁹.

Ayrıca bu kişilerin İskenderun'da bazı kişilerle münasebette buldukları anlaşılmış olduğundan gerek sahile çıkarılacak bu şahısların gerekse casuslarla ilişkisi şüphe uyandıranların gizli bir şekilde gözetim altına alındığı 21 Ocak 1918 tarihinde Karargâh-ı Umumi İstihbarat Şubesinde bildirilmiştir.

Kıbrıs'ın Anadolu'nun güney sahilleri karşısında yer alması ve buradaki siyasi konjonktür, casusluk faaliyetlerinin yoğun bir şekilde yaşanmasına neden olmuştur. Ayrıca Anadolu'nun batı kıyılarının kuzey-güney yönlü düşman casus teşkilatları ile donatılması, güney kıyılarında da böyle bir ihtiyacı zorunlu hale getirmiş olabileceği kanısındayız. Rumların bu havalide de önemli bir nüfus potansiyeline sahip olmaları casus teşkilatının kurulmasını hızlandırmış ve faaliyet alanını genişletmiştir. Osmanlı Devleti'nin de bir yandan cephelerde düşmana karşı koymaya çalışırken diğer yandan bu casus teşkilatlarını önlemeye çalışması takdire şayandır. Burada teşkilatın ortaya çıkarılması ve bazı üyelerinin yakalanması da alınan tedbirlerde başarılı olduğunu göstermektedir.

1.1.11. Suriye, Filistin ve Beyrut Havalisindeki Casusluk Teşkilatları

Osmanlı Devleti'nde yaşayan Müslüman unsurlar içerisinde nüfus bakımından en fazla yaygınlık gösteren Araplar, millet sistemi içerisinde uzun yıllar Osmanlı Devleti'ne sadık kalmışlardı. Ancak XIX. yüzyılın başlarından itibaren Arap milliyetçiliğinin ortaya çıkışı, Osmanlı Devleti'ne karşı tutumlarında değişikliklere yol açmıştır. Bunda Arapların çeşitli yollarla Avrupa ile temasa geçmesi etkili olmuştur. Avrupa'nın özellikle İngiltere'nin ayrılıkçı faaliyetleri de mevcut süreci hızlandırmıştır¹⁰⁰.

I. Dünya Savaşı'nın başlaması ile birlikte bu bölgede casusluk faaliyetlerinin görülmesi üzerine her türlü tedbir alınmaya çalışılmış ve gerekli kurumlar uyarılmıştır. Dolayısıyla Dâhiliye Nezareti, Kudüs-ü Şerif Mutasarrıflığına çektiği bir telgrafla Filistin ve

⁹⁹ BOA. DH. EUM. 5. Şube 54/7.

¹⁰⁰ Selçuk Günay, "II. Abdülhamid Döneminde Suriye ve Lübnan'da Arap Ayrılıkçı Hareketlerinin Başlaması ve Devletin Tedbirleri", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, cilt. 17, sayı. 28, Ankara 1995, s. 82-102.

Suriye'deki gizli teşkilatlar hakkında gerekli bilgilerin temini konusunda talepte bulunmuştur¹⁰¹.

Beyrut sahil bölgesinde ise düşman casus teşkilatı hakkında Jorj Smer adında bir kişi Beyrut Valiliğine gelerek; Osmanlı Devleti'ne düşman olan kuvvetlerin oldukça "*akıllı ve uyanık*" kişilerce bir casus ve ihtilal teşkilatı oluşturduklarını bildirmiştir. Bu casus teşkilatını belgeleriyle beraber ortaya çıkaracağını ifade eden Jorj Smer, bunun için gerekli olan bin beş yüz lira değerindeki meblağı Beyrut Valiliğinden talep etmiştir. Bunun üzerine kendisine paranın verileceği konusunda söz verilmesi ile takibata başlanılmıştır. Ardından Beyrut Valiliği paranın nereden gönderilmesi mümkün ise telgrafla bildirilmesi hususunu 5 Mayıs 1918 tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne iletmiştir¹⁰².

Bunların dışında casus teşkilatlarına ilişkin olarak Başkumandan Vekili Enver Paşa, Suriye Vilayetine çektiği cevabî telgrafta Osmanlı Devleti'ne karşı düşman olan devletlerin Suriye hakkındaki düşünceleri ve casusluk teşkilatları hakkında etraflı araştırmaların yapılmasını talep etmekteydi¹⁰³.

Sonuç itibariyle Suriye, Filistin ve Beyrut havalisindeki düşman casus teşkilatlarına karşı Osmanlı resmî makamlarının gerekli tedbirleri almaya çalıştığını görmekteyiz. Buna karşın gerek Fransız İhtilali sonucu ortaya çıkan milliyetçilik akımının etkisi gerekse Avrupalı devletlerin Arap unsurları kullanma istekleri bu bölgede birtakım casusluk faaliyetlerin yaşanmasına neden olmuştur. Ancak bu faaliyetlerin Osmanlı Devleti'ndeki diğer bazı bölgelere oranla teşkilatlanma anlamında zayıf kaldığı kanaatindeyiz. Çünkü düşman kuvvetlerinin bu coğrafyaya girdikleri sırada karşılarında büyük çoğunluğu Arap unsurlardan oluşan geniş bir alan mevcuttu. Bunları kendi taraflarına çekmeleri epey bir zaman almakta ve hatta bazı Arap liderleri Osmanlı Devleti'nden yana tavır sergilemekteydi.

¹⁰¹ BOA. DH. ŞFR. 45/219.

¹⁰² ATASE, BDH. 2689/250/27-1; BOA. DH. ŞFR. 583/56.

¹⁰³ BOA. DH. ŞFR. 51/243.

1.1.12. Musul ve Havalisi Casus Teşkilatı

İtilaf Devletlerinin özellikle İngiltere'nin, Musul bölgesindeki emperyalist faaliyetleri¹⁰⁴ nedeniyle Osmanlı Devleti, bu havalide zararlı bir yapılanmanın önüne geçmek adına ciddi çalışmalar yapmaktaydı. Ayrıca I. Dünya Savaşı başlamadan önce Osmanlı Devleti'nin İran dâhilindeki askeri harekâtlarının yabancı kuvvetlerden gizli tutulması büyük önem arz ediyordu.

Yapılan bu çalışmalar neticesinde Musul, Bağdat ve Kerkük'te bir casus teşkilatı tespit edilmiştir. Ardından bu casus teşkilatının mensuplarının yakalanması için girişimlerde bulunulmuştur. Bir taraftan teşkilat üyelerinin yakalanmasına devam edilirken diğer taraftan da Van ve Musul'da çalışmaları uygun olmayan üç polisin Konya ve Kastamonu'ya nakledilmelerinin daha uygun olacağı Vali Vekili Bedri tarafından beyan edilmiştir¹⁰⁵.

I. Dünya Savaşı'nın seyri için stratejik öneme sahip olan Musul ve havalisinde düşman devletlerin çıkarları hesaba katılarak gerekli tedbirler alınmaya çalışılmıştır. Bu çalışmalar neticesinde söz konusu bölgede İngilizlerin casus teşkilatı meydana getirdikleri anlaşılmıştır. Osmanlı kolluk kuvvetlerinin de bu casus teşkilatları ile bağlantılı olması İngilizlerin çok derin bir yapılanma içerisinde olduğunu göstermektedir.

1.1.13. Adana ve Havalisi Casus Teşkilatı

Adana ve havalisi, gerek savaştan önceki dönemde gerekse savaş sırasında zararlı faaliyetlere karşı tedbirlerin alındığı bölgelerin başında gelmekteydi¹⁰⁶. Dolayısıyla Adana ve havalisinde yapılan aramalarda yakalanan bir casusun sorgusundan bir casus teşkilatının varlığı anlaşılmıştır. Bu casusun sorgusundan elde edilen bilgiler hakkında XII. Kolordu Kumandanlığından alınan şifre sureti aşağıdaki gibiydi¹⁰⁷:

1- Lazkiye'ye her ay Tefvik ve diğer adı Mehmet Aziz isminde birinin çıkmakta olduğu anlaşılmıştır. Bu kişi bazen bir ismiyle bazen de diğer ismiyle yâd olunmaktadır.

¹⁰⁴ Emine Kısıklı, "Yeni Gelişmelerin Işığında Geçmişten Günümüze Musul Meselesi", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, s. 24, Kasım 1999-2003, s. 489-491.

¹⁰⁵ BOA. Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Memurin Kalemi (DH. EUM. MEM). 62/14.

¹⁰⁶ Kâmuran Gürün, *Ermeni Dosyası*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2008, s.251-255.

¹⁰⁷ ATASE, BDH. 2706/326/12-11.

2- Teyfik (Mehmet Aziz) Lazkiye’de iken bundan iki sene evvel Lazkiye’den Arvad Adası’na firar etmiş ve daha sonra Kıbrıs’a geldiği görülmüştür.

3- Adı geçen şahıs casusluk vazifesine girerek her Arabî ayının sonlarına doğru Lazkiye’ye birçok evrakla çıkmaktadır.

4- Mehmet Aziz’in Lazkiye’de çıktığı sahil noktası ve gittiği mahal hakkında elde edilen bilgi şunlardan ibarettir: Lazkiye Limanı’nın şimalinde liman dairesinden sonra gelen hanelerin sahil kenarındaki kahvehanelerin 300 metre kadar şimalinde küçük bir deniz girintisi, bu girintinin şimalinde bir ziyaret mahalli yani türbe olduğu gibi bu girintinin tam karşısında bir bahçe ve değirmen mevcuttur.

5- Mehmet Aziz’in, bu deniz girintisine düşman gemisinden indirilen sandal ile gelip oradan asıl Lazkiye Kasabası’nda hükümet yakınında bulunan Amerikan Mektebi civarına gittiği ve bir saat kadar kalarak yine sandalla döndüğü anlaşılmaktadır¹⁰⁸.

6- Mehmet Aziz, taşlıklı olan bu deniz girintisine çıkmadığı vakit, bazen de bu deniz girintisinin yarım saat kadar şimalindeki kumsallı sahile çıktığı ve hatta bir gece bu kumsala çıkarılan sahilde 5-6 kişiye rastgeldiği, gördüğü takip üzerine tekrar sandala binerek yine o gece taşlıklı deniz girintisinden karaya çıkmıştır.

Yakalanan casus ayrıca Mehmet Aziz’in sahil noktalarında karanlık gecelerde pusular kurulması, benzeri yollar için hazırlık ve gerekli tedbirlerin alınması halinde yakalanabileceğini bildirmiştir¹⁰⁹.

Casus teşkilatının Adana, Lazkiye ve Kıbrıs üçgeninde faaliyet göstermesi casusluğun geniş bir alanda ve ciddi boyutlarda olduğunu göstermektedir. Diğer taraftan casusun Amerikan Mektebi ile ilişkisi, teşkilat kadrosunun ve destekçilerinin genişliğini ifade etmesi bakımından önemlidir.

1.1.14. Bükreş Ermeni Casus Teşkilatı

Osmanlı Devleti’nde yaşayan bazı unsurların Fransız İhtilali neticesinde çıkan milliyetçik akımı ile devlete karşı isyan edip bağımsızlıklarını ilan etmeleri şark meselesinin Balkan coğrafyasındaki misyonunun tamamlanmasına neden olmuştur.

¹⁰⁸ ATASE, BDH. 2706/326/12-12.

¹⁰⁹ ATASE, BDH. 2706/326/12-12a.

Şark meselesinin Anadolu topraklarındaki temsilcilik görevi ise Hristiyan Ermenilere verilmiştir. Bu görevlerinde Avrupalı devletlerin büyük desteğini alan ayrılıkçı Ermeniler, II. Meşrutiyet sonrası daha çok eylem yerine teşkilatlanma ve savunma anlamında güçlenip silahlanma yoluna gitmişlerdir¹¹⁰.

Ermeni teşkilatlarından olan Hınçak Komitesi'nin savaş döneminde oldukça etkili çalışmaları olmuştur. Nitekim Rumence Domeniçe Gazetesi'nin 21 Temmuz 1915 tarihli sayısında yayımlanan Hınçak Komitesi'nin Bükreş şubesinin bir bildirisi Ermeni çalışmalarının genişliğini ve etkinliğini açıkça gösteriyordu. Yine Bükreş'te yayımlanan İnkavar Hayasdan (Bağımsız Ermenistan) Gazetesi'nin "*Dâhili Düşman*" başlığı adı altında çıkan yazısı da Ermenilerin çalışmalarından bahsetmekteydi¹¹¹.

Hınçak Komitesi'nin Bükreş'te hem teşkilat hem de neşriyat düzleminde ciddi çalışmalar yapmasının yanında diğer bir ihtilal cemiyeti olan Taşnak Komitesi'nin de bu havalide etkili çalışmaları olmuştur. Nitekim Bükreş'te oluşturulan Ermeni Casus Teşkilatı, cemiyetin en ciddi faaliyeti olarak göze çarpmaktadır.

Bükreş Ermeni Casus Teşkilatının varlığı, Osmanlı Devleti'nin Bükreş ataşemiliterinden Bükreş'teki Ermeniler hakkında aldığı üç rapordan anlaşılmıştır. Bükreş'te bulunan Taşnak Cemiyeti İcra Komitesi üyeleri gerek propaganda yoluyla gerekse casusluk maksadıyla Osmanlı Devleti'ne karşı niyetlerini açık bir şekilde göstermekteydiler. Bükreş Taşnak İcra Komitesi başkanı olan Dikran Peltekyan (Peltekian), Osmanlı Devleti tebaasından olup tahsil görmeyen ve Ermenicenin yanında biraz da Rumence bilen, zengin bir tüccardı. Kendisi özel işlerini bırakıp bütün gün dükkân dükkân dolaşarak Rus propagandası yapıyordu. Bükreş'te bulunan Ermenileri Türklere karşı savaşmak üzere Kafkasya'ya gönüllü olarak gitmeleri için ikna etmeye çalışan Peltekyan, bunun için birçok gönüllüyü dahi kendi parası ile Kafkasya'ya göndermiştir. Rus Sefareti hafiye teşkilatına mensup olan ve aynı zamanda İngiltere Sefaretine ara sıra giden Peltekyan, Taşnak Komitesi'ne birçok defa önemli oranda paralar bağışlamıştır.

¹¹⁰ Bayram Kodaman, *Ermeni Macerası (Tarihi ve Siyasi Bir Değerlendirme)*, Isparta 2001, s.42,89-90.

¹¹¹ *Ermeni Komitelerinin Amaçları ve Eylemleri (Meşrutiyetin İlanından Önce ve Sonra)*, Yayına Hazırlayan Ahmet Tetik ve diğerleri, Ankara 2008, s.96-97, 124-125.

Dikran Peltekyan'dan sonra Bükreş Taşnak İcra Komitesi'nin en faal üyesi olan Karabet Bodigyan, uzun müddet bu komitenin üyeliğinde bulunmuştur. Osmanlı tebaasından olan Bodigyan, Taşnak Komitesi üyelerinin her ay verdikleri vergileri toplamakla görevliydi. Bunun dışında Ermeni Hafiyeye Teşkilatının elde ettiği bilgileri ara sıra Rus ve İngiliz Sefaretine veriyordu.

Taşnak İcra Komitesi'nin kâtabi olan Agop Köçekyan ise Rusya ve Fransa Sefaretleri hesabına çalışan Ermeni Casus Teşkilatı kuryelerindendi. Aynı zamanda Taşnak İcra Komitesi'nin haberleşmesi ile her türlü evrakının sorumluluğu Tekfur Magaşiyan ile Agop Köçekyan'a aitti.

Bükreş Taşnak Komitesi'nin diğer bir üyesi olan Tekfur Magaşiyan da Rusya ve Fransa için çalışan Ermeni Casus Teşkilatı kuryelerindendi. Komitenin haberleşmesi ve evrakının korunmasını Agop Köçekciyan ile sağlayan Magaşiyan, komiteyi olağan bir şekilde Agop Köçekyan ile birlikte ve bazen de Doktor Hibarman'ın evinde toplardı¹¹².

Sonuç olarak, Bükreş Ermeni Casus Teşkilatının daha çok ayrılıkçı Ermeni ihtilâl komitelerinin etkisinde ve kontrolünde faaliyetlerini yürüttüğünü söyleyebiliriz. İngiltere, Rusya ve Fransa Hükümetine istihbarat hizmetinde bulunan bu teşkilat için her şeyden önemlisi savaş döneminde Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğüne yapılacak her türlü saldırıya destek vermek olmuştur.

1.1.15. Lyon Rus Casus Teşkilatı

Osmanlı Devleti'nin askerî durumu hakkında bilgi sahibi olmak isteyen Ruslar, sadece Osmanlı Devleti sınırlarında değil Avrupa'da Fransa'nın Lyon kentinde bir casus teşkilatı meydana getirmişlerdir. Bu teşkilatın bünyesinde çalışan Cenevre'de Mızıkacı Chef Kilbachiche namındaki bir Rusyalı, Osmanlı Devleti ve hükümet merkezinin askeri faaliyetlerini gizlice araştırıyordu. Hatta bu görev için İsviçre'de farklı milletlerden casus toplamakla görevlendirilen Chef Kilbachhiche, casus teşkilatının Bayburt-Mamahatun ve Bitlis cephesindeki Osmanlı kuvvetlerinin gerçek miktarını öğrenmek amacıyla Türk ve Poznanyalı Alman Lehlilerinden casus aramaktaydı.

¹¹² BOA. Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti İkinci Şube (DH. EUM. 2. Şube) 25/13.

Bu nedenle İsviçre'den Osmanlı memleketlerine, Almanya ve Avusturya'ya gidecek olan Osmanlı Devleti tebaasına mensup kişilerin pasaportlarının vizesi konusunda sefarethanece alınan gerekli tedbirlerden dolayı güvenilir kişilerden başka hiçbir kimsenin gönderilmesine izin verilmemesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca bu dönemde Alman pasaportu ile Osmanlı Devleti içlerine sızmaların mümkün olabileceğinden, ülkeye girmek isteyecek Poznanyalı Lehliler hakkında görevli memurların son derece dikkatli olmaları istenmiştir. Yine Rusların özellikle Bayburt-Mamahatun ve Bitlis cephelerine gösterdiği önemi Musul ve İran cephelerine göstermediği belirtilmiştir¹¹³.

1.2. Tarafsız Ülkelerde Osmanlı Devleti'ne Karşı Oluşturulan Casus Teşkilatları

1.2.1. Rotterdam İngiliz Casus Teşkilatı

I. Dünya Savaşı döneminde farklı bölgelerde oluşturduğu casusluk teşkilatları ile kendisinden söz ettiren İngiltere, önemli bir casus teşkilatını da Hollanda'nın Rotterdam Limanı'nın Boompjes Rıhtımı'nda yetmiş altı numaralı dairede tesis etmiştir. Bu daire pek tabii olarak bir casus idarehanesi olarak değil "*İngiltere Hükümeti'nin Ticaret-i Malumat İdarehanesi*" adı altında gizli faaliyet göstermekteydi.

Rotterdam Casus Teşkilatının bulunduğu daire, on beş odalıydı ve ikinci katta yer alıyordu. Teşkilatın lideri olan İngiliz redif yüzbaşılardan Tinsley, Nikoli ve Nikolui isimleri adı altında gizli faaliyette bulunmaktaydı. Aynı zamanda Osmanlı Devleti'ne karşı gerek Mısır ve Cidde'de gerekse Romanya'da çoğu kez düşmanca tavırlar sergileyen Tinsley, "*hileci, rezil, edepsiz ve küstah*" bir kişi olarak tanınıyordu. Tinsley'in yardımcısı olan Dimitri de Peterson ise Rusyalı olup Moskof konsolosunun oğluydu ve Rotterdam'da Mauritanseg'de on sekiz numaralı hanede oturuyordu. Bu kişilerin himayesinde İngiliz, Rus ve Hollandalılardan oluşan bir heyet vardı. Rivayete göre bu teşkilatta Slav soyundan olduğu anlaşılan iki Avusturyalı bulunmaktaydı.

Rotterdam İngiliz Casus Teşkilatının mali kaynakları haliyle İngilizler tarafından sağlanıyordu. 1915 senesi zarfında İngiltere Hükümeti yalnız bu casus dairesi için 285 bin İngiliz lirası harcamıştır. İngilizlerin bu casus teşkilatında Hollandalıları çalıştırma gayeleri ise bu daireye bir ticarethane süsü vererek tarafsız memleketlerde casusluk

¹¹³ BOA. HR. SYS. 2267/22; DH. EUM. 5. Şube 26/9.

idarehanesi idare ettiklerini açık bir şekilde dünyaya göstermeye kaçınmalarından ileri gelmekteydi.

Rotterdam Casus Teşkilatının başında bulunan Tinsley'in Hollanda'nın her noktasında gizli memurları vardı. Ticarethanelerde, bankalarda ve vapur kumpanyalarında çalışanların birçoğu bu casus idaresinden büyük paralar karşısında düşman hükümetler tebaasının durum ve hareketlerinden haberdar oluyorlardı. Aynı zamanda Amsterdam, Lahey ve Rotterdam gibi şehirlerdeki büyük otellerin müdürleri ve kapıcıları da İngilizlerin gizli yardımcılarıydı.

Ticarethane adı altında faaliyet gösteren bu casusluk teşkilatının Osmanlı Devleti'ne karşı olan düşmanca faaliyetlerinin önüne geçilebilmesi ve onların her türlü hareketlerinden haberdar olunması amacıyla gizli bir memur tayin edildiğini bildiren Osmanlı Devleti Amsterdam Başşehbenderi, bu casus dairesinin esasında Almanya'ya karşı oluşturulduğunu bildirmiştir. Hatta Rotterdam'daki casus teşkilatından Almanların haberdar olmadığını bildiren Başşehbender, Almanların İngiliz casuslarını seyyar olarak çalıştırdıklarını sandığını söylüyordu. Yüzbaşı Tinsley'in İngiltere Harbiye ve Bahriye Nezaretleri'ne bağlı olduğundan dolayı İngiltere'nin her türlü teşebbüsünden haberdar olacağını savunan Başşehbender, İngiltere'nin Osmanlı Devleti aleyhindeki planlarının ortaya çıkarılması için gayret göstereceğini belirtmiştir. Ancak Amsterdam'daki şehbenderhanede yalnız olduğunu, bünyesinde ne bir vekil, ne de bir kâtip bulunduğunu hatta öteye beriye gidip gelecek bir memurun dahi bulunmadığı, etrafının düşman hafiyeleri ve düşman memurlarıyla çevrili olduğunu ve bir iki memura ihtiyaç duyulduğunu Hariciye Nazırı Halil Bey'e iletmiştir.

Öte yandan, Almanya'nın Amsterdam'da General Konsolosu bünyesinde yirmi sekiz memuru vardı. İngilizlerin ise Rotterdam'daki şehbenderhaneleri ve casus teşkilatından başka, Amsterdam şehrindeki konsoloshanesinde on yedi resmi ve kırk sekiz gayri resmi memuru bulunuyordu¹¹⁴. Osmanlı Devleti'nin savaş döneminde tarafsız devlet konsoloshanelerinde resmi personel konusunda yetersiz kaldığı, diğer taraftan Rotterdam'da bulunan casus örgütlenmesini ortaya çıkarması açısından Almanlara kıyasla önemli bir iş çıkardığı görülmektedir.

¹¹⁴ BOA. HR. SYS. 2331/34.

1.2.2. İsviçre İngiliz Casus Teşkilatı

I. Dünya Savaşı'nda tarafsız kalan ülkelerden olan İsviçre'de İngiltere Hükümeti tarafından bir casus teşkilatı vücuda getirildiği belgelerden anlaşılmaktaydı. İngilizlerin bu teşkilatı, büyük paralar harcayarak oluşturdukları ve yalnızca Bern şehrinde iki yüz on dokuz kişiye ulaşan gizli memur ve ajanlara sahip oldukları bilgisine ulaşılmıştır. İsviçre'nin genelindeki bu gibi memurlar, özellikle Trakya'dan gelenler hakkında araştırmalar yapmışlar ve bunları takip ederek, çeşitli bahanelerle sürekli olarak onlarla temasta bulunmaya gayret göstermişlerdir.

İsviçre İngiliz Casus Teşkilatı, Osmanlı Devleti'ne karşı hedef alan faaliyetlerinde Bulgaristan kartını da kullanıyordu. Nitekim İsviçre'nin Baden şehrinde bulunan bazı Ermenilerin Bulgar Ermenileri ile ve Londra Balkan Komitesi'nin mensuplarıyla bir toplantı gerçekleştirdiği Osmanlı Devleti Bern Sefiri Fuad Selim tarafından 25 Mayıs 1917 tarihinde bildirilmiştir¹¹⁵.

Mısır Hidivi Abbas Hilmi Paşa'nın himayesinde İstanbul'a Osmanlı Devleti'ne karşı casusluk yapmak için geldiği bildirilen Beyrut Hristiyanlarından Suriyeli Mişel Rehane de gerçekte Lozan'da bir eczanede çalışmakta iken İngilizlerin İsviçre'deki casusluk teşkilatının başında bulunan Parodin'in para yardımı yapması karşılığında maiyetine girmişti¹¹⁶.

Teşkilatın casusluk faaliyetlerinin yanı sıra Osmanlı Harbiye Nazırı Enver Paşa'ya yönelik suikast hadiselerinde de adının geçtiği görülmektedir. Ancak bu eylemlerinde başarılı olamamışlardı. Bu suikast fikrini özellikle İngilizlerin planladıkları açıktı. Suikast eyleminden önce İsviçre'ye gelen Fiç Moris, Bern İngiltere Sefaretinde Ataşe Yüzbaşı Binns ile birlikte bu mesele üzerinde mesai harcamıştır¹¹⁷.

İngilizler tarafından İsviçre'de kurulan bu teşkilatta daha çok Bulgar ve Ermeni unsurların kullanıldıkları görülmektedir. Bununla birlikte Mısır Hidivliğinde, teşkilat adına çalışan casusların Osmanlı topraklarına sızmaları konusunda önemli katkıları olmuştur.

¹¹⁵ BOA. Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Birinci Şube (DH. EUM. 1. Şube) 6/37.

¹¹⁶ BOA. DH. EUM. 1. Şube. 8/24.

¹¹⁷ BOA. DH. EUM. 1. Şube. 6/37.

1.2.3. Flemenk Rus Casus Teşkilatı

İtilaf Devletlerinin I. Dünya Savaşı'nda tarafsız kalan ülkelerde dahi casusluk teşkilatları kurdurdukları biliniyordu¹¹⁸. Özellikle Hollanda ve İsviçre merkezli olarak tesis edilen bu casus teşkilatlarından bir diğeri Flemenk'te Ruslar tarafından kurulmuştur. Düşman casuslarının istihdam edildiği ve İttifak Devletleri askeri harekâtları hakkında bilgilerin gönderildiği merkezlerden olan Flemenk Casus Teşkilatının varlığı Alman memurları tarafından da bilinmekteydi¹¹⁹.

Flemenk Rus Casus Teşkilatı ile ilgili fazla bir malumat bulunmamakla birlikte Jan Davdes hakkında yapılan araştırma ve soruşturmalar, Flemenk Rus Casus Teşkilatının varlığını ortaya çıkarmıştır. Rus tebaasının işlerinin halledilmesiyle görevli Flemenk Sefaretinde bulunan Rus Sefareti eski emurlarından Jan Davdes, casusluk şüphesinden dolayı tutuklanmış ve Hariciye Nezareti'nin isteği üzerine memleketten ihraç edilmek üzere merkez kumandanlığından Polis Müdüriyetine teslim edilmişti. Bu kişi aynı zamanda Flemenk Rus Casus Teşkilatının İstanbul muhabirlerinden olması dolayısıyla Divan-ı Harbi Örfiye gönderilmiştir¹²⁰.

Osmanlı Devleti'ne karşı olan İtilaf Devletlerinin İsviçre, Norveç, Danimarka ve Flemenk gibi tarafsız ülkelerde meydana getirdikleri casus teşkilatları, gönderdikleri muhbir ve casuslar vasıtasıyla bu ülkelere giden Osmanlı tebaasından, gerek bizzat gerekse ortaya sürdükleri çeşitli bahanelerle siyasî ve askerî bilgi topluyorlardı. Dolayısıyla 4 Ağustos 1917 tarihinden itibaren ne Osmanlı Devleti'nden ne de müttefik devletlerde bulunan Osmanlı tebaasından asker ya da memurun son emre kadar Karargâh-ı Umuminin onayı olmadıkça ve çok gerekli bir tedavi amacıyla da olsa dahi düşman casusları bulunan İsveç, Norveç, Danimarka, Flemenk ve İsviçre gibi ülkelere gitmelerine müsaade edilmemesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca gizli bir devlet vazifesini yerine getirmek amacıyla nezaret ve sefaretlerce gerekli olan seyahatlerden başka yapılacak seyahat müracaatlarının reddedileceği bildirilmiştir¹²¹.

¹¹⁸ Col W. Walther Nikolay, *Birinci Dünya Savaşında Alman İstihbaratı*, Çev. Emrullah Tekin, Berikan Yayınları, Ankara 2004, s. 42.

¹¹⁹ *Sabah*, 2 Haziran 1915, Numro. 9237, s. 2; BOA. Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Ecanib (DH. EUM. ECB). 14/19.

¹²⁰ BOA. DH. EUM. ECB. 14/19.

¹²¹ Kızılay Arşivi, Kutu No:714/Belge No:160-1; BOA. Maarif Nezareti Mektubi Kalemi (MF. MKT). 1228/14; DH. EUM. 5. Şube 81/44.

Sonuç olarak, İtilaf Devletleri başta Osmanlı coğrafyası olmak üzere savaşın cereyan ettiği bütün coğrafyada son derece etkili olan casus teşkilatlarını kurmakla yetinmemişler, aynı zamanda savaşa dâhil olmayan bazı ülke topraklarında özellikle Osmanlı Devleti ile bir şekilde yakınlık gösteren başta Ermeni, Rum ve Bulgar gibi unsurların kullanıldığı teşkilatları meydana getirmişlerdir.

1.3. Casusların Kullanmış Oldukları Teknikler

Dünya tarihinde I. Dünya Savaşı'na dâhil olan devletlerin çokluğu kadar bu dönemde casusların kullanmak için başvurdukları tekniklerin çeşitliliği de dikkat çekicidir. Kimi zaman casuslar tarafından bizzat istihbarat bilgisi kendi ülkelerine aktarılırken kimi durumlarda ise bunun için bazı vasıtalara ihtiyaç duyulmuştur. Savaş yıllarında Osmanlı Devleti'ne yönelik faaliyet gösteren casus teşkilatlarının kullanmış oldukları teknikler aşağıda ayrı başlıklar halinde açıklanmaya çalışılmıştır:

1.3.1. Kuş ve Güvercinler Vasıtasıyla Casusluk

Osmanlı Devleti'nde belli dönemler haberleşme amaçlı istifade edilen güvercinler¹²², I. Dünya Savaşı yıllarında yabancı güçler hesabına çalışan casusların istihbarat vasıtaları olarak kullanılmıştır. Bu nedenle I. Dünya Savaşı'nın hemen başlarında güvercinler vasıtasıyla casusluğun önlenmesi için Osmanlı ordusunun askerî faaliyetlerinin görüldüğü vilayetlerde şüpheli kişilerin evlerinde bulunan güvercinlerin telef edilmesi için gerekli tedbirlerin alınması hususu Erkan-ı Harbiye Başkumandanlık Vekâleti'nden 30 Eylül 1914 tarihinde çekilen telgrafla Dâhiliye Nezareti'ne bildirilmiştir¹²³. Bu telgraftan da anlaşılacağı üzere güvercin ve kuşlar casusların en yoğun rağbet ettikleri vasıtalar olmuştur.

Dâhiliye Nazırı Talat Paşa da bu türden casusluğun önlenmesi için şüpheli kişilerin evlerinde bulunan güvercinlerin telef edileceği ve bu yolla casusluk edenlerin Divan-ı Harbe gönderileceğini 2 Aralık 1914 tarihli şifre telgrafta beyan etmiştir¹²⁴.

Osmanlı Devleti tarafından güvercinler yoluyla casusluğun önlenmesi konusunda gerekli adımlar atılırken benzer durumun, savaş döneminde Fransızlar tarafından Alman

¹²² Erdal İlter, "Osmanlılarda İstihbarat (XIV.-XIX. Yüzyıllar)", *Avrasya Dosyası*, cilt. 8, s. 2, 2002, s.240.

¹²³ ATASE, BDH. 383/390/1521/2-3.

¹²⁴ BOA. DH. ŞFR. 47/291.

ordusuna karşı kullanıldığı, Alman cephesinde yakalanan bir Fransız casusun ifadelerinden anlaşılmıştır. 7 Mart 1917 tarihi itibari ile Garb Cephesi'nde Alman hudut gerisinde yakalanan söz konusu Fransız casus, sorgusunda hemşerisiyle İngiliz Yüzbaşı Bess'ten casusluk yapmak için emir aldıklarını itiraf etmiştir. Kendilerinin Londra'da casusluk eğitimi aldıklarını açıklayan bu casus, amaçlarının Alman hududuna geçip, casusluk durumunu haber güvercinleri yoluyla bildirmek olduğunu söylemiştir¹²⁵. Alman askeri makamları tarafından ortaya çıkarılan bu durum karşısında Osmanlı Devleti Dâhiliye Nezareti; Edirne, Adana, Suriye, Trabzon, Kastamonu, İzmit, Bolu, Çatalca ve Cebel-i Lübnan Vilayetleri ile Karesi, Kale-i Sultaniye, Mentеше ve Teke Mutasarrıflıklarına 11 Mayıs 1917 tarihinde çektiği telgraflarla Alman ordusunda güvercinler vasıtasıyla casusluk yapıldığının ispat edildiği, bu durumun Osmanlı ülkesinde de görülmesinin muhtemel olduğundan güvercinlerin casusluk amacıyla kullanıldığının ispatı halinde güvercinlik bulunan yerlerin askerî kumandanlıklara iletilmesi gerektiği ve bu duruma karşı muhalefet eden kişiler hakkında kanuni işlem başlatılacağı bildirilmiştir¹²⁶.

Alman cephesinde yaşanan bu casusluk olayının ardından savaşın sonlarına doğru Çanakkale Grup Mıntıkasında tesadüfen öldürülmüş bir sığırcık kuşu ele geçirilmiştir. Öldürülen bu kuşun ayağına bağlı olan bir levhadan ise bunun bir muhabere kuşu olduğu anlaşılmıştır. V. Ordu Kumandanlığına yazılan bir telgraf ile grup mıntıkasında tesadüfen öldürülen bu sığırcık kuşunun ayağında bulunan levhada ne gibi bir askerî malumatın yazdığı ve kuşun ayağına ne suretle bağlı bulunduğunun bildirilmesi Osmanlı Ordu-yu Hümayun Başkumandanlık Vekâleti tarafından istenmiştir¹²⁷. Tesadüfen öldürülen bu sığırcık kuşunun muhabere kuşu olduğunun anlaşılması üzerine, Çanakkale Grup Kumandanlığı, ordu mıntıkasında görülecek bu gibi şüpheli kuş ve güvercinlerin telef edilmesini istemiştir¹²⁸.

1.3.2. Telsiz, Telgraf ve Telefon Yoluyla Casusluk

I. Dünya Savaşı'nın hemen başlarında Rumların, özellikle Ruslara haber göndermek maksadıyla telsiz telefon haberleşmesinden büyük ölçüde yararlandıkları görülmüştür.

¹²⁵ ATASE, BDH. 391/39/1549/15-1.

¹²⁶ BOA. DH. ŞFR. 76/87.

¹²⁷ ATASE, BDH. 391/39/1549/21-1.

¹²⁸ ATASE, BDH. 391/39/1549/21.

Hatta bu konuda vilayet ve sancaklara gönderilen telgraflarda; telsiz telefon cihazlarının kurulumuna elverişli bina ve ormanlık alanların denetlenmesi ve bu cihazlara rastlanıldığı takdirde el konulması emri verilmişti. Bu emirlerin ardından yapılan aramalarda Heybeliada Rum Ticaret Mektebi'nde telsiz ve telgraf haberleşmesinde kullanılan araç gereçlere ulaşılmıştır. Ayrıca Samsun'da Doktor Altunyan adlı şahısta haberleşme araçlarına dinamo görevi sağlayacak nitelikte bir röntgen cihazı ele geçirilmiştir¹²⁹.

Bu olayların ortaya çıkarıldığı bir dönemde Berlin Sefaretine gelen ve uzun müddet İstanbul, İngiltere ve Mısır'da İngiliz ticarethaneleri adına komisyonculuk yaptığı belirlenen bir Alman'ın ifadesine göre Beyoğlu'nda Tünel Geçidi içinde İngiltere tebaasından McGill'in Rusya Hükümetine ve Galata'da Osmanlı Bankası civarında kâğıtçı Benjamin Rawe'nin ise İngiltere Hükümetine Osmanlı Devleti'nin askerî ve siyasî faaliyetleri hakkında casusluk yapıyordu. Ayrıca Wilcox namında bir İngiliz tarafından inşa edilen gizli bir telsiz-telgraf hattından bahseden bu kişi, bunları yukarıda zikredilen casuslardan işittiğini söylemekteydi.

İngiliz Wilcox tarafından gizli bir telsiz-telgraf hattının oluşturulması¹³⁰, Osmanlı Devleti'ni bu konuda birtakım önlemlere sevk etmiş olmalı ki Başkumandanlık Vekâletince “*Telsiz Telgraf Yoluyla Casusluk*” adlı rehber Osmanlı memurlarına dağıtılmak üzere gönderilmiştir¹³¹.

Her ne kadar Osmanlı resmî makamları tarafından telsiz-telgraf konusunda gerekli önlemler alınmaya çalışılmışsa da yabancı güçler hesabına çalışan casusların bu sistemi kurma arzusundan vazgeçemedikleri görülmüştür. İstanbul'da Rus postahanesi civarında oturan ve evinin altında saat ve fotoğraf araç gereçleri satan Vartan Bağosyan ile önceleri Merzifon ve sonrasında İstanbul'da Fransız dersleri veren Agop Kalosyan'ın ve arkadaşlarından bir papazın Galata'da olduğu iddia edilen telsiz-telgraf cihazını kullandıkları Atina Sefaretinden gelen 14 Ağustos 1915 tarihli yazıdan anlaşılıyordu.

¹²⁹ Önder Duman, *Emperyal Bir Araç Olarak Rum-Pontus Sorunu (1908-1918)*, Ankara 2010, s. 67.

¹³⁰ BOA. HR. SYS. 2266/15.

¹³¹ BOA. Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Nezareti Altıncı Şube (DH. EUM. 6. Şube) 2/24. Telsiz telgraf vasıtasıyla uzak mesafelere kadar muhabere temini için büyük mikyasta alet ve edevata uzun anten yani hevâî nakil direğine ve bunun üzerinde gerilmiş tellere ihtiyaç olduğundan kolaylıkla görülebilir. Hâlbuki kısa mesafelerde bazı basit âlât ile nazar-ı dikkati calib olmayan hevâî nakiller ile telgraf alub vermek kabil olur. Telsiz telgrafta nazar-ı dikkate alınacak vasıta-i muhaberenin en mühümü anten yani nakil direğidir. Kısa mesafeler için anten direği yani hevâî nakil direğiyle hevâî nakiller vazifesini her cins madenden nakiller görebilir...

Ayrıca bu yazıda telsiz-telgraf cihazını çalıştırmak amacıyla kullanılan bir dinamonun varlığından söz edilmekteydi. Ancak İstanbul Polis Müdüriyeti'nden Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen 27 Eylül 1915 tarihli telgrafta Galata'da yapılan tüm aramalara rağmen Vartan Bağosyan adındaki şahsa ait bir dükkânın olmadığı ve bu dükkânda telsiz-telgraf cihazının bulunduğu dair herhangi bir delile rastlanmadığı bildirilmiştir.

Osmanlı Ordu-yu Hümayun Başkumandanlık Vekâletinden Emniyet-i Umumiye Müdüriyetine çekilen bir telgrafta ise Dedeâğaç Eski Fransız Mektebi Müdürü bir papaza ait İstanbul'da telgraf istasyonlarının bulunduğu ve bunlar vasıtasıyla düşmana malumat verildiği, arama yapılsa dahi bu telgraf istasyonlarının bulunamayacak derecede gizli tutuldukları beyan ediliyordu. Aynı telgrafta Varna Osmanlı Şehbenderhanesi eski memurlarından olup İstanbul'da olduğu düşünülen Tartastan (Tartacıyan) adlı kişinin takibi ile ilgilenenlere ve arandığı bildirilen telsiz-telgraf aleti hakkında ilgililere gerekli uyarılarda bulunulması gerektiği beyan edilmiştir¹³².

Kösten Adası'ndan 30 Nisan 1916 tarihinde bir kayıkla dönen polis memuru Fahri Efendi'nin ifadelerine göre de düşmanın Kösten Adası'nda bir taburdan fazla miktarda İngiliz piyadesiyle çeşitli çapta birçok top ve firari Rumlardan oluşturulmuş ve tahmini 130 kadar kişiden oluşan bir çete, teyyare hangarı ile birlikte telsiz-telgraf istasyonu bulunmaktaydı¹³³.

Daha önce varlığından bahsettiğimiz Enez Casus Teşkilatının haberleşme ağında telsiz-telgraf hattı bulunmaktaydı. Bu komite, Enez'de bulunan telsiz-telgraf hattı ile ve Semendirek Adası'na olan kablo vasıtasıyla haberleşmeyi sağlıyordu. Bu iletişimin kurulmasında Enez¹³⁴ halkının etkisi oldukça büyüktü¹³⁵.

Telsiz ve telgraf yoluyla yapılan casusluklar hakkında en dikkat çeken şüphesiz Anamur Telgrafhanesi'nde yaşanan şüpheli bir haberleşmenin yapılmasıydı. Bu haberleşmenin nasıl gerçekleştiği ile ilgili olarak XII. Kolordu Kumandanı Fahrettin Paşa'nın 6 Eylül 1918 tarihli telgrafında farklı detaylar üzerinde durulmuştur. Söz konusu telgrafta yapılan haberleşmenin Anamur Telgrafhanesi'nin sahile yakın olmasından dolayı düşman tarafından sahile çıkarılan bir telgraf makinesinin telgraf

¹³² BOA. DH. EUM. 5. Şube. 21/61-A.

¹³³ ATASE, BDH. 3468/135/1-1.

¹³⁴ ATASE, BDH. 3456/91/12-1;BDH. 3456/91/19.

¹³⁵ ATASE, BDH. 3456/91/12-2.

tellerine bağlanması suretiyle olabileceği gibi farklı harp cephelerinde telsiz-telgraf makinesinin sahilde bulunan bir düşman sefinesinden veya telgraf hududundan şamandıra şeklinde bir saç üzerinden sağlanılabileceği ihtimali üzerinde durulmaktaydı. Bunun yanında Anamur Telgrafhanesi'nde tek başına kalan haber memuru tarafından tertip edilebileceğinin de ihtimal dâhilinde olduğu belirtilmiştir¹³⁶.

1.3.3. Saç ve Damaklar Vasıtasıyla Casusluk

İtilaf kuvvetleri adına casusluk yapanların kimi zaman başvurdukları saç ve damakların bazı bölümlerine istihbarat bilgisinin saklanması ve böylelikle ilgili yerlere aktarılması, İttifak Devletlerini harekete geçirmiş ve bu konuda koordineli bir çalışmaya ihtiyaç duyulmuştur.

Osmanlı Ordu-yu Hümayunu Başkumandanlık Vekâletinden Emniyet-i Umumiye Müdüriyetine ve Dersaadet Sansür Müfettişliğine gönderilen telgraflarda, Alman resmî makamlarına dayandırılarak, düşman istihbaratının takma dişlerin damakları üzerine yazılmış bilgiler vasıtasıyla huduttan geçirilmekte olduğu bildirilmiştir¹³⁷.

Benzer bir durum bu kez saç bükümlerinin arasında görünmeyecek bir şekilde istihbaratın huduttan geçirildiği yönündeki haberler Sofya ve Alman Askerî temsilcilerinden iletilmekteydi. Bu bilgilerin alınmasından sonra Osmanlı Ordu-yu Hümayunu Başkumandanlık Vekâleti, Emniyet-i Umumiye Müdüriyetine ve Polis Müdüriyetine gönderdiği 9 Mart 1917 tarihli yazısında bu hususa dikkat çekmiştir¹³⁸.

Alman askeri makamlarının Osmanlı Devleti'ni saç ve damaklar yoluyla casusluk konusunda uyarıları arasında belki de en dikkat çekici olanı kadınların saçlarının altına çeşitli tarzlarda altlık yaptırmakta oldukları haberi idi. Bunlar üç ila dört santimetre çapında hücrelerden ibaretti ve küçük yazılı kâğıt veya mektupları alabilecek kapasiteye sahiptiler. Bu aletler dikkat çekmediklerinden dolayı casuslar tarafından kullanılmaktaydı ve istihbarat bilgisi kolaylıkla taşınmaktaydı¹³⁹.

¹³⁶ ATASE, BDH. 2706/326/12-9.

¹³⁷ ATASE, BDH. 391/39/1549/11; BDH. 391/39/1549/11-1.

¹³⁸ ATASE, BDH. 391/39/1549/12; BDH. 391/39/1549/12-1.

¹³⁹ BOA. DH. EUM. 5. Şube. 31/1.

1.3.4. Vagonlara Bazı İşaret ve Rakamlar Yoluyla Casusluk

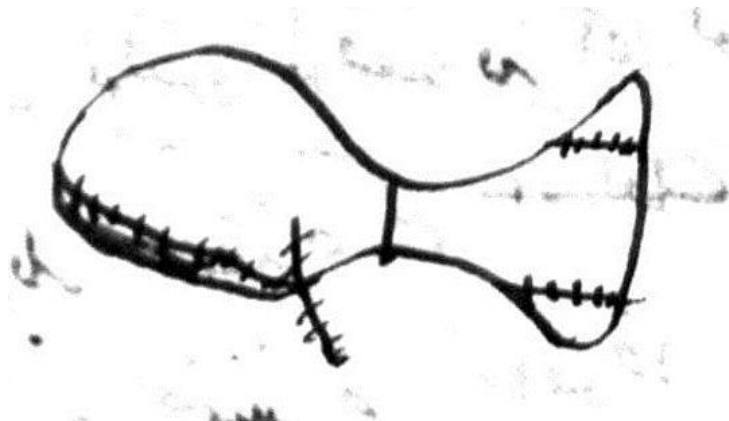
I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti ile aynı safta yer alıp İtilaf kuvvetlerine karşı beraber savaşan, her türlü casusluk faaliyetlerine karşı koordineli çalışmalarda bulunan Bulgar Askerî yetkilileri, kendi hareket alanlarında tespit ettikleri vagonlar vasıtasıyla casusluk olaylarını Osmanlı Devleti resmî makamlarına iletiyorlardı. Nitekim 7 Ocak 1917'de Sofya'dan Niş'e giden 36/232 numaralı tren ile Svishtov'dan gelen bir Avusturya nakliye treninin vagonları üzerinde aşağıdaki işaretlerin görülmesi üzerine istasyon memurları tarafından kopya edilerek resmi makamlara bildirilmiştir¹⁴⁰:

Resim 1: 36/232 Numaralı Trenin Vagonlarında Bulunan İşaretler

Kaynak: ATASE, BDH. 391/39/1549/10-1.

Resim 2: 240 Numaralı Trenin 4479 Numaralı Vagonundaki İşaretler

Kaynak: BDH. 391/39/1549/10-1a.

¹⁴⁰ ATASE, BDH. 391/39/1549/10-1; BDH. 391/39/1549/10-1a.

Bulgaristan’da casusluğun menni mevkiî tarafından tespit edilen vagonlar üzerindeki işaret ve rakamlardan Osmanlı Devleti’nin haberdar edilmesi ile birlikte Osmanlı Ordu-yu Hümayunu Başkumandanlık Vekâleti konunun ehemmiyeti konusunda Şimendifer Şubesi, Menzil Müfettiş-i Umumiliği, Polis Müdüriyet-i Umumisi ve Emniyet-i Umumiye Müdüriyetinin dikkatini çekmiştir¹⁴¹. Dâhiliye Nezareti de vagonlar yoluyla casusluk hakkında Sofya’dan gelen bu istihbarat üzerine Bulgar Hükümeti ile birlikte hareket edilmesi gerektiğini İstanbul Emniyet Komiser Muavinliğine bildirmiştir¹⁴².

1.3.5. Yazı Zuhuru, Limon Suyu ve Parola Yoluyla Casusluk

I. Dünya Savaşı’nın 1915 yılı başlarına kadar kullanılan casusluk yöntemleri arasında en dikkat çekici olanları hiç kuşkusuz vesika veya zarfların belli kısımlarında kullanılan yazılar ile limon suyu kullanılmasıydı. Osmanlı Ordu-yu Hümayunu Başkumandanlık Vekâleti’nin açıklamasına göre söz konusu dönemde belirlenen casusluk yöntemleri aşağıda belirtilmiştir:

1-Papazların haberleşmeleri.

2-Düşman devletlere mensup olanların tarafsız veya dost ülkelere gelen mektuplara ayrıca varakalar iliştirilmesi.

3-Asıl metindeki yazılar arasına limon suyu ile yazılar ilave edilmesi.

4-Zarfların üzerindeki pullar altında yazı zuhuru.

5-Zarfların iç ortasında yazılar zuhuru.

6-Ermenilerin birçok hileler ile Rusya ile haberleşme faaliyetleri¹⁴³.

Yazı zuhuru ve limon suyu ile casusluğun oldukça sık kullanıldığı, belgelerden anlaşılmaktadır. Bu teknik hakkında Rusya Hükümeti adına casusluk yaptığını itiraf eden Dimitri’nin ifadeleri casusluğun belki de en gizli yönünü ortaya koymaktaydı. Dimitri, öncelikle İstanbul’a varır varmaz hemen Protestan mezhebine ait beş on İncil

¹⁴¹ ATASE, BDH. 391/39/1549/10.

¹⁴² BOA, DH. EUM. SSM. 10/71-D.

¹⁴³ ATASE, BDH. 15/74/101; Ayrıca Bakınız. Vahdet KELEŞYILMAZ, “I. Dünya Savaşında Ulusal Güvenlik ve Dil Bilir Eleman İhtiyacı”, *Askeri Tarih Bülteni*, Yıl: 25, sayı: 48, (Şubat 2000), s.144.

ve buna benzer dini kitap tedarikiyle kendisine bir kitap satıcısı veya bir nevi Protestan misyoneri süsü vererek şehirde dolaşip halkın gözünde yer ettikten sonra gerçek amacı olan İstanbul'da Mahmut ve Necmettin adındaki kişilerle Rusya adına çalışacaklarını anlatmaktaydı.

Dimitri'nin İstanbul'da kendisine kitap satıcısı süsü vermek istemesinin altında yazı zuhuru ve limon suyu ile casusluk tekniği yatıyordu. Çünkü Dimitri, İstanbul'da neşredilen bazı gazetelerin boş kısımlarına ve satır aralarına mahalli durum ve askerî harekât hakkında havadisler yazılarak Atina tarafına gönderileceğini ifade ediyordu. Bu işlem yapılırken limon suyu ve kaş kalemi kullanılmaktaydı. Daha sonra Atina'da söz konusu gazetenin üzerine bir bez konulup kızgın bir ütü ile üzerinden geçirildikten sonra yazılar okunabilecekti. Limon suyu kuruduğu için kâğıt üzerinde bir şey görünmemekte ve tarif edildiği üzere gazete kâğıdının üzerine beyaz bir bez konularak ütülendikten sonra yazılar katran kiremidi bir renk olarak tamamıyla ortaya çıkmaktaydı.

Şayet Dimitri İstanbul'a gitmeyi başarabilse Bab-ı Ali civarında bulunan kitapçı dükkânlarından veya bir acem dükkânından Tanin, Tasvir-i Efkâr, Takvim-i Vekayi gazeteleriyle Ordu risalesi olarak Atina'da bulunan M. Z. Mişel ve Nikola isimindeki şahıslara düzenli olarak gönderecekti¹⁴⁴.

Benzer bir durum, Çanakkale Savaşları sırasında yabancı gazetecilerin, çalıştıkları gazetelere gönderdikleri haber kâğıtlarının üzerinde seçilemeyecek bir şekilde iğne ile bilgilerin şifrelendiği ve özellikle Alman gazetelerinin iç sayfalarına rapor veya bazı bilgilerin saklanması şeklinde görülmüştür¹⁴⁵.

Osmanlı Ordu-yu Hümayunu Başkumandanlık Vekâletinin Üçüncü Ordu İstihbarat Zabıtlığına gönderdiği bir telgrafta ise İstanbul Beyoğlu'nda oturan Kosti Manos, Haydarpaşa Şimendifer İstasyonu'nda Nikola Manos, Penayot Manos, Maryos Manos ve savaşın ilanı üzerine Romanya'ya giden ve orada ikamet eden Kendibas Teodosyadi'nin Osmanişer Loyd Gazetesi'nin bandrolü içine gizli yazı ile Osmanlı Devleti'nin askeri harekâtları hakkında malumat vermek suretiyle casuslukta

¹⁴⁴ BOA. HR. SYS. 2266/61.

¹⁴⁵ Burhan Sayılır, "Çanakkale Kara Savaşları Sırasında Casusluk Olayları ve Türklerin Aldıkları Tedbirler", *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, sayı:8, yıl:4, Ağustos 2006, s.100.

buldukları yazmaktaydı. Ayrıca bu kişiler hakkında Dersaadet Divan-ı Harbi Örfinin kararının gönderildiği belirtilmekteydi¹⁴⁶.

İtilaf Devletlerinin hizmetinde Türkiye ve Bulgaristan aleyhinde casusluk yapmasından dolayı tutuklanan Stamat Polinçeron'un casusluk için kullandığı yöntemlerden biri limon suyu kullanımı olmuştu. Geniş bir casusluk ağının oluşturulduğu anlaşılan bu olayda, gazete üzerinde noktalanmış harflerin yazımında mürekkep yerine limon suyu ya da ilaç kullanıldığı görülmüştür. Bunun dışında Osmanlı Devleti envanterine ait deniz taşıtlarının cinsi ne olursa olsun Karadeniz'e inmesi halinde kendi aralarında oluşturdukları parolaya göre hem Bükreş'e hem de Kavala'ya telgraf çekileceği bildiriliyordu. Buna göre kullanılan parolalar şöyle idi:

Goben: Bir koca

Breslau: Altın para isterseniz yani beş yahut iki lira hemen alabilirsiniz.

Ticaz Vapuru: Bir karı

Hamidiye ve Turgud: Bir çocuk

Büyük torpidolar: Hanım

Taht-el bahr: Matmazel

Karadeniz'e bu deniz taşıtların inmesi durumunda mevcut parolalar ile Romanya Bükreş'te Constantinople Oteli'nde B. Costantinof ve Yunanistan Kavala'da ise Kebeto Kirkorciyan Kardeşler adına telgraf çekileceği beyan edilmiştir¹⁴⁷.

1.3.6. Sigara Kâğıtları Vasıtasıyla Casusluk

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı boyunca en fazla muharebeye şahit olduğu Çanakkale Cephesi'nde, Saros Grubu Kumandanı, 7 Haziran 1915 tarihli muharebede esir düşen ve ölü olarak ele geçirilen düşman askeri üzerinde çok miktarda Osmanlı sigara kâğıtlarının ele geçirildiğini beyan etmiştir. Ele geçirilen bu sigara kâğıtlarının Galata'da Voyvoda'da Makri Hanında A. Anastasyadi Kumpanyası tarafından imal edildiği halde savaş esnasında düşman askeri birlikleri üzerinde bol miktarda bulunması

¹⁴⁶ ATASE, BDH. 2888/362/2-2.

¹⁴⁷ BOA. DH. EUM. 5. Şube. 44/39.

ilk olarak sahil muhafızlarının gözetlemelerine rağmen karaya çıkıp tedarik edilmiş veya Osmanlı Devleti'nde yaşayan düşman tebaası tarafından hediye olarak verilmiş olabileceği düşüncesini akla getirmiştir. Ancak harp mıntıkasında ele geçirilen esirlerin ifadelerinden düşman askerlerinden Türkçeye ve mahallî duruma hâkim olanların Osmanlı askerî kıyafeti giyerek geceleyin sandallarla sahile bırakıldığını ve bu suretle nerelerde ne surette Osmanlı askerî bulunduğunu öğrenmekte oldukları ve sonra yine sandallarla geri döndükleri anlaşılmıştır.

Saros grubunca oldukça önem arz eden bu duruma meydan verilmemesi için sahilin sıkı bir şekilde gözetim altında tutulması hususu gerekli mercilere bildirilmiştir. Ayrıca Osmanlı sahillerinde bulunan muhafızlar ile Polis Müdüriyet-i Umumiyesinin bu konuya dikkat çekmeleri istenmiştir¹⁴⁸.

Benzer bir durum, Karargâh-ı Umumi Merkez Kumandanı tarafından 5 Haziran 1918 tarihli telgrafta bildirilmekteydi. Bu telgrafa göre Beyoğlu'nda Taksim mevkiinde oturan Katolik milletinden Jozef Karg'ın Marşen isimdeki oğlu, seferberlikten önce İngiliz kulübünde müfettiş iken seferberlik münasebetiyle askere alınarak Erenköy İhtiyat Zabit Namzedleri Talimgâhına kaydedilmiştir. Ancak gerek Rusya'ya firar eden Ermeniler ile yakinen temasta bulunmak amacıyla gerekse babasının ricası üzerine Erzurum taraflarına yakın olan Havran'da bir askeri birlikte hizmette bulunan Marşen, babası ile tertip ettikleri bir şifre ile sigara kâğıtlarının içine Osmanlı ordusunun güçlü ve zayıf yönlerini yazmaktaydı. Bunları da izinli olarak gelen subay, asker ve memurlar ile gönderiyordu. Ayrıca Jozef'in İspanya Sefarethanesindeki İngiliz memuriyetine malumat verdiği, arkadaşı Mutu'nun dahi seferberlik ilanı sırasında ecnebi postahanelerinden iade edilen bir mektubunun açılması ile Fransa Hükümetine casusluk ettiği anlaşılmıştır¹⁴⁹.

1.3.7. Paketlerin Üzerlerinde Bulunan İpler Vasıtasıyla Casusluk

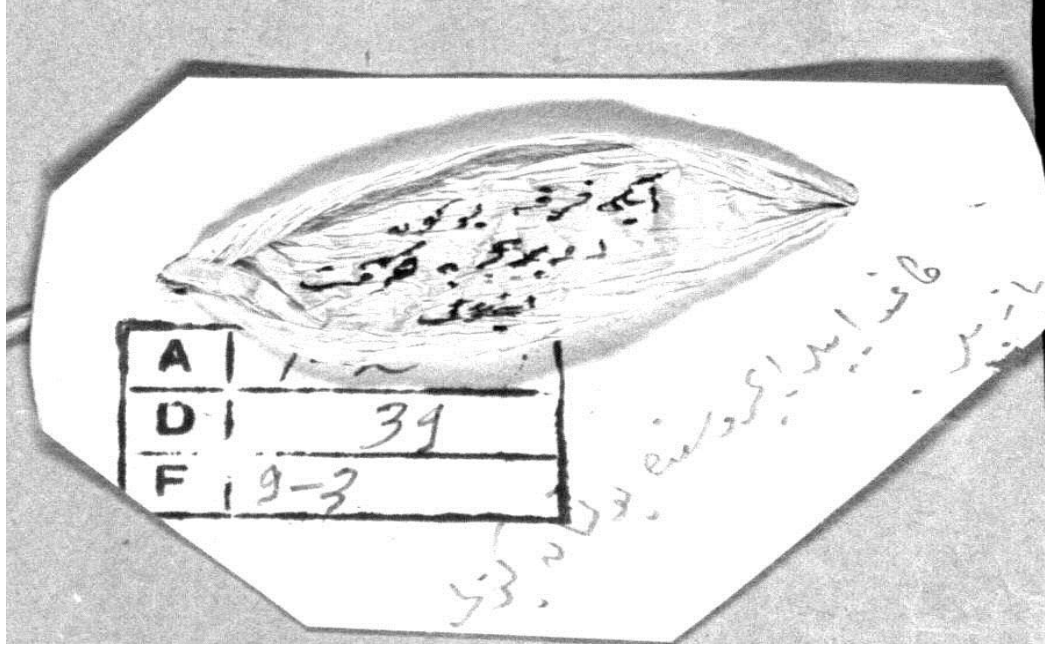
Osmanlı Ordu-yu Hümayunu Başkumandanlık Vekâletinin üzerinde önemle durduğu diğer bir konu paketlere sarılan iplerin titizlikle kontrol edilmesi hususu olmuştur. Çünkü gerek dâhile gerekse harice sevk edilen paketlere sarılı olan ve çoğunlukla faydalanıldığı görülen kâğıttan yapılmış iplerin bükülmeden önce içerisine yazı

¹⁴⁸ ATASE, BDH. 3437/21/34-1.

¹⁴⁹ ATASE, BDH. 391/39/1549/28.

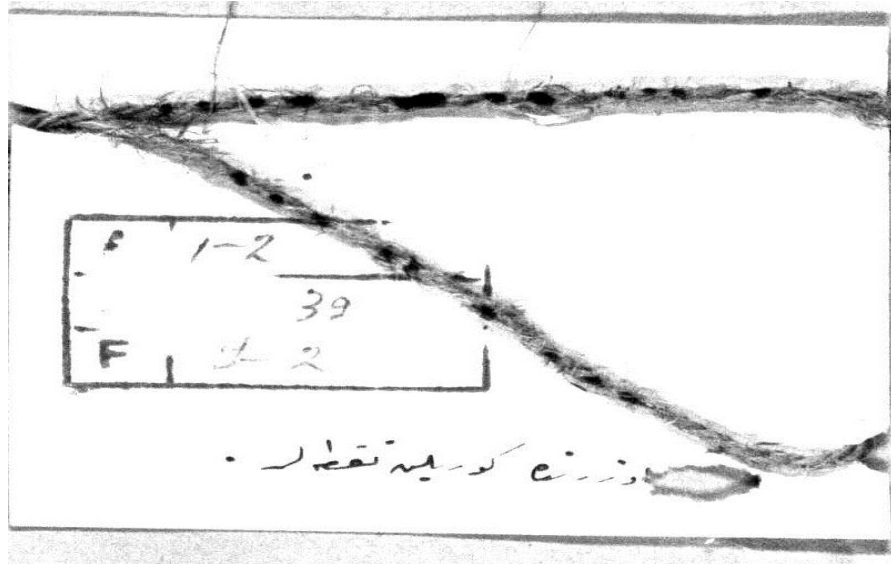
yazıldığı ve ketenden yapılan ipler üzerine de mürekkeple telgraf keşidesinde olduğu gibi noktalar koymak suretiyle casusluk yapıldığı anlaşılmıştı¹⁵⁰.

Resim 3: Kâğıt İpler İçerisinde Bulunan Gizli Yazılar

Kaynak: ATASE, BDH. 391/39/1549/9-3.

Resim 4: Kâğıt İpler Üzerinde Bulunan Noktalar

Kaynak: ATASE, BDH. 391/39/1549/9-2

¹⁵⁰ ATASE, BDH. 391/39/1549/9.

Paketler üzerindeki ipler konusunda Kimyager Yüzbaşı Midhat Cemal, Berlin’de bulunduğu sırada elde ettiği izlenimleri aktarırken Almanya’da en göze çarpan hususun Osmanlı Devleti resmî personeli tarafından kontrol edilmeyen, paketlere sarılı iplerin olduğunu dile getirmiştir. Bu ipler ile kolaylıkla casusluk yapıldığını ileri süren Midhat Cemal, bu hususla ilgili düşüncelerini 12 Kasım 1916 tarihli telgrafında Karargâh-ı Umumi İstihbarat Şubesine şu şekilde aktarıyordu:

1-Gerek dâhile ve gerek harice gönderilen paketler üzerinde bulunan iplerin ne cins olduğunu dikkate almak gerekir. İpler genellikle ketenden yapılmakta fakat bu sıralarda savaşa katılan ülkelerde kâğıttan yapılmaktadır. Osmanlı Devleti’nde Beyoğlu’ndaki mağazalar “*Bokmorse*” kâğıttan yapılan ipler kullanmaktadırlar.

2-Ketenden veyahut kâğıttan yapılan ipler üzerinde herhangi bir renkli mürekkep ile noktalar görülecek olursa yüzde yüz şüpheli addedilmelidir. Zira Almanya’da bu hususa çok dikkat çekiliyor. Bunlardan başka iskambil kâğıtlarını gerek dâhile gerekse harice göndermek yasaklanmıştır. Çünkü bunlar vasıtasıyla dahi Almanya’da casusluk yapılmıştır¹⁵¹.

1.3.8. Flora ve İpekli Kâğıtlar ile Casusluk

İtilaf Devletleri tarafından savaş yıllarında kullanılan diğer bir casusluk tekniği flora ve ipekli kâğıtlar yoluyla istihbaratın ulaştırılmasıdır. Nitekim Avusturya-Macaristan makamlarınca Osmanlı Devleti’ne gönderilen bir surette düşman istihbarat memurlarının gayet ince flora kâğıtlarını rapor yazmak için kullandıkları bildirilmiştir. Flora kâğıtları, ince bir rapor kâğıdı olmakla birlikte kolaylıkla bükülebilmekteydi. Bu kâğıda yazılan raporlar, ince bir lastik zıvana içine yerleştiriliyordu. Bu zıvanaları muhbirler alt ve üst damaklarına yerleştirerek saklıyorlardı. Gerek yemek yerken gerekse bir şey içerken bu zıvana kesinlikle düşmüyordu. Ancak çok teferruatlı bir aramadan sonra fark edilebiliyorlardı¹⁵².

I. Dünya Savaşı’nda Osmanlı Devleti’nin diğer bir müttefiki olan Almanya ise farklı diğer bir konuya dikkat çekmiştir. Almanya askerî makamları, hudut gözetleme mahallerinde yapılan keşifler üzerine düşman casusların istihbarat raporlarını ipekli

¹⁵¹ ATASE, BDH. 391/39/1549/9-1.

¹⁵² ATASE, BDH. 391/39/154922-1.

kâğıtlar üzerine yazdıklarını, kâğıtların toplu iğne vasıtasıyla pantolon askı ve kemerlerinin iç taraflarına saklandığını ve bu sayede huduttan kaçırıldıklarını beyan ediyorlardı. Bu istihbarat üzerine Osmanlı Ordu-yu Hümayunu Başkumandanlık Vekâleti, Polis Müdüriyetine, Emniyet-i Umumiye Müdüriyetine, Askeri Pasaport Merkezi Müdüriyetine ve Ordular İstihbarat Zabitliklerine gerekli uyarılarda bulunmuştur¹⁵³. Yine Osmanlı Ordu-yu Hümayunu Başkumandanlık Vekâletinin Kafkas Grubu İstihbarat Zabitliğine, Avusturya Murahhas-ı Askerliğine dayandırılarak çektiği 9 Ocak 1918 tarihli telgrafında da aynı husus dile getirilmiştir¹⁵⁴.

Düşman istihbarat raporlarının yazıldığı ipekli kâğıtlar, pantolon askı ve kemerlerine saklanıldığı gibi aynı zamanda iyice katlanarak kulağa konulmakta ve üzerine pamuk tıkanmaktaydı¹⁵⁵.

1.3.9. Kartpostallar Yoluyla Casusluk

İttifak Devletlerinin savaş boyunca casusluk faaliyetlerinin engellenmesi konusunda karşılıklı ve sürekli bir surette yaptıkları çalışmalarda kartpostallar yoluyla yapılan casusluklar da ortaya çıkarılmıştır. Nitekim Sofya Casusluğun Menni Dairesi'nden gönderilen bir raporda; kartpostalların sütunlarına resimler yapıştırılması yoluyla haberleşme sağlandığı şüphesine ve düşman esirlerine gelen yemek paketlerinde bulunan kartpostalların gözden geçirilmesine dikkat çekiliyordu. Başkumandanlık Vekâleti de mevcut durum karşısında Osmanlı Devleti resmî kurumlarının haberdar edilmesi ve alınması gerekli tedbirleri 24 Ocak 1917 tarihli telgrafla İstanbul Sansür Müfettişliğine bildiriyordu¹⁵⁶.

Yine kartpostallarla ilgili olarak Osmanlı Ordu-yu Hümayunu Başkumandanlık Vekâletinden Doğu Prusya'ya dayandırılarak çekilen telgrafda, bir üsera karargâhına mensup İngiliz esiri üzerinde İngiltere'den gelmiş bir adet kartpostala el konulduğu yazılıyordu. Bu kartpostal casusluk için kullanıldığı gerekçesiyle dikkate alınmıştı. Bakıldığında sıradan bir kartpostal olmakla birlikte üzerinde kendi boyutlarında yapıştırılmış bir resim vardı. Ancak resim kartpostaldan ayrılmış bir vaziyette, altında hiçbir yazı veya dikkat çekici herhangi bir öğeyi barındırmıyordu. Buna rağmen

¹⁵³ ATASE, BDH. 391/39/1549/25-1.

¹⁵⁴ ATASE, BDH. 391/39/1549/25.

¹⁵⁵ BOA. DH. EUM. 5. Şube. 65/15.

¹⁵⁶ ATASE, BDH. 391/39/1549/8.

kartlarla haberleşme imkânı sağlandığından son derece titiz değerlendirilmesi gerekiyordu. Çünkü düşman istihbaratının bilgi elde etmek amacıyla harp esirleri arasında böyle kartpostallardan yararlanması savaş ortamında düşünülebilen, gerçekleşmesi muhtemel durumlardı¹⁵⁷.

1.3.10. Diğer Casusluk Teknikleri

İttifak kuvvetlerinin herhangi biri tarafından tespit edilip eşgüdümsel olarak bloğu oluşturan diğer ülkelere aktarılan düşman casusluk yöntemlerine karşı tedbirli davranılmaya çalışılmıştır. Osmanlı Devleti'ne karşı düşman casusları tarafından uygulanan ya da Osmanlı Devletini tedbirli davranmaya iten yukarıda ifade edilen yöntemlerin dışında, Rus şekerlemelerinin etiketli kaplarının içlerine yazılar yazılması¹⁵⁸, hudut bölgelerindeki ahali, harp esirleri ve sivil esirlerin şişe postacılığı yapması-şişelerin içlerine raporlar koyup istenilen bölgeye atarak haber ulaştırmaları¹⁵⁹, iki dilim ekmek arasına mektup koymak suretiyle mektup (istihbarat) kaçakçılığına başvurulması¹⁶⁰, kadınların haç ve kolyelerinin iç taraflarına bilgi saklanması¹⁶¹ ve şemsiyelerin içlerine plan ve resimlerin gizlenmesi-şemsiye sahibinin paso göstermesi mecburiyeti ortaya çıktığında şemsiyeyi bir arkadaşına vermekte- şeklinde birçok yöntem kullanılmıştır¹⁶².

Düşman casusların gerek Osmanlı topraklarında gerekse diğer savaş alanlarında kullandıkları teknikler etkili bir şekilde uygulanmıştır. İttifak Devletleri bu teknikler karşısında zaman zaman istihbarat paylaşımında bulunmuşlardır. Ancak kullanılan tekniklerin yakalanan casus itirafları dışında zor farkına varılması, bu casusluk tekniklerin dışında tespit edilemeyen birçok yöntemin olabileceği kanaatini akla getirmektedir.

¹⁵⁷ BOA. DH. EUM. 5. Şube. 40/8.

¹⁵⁸ ATASE, BDH. 391/39/1549/16; BDH. 391/39/1549/16-1.

¹⁵⁹ ATASE, BDH. 391/39/1549/17-2.

¹⁶⁰ BOA. DH. EUM. 5. Şube. 40/8.

¹⁶¹ Sayılır, s.100.

¹⁶² BOA. DH. EUM. 5. Şube. 65/15.

BÖLÜM 2: OSMANLI TEBAASININ KARIŞTIĞI CASUSLUK FAALİYETLERİ

Osmanlı coğrafyasının hemen hemen her bölgesi, jeopolitik konumu ve Avrupalı devletlerin beslediği çıkar politikaları nedeniyle tarihin her döneminde olduğu gibi I. Dünya Savaşı yıllarında da birer savaş alanı haline geldi. Savaş ortamlarının doğal sonucu olarak ise bu coğrafyada, istihbarat ve casusluk faaliyetlerinin etkinliği hiçbir dönem etkisini kaybetmedi, aksine daha da arttı. İtilaf kuvvetlerinin I. Dünya Savaşı arifesinde ve savaş sırasında Osmanlı Devleti tebaası bazı Müslüman ve gayrimüslim unsurları kendi menfaatleri doğrultusunda himaye etmeye çalışmaları ve böylelikle onları kendi hesaplarına çalışan birer casus olarak kullanmaları mevcut ortamın en belirgin ancak gizli bir politikası olmuştur. Bu bölümde Osmanlı tebaası Müslim ve gayrimüslim unsurların karıştırdıkları casusluk faaliyetleri incelenmeye çalışılacaktır.

2.1. Müslüman Tebaanın Karıştığı Casusluk Faaliyetleri

Osman Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na girmeden önce, devletlerarası bloklaşmanın şekillendiği ve savaş hazırlıklarının kızıştığı bir dönemde, bazı Osmanlı vatandaşlarının Yunan Hükümeti lehine güney sahillerinde yaptıkları casusluklar ortaya çıkarılmıştır. Mersin ve Adana'da yakalanan bu şahıslar, Osmanlı Devleti'nin gerçekleştirdiği bir icraatı Atina ve Selanik'e ihbar ediyorlardı ve oradan aldıkları emirleri de yerine getiriyorlardı¹⁶³. 1915 yılına gelindiğinde, Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti yaptığı bir açıklamada Atina'dan casusluk yapmak amacıyla İstanbul'a gelen Avcı Hüseyin adında bir şahsın Çatalca'da tutuklandığını bildirmiştir¹⁶⁴.

Osmanlı Devleti'nde cereyan eden casusluk faaliyetlerinde tüccar bir zümre olan sebzevatçıların da kullanılması, casusluğun sosyal hayata nasıl empoze edildiğini göstermesi açısından büyük önem arz etmekteydi. Söz konusu casusluklar Maltepe, Yedikule ve İstanbul dışındaki bahçelerden gelen Müslüman ve gayrimüslim sebzevatçılar (yeşil bitki satıcıları) vasıtasıyla şehir dâhilinde birçok mektubun dağıtılmasıyla gerçekleşiyordu. Hatta Maltepe'de Bahçıvan Yanyalı İsmail nâmında birine Mercan Yokuşu'nda Rumca konuşan, uzun boylu, siyah elbiseli ve ayağında Rus

¹⁶³ BOA. Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Emniyet Şubesi (DH. EUM. EMN). 115/45.

¹⁶⁴ BOA. DH. ŞFR. 61/269.

çizmeli şahıs tarafından bir vesika verilmişti. Ayrıca Sebzevatçıların geceleri İstanbul'a arabalarla girmeleri ve yine geceleri geri dönmeleri casuslarla her türlü iletişimlerini kolaylaştırıyordu. Bu yüzden bunların gözetimleri, üst başlarının aranması ve Yanyalı İsmail hakkında araştırma yapılması kararlaştırılmıştır¹⁶⁵. Ancak Maltepe'de Bahçıvan İsmail'e ve ona mektup veren şâhısa ulaşılammış olmakla birlikte araştırmaların devam ettiği polis müdüriyeti tarafından bildirilmiştir¹⁶⁶.

Osmanlı Müslümanlarının casusluk konusunda yardımcı oldukları devletlerden biri de Fransa Hükümeti idi. Nitekim Kayıkçı Fazıl'ın Fransa Hükümetine casusluk yaptığına dair bazı şahısların beyanatları üzerine bu kişi Marmaris'te tutuklanmış ve ardından Muğla'ya gönderilmiştir. Kendisi hakkında güçlü deliller bulunmasa da sorgulamalar sonucunda alınacak neticeye göre işlem yapılacağı ve savaşın sonuna kadar İzmir ve Havalisi Kumandanlığının gözetimi altında tutulacağı bildirilmiştir¹⁶⁷.

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde ikamet eden Kurtzadeler ailesi ise Rusya Hükümeti hesabına casusluk faaliyetlerinde bulunuyordu. Aslen Arhavi ahalisinden olan Kurtzadeler, vaktiyle büyük servet sahibi iken sonraları fakirliğe düşmüşlerdi. Kurtzadelerden bazıları Arhavi'de bazıları ise Batum'da yaşıyordu. Aile fertlerinin büyük bir kısmı eskiden beri Osmanlı idaresi aleyhinde ve Rusya Hükümeti menfaatine düşünceler besleyen Kurtzadeler, Rus emellerine hizmet ve casusluk ediyorlardı. I. Dünya Savaşı'nın ilanı üzerine Kurtzadelerden Hakkı Efendi ile biraderzadeleri Tevfik Hüsnü Rusya'ya firar etmişti. Bir rivayete göre harbin ilanıyla birlikte aile fertlerinden iki kişi Ruslara casusluk etmek suçuyla tutuklanıp Erzurum Divan-ı Harbi Örfisine sevk edilmişlerdir. Kurtzadelerden Rahmi Efendi ise Tuna Komisyonu'nun Sünne Boğazı haricindeki Yılan Adası'ndaki deniz fenerinde çalışmaktaydı. Rahmi Efendi'nin bazı beyanatları casus olabileceğini kanıtlar nitelikteydi. Bilhassa Sünne'de İslam kahvehanesinde bulunduğu ve savaş durumundan konuşulduğu sırada "*Türkler hiçbir vakit Batum'a Osmanlı bayrağını dikemeyeceklerdir.*" gibi beyanatlarda bulunduğu ve Rusya'da bulunan bir akrabası ile de haberleştiği Sünne Şehbender Vekili tarafından 27 Eylül 1915 tarihinde bildirilmiştir¹⁶⁸.

¹⁶⁵ ATASE, BDH. 289/1177/20.

¹⁶⁶ ATASE, BDH. 289/1177/20-1.

¹⁶⁷ BOA. DH. ŞFR. 477/85.

¹⁶⁸ BOA. HR. SYS. 2266/60.

Osmanlı Devleti'nde casusluklarından şüphe duyulan ve tedbiri elden bırakmamak adına haklarında etraflı araştırmalar yapılan şüpheli şahıslar vardı. Örneğin Kaş Sahili'nde, Fransız savaş gemisi tarafından el konulan yelkenli kayıkla götürülen ve daha sonra Meis Adası'ndan sandal ile firar edip Kaş'a gelen Hüseyin namındaki şahsın ifadelerinde tasvir ettiği casuslardan birinin kendisi olması ihtimali üzerine tedbirli davranılması ve sahil denetiminin artırılması gerektiği Teke Mutasarrıflığı tarafından kaymakamlığa iletilmiştir¹⁶⁹. Yine Giresun pasaport memurluğundan aldığı pasaport ile ticaret amacıyla Köstence'de bulunan İsmail Naci Efendi'nin casus olabileceği üzerinde duruluyordu. Bu sebeple Dâhiliye Nazırı Talat Paşa, İsmail Naci Bey'in hayatı ve kişiliği hakkında Trabzon Vilayetinden bilgi talebinde bulundu¹⁷⁰. Talat Paşa ayrıca Bükreş'te bulunduğu bildirilen ve casusluğundan şüphe edilen Gürken Şam adındaki Trabzonlunun Bükreş'teki hayatı ve ailesi hakkında malumat istemekteydi¹⁷¹. Bunların dışında, 1916 yılının ilk yarısında casuslukla suçlanan Mustafa Hacı Ağa adındaki şahsın Köstence'de bulunmadığına dair malumat 6 Nisan 1916 tarihli telgrafta bildirilmiştir¹⁷².

17 Temmuz 1918 tarihinde ise Pirgo Adası'nda elinde beyaz bayrak bulunan ve Ayvalık civarındaki Osmanlı sahil karakoluna bilgi veren İskenderiyeli İbrahim oğlu Abdüllatif Osmanlı Devleti'ne sığınmıştır. Hakkında casusluk ihbarı yapılmasına rağmen herhangi bir şüpheye ulaşılamayan İskenderiyeli İbrahim oğlu Abdüllatif, sığındığı tarihten beri Merkez Kumandanlığı askerî tevkifhanesinde tutulmuştur. Daha sonra tutukluluk hali sonlandırılan şahsın, Bursa'ya götürülmek, buradan harice çıkmamak ve polis tarafından gözetim altında tutulmak şartıyla serbest bırakılması talebi Erkan-ı Harbiye Reisi Enver Paşa tarafından Dâhiliye Nezareti'ne bildirilmiştir¹⁷³.

Osmanlı sahilleri, casusluğun en yaygın olarak görüldüğü alanlardı. Bilhassa sahil bölgelerinden Osmanlı Devletine giriş yapan casuslar, bazı dönemler Osmanlı askeri makamlarınca yakalanmışlardır. Yakalanan casuslar hakkında yapılan soruşturmalar bölgede cereyan eden casuslukların gün yüzüne çıkmasını sağlamaktaydı. Nitekim İngiliz Hükümeti tarafından casusluk yapmak üzere gönderilen ancak Reşadiye

¹⁶⁹ BOA. DH. EUM. 5. Şube 18/32.

¹⁷⁰ BOA. DH. ŞFR. 59/152.

¹⁷¹ BOA. DH. ŞFR. 60/302.

¹⁷² BOA. HR. SYS. 2267/12.

¹⁷³ BOA. DH. EUM. 5. Şube 71/5.

Sahili'nde yakalanan Hasan ve Ahmet adındaki iki kişi, İzmir'de Çorapçı Adil'in casusluk yaptığını söylüyorlardı. Yaklaşık on gün süreyle İzmir'de kaldığı ve daha sonra Midilli'ye gittiği anlaşılan Çorapçı Adil, tekrar İzmir'e dönmüşse de izine ulaşılammıştır. Bunun üzerine İstanbul'da Sultan Ahmet civarında Kemeraltı mevkiinde oturan annesinin yanına gittiği düşünülmüştür. Selanikli olan ve Balkan Harbi'nden sonra İstanbul'a gelerek Laleli Camii civarında çorapçılık yapan Adil, az uzunca boylu, orta vücutlu, eblak çehreli, çukur ve ela gözlü, az sarı bıyıklı, siyah saçlı, yirmi beş yaşlarında ve Çanakkale'de iken düşmana esir düşen 14. Alay askerlerindendi. Sirkeci İstasyonu civarında İngiltere tebaasından Sykes'ın çorap makinesi ticarethanesinde makine satın alan müşterilere çorabın nasıl üretildiğini öğretmek üzere çalışan Adil, son derece “*ahlaksız*” tavırlarından dolayı “*Esrarkeş Adil*” olarak bilinmekte ve vatana karşı ihanet edecek kabiliyetteydi¹⁷⁴.

Sahil bölgelerinde yapılan casusluk faaliyetlerine diğer bir örnek, İskenderun'da Arsuz Nahiyesi halkından birinin karıştığı olaydı. Fransa Hükümeti hesabına yapılmış bu casusluk olayında Fransız torpidosuyla Kıbrıs'tan Arsuz'a gelen ve geri dönmeden yakalanan bir casus, ordunun talebi üzerine Divan-ı Harbe gönderilmiştir. Arsuzluların düşman menfaatine casusluk yaptıklarının anlaşılması ile harbe devam edilen süre zarfında askeri kuvvetlerce denizden uzak iç kısımlara nakledilmeleri kararlaştırıldı ve terk ettikleri emlak arazilerinin ise mahalli yönetim tarafından muhafaza edileceği bildirildi¹⁷⁵.

Anadolu'nun batı sahillerinde Fethiye Kazası dâhilinde ve denize yakın adalarda Taban oğlu Abdullah'ın (Tayan Abdullah) faaliyetleri, Fethiye Jandarma Bölük Kumandanlığı tarafından tespit edilmişti. Böylelikle bu sahil mıntıklarının casus yatağı olduğu da anlaşılıyordu¹⁷⁶.

İtalya Hükümeti lehine de Osmanlı tebaası arasında casusluklar yapılmıştır. Bunun en dikkat çekici yanı ise çok stratejik bir kurum olan İzmir Telgraf Başmüdüriyetinden emekli Galip Bey'in oğlunun bu olayın içerisinde yer almasıydı. Savaş yıllarının bir bölümünde İsviçre'de kalan ve İtilaf kuvvetleri ile temaslarda bulunduğu anlaşılan Dolandırıcı Hüseyin Hüsnü, Cenevre Osmanlı Başşehbenderliğine gelerek, İstanbul'a

¹⁷⁴ BOA. DH. EUM. 5. Şube 58/8.

¹⁷⁵ BOA. DH. ŞFR. 520/49.

¹⁷⁶ BOA. DH. EUM. 5. Şube 31/53; DH. ŞFR. 591/156.

ulaşmak için pasaport talep etmesi üzerine verilen iznin ardından kendisi hakkında İtalya Devleti adına casusluk yaptığı anlaşılmıştır. Hüseyin Hüsnü'nün casusluğunun anlaşılması ile birlikte mevcut durum, Osmanlı Devleti'nin müttefikleri olan Avusturya ve Alman siyasî makamlarına iletildi ve gerekli tedbirler alınması konusunda ikazlar yapıldı. Ayrıca İstanbul'a gelmesi halinde gözetim halinde bulundurulacağı kararlařtırıldı¹⁷⁷.

Osmanlı Devleti'ne ihanet eden Müslüman unsurların arasında başka ülkelere esir düşen ancak daha sonra firar ederek geri dönenler vardı. 1915 senesinde Ruslar tarafından esir edilen ve firar ederek Osmanlı Devleti'ne geri dönen Musa Bey'in hizmetçisi Çobanlı Fakih (?) oğlu İbrahim ile Hacı Molla Bey aşiretinden Şevki Birza oğlu Ali'nin alınan sorgusundan şüpheli kişiler oldukları anlaşılmıřtır¹⁷⁸.

Osmanlı Müslümanları Yunanistan, Rusya, İtalya ve Fransa Hükümetinin yanı sıra İngiltere Hükümeti çıkarlarına da hizmet etmişlerdir. Hatta Yozgat'ta oturan Dersaadetli Doğramacı Hacı Hüseyin Tahsin bin Mustafa'nın İngiltere casusu olduğu anlaşılması sonrası Yabanabad'a sevki yapılmıştır. Ancak Yabanabad'dan firar eden Hacı Hüseyin Tahsin, yakalanarak Yozgat'a gönderilmiřtir¹⁷⁹.

Aslen Silistre muhacirlerinden olan ve Balkan Harbi'nden önce Osmanlı Devleti'ne gelerek İzmir'de hamallıkla uğraşan, daha sonra Anadolu sahillerinden gönderilen Rumların yerine, Rumeli muhacirleri ile birlikte Çeşme Kazası'na iskân ettirilen Yusuf bin Yahya da İngiliz Hükümeti menfaatine casusluk yapmıştır. Çeşme'de bulunduğu sırada Sakız Adası'ndan kayıkla gelmiş olan bir Rum eşkıya çetesi tarafından esir edilerek Yunanistan'a götürülen Yusuf bin Yahya, buradan Osmanlı Devleti'ne geri dönmek amacıyla Selanik'e giden gönüllüler arasına karışıp firar ederek Selanik'e geldi. Ancak Selanik'te yakalanarak askere alınan Yusuf bin Yahya, bir müddet talim ve terbiye gördükten sonra sevk edildiği harp cephesinden firar ile Bulgar ordusuna teslim oldu. Burada bir müddet Almanların himayesinde askerî inşaatlarda çalıştırıldıktan sonra Osmanlı Devleti'ne firar eylemiş ve sonunda Osmanlı-Bulgar sınırında Bulgar memurlar tarafından yakalanarak Uzunköprü Hudut Emniyet Müfettişliğine teslim edilmiştir. Kendini tanıyacak derecede Rumca bilen ve Osmanlı Devleti'ne gelinceye

¹⁷⁷ BOA. DH. EUM. 5. Şube 27/10.

¹⁷⁸ ATASE, BDH. 4461/132/28-2.

¹⁷⁹ BOA. DH. EUM. 1. Şube 4/39.

kadar Kosti Hacı Yani takma ismini kullanan Yusuf bin Yahya, İngilizler tarafından Osmanlı coğrafyasına gönderilen casuslardan olduğu kanaati üzerine Karargâh-ı Umumi İstihbarat Şubesi Müdüriyetine getirilmiştir¹⁸⁰.

Resim 5: İngiliz Casusu Yusuf bin Yahya

Kaynak: BOA. DH. EUM. SSM. 61/4.

Casusluğa adı karışanlar arasında Avrupa’da öğrencilik yapmış olan İzmirli Bekir Sıdkı da vardı. İzmir Vilayetinin Gördes Kasabası’nda doğan ve İzmir’de Mahmudiye Maliye Tahsil Memuru Abdullah Efendi’nin oğlu olan Bekir Sıdkı; orta boylu, ela gözlü, az büyük kafalı ve yirmi yaşlarında bir gençti. Öğrenim için İsviçre’ye giden Bekir Sıdkı, İsviçre’de bulunduğu müddet zarfında bazı siyasî işlere karışmıştır. Zürih’te iken 1917 yılının Haziran ayında Yale’deki İngiliz konsoloshanesinin bir memurunu ve bu memur vasıtasıyla Hasan Midhat adında bir acemi tanıdığını, bu kişinin kendisine İstanbul’da casusluk yapmasını, Enver ve Talat Paşaların katline teşebbüs etmesini istediğini itiraf etti. Görünüşte bunu kabul ettiğini ancak 10 Temmuz 1917 tarihinde İstanbul’a

¹⁸⁰ BOA. Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Seyrusefain Müdüriyeti (DH. EUM. SSM). 61/4.

dönüşünde bu durumu Sadrazam Paşanın yaveri Binbaşı Ömer Abdülkadir Bey'e ve eski Polis Müdürü Ahmet Bey'e anlattığını söyleyen Bekir Sıdkı, Ahmet Bey'in bu beyanatları önemsemediğini söylemiştir. İsviçre'de bulunduğu dönemde İzmir'de Frenk Mahallesi'nde bir mağazada tuhafiyecilik ticareti yapan Yunanlı Yorgi veled Petro Kalemenos ile mektup teatisinde bulunmuştur. Yine Bekir Sıdkı'nın İsviçre'de bulunan arkadaşlarından bazılarının İtilaf Devletleri tarafından İsviçre'ye gönderildikleri ve orada Osmanlı Hükümeti aleyhinde faaliyetlerde bulunacakları bildiriliyordu. İsviçre'den İstanbul'a gelmeden önce Cenevre'de düşman istihbarat birimleriyle irtibat kuran Bekir Sıdkı, dönüşte Viyana'da birkaç gün kalarak Avusturya'nın ahval ve durumu hakkında Cenevre'de bulunan düşman istihbarat şubesine bilgiler vermiştir.

Bekir Sıdkı, İstanbul'a geldikten sonra Beyoğlu'nda Metropol Oteli'nde Ahmet oğlu Salih ismiyle ikamet etmiş Beyoğlu, Kadıköy ve Galata civarında bulunan bazı kişilerle görüşmüştür. Metropol Oteli'nde ikamet ettiği sırada aynı otelde bulunan Bulgar mebuslarından Acikof'un biraderi olan Nikola Acikof ile de sıkı bir temas kuran Bekir Sıdkı'nın İzmir'e gitmek fikrinde olduğu anlaşılmıştır.

Bekir Sıdkı, İstanbul'dan sonra tahsili tamamlamak için bu kez Münih'e gitmiştir. Alman askeri makamlarının ifadelerine göre 26 Ekim 1917 tarihinde Balkan treniyle Münih'e ulaşan Bekir Sıdkı, buradan Almanya'nın durumu hakkında Cenevre'ye bilgi vermek arzusundaydı. Münih'te bir kahvehane dâhilinde İsviçre'den gelen tarafsız devletler tebaasından bir kişi aracılığıyla casusluk hizmetine karşılık olan İngiliz istihbaratından gelen parayı alırken görülmüştür. Bunun üzerine Bekir Sıdkı, İtilaf kuvvetlerine casusluk yaptığı şüphesiyle Münih Polis Dairesince tutuklanmıştır¹⁸¹.

Her ne kadar parasızlık yüzünden İsviçre'deki öğrenimini tamamlayamayan ve belli aralıklarla bazı kişilerden aldığı paralarla geçinmeye çalışan Bekir Sıdkı'nın gerek arkadaş çevresinin bağlantılı olduğu devletler gerekse kendinin bizzat tanık olduğu olaylar, casus olabileceği ihtimalini kuvvetlendirmiştir.

Avrupa'ya öğrenim için gidip, İtilaf Devletlerine casusluk edenler arasında Beyrut Maarif Eski Müdürü Mahmud Celaleddin Bey'in oğlu Selim Bey de vardı. İstanbul'da doğan ve yirmi yedi yaşlarında olan Selim, Mektebi Sultani'de devam ettirdiği eğitimini

¹⁸¹ BOA. DH. EUM. 5. Şube 73/55.

tamamlamak için I. Dünya Savaşı'ndan önce Paris'e gitti. Annesi tarafından Paris eski sefiri Münir Paşa'nın akrabası olan Selim Bey, ara sıra Cenevre'ye gitmekteydi ve İtilaf casuslarıyla temas kurmaktaydı. Ayrıca Selanik Eski Valisi Hacı Hasan Paşa'nın oğlu olan İstanbul doğumlu ve Mahmut Paşa'da Tarakçılar Mahallesi'nde oturan Hasan İsmet Efendi de eğitim için Paris'e gitmişti. Burada nişanlandığı bir Fransız kızıyla birlikte tekrar İstanbul'a dönmüşse de 1914 yılının başlarında yeniden Fransa'ya gitmiştir. Bu arada Hünkâr yaverliğinden ihraç edilmiş olan Hasan İsmet Bey'in de Selim gibi İtilaf Devletlerine hizmet eden casuslardan olduğu, Cenevre Başşehbenderi tarafından bildirilmekteydi¹⁸².

Avrupa'da öğrenim görenlerin dışında Osmanlı Devleti'nin güvenliğini sağlamak amacıyla görevli bazı şahıslar da devlete karşı casusluk faaliyetlerinde bulunmuşlardı. Bunlar arasında İzmir'de üçüncü polis komiseri görevinde iken rüşvet alması dolayısıyla meslekten alınan ve Kamil Paşa kabinesinin düşmesinden sonra İskenderiye'ye firar ederek Mısır Hükümeti menfaatleri doğrultusunda Osmanlı Devleti'ne karşı casusluk eden uzun boylu, sarı benizli, sarı bıyıklı, mavi gözlü ve otuz-otuz üç yaşlarında Ali Rıza Efendi bulunuyordu. Mısır'a firar ederken beraberinde götürdüğü beylik tabancası gibi devlete ait eşyalarının iadesi için hakkında gerekli çalışmalar başlatılan Ali Rıza Efendi'nin casusluk faaliyetlerinden sonra Hicaz demiryolunun Akule-Kudüs hattında geçici memur olarak çalıştığı sırada yakalanması için Dâhiliye Nezareti'nden Beyrut Vilayetine talepte bulunulmuştur. Ancak bu dönemde yakalanacağını hisseden Ali Rıza Efendi'nin İstanbul'dan aldığı ailesiyle Ordu Kazası'nın Perşembe Nahiyesi'ne gittiği ve burada Ali Paşazade Fuad Bey vasıtasıyla İstanbul'daki kayın pederiyle görüştüğü anlaşılmıştır. Konunun ehemmiyeti üzerine Talat Paşa, Trabzon Vilayetine gönderdiği bir telgrafta Ali Rıza Bey'in firarına meydan vermemek üzere aile ve üzerindeki evrakla birlikte yakalanmasını istemiştir¹⁸³.

¹⁸² BOA. EUM. 5. Şube 56/37.

¹⁸³ BOA. DH. EUM. EMN. 117/28; DH. ŞFR. 43/88; DH. ŞFR. 46/32.

Resim 6: Düşman Menfaatine Hizmet Eden Eski Polis Komiseri Ali Rıza Efendi

Kaynak: BOA. DH. EUM. EMN. 117/28

Ali Rıza Efendi'nin casuslukta bulunmasının bağlı bulunduğu görevinden uzaklaştırılması sonucu aldığı fevri bir karar olarak görülmekte ise de İzmir ve havalisinde casusların organize olmaları ve geniş bir yelpazede faaliyet göstermeleri, bu olayların fevri bir karardan çok dış etkenlerden kaynaklandığı ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

Casusluk yaptığı düşünülen diğer kişi düşman tarafından yelkenli bir sandal ile Osmanlı sahiline çıktığı sırada Osmanlı kuvvetleri tarafından yakalanan Arap oğlu Hüseyin adında bir Antalyalı idi. Osmanlı ordusunun Ağır Topçu Dördüncü Alayının İkinci Taburu Yedinci Bölüğünde görevli olduğu esnada 30 Nisan 1914 tarihinde Fenike Sahili'nden Yunan vapuru ile İmroz Adası'na firar eden Arap oğlu Hüseyin, İmroz Adası'na çıktığı dönemde Yunan memurları tarafından casus olduğu düşüncesiyle

yakalanmıştı. Burada dokuz ay kadar hapis edildikten sonra I. Dünya Savaşı'nın ilan edildiği dönemde Atina Şehbenderliğine müracaat eden Arap oğlu Hüseyin, Osmanlı pasaportu aldığını ancak bu pasaportu kaybettiğini ifade etmiştir¹⁸⁴.

Savaş döneminde Osmanlı Devleti'nin çeşitli kademelerinde bulunmuş kimi görevliler ile Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerinde demokratikleşme sürecine katkıda bulunmuş bazı bürokratlar, devletin bekası için çaba harcar gibi görünürken arka planda düşman devletlerin emelleri doğrultusunda hareket etmişlerdir. Nitekim savaşın başladığı dönemde Osmanlı Devleti'nin Balıkesir Maarif Müfettişliği kadrosunda bulunan Bosnalı Abdullah Azmi, görevden alınması sonrası Üsküp'e gitmiş ve burada Sırbistan Hükümeti menfaatine çalışmalar yapmıştır. Belgrad sefirinin bildirdiğine göre; birtakım masum Müslümanlara iftira atan ve bunlara karşı *“Genç Türkler bütün Arnavut, Kürt, Arap vesaire Müslüman unsurları Türkleştirmek ve bunları imha etmek azmindedirler. Bunların İslamiyet'e yaptıkları fenalıklar çoktur. Müslüman kızlarını telefoncu yapıyorlar.”* gibi beyanatlarda bulunan Abdullah Azmi'nin bu söylemleri hakkında Polis Müdüriyetinin herhangi bir bulguya rastlayamadığı, Maarif Nezareti'nden bildirilmiştir. Ancak Sırbistan Hükümeti için çalıştığı ve bu çalışmalarına karşılık olarak Sırp Hariciye Nezareti'nden aylık bin beş yüz kuruş maaş aldığı öğrenilmiştir¹⁸⁵.

Bahriye Nezareti'nden emekli Cemal adında biri ise Romanya'da Rusya tebaasından Tabip Binbaşı Mihail'in aracılığıyla Rusya Devleti hesabına casusluk hizmetinde bulunmuştu. Osmanlı Devleti'ne karşı casusluk faaliyetlerinde bulunan bu kişi, aynı zamanda Alman Hükümetine ait Lili Yekimes vapurunda yardımcı kaptanlık görevi yapmaktaydı. Casusluğu sabit olan Bahriye Nezareti'nden emekli Cemal'in evrakı daha sonra Divan-ı Harbi Örfiye gönderildi¹⁸⁶.

Mısır Hükümetinin istihbarat anlamında yapmış olduğu çalışmalardan bir kısmı Osmanlı Devleti'ne yönelik olduğu görülüyordu. Osmanlı tebaasından olup kendisini Mısırlı belediye başkanı olarak tanıtan ancak yapılan araştırma sonucunda Mısır'ın Beheira Vilayetinde bir köy muhtarı olduğu anlaşılan Mehmed Saci Bey, bunun en açık örneğidir. Mehmed Saci Bey, İngiliz askeri yetkililerince 11 Kasım 1914 tarihinde

¹⁸⁴ BOA. HR. SYS. 2419/72.

¹⁸⁵ BOA. HR. SYS. 2264/3.

¹⁸⁶ BOA. DH. EUM. 5. Şube 25/5.

Malta’da yakalanmıştır. Ardından tutuklanan Mehmed Saci Bey, yargılama ve tevkif sürecinde Mısır’da bulunan yüz bin lira değerindeki mallarını idare ve bazı davaları takip edemediğinden birçok zarara uğradığını bildirerek mallarının himaye edilmesi talebinde bulunmuştur. Her ne kadar kendini zarara uğramış mazlum bir kimse olarak gösterse de Mehmed Saci Bey, İdadi mektebinden kovulmuş, Mısır Hıdivi Abbas Hilmi Paşa’nın en azılı casuslarındandı¹⁸⁷.

Osmanlı Devleti’nde demokratik atılım olarak kabul edilen II. Meşrutiyet dönemi öncesi ve sonrasında savunduğu fikirler ve desteklediği siyasal oluşumlarla Türk siyasal hayatının önemli simalarından olan Prens Sabahattin,¹⁸⁸ yaptığı birtakım çalışmalar nedeniyle I. Dünya Savaşı sırasında gerek İngiltere gerekse Fransa Hükümetine casusluk yaptığı hissini akla getirmekteydi. Çünkü Osmanlı Devleti açısından savaşın en şiddetli olduğu dönemlerde Prens Sabahattin’in düşman kuvvetlerin başını çeken İngiliz sefaretini sıklıkla ziyaret etmesi son derece düşündürücüydü¹⁸⁹. Ayrıca İsviçre’de bulunan Şefik Esad adında bir Suriyeli tarafından Fransa Hükümetinden alınan elli bin frangın, yirmi beş bin frangı Prens Sabahattin’e ve diğer yarısı olan yirmi beş bin frangın ise Dâhiliye Eski Nazırı Reşid Bey’e (Ahmet Reşit Bey) verildiği haber alınıyordu. Yine bu kişilerin tertip edilen birtakım beyannameleri tayyareler vasıtasıyla İzmir ve havalisine atacakları bilgisine ulaşılmaktaydı¹⁹⁰. Diğer taraftan Prens Sabahattin’in İngiliz Hükümeti ve yetkilileri ile olan gizli faaliyetleri savaş öncesi dönemde de görülmesi¹⁹¹ casus olabileceği düşüncesini zenginleştirmektedir.

Osmanlı Müslümanlarından casusluk faaliyetlerine adı karışanlar arasında Osmanlı valiliği yapanlara da rastlanmaktaydı. Nitekim I. Dünya Savaşı’nın fiili anlamda neticelendiği 1918 yılının sonlarında Diyarbakır Valisi Memduh Bey hakkında casusluk iddiasında bulunuluyordu. Bu iddialardan rahatsız olan Vali Memduh Bey, Dâhiliye Nezareti’ne gönderdiği 10 Ekim 1918 tarihli şifre telgrafında istifasını sunmuştur¹⁹².

I. Dünya Savaşı yıllarında Osmanlı topraklarında gerek silahlı mücadele konusunda gerekse casuslukla ilgili her türlü faaliyetlere girişen İtilaf Devletleri, Osmanlı

¹⁸⁷ BOA. DH. EUM. 5. Şube 30/3.

¹⁸⁸ Murat Kılıç, “Türk Siyasal Hayatında Bir Muhalif İsim ve Hareket: Prens Sabahattin ve Meslek-i İçtima”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl:2010/2, sayı:12, s:7-12.

¹⁸⁹ BOA. HR. SYS. 2266/75; HR. SYS. 2266/95; DH. EUM. 5. Şube 19/50.

¹⁹⁰ ATASE, BDH. 303/1231A/13-7.

¹⁹¹ Cemal Paşa, *Hatırat (1913-1922)*, Nehir Yayınları, İstanbul 2006, s. 18.

¹⁹² BOA. DH. ŞFR. 597/131.

Devleti'nin ana unsurları olan Müslüman unsurlardan yararlanmaktan geri kalmamışlardır. Hatta kimi zaman bunu devletin üst kademelerinde ve siyasal hayatın muhalefet kanadında yer alan şahsiyetler üzerinden yürütmeyi denemişlerdir. Bu faaliyetlerde İngiliz makamlarından önemli miktarlarda para transferlerin yapıldığı da belgelerden anlaşılmaktadır.

2.2. Gayrimüslim Tebaanın Karıştığı Casusluk Faaliyetleri

I. Dünya Savaşı yıllarında Osmanlı coğrafyasında meydana gelen casusluk faaliyetlerinde Müslüman unsurların dışında Osmanlı gayrimüslimleri de kullanılmıştır. Bu faaliyetlerin gerçekleştirilmesinde en etkili ve temel rolü yabancı güçlerin Osmanlı Devleti'ndeki konsoloshaneleri üstleniyordu. Osmanlı vatandaşı oldukları bildirilen; Basri Anastas, Rezoki bin Davud, Antuvan Silva ve Abdülmecit el-Adzi'nin I. Dünya Savaşı'nın ilanından önce Fransız ve Rus konsoloshanelerinde Osmanlı Hükümeti aleyhinde zararlı faaliyetlerde buldukları ve bu konsoloshanelerden maaş aldıkları tespit edilmiştir. Osmanlı Devleti aleyhine çalışan bu kişiler daha sonra Bağdat'a sürülmüşlerdir¹⁹³.

Osmanlı Devleti'ne karşı oluşturulan casusluk faaliyetlerinin farklı bir boyutu, casusların kendilerini İttifak Devletleri tebaası olarak gösterip İstanbul'da dolaşmalarıydı. Nitekim I. Dünya Savaşı'nın başlamasını müteakip, İstanbul'da Osmanlı gayrimüslimlerinden bazılarının kendilerine Alman süsü vererek kendilerini sivil halka kabul ettirdikleri, ayrıca Almancanın yanında özellikle Fransızca gibi benzeri lisanları konuştukları görülmüyordu. Bu bilgiye ulaşılması ile birlikte mevcut gayrimüslimlerin yanlarına sokularak kimler oldukları ve hangi düşünceye hizmet ettiklerinin ortaya çıkarılması için çalışmalar yapılmıştır¹⁹⁴.

1915 yılının ilk aylarında ise Osmanlı Devleti'nin güney sahillerinde Yunan Hükümeti tarafından casusluk faaliyetleri gerçekleştiriliyordu. Mersin Sancağı'nda krom madeni işleten Yorgi adında bir Yunanlının, Mersin Yunan konsolosuna casusluk etmekte olduğu, Yunanistan, Kıbrıs ve Rodos ile münasebette bulunduğu ihbar edilmiştir. Ayrıca Mersin'de Arap Katolikleri'nden Sebanadır ile Kereste Tüccarı Andreas Hozinin-aynı zamanda Rus taraftarı- dışarıdan gelen bilgileri Mersin Yunan

¹⁹³ BOA. DH. EUM. 5. Şube 10/20.

¹⁹⁴ ATASE, BDH. 247/1204/2.

Konsolosluguına bildirmekten geri durmadıkları anlaşılıyordu. Ancak casuslukla suçlanan bu kişilerin, daha önce Yunanistan, Kıbrıs ve Rodos ile haberleştiklerine dair ulaşılan bilgiye ve Mersin Amerika Konsolosunun casusluğuna ait herhangi bir kayıta rastlanılmadığı, Adana Valisi tarafından açıklanmıştır¹⁹⁵.

Bulgar Hükümetinin Osmanlı Devleti ile olan koordineli çalışmalarına bir diğer örnek Mina Salamoviç adındaki bir kadının casusluk faaliyetlerinde bulunmasıydı. Bu casus hakkında Sofya Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti, elde edilen delil ve bulgulara dayanarak Osmanlı pasaportuna sahip Mina Salamoviç'in Rus casusu olduğunu bildiriyordu¹⁹⁶. Yurt dışından Osmanlı Devleti'ne giriş yapmak isteyen casuslar arasında Savlaris adında bir Osmanlı vatandaşı da bulunuyordu. Atina'dan Türkiye'ye hareket ettiği bildirilen bu kişi, yirmi dokuz yaşlarındaydı. Adana'da doğduğu bilinen Şikago Mekteb-i Âlisi mezunu Savlaris, Türkçe, Almanca, Fransızca ve İngilizce biliyordu¹⁹⁷.

Osmanlı tebaası bazı gayrimüslim vatandaşların casusluk faaliyetlerinde bulunmaları birtakım tedbirleri zorunlu hale getirmiştir. Bu çerçevede Osmanlı Devleti aleyhinde casusluktan şüpheli bulunan ve bunu mektup gönderme yoluyla gerçekleştiren Osmanlı vatandaşı Leon M. Sasson'ın, Avusturya Macaristan'ın Belgrad'daki Genel Valiliği tarafından memleketten uzaklaştırılması kararı üzerine, Bulgaristan'da geçişine izin verilerek İstanbul'a gönderilmesi için gerekli girişimlerde bulunulmuştur¹⁹⁸. Yine şüpheli görüldüğü için Kırkkilise'de (Kırklareli) yakalanan Nikola Estrancef, İstanbul'a sevk edilmiştir. Nikola'nın İzmir'de bulunduğu dönem zarfında kimler ile ilişkide bulunduğu ve hangi iş ile uğraştığı konusunda Dâhiliye Nazırı Talat Paşa, Aydın Vilayetine talepte bulunmuş, ayrıca casusluğunu ispat edecek hal ve hareketlerinin bildirilmesi istenmiştir¹⁹⁹.

Osmanlı vatandaşı olup Atina'da bulunan Ohan Mağradoci adında bir casus da İtilaf Devletlerine hizmet ediyordu. Anadolu'dan olduğu bildirilen bu kişinin hüviyeti, İstanbul'da akrabası olup olmadığı ve Avrupa'ya ne vakit gittiği hakkında gerekli araştırmalar yapılmışsa da İstanbul'da hiç kimse tarafından tanınmadığı ve akraba

¹⁹⁵ BOA. DH. EUM. 5. Şube 25/8.

¹⁹⁶ BOA. HR. SYS. 2266/72.

¹⁹⁷ BOA. DH. ŞFR. 61/187.

¹⁹⁸ BOA. HR. SYS. 2267/71; HR. SYS. 2265/1; HR. SYS. 2265/2.

¹⁹⁹ BOA. DH. ŞFR. 78/176.

fertlerinden kimsenin bulunmadığı hususu Polis Müdüriyetinden Dâhiliye Nezareti'ne bildirilmiştir²⁰⁰.

Beyoğlu'nda Alyon Sokağı Olivo Hanında yirmi numaralı hanede oturan Öjeni Karakaş adında bir gayrimüslim, evinde devletin mülki memurlarına kumar oynatmak ve bu kişilerden Osmanlı Devleti'nin durumu hakkında elde ettiği bilgileri ülke dışına sızdırmak suretiyle casusluk yaptığından askeri makamların kararıyla 12 Ağustos 1917 tarihinde Konya'ya sürülmüştür. Burada bulunduğu iki ay kadar süre zarfında kendisinin sağlık açısından son derece kötü durumda olduğunu beyan ederek İstanbul'a dönmek istediğini belirten Konya'nın Cedidiye Mahallesi'nde yaşayan Madam Karakaş'ın istediği uygun görülmemiştir²⁰¹. Yine aynı şekilde, Beyoğlu'nda Hristaki Efendi Apartmanı'nda otururken Osmanlı Devleti'nin askerî ve mülkî yöneticilerinden bazılarını kumar oynatmak bahanesiyle hanesine getirerek konuşma sırasında memleketin askeri ve genel durumuna ait önemli bilgileri memleket dışına ihbar etmek suretiyle casusluk yapan Mişel Duka, 12 Ağustos 1917 tarihinde Konya'ya sevk edildi. Bu olaydan sonra Mişel'in babası olan Doktor Duka, Dâhiliye Nezareti'ne çektiği bir telgraf ile otuz seneyi aşkın süredir Hudud-u Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesinde çalışarak Osmanlı Devleti'ne hizmet ettiğini, on sekiz yaşındaki oğlunun zabıtaca konulan emirlere uymayarak kumar oynattığı için on bir ay önce Konya'ya sevk edildiğini beyan etmiştir. Bununla birlikte, kendisinin yakalandığı hastalığın şiddetlenmesinden evvel oğlunu son bir kez daha görebilmek üzere İstanbul'a dönmesi için izin istemiştir²⁰².

Bunların dışında, Malkara'daki şekavet meselesinden dolayı Tekfurdağı'na (Tekirdağ) sevk edilen Paşa Karyesi'nden Praşkoveli ve ailesi, memleketlerine geri dönmek için yapmış oldukları talep üzerine, devlete karşı bu süre zarfında sadakatlerinin ispat edilmesi dolayısıyla casusluk ve eşkıyaya yataklık suçundan Divan-ı Harp kararıyla tekrar Malkara'ya sevk edilmişlerdir²⁰³.

Tabiiyeti konusunda açık bilgilere ulaşamadığımız bazı Osmanlı gayrimüslimleri arasında devletin çeşitli kademlerinde görev yapan ve adı casusluk faaliyetlerine karışan

²⁰⁰ BOA. DH. EUM. 2. Şube 41/51.

²⁰¹ BOA. DH. EUM. 2. Şube 45/36.

²⁰² BOA. DH. EUM. 5. Şube 64/22; DH. EUM. 5. Şube 64/35.

²⁰³ BOA. DH. EUM. 3. Şube 26/16.

görevliler vardı. Daha I. Dünya Savaşı başlamadan önce Rus vatandaşlığından Osmanlı tabiiyetine geçen İftah Panski bunlardan yalnızca biriydi. 1 Aralık 1915 tarihinde Bilecik Şimendifer İstasyonu'nda kâtip iken Pozantı'da bulunduğu haber alınan elektrik mütehassısı İftah Panski'nin casusluk yaptığına dair birçok belge ele geçirilmiştir. Casusluk yaptığının anlaşılması ile halen şimendiferde çalışıp çalışmadığının ve şimendiferde değilse yakalanıp Divan-ı Harbe sevk edilmesi gerektiği Adana Vilayetinden istenmiştir²⁰⁴.

Osmanlı gayrimüslimlerinden olup düşman devletlere casusluk yapanlardan biri de Dişli oğlu Mardik idi. Aslen Çorlulu olup, Ayastefanos'ta oturmakta iken memleketini terk eden kırk beş elli yaşlarındaki Dişli oğlu Mardik, önce Burgaz ve Filibe'de bir müddet kaldıktan sonra Selanik'e gitmişti. Selanik Rus konsolosunun verdiği pasaport ile Fransa yoluyla Cenevre'ye giden Mardik'in elinde Rus casusu olduğuna dair bir vesika bulunduğu Cenevre Başşehbenderliğinden alınan yazıda beyan ediliyordu²⁰⁵.

Edirne'de mektep müdüriyetinde bulunan Arsen Kezdor adındaki bir gayrimüslimin de casusluğu söz konusuydu. Arsen Kezdor'un casusluğunun ortaya çıkarılması dolayısıyla hakkında soruşturma başlatılması, 10 Temmuz 1915 tarihli şifre telgrafta; Dâhiliye Nazırı Talat Paşa imzasıyla Edirne Vilayetine tebliğ edilmiştir²⁰⁶. Edirne'de Doçe Oryant Bank şubesinde çalışan Albert Smah da 1918 yılının ilk yarısında casusluk faaliyetlerinde bulunduğu gerekçesiyle takibe alınmıştır. Albert Smah, casusluk bulunur iken Karaağaç Osmanlı Şehbenderliği'nde tercümanlık yapan Jozef Bagisak kendisine yardımcı olmuştur. Jozef Bagisak'ın bu esnada Osmanlı memuriyetinde bulunması dolayısıyla serbest geçim kolaylığından yararlanması, casusluk faaliyetlerinin işini kolaylaştırmıştır²⁰⁷.

Osmanlı kara sularında deniz nakliyat şirketi olarak faaliyet gösteren Hacı David Kumpanyası'nın²⁰⁸ adı savaş döneminde casusluk faaliyetleriyle anılıyordu. İngiltere Devleti ile bağlantılı olan bu kumpanyanın müdürü Hacı David'in oğlu Corci, damadı Mösyö Garnik, Amerika Konsolosu Moris Kalafaridi ve şeriki Alko, İngiliz Mister Vitel

²⁰⁴ BOA. DH. ŞFR. 61/151.

²⁰⁵ BOA. DH. EUM. 2. Şube 37/23; HR. SYS. 2267/67.

²⁰⁶ BOA. DH. ŞFR. 54/365.

²⁰⁷ BOA. HR. SYS. 2267/87.

²⁰⁸ İlhan Ekinci, "Hacı David Vapur Kumpanyası ve Amerikan Boykotu", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, S. 9, İstanbul 2003, s.53-75.

ve bunların beraberindeki birkaç kadından oluşan bir heyetin, Aydın Vilayetinde casusluk yaptıkları ve Urla yoluyla buraya gidip geldikleri anlaşılmıştır. Bunlar arasında özellikle Hacı David'in damadı olan Garnik, ayrık otu ticareti bahanesiyle Halep, Hama, Humus, Beyrut ve Şam taraflarında casusluk yapmak maksadıyla dolaşmaktaydı²⁰⁹.

Osmanlı Devleti'nde yaşayan gayrimüslimler arasında casusluk faaliyetlerinin en dikkat çekenini belki de fahişelik yapan Anna Makenzi'nin adının karışmasıydı. Aslen Avusturyalı olan ve elde ettiği bir pasaport ile İstanbul'a gelerek fahişelik yapan Anna Makenzi, casusluk şüphesi ile Konya'ya gönderilmiştir. Daha sonra Karamürsel'de oturması uygun görülmuş ve Karamürsel Askerlik Şubesi Reisi Fuad Bey'in kayınbiraderi Cemal Bey ile evleneceği gündeme gelmiştir. Ancak Karamürsel'de kalması uygun görülmediğinden İzmit'e gönderilmesi düşünülen Makenzi'nin Karamürsel'den uzaklaştırılması için birtakım askeri girişimler olduysa da Fuad Bey'in tepkisi ile karşılaşılmıştır. Makenzi'yi kendi hanesine alarak sevkine karşı çıkan Fuad Bey, aynı zamanda jandarma kuvvetlerine hakaret etmiştir.

Casuslukla suçlanan birinin Osmanlı Devleti'nin asayişisi ile sorumlu olan Fuad Bey'in yakınıyla ilişkisi ve bu duruma karşı Fuad Bey'in tutumu, savaş dönemi göz alındığında son derece düşündürücü ve ihanet sayılabilecek bir davranıştı. Savaş koşullarında casuslara karşı alınacak tedbirler kadar, bunu sağlayacak güvenlik güçlerinin güvenilirliği de büyük önem taşımaktaydı²¹⁰.

Hüviyetleri konusunda kesin bir bilgi edinilemeyen ancak Osmanlı Devleti'nde yaşadıkları tespit edilen bu gayrimüslimlerin dışında düşman faaliyetlerine hizmet eden çok sayıda Rum ve Ermeni gibi unsurlar bulunmaktaydı. Bu şahıslar, casusluk faaliyetlerinde bizzat bulunmuşlar ya da arka planda desteklerini esirgememişlerdi. Osmanlı vatandaşı olan bu unsurlar, uzun yıllar yaşadıkları ülkeye siyasi ve ekonomik çıkar karşılığında ihanet etmekteydiler ve bunu gerçekleştirirken de adeta birbirleriyle yarışmaktaydılar²¹¹.

²⁰⁹ BOA. DH. ŞFR. 63/51; DH. ŞFR. 63/49.

²¹⁰ BOA. DH. EUM. 5. Şube 66/48; DH. EUM. 5. Şube 63/40; DH. EUM. 5. Şube 62/21; DH. ŞFR. 589/69.

²¹¹ Necdet Aysal, "Çöküşten Mütarekeye Osmanlı'da Haberalma", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, s.40, Kasım 2007, s.532.

2.2.1. Rum Casusluk Faaliyetleri

2.2.1.1. Karadeniz'in Sahil ve İç Kesimlerinde Rum Casusluk Faaliyetleri

Osmanlı İmparatorluğunun XIX. yüzyıl itibariyle özellikle Balkanlarda karşılaştığı ayrılıkçı faaliyetler, XX. yüzyıla gelindiğinde Anadolu coğrafyasında da görülüyordu. Bu dönemde yeni bir devlet kurma gayretinde olan ayrılıkçı Rumlar, Karadeniz Bölgesi'nin önemli bir kısmını içine alan Pontus Devleti'ni yeniden inşa etmek arzusunda idiler. Bu hedefleri doğrultusunda bir yandan Türklere karşı katliam faaliyetlerine girişen Rumlar, diğer taraftan I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin düşmanı olan Ruslara casusluk hizmetinde bulunuyorlardı²¹². Hatta daha I. Dünya Savaşı'nın ilk günlerinde Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne karşı ilk müdahalesi sonrası cesaretlenen Trabzon ve Rize dolaylarındaki Rumlar, Osmanlı Devleti hakkında birtakım önemli bilgeleri Rus resmî makamlarına iletiyorlardı²¹³.

Rusya Hükümetine yönelik yapılan casusluk faaliyetlerinde Rum kayıkçılar son derece önemli rol oynamaktaydı. Dolayısıyla Rum casusluk faaliyetlerinin engellenmesi için bazı önlemler alındı. Öncelikle sahil bölgelerindeki Rum ahalinin casuslukları tespit edildikten sonra Rumların sahip oldukları kayıklar kefalete bağlandı ve ardından Rumların seyahatlerinde deniz yolunu kullanmalarına yasak getirildi. Ayrıca Giresun-Keşap ve Ordu-Piraziz yolu üzerinde askeri erzak naklinde görevlendirilen Rumların yerlerine güvenlik açısından Türk unsurlar yerleştirildi. Sahil bölgesinde polis karakolları kurularak devriye kolları teşkil edildi ve denizlerde Türkler ile güvenilir kişilerin dışında hiçbir kimsenin denize çıkmasına izin verilmedi. Ancak bütün bu önlemlere rağmen Karadeniz sahillerinde Rum casusluk faaliyetleri devam etti²¹⁴.

Rum kayıkçıların etkinliği sadece bunlarla sınırlı değildi. Bu kayıkçılar, Ordu'da bir şubesi ve faal üyeleri bulunan Etnik-i Eteryia Cemiyetinin hariçle olan irtibatını sağlamakla görevliydi. Aynı zamanda bu kayıkları düşman tarafına firar etmek için kullanan Rumların, dâhil ile olan haberleşmesi makaracılar ile sağlanıyordu. Trabzon, Samsun ve Osmanlı Devleti'nin muhtelif kesimlerinde yaşayan Rumların önemli bir kısmı, genel itibariyle Venizelos destekçisi, daha açık bir ifade ile düşman

²¹² Mustafa Balcıoğlu, "Birinci Dünya Savaşı Sırasında Karadeniz'de Rum Faaliyetleri ve Sivil Tepki", *OTAM Dergisi*, Ankara 1993, s:4, s.91-94.

²¹³ Duman, s. 67.

²¹⁴ Balcıoğlu, s. 94.

tafaftarıydılar. Komite reji idaresinde toplanmaktaydı ve komitenin masrafları Samsun Metropolitliği ve İstanbul Patrikliği tarafından gönderilen paralar ile halktan yardım altında papazlar vasıtasıyla her haneden azami iki kuruş toplamak suretiyle karşılanmaktaydı²¹⁵.

Rum-Rus işbirliği, Karadeniz sahil bölgesinde kayıkçıların dışında daha büyük deniz taşıtları bünyesinde de görülmüştür. Özellikle Rusların Rumlar tarafından idare olunan Osmanlı ticaret gemilerini muhtelif hilelere başvurmak koşuluyla kendi taraflarına çektikleri haber alınmaktaydı. Bu durumun farkına varılması ile Karadeniz'e çıkan Osmanlı gemi ve deniz taşıtlarının mürettebatı arasında gayrimüslim hiçbir kimsenin bulundurulmaması ve gayrimüslim halkın İslam ahalisinden herhangi bir gemi ve benzeri deniz taşıtı satın alamamaları isteniyordu. Böylelikle Karadeniz'de gerek casusluğun önlenmesi ve gerekse deniz ticaretinin Rusların eline geçmesine en azından I. Dünya Savaşı boyunca mani olunacaktı²¹⁶.

Her ne kadar Karadeniz sahillerinde Rum casusluk faaliyetlerine devam edilse de Osmanlı resmi makamlarının bu faaliyetlerin önünü almak konusundaki azim ve kararlılığı da belgelerden anlaşılıyordu. Şöyle ki, Karadeniz sahillerinde şüpheli görünen Rumlar tutuklanıyordu. Bu sırada Şile Kazası eski Belediye Reisi Dimitraki Efendi ve beraberinde bulunan on beş kadar arkadaşı Jandarına Bölük Kumandanlığı tarafından tutuklananlar arasında yer aldı. Ancak daha sonra alınan bir karar ile bu kişilerin sahil kesimin dışına nakledilmeleri şartıyla serbest bırakılmalarına izin verildi²¹⁷.

Karadeniz'de Rum faaliyetlerinin önemli boyutlara ulaşması, Osmanlı Devleti'ni daha etkili bazı tedbirlere sevk etti. Doğu Cephesi'nde Ruslara casusluk yapan ve devlete ihanet eden Ermenilere uygulanan tehcir, bu kez Rumlara uygulanacaktı. Böylece Ruslara casusluk etmeleri dolayısıyla casusluklarına kanaat getirilenler ile civarda çete gizleyen Rumlar, iç bölgelere nakledileceklerdi. İlk olarak 25 Şubat 1916 tarihli şifre ile Kocaman Dağı - Deveboynu-Gülen Dağları - Zigana Kordonu- Horos Dağı kuzeyindeki Rum köylerinin tahliyesine başlandı. Ardından 26 Şubat 1916 tarihli şifre ile harp hattının yirmi kilometre gerisindeki köyler ile Canik Sancağı dâhilindeki firarileri

²¹⁵ ATASE, BDH. 2888/362/1.

²¹⁶ BOA. DH. EUM. 3. Şube 14/76.

²¹⁷ BOA. EUM. 3. Şube 28/12.

saklayan ya da ihbar etmeyen Rum köylerinden bazılarının tahliye edilmesi kararlaştırıldı²¹⁸.

Böylece Ruslara yataklık ve casusluk ettikleri anlaşılan Kocaman Dağı, Deveboynu, Gülen Dağları, Zigana Kordonu ve Horos Dağı kuzeyindeki Rum köylerinin tamamının tahliyesiyle ahalinin Karahisar Suşehri üzerinden Sivas Vilayeti'ne gönderilmesi ve nakilleri sırasında her türlü saldırıdan mal ve canlarının korunacakları III. Ordu Kumandanı Mehmed Vehib Paşa tarafından bildiriliyordu²¹⁹. Yine casusluğu sabit olan Trabzon Rumlarının Sivas'a yerleştirilmeleri ile Trabzon sahillerindeki Rumların, Ruslar lehine casusluklarına izin verilmemesi için dâhile sevkleri istendi²²⁰. Ancak daha sonraki dönemde, nakil edilmeyen bazı Rumların casusluk faaliyetlerine giriştikleri görülmüştür. Özellikle Giresun Rumlarının faaliyetleri yoğun bir şekilde cereyan etmekteydi. Bu etkinliği kırmak amacıyla Giresun ve civarında askeri güçlerin yanında sivil güçlere de ihtiyaç duyuldu. Hatta topladığı gönüllüler ile Giresun'da casusluk faaliyetlerine karşı başarılı sonuçlar alan Topal Osman, 1916 Haziranında Giresun bölgesinde ayrılıkçı faaliyette bulunan bir grup Rum'u yakalayıp 37. Fırkaya teslim etti²²¹.

Diğer taraftan, Giresunlu bir Rum ve arkadaşlarının Rus Hükümeti menfaatine yaptıkları casusluk faaliyetleri hakkında Dâhiliye Nezareti'nin şifreli telgrafı da önemli bilgiler sunmaktadır. Dâhiliye Nazırı Talat Paşa imzalı bu şifreli telgrafta, Giresunlu Apaminondas Palasof adında Osmanlı Rumlarından birinin İstradis Şeytanidis ve Yanko Sürmelioğlu adındaki diğer iki Osmanlı Rumu ile birlikte dört ay gibi bir süredir Bükreş'te şebenderhane bitişiğindeki hanede oturdukları ve Rus casusları ile münasebette buldukları ifade ediliyordu. Özellikle bunlardan Apaminondas Palasof'un Yunan pasaportu kullanarak Rusya'ya gidip geldiği ve bu kişilerin yerel dili iyi bildikleri Karargâh-ı Umumiden bildiriliyordu. Bu şifreli telgrafta Dâhiliye Nazırı ayrıca Apaminondas hakkında araştırma yapılması hususunda Trabzon Vilayetinin dikkatini çekmekteydi²²².

²¹⁸ ATASE, BDH. 2883/336/1-3; BDH. 2883/336/1-4; Balcıoğlu, s.94-95.

²¹⁹ ATASE, BDH. 403/1588/29.

²²⁰ BOA. DH. ŞFR. 65/166; DH. ŞFR. 526/108.

²²¹ Balcıoğlu, s.96.

²²² BOA. DH. ŞFR. 63/12.

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde telgraf yoluyla casusluk yapıldığına dair bazı önemli bilgiler de ele geçirilmiştir. Nitekim Küre Dağı'nda bulunan bir manastırdaki Rum din adamlarının telgraf aleti kullanarak Rus ordusuna askeri bilgi sızdırdıkları Canik Mutasarrıflığı tarafından beyan edilmekteydi²²³.

Sonuç itibariyle, Karadeniz'in sahil ve iç kesimlerinde Rus destekli ve Pontus hayali çerçevesinde yoğun bir Rum casusluk faaliyetlerinin yaşandığı görülmektedir. Casusluk tekniklerinin etkili bir şekilde kullanıldığı bu bölgelerde Osmanlı Devleti yerleşik halde bulunan ayrılıkçı Rumları sevk etmek gibi bazı ciddi tedbirler almıştır.

2.2.1.2. Marmara ve Havalisinde Rum Casusluk Faaliyetleri

I. Dünya Savaşı boyunca Osmanlı Devleti'ne karşı ciddi anlamda ayrılıkçı faaliyetlere girişen Rumların bir kısmı, Marmara ve havalisinde de casusluk faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Özellikle Marmara sahil bölgesinde yaşayan Rumların Şarköy ve Marmara Adası civarında sıklıkla düşman denizaltılarına her türlü yardımda buldukları görülmekteydi. Hatta Erikli ile Şarköy arasındaki bir köyden düşman ile muhabere edildiği bilgisine ulaşıyordu. Bu durum karşısında Keşan Merkez Nokta Kumandanı Binbaşı Kazım Bey, memleketin selameti için Rum halkın tahliye edilmesini öngörüyordu²²⁴. Nitekim bu amaç doğrultusunda Marmara'nın kuzey sahillerinde bulunan Rum köylerinin ve bilhassa Şarköy, Mürefte, Ganos ve benzeri Rumlarla meskûn olanlarının bir an evvel tahliyesi kararlaştırıldı²²⁵. Bu esnasa Anadolu'ya gönderilmeleri düşünülen bu Rum ahalinin sevkleri sırasında Mürefte ve Şarköy iskelelerinde çalışan kayıkçılar arasında Rumların bulunması dolayısıyla buralara İslam kayıkçıların gönderilmesinin, Osmanlı Hükümetinin geleceği ve güvenliği için son derece yerinde bir karar olacağı Gelibolu Mutasarrıflığından bildirildi. Ayrıca bu iskelelerde bulunan Rum kayıkçıların amale taburlarına nakledilmeleri gerektiği vurgulanmaktaydı²²⁶.

Marmara ve havalisinde casusluk faaliyetlerine karşı tedbirli olunmak amacıyla her türlü yola başvurulmaktaydı. Bunlardan biri casusların haber ulaştırmak için

²²³ Mustafa Özdemir, "I. Dünya Savaşı Sırasında Osmanlı Devleti Tarafından Gerçekleştirilen Rum Tehciri", *Çağdaş Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi (ÇTTAD)*, VI/14, 2007, s.29.

²²⁴ ATASE, BDH. 3437/21/19-1; BDH. 3437/21/19-2.

²²⁵ ATASE, BDH. 3437/21/20.

²²⁶ ATASE, BDH. 3437/21/26-1.

kullandıkları telgraf ve postaların denetim altında bulundurulması ve gerektiğinde sansüre ihtiyaç duyulmasıydı. Edirne Valisi Adil Bey'in Beşinci Ordu-yu Hümayun Kumandanı Liman Van Sanders Paşa'ya çektiği telgrafta Meriç taraflarından Uzunköprü ve Keşan'a gelerek bu havalideki askerî harekâtı ihbar etmeleri muhtemel bulunan casuslar hakkında devam eden gözetleme ve önlemlerin artırılacağı konusunun gerekli mercilere iletildiği bildirilmekteydi. Ayrıca Dimetoka, Uzunköprü ve Keşan merkezlerinden Dedeağaç veya herhangi bir ecnebi devlete telgraf çekilip çekilmediği hakkında Telgraf ve Posta Başmüdürlüğünden bilgi talep edilmiştir. Müdüriyetten alınan cevapta Dimetoka ve Uzunköprü merkezlerinden ecnebi memleketlere telgraf çekilmediği ve Keşan merkezine 1915 senesi Mayıs ve Haziran ayları zarfında Gümölcine, Yenişehir, Sofya, Dedeağaç ve Cesri Mustafa Paşa'ya çekilmek üzere gelen telgrafların sansür edilerek İstanbul'a gönderildikleri ifade edilmiştir²²⁷.

Marmara ve havalisi sınırları içinde casusluk olaylarının en etkili yaşandığı yer hiç kuşkusuz Çanakkale Cephesi olmuştu. Bu bölgede bazı casusların Adalardan kayıkla sahillere çıkararak Osmanlı memleketlerine geçtikleri ve 1914 yılı Eylül sonlarına doğru Panaryoti ve Gelibolulu Kaptan Antonis Evangelinos'un Bozcaada'dan sandal ile gelip sahile çıkmayı başardıkları bilgisine ulaşılmıştır. Hatta bunlardan biri Bandırmaya kadar gidebilmişti²²⁸.

Savaş ortamında İtilaf Devletlerinin hizmetinde bulunan Ermeni ve Rumlar, bilgi transferi konusunda etkili çalışmalar yapmışlardır. Savaş öncesi dönemde Çanakkale'de yaşayan ancak savaşın patlak vermesi sonucu Selanik veya Yunanistan'ın diğer memleketlerine gitmek için pasaport alan Rumların, son durakları Bozcaada ve Limni gibi İtilaf kuvvetlerinin askeri üsleri oldu. Savaşın cereyan ettiği bu bölgede yaşayan Rum bir ailenin verdiği bilgiler doğrultusunda düşman uçakları tarafından Osmanlı karargâh binası ve erzak depoları bombalanmıştır. 1915 yılının Mayıs ayı başlarında Keşanlı ve Edremitli olan iki Rum adalara kaçarak Yunan memurları aracılığıyla İngilizler hesabına casuslukta buldukları sırada Bolayır'da Yıldız Tabyası yakınlarında yakalandılar. Yine Mayıs ayı ortalarına doğru pek çok Rum'un casusluk etmek amacıyla İtilaf Devletleri tarafından Osmanlı topraklarına sürüldüğü anlaşılmaktaydı. Yaşanan bu Rum casusluklarına karşılık olarak Osmanlı askeri

²²⁷ ATASE, BDH. 3437/21/33-1.

²²⁸ ATASE, BDH. 3437/21/40.

yetkilileri Rumları iç bölgelere göç ettirme kararı almıştır. Dolayısıyla Gelibolu'dan 480 hane ve 1856 kişi, Çanakkale'den ise on bir hane ve kırk bir kişi göçe tabi tutulmuştur.

Çanakkale mintikasında yaşanan casusluk olayları hakkında düşman askerleri üzerinden çıkan not defteri ve hatıratlardan da önemli bilgiler elde edildi. Nitekim bir düşman askerinin not defterinde on iki kişilik bir Rum grubunun düşman tarafına geçtiği istihbaratına ulaşıyordu. Yine ölü olarak ele geçirilen bir Rum'un üzerinde bulunan hatıra defterinden Türk ordusunda savaşan birçok Rum askerinin İtilaf kuvvetleri saflarına geçtikleri yazmaktaydı²²⁹.

Osmanlı ordusunda yer alan Rum askerlerin saf değiştirmesi resmî makamları harekete geçirdi. Özellikle Çanakkale Cephesi'nde yer alan gayrimüslim askerlerin niteliği konusunda detaylı bilgiler istenmişti. Bu yönde verilen bilgilerden biri Cenub Grup Kumandanlığının V. Ordu Kumandanlığına gönderdiği telgrafta beyan edilmiştir. Bu telgraf şu hususlardan oluşuyordu:

1-Sekizinci firkada sekiz Rum, on beş Ermeni, altı Musevi ve bir Keldani mevcuttur. Hepsi geri hizmette çalışmaktadır.

2-Onuncu firkada Rum asker bulunmamaktadır.

3-Birinci firkada bulunan yetmiş Rum askerinin istihdamlarını gösteren cetvel vardır.

4-Onüçüncü firkada elli beş nefer vardır. Bunlar iaşe ve terzilik gibi geri hizmette çalışmaktadır. Ondördüncü firkanın ileri kıtaatında ise hiçbir Rum asker yoktur²³⁰.

Çanakkale Cephesi'nde yakalanan casusların ifadeleri, casusluk faaliyetlerinin boyutunu göstermesi ve bu faaliyetlerin önünün alınması konusunda kayda değer bilgilerdi. Dolayısıyla yakalanan casusların ifadelerinden Sedhülbahr'de beş kilometre kadar bir dekovil hattının inşa edildiği ve bu hattın İngilizlere giden bir şebekesinin bulunduğu bilgisine ulaşıyordu. Ayrıca Sedhülbahr civarında bulunan Fransız Kumandanı General Banion'un karargâhının Sedhülbahrden üçyüz metre kuzeyde, denizden elli adım kadar uzakta ve o civardaki bir yaralı hastanesinin yüz metre sağında bulunduğu öğrenildi. Banion'un Erkan-ı Harbiyesi ise bunun yüz metre ilerisinde sol tarafındaydı.

²²⁹ Sayılır, s.99-102.

²³⁰ ATASE, BDH. 3437/21/31-3.

İtilaf askerleri ile alakalı olarak da Limni Adası'nda Sedhülbahr'de evvelce bulunduğu beyan olunan otuz bin Fransızdan başka yirmi otuz bin kadar daha Fransızın bulunduğu yakalanan casus ifadelerinden anlaşılmaktaydı²³¹.

Gelibolu Livası'na bağlı Keşan Kazası dâhilinde bulunan Teke ve Müslim Memlehaları'nda hesap işlerinden sorumlu olan Pandaris isminde bir şahsın adı da casusluk olaylarına karışmıştı. 1916 yılının ikinci yarısında Duyun-ı Umumiye idaresince göreve getirilen Pandaris, Tatavlalı bir Rum idi. Memlehalara memur edildikten sonra ismini değiştirerek kendini Nurettin Bey olarak tanıtmıştı. Memlehada çalışan amale kadınlara ve civar gruplara adının bu suretle çağrılmasını bizzat tembih ediyordu. Nurettin adı altında her gün hayvan sırtında civar ormanlarda ve sahil boyunca dolaşan Pandaridos'un (Pandaris) bu faaliyetleri şüpheli görülmüş ve bu sebepten askeri yetkililerce Keşan'a götürülerek gözetim altına alınmıştır. Gerek kendi üzerinde ve odasında gerekse arkadaşı olan Baltacıyan Efendi'nin odasında yapılan aramalarda özel ya da resmî evraklarda şüpheye meyil edecek herhangi bir bulguya rastlanmamıştır. Ancak askeri yetkililerce memlehada bulunmasının sakıncalı görülmesi üzerine görevinden uzaklaştırılması kararı alındı. Bu mevki için Gelibolu Sancağı havalisinde düvel-i muhasıma tebaasından ve kendisine güvenilemeyecek kişilerden bir memurun çalıştırılmaması, emin, güvenilir ve Müslüman bir memurun tercih edilmesi gerektiği Edirne Valisi Zekeriya Vehbi tarafından istenmekteydi²³².

Atina Sefaretinden alınan birkaç telgraf, bazı Rum casusların nereli oldukları ve hangi devlet hesabına casusluk yaptıkları konusunda bilgiler veriyordu. Örneğin, 18 Mayıs 1916 tarihinde alınan bir telgraftan Mudanyalı bir Rum olan Andonis Vasilyadis'in İngiliz Hükümetine casusluk yaptığı anlaşılmaktaydı. Ayrıca bu telgraftan Midilli Adası'na iki tabur İngiliz piyadesi çıkarıldığı, Rum muhacir gönüllülerinin kullandıkları on adet tayyarenin Limni'ye gönderildiği ve Midilli, Limni ve İmroz'da kırkı aşkın tayyarenin Rumeli ve Anadolu şimendifer istasyon ve köprülerini tahrip etmek için hazırlandıkları bilgisine ulaşıyordu. Yine bu telgraf ile İtilaf kuvvetlerinin

²³¹ ATASE, BDH. 3437/21/36-4.

²³² ATASE, BDH. 3474/163/5-3; BDH. 3474/163/5-4; BDH. 3474/163/5-5; BDH. 3474/163/5-16; BDH. 3474/163/5-20; BDH. 3474/163/5-24; BDH. 3474/163/5-225; BOA, EUM. 5. Şube 46/11.

Arnavutluk'ta bir ayaklanma hazırlığı içinde olduğu ve İzmir civarında bir casus teşkilatının bulunduğuna dair önemli bilgilerden haberdar olunmuştur²³³.

Atina Sefaretinden alınan diğer bir telgrafta, Edremitli Vasil Malidi adında bir Rum'un kayıkla Midilli'ye geçerek Atina'ya gittiği bildiriliyordu. Vasil burada İzmir Rusya Konsoloshanesi Tercümanı Ovkli Amira ile tanışarak Hüdavendigâr Vilayeti dâhilindeki askeri mevkiler hakkında Rusya Sefaretine malumat veriyordu. Edremitli Nikola Mayra'nın dahi Ruslara casusluk ettiği ihbar edilmekteydi²³⁴.

XVII. Kolordu Kumandanlığı ise Ayvalıkta Dimitri adında bir Rum'un ceketinin cebinde bulunan pusula mündericatından ve kendi ifadelerinden firari birkaç kişiyle düşmana hizmet etmek amacıyla görüştüğünü bildirmekteydi. Başka bir belgede ise Dimitri'nin üzerinde İtilaf donanmasının asya-i suğra sahillerine taarruz edeceği yönünde bilgileri içeren bir mektubun varlığından söz edilmekteydi. Bu mektuptan Venizelos kıtaatının yakın bir dönemde sahillere saldırı düzenleyeceği anlaşıyordu. Ayvalıkta bulunan Rum ahalinin genel itibariyle casusluğa meyilli olmaları nedeniyle birçok gözetleme ve takibe alınmaları, bazılarının ise tutuklanmak suretiyle ıslah edileceği düşünülmüş ise de başarılı bir netice alınamadığından tahliyelerine karar verilmiştir. Tahliyenin gerçekleşmesi için V. Ordu Kumandanı Liman Van Sandres tarafından VII. Kolorduya talimat verilmiş ve Karesi Mutasarrıflığına da durum ayrıca belirtilmiştir²³⁵. 19 Nisan 1917 tarihli Dâhiliye Nezareti tahriratında, sevke tabi tutulan Ayvalık ahalsinin arasında Avusturya Devleti tebaasından birkaç Rum vatandaşının bulunduğu, bunların mallarının dahi diğer Osmanlı tebaası Rumlar gibi muhafaza edileceği bildiriliyordu. Ayrıca nakline gerek duyulan Rumlardan bir kısmının Aydın ve Hüdavendigâr Vilayetlerine geriye kalanların ise Havran-Bergama hattının doğusuna nakledildiği ve bu nakil güzergâhında Rumların hayatlarını korumak için gerekli tedbirlerin alındığı beyan edilmiştir. Hatta bu konuyla ilgili olarak Yunan Konsolosunun 17 Nisan 1917 tarihli Yunan sefaretine gönderdiği raporda, Osmanlı Devleti'nin sevk sırasındaki adaletli duruşundan ve Rum mallarının korunması hususundaki hassasiyetinden bahsedilmiştir²³⁶.

²³³ ATASE, BDH. 403/1588/31; BDH. 403/1588/31-1.

²³⁴ ATASE, BDH. 3467/131/4-1.

²³⁵ ATASE, BDH. 3450/68/13; BDH. 3450/68/43; BOA, HR. SYS. 2434/5.

²³⁶ BOA. HR. SYS. 2434/5.

Ayvalık'ta meydana gelen casusluk olaylarına Osmanlı ordusundan kaçan askerler de karışmıştır. Ayvalık'ta firari askerlerden olan Monalati adındaki bir Osmanlı Rumu'nun evinde yapılan aramalarda Rumca yazılı bazı belgelere ulaşıldı. Bu belgelerin birinde Küçük Asya sahillerine yapılacak bir harekâttan bahsedilmekteydi ve Antalya'dan İstanköy'e kadar uzanan bir askerî çıkarmanın planlandığı bilgisine ulaşılıyordu²³⁷. Yine 18 Eylül 1916 tarihinde silahlı Rum çetelerine yönelik Ayvalık'ın batısında yer alan Gimonisi Adası'na yapılan bir baskında casuslukla ilgili bazı evraklar ele geçirildi²³⁸.

Marmara ve havalisinde görülen Rum casusluk olaylarında İstanbul'un ayrı bir yeri vardı. Özellikle Şile'de yaşayan Rumların işlevi son derece etkiliydi. Çünkü Şile Rumları, elde ettikleri istihbarat bilgilerini, İstanbul Boğazı'nı ablukaya alan Rus donanması vasıtasıyla Rus resmi makamlarına iletiyorlardı. Hatta bu konuda yapılan soruşturma kapsamında, Şile eski Belediye Başkanı ile birlikte sayıları on beşi bulan Rum ileri geleni tutuklanmıştır²³⁹.

İstanbul'da Ruslara hizmet eden Rumların dışında itilaf kuvvetlerinin hizmeti için gönderilen önemli bir Rum nüfusu vardı. Bu kişiler, yerli Rumların aksine casusluk amacıyla Osmanlı Devleti'nin farklı coğrafyalarına ve İstanbul'a Romanya pasaportu verilerek gönderilen Rumlardan oluşmaktaydı²⁴⁰. Casusluk hizmetlerinin karşılığı olarak ise büyük miktarda paralar kazanmaktaydılar. Hatta Osmanlı ülkesine girişi sırasında yakalanan Yunan tebaasından Josef Veled Mişel, casusluğu karşılığında 1200 frank aldığını itiraf etmiştir²⁴¹.

Marmara ve havalisininin deniz ulaşımına olanak sağlaması bu civarda casusluk faaliyetlerinin yapılmasını kolaylaştırıyordu. Bazı Rumlar, İstanbul'dan firar etmek ve Ruslara casusluk hizmetinde bulunmak için kayıklar ile öteye beriye gidip gelmeyi bir fırsat olarak görmekteydiler. Bu sebepten erzak vesaire amacıyla İstanbul'dan hareket eden ve mürettebatı Rumlardan oluşan gemilerin idaresine ve pusulaya deniz

²³⁷ Cengiz Mutlu, *Birinci Dünya Savaşında Amele Taburları*, İstanbul 2007, s.143.

²³⁸ Liman von Sanders, *Türkiye'de Beş Yıl II*, Çev. Örgün Uğurlu, Aralık 1999, s.47.

²³⁹ Duman, s.70-71.

²⁴⁰ BOA. HR. SYS. 2267/4.

²⁴¹ BOA. HR. SYS. 2267/3.

kuvvetlerinde askerlik etmiş ya da halen askerlik görevini yerine getirmekte olan Müslüman kişilerin yerleştirilmesi gerektiği bildirilmiştir²⁴².

İstanbul'daki casusluk trafiğinin diğer yüzü fahişe ve fuhuşhanelerin farklı bir işlevde çalışmasıydı. Tedavi bahanesiyle İsviçre'nin Davos ve Leysin şehirlerinde bulunan Osmanlı vatandaşı bazı Rumlar ile özellikle Yunanlıların Osmanlı Devleti'nin durumu hakkında düşmanlara bilgi vermek suretiyle casuslukta buldukları anlaşılıyordu. Osmanlı Devleti hakkında bilgilerin elde edilmesinde bazı fahişe ve fuhuşhane sahiplerinin yardımcı oldukları, bilgilerin de kartpostal ve kısa mektup kullanılarak gönderildikleri Bern Sefiri Fuad Selim tarafından ifade edilmekteydi. Elde edilen ve farklı yollarla gönderilen bu bilgiler de İsviçre'de bulunan casuslara ulaşıyordu. Bu casusluk ağına adı karışanlardan bazıları şunlardı:

Ernestin: Beyoğlu'nda Galavani Sokağı'nda on sekiz numarada oturmaktadır. Ernestin'in de Govarino isminde bir İtalyan dostu vardı ve bunun ahvali de şüpheliydi.

Eleonora: Bayram Sokağı'nda ikamet etmektedir. Ev numarasının on iki olduğu bilinmektedir.

Margariyet: Abanos Sokağı'nda oturmaktadır. Ancak numarası meçhuldür. Margariyet bir Rum ile evli olup kocası da şüpheli bir şahıstır.

Hanriyet: Evvelce Beyoğlu'nda Yeni Çarşı'da sakin idi. Hanriyet, Avusturya tebaasından olup yine Avusturya Sefareti yahut konsoloshanesine mensup Leon isminde bir Ermeni tarafından himaye olunmaktadır.

Eliza: Beyoğlu'nda farklı mahallerde oturmakta ve fahişelik yapmaktadır. Eliza'nın da kocası veya dostu olan bir Rum'un dahi ahvali şüphelidir.

Ayrıca Aristopulo isminde olup kaldığı yer hakkında bilgi elde edilemeyen ve yalnız İstanbul'da bulunduğu ihbar edilen bir Rum ile önceleri Venedik Sokağı'nda bir lokanta işleten Kusch yahut Kug isminde ve büyük ihtimalle Almanya tebaasından bir şahsın şüpheli olduğu ihbar edilmiştir²⁴³.

²⁴² BOA. HR. SYS. 2267/18.

²⁴³ BOA. HR. SYS. 2267/44; DH. EUM. ECB. 7/11.

Marmara ve havalisinde özellikle Çanakkale ve İstanbul merkezli faaliyet gösteren Rum casusluk faaliyetlerinde farklı metot ve vasıtalardan büyük ölçüde yararlanılmıştır. Savaş döneminde bir taraftan cephelerde casusluklara karşı mücadele eden Osmanlı Devleti, aynı zamanda başkent İstanbul'da yaşayan fahişelerin yeraltı çalışmalarının önlenmesi için yoğun bir mesai harcamıştır. Ancak bu havalide yaşayan ahalinin kozmopolit bir yapıya sahip olması, casusluk faaliyetlerin ve casusların işini kolaylaştırmıştır. Nitekim Marmara Adası çevresinde önemli bir ayrılıkçı Rum nüfusunun varlığı, casusluk faaliyetlerin seyrini değiştirecek önemli bir detaydır.

2.2.1.3. Anadolu'nun Batı Kıyılarında Rum Casusluk Faaliyetleri

Osmanlı coğrafyasında özellikle Anadolu'nun batı sahilleri, casusluk trafiğinin en fazla yaşandığı yerlerdendi. Casusların sistemli bir şekilde organize olup teşkilatlandıkları ve Osmanlı coğrafyasına sızdıkları yerlerin başında Anadolu'nun batı sahil şeridi gelmekteydi. Dolayısıyla Osmanlı resmî makamları burada yaşayan ayrılıkçı Rumları kontrol altında tutmak için sürekli teyakkuz halindeydi. Dâhiliye Nezareti daha savaş başlamadan önce bu konuda Menteşe Mutasarrıflığına çektiği bir telgraf ile hareketleri şüpheli olan ve kendilerinden casusluk gibi zararlı faaliyetlerde bulunması muhtemel Yunanlılar ile Rum ahali hakkında gerekli muamelenin yapılarak isim ve kimliklerini bildiren bir defterin hazırlanmasını talep etmiştir²⁴⁴. İlerleyen dönemde 1915 yılının Ocak ayı zarfında casusluğu ihbar edilen Vasilaki adında bir Rum'un yakalanamadığı için eşkâli ve hüviyeti hakkında Dâhiliye Nezareti'nden bilgi istenmiştir²⁴⁵. Rum casusluk faaliyetlerinin 1916 yılı boyunca devam ettiğini beyan eden Liman von Sanders ise özellikle 1916 yılının başlarında Anadolu kıyılarının uç kısımlarında bulunan köylerin karşı adalardan gelen casus ve korsanlar tarafından sık sık basıldığını söylemekteydi²⁴⁶.

Anadolu'nun batı kesiminde bulunan İzmir, Rum nüfusunun yoğun olduğu ve casusluk olaylarının sıklıkla yaşandığı bir yerdi. Bu bölgede atölyelerde işçi vasfında çalışan Rum vatandaşlar ile gerek tren hatlarında bulunan bakkallar, gerekse trenlerde makinist ve kondüktör olarak görev yapan Rum ve Yunan halk, casusluk faaliyetlerini bizzat

²⁴⁴ BOA. DH. ŞFR. 43/156.

²⁴⁵ BOA. DH. ŞFR. 507/87.

²⁴⁶ Sanders, s.46.

gerçekleştiriyorlardı. Osmanlı Devleti'nin durumu ve askerî harekâtları hakkında elde edilen bilgiler de daha sonra sahilten kayıklarla düşman tarafına ulaştırılmaktaydı²⁴⁷.

İzmir'de yaşayan ve ticaretle uğraşan bazı Rumların casuslukları da önemli boyutlardaydı. Nitekim Balkan Harbi sırasında düşman kuvvetlerine yardımcı olan İzmir tüccarlarından Atanasupulos biraderlerin savaş döneminde Osmanlı Devleti'ne karşı casuslukları ortaya çıkarılmıştır²⁴⁸. İzmir'de Aya Katerina Kilisesi karşısında oturan ve rıhtımda Pantaleon Vapur Acentası yakınında yazıhanesi bulunan Yemişçi Dimitriyos Ağapiyos adlı Osmanlı Rumu'nun da casus olduğu bildirilmiştir. Bu casusun elde ettiği bilgiler ise tramvay kumpanyası direktörü Agop namında biri ya da Belçika kumpanyası olan bu şirketin diğer bir memuru tarafından düşmana ulaştırılmaktaydı²⁴⁹.

İç kısımlardan elde edilen istihbaratın Adalara ve oradan düşmanlara ulaştırılmasında Urla'nın işlevi büyüktü. Nitekim Urla'da bir Rum köyü olan Gülbahçe'de oluşturulan casus teşkilatı vasıtasıyla bilgi ve belgeler düşmana gönderilmekteydi. Hatta savaşın başlaması ile birlikte Gülbahçe, İngiliz casusluk faaliyetlerinin önemli bir merkezi haline gelmişti. Ancak 1915 yılında Gülbahçe sakinleri bu casusluk faaliyetleri yüzünden Anadolu'nun iç kısımlarına ve Alaşehir bölgesine sürgün edildiler²⁵⁰.

Rum casusluk faaliyetlerinde önemli bir yer teşkil eden Urla mıntıkasında casusluk yaptıkları düşünülen zararlı kişiler ile istihbaratın düşman tarafına geçişi için planlanan firar girişimini organize eden ve buna iştirak edecek şahıslar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

²⁴⁷ Duman, s.68-69.

²⁴⁸ BOA. DH. ŞFR. 53/231.

²⁴⁹ BOA. DH. ŞFR. 57/279.

²⁵⁰ BOA. DH. ŞFR. 57/279; DH. ŞFR. 89/15; Nakracas, s.73.

Tablo 2: Urla'daki Zararlı Şahıslar ile Sisam'a Firar Edeceklerin ve Bunlara Yardımda Bulunacakların Listesi

Urla'da ahali-i Hıristiyaniyeden ve eşhas-ı muzıradan olanların esamisi	İki kayık vasıtasıyla Sisam'a firar edecek olanların isim ve lakapları		Sisam'a firar etmeleri için teşvikata ve kayık getirmeye vasıta olan şerir ve kaptanlık ile maruf olanların isim ve şöhreti
Papas oğlu Emat'ın oğlu Dimitri	Rumelili Hristo	Paeko İstasu	Eskici Panayot oğlu Atanaş
Papadoyly Mihaelu	Mısırlı Mihal	Karabçık Mihal	Esfinka Vasil oğlu Manol
Alaçatılı Dimestok Kotolefte	Kara Topnayı	Nikoli Ağuride	Kara İsko oğlu İstavru
Daekolos Eskaramuçı	Kolozolon Labzu	Meraftino oğlu Yani	İstilu oğlu Dimitri
Tabak Apostol	Mayreyani	Vazilu oğlu Kosti	Eskici Yani oğlu Pavlu
Kabakçı Vasil	Hacı Kanagi Yani	Kırbaku oğlu Yorgi	Kefalyanos Dimitraki oğlu Maralambu
Makineci Mihalaki	Mısırlı Nikoli	Ateş Manol oğlu Yorgi	Kefalyanos Dimitraki oğlu Maralambu
Panayot Yasumi	Tırtıkçı Panayot	Bahçıvan Anisti	Marates Manul oğlu Kosti
Ekmekçi Hacı Yani	Yenina Dimitri	Foti oğlu Yovakim	Karante oğlu Kostantin
Sarondari Kâhya	Domuzcu Kostazi	Kosti Makru Bucalı	Hacı Kayako oğlu Yani
Hacı Kapago oğlu Hacı Vangel	Zabon Manol	Todori oğlu Manol	Hacı Yani oğlu Todori
Ağuride Miçiko oğlu Kosti	Maranz oğlu Nikola	Kara Manol oğlu Vasil	Hrimires oğlu Andon
Bardakçı Manol	Kosti İskafıza	Tomokmi oğlu İstefan	Kaptan Deli Yani
Çeşmeli Bakkal Yorgiyadi	Karadenli Vangel	Ehile oğlu Todos	Muko oğlu Yorgi İrakli
Tabak Kahveci Nikoli Sisamlı	Bena oğlu Nikoli	Bardakçı oğlu Todori	
Karamiço oğlu Bakkal Vasu	Mihal oğlu Yorgi	Kireççi oğlu Hristo	
Meyhaneci Hacı Hristo oğlu Atnaş	Bali oğlu İstilu	Yordan oğlu Nikola	
Deli Yorgi Oğlu Apostol	Temürcü Manol	Mestakli Panayot	
Hacı Nikoli çırağı Vangel	Teodori Vasilya	İrakli'nin familyası Sofi	
Fole Yorgi oğlu Manol	Midillili Yani	Ağuride oğlu Manol	
Tabak oğlu Sotiru	Dimistufonun oğlu Fırncı Antaş	Ağuride oğlu Tanaş	
Andireli Foti	Nikoli Kisyonidi	İstefani oğlu Nikola	
Bapuşçu Bitaroz	Ermeni Temhisbinin ortanca oğlu	Ateş oğlu Panayot	
Çeşmeli Çilli Enistas	Iristo Balyas	Bardakçı oğlu Hristo	
Pisifti Panonu	Yorgi Goga	Mariko Merisrene	
	Panayot Foga	Iraki familyasının oğlu Nikoli	

Kaynak: ATASE, BDH. 3461/109/025/18.

Tablodan anlaşılacağı üzere, önemli bir Rum nüfusunun bulunduğu Urla'da birçok şahıs casusluk amacıyla Osmanlı Devleti'ne karşı aleyhte faaliyetlerde bulunmuştur. Hatta bazılarının aynı aile mensubu oldukları açıkça görülmektedir.

Bunların dışında İzmir havalisinden olan ve Atina'da yayınlanan Neahlas Gazetesi Muhabiri George Petropoulos'un Cenevre'de bulunan Fransa konsoloshanesi hizmetinde Osmanlı Devleti aleyhinde casusluk yaptığı beyan olunuyordu. Cenevre Osmanlı Başşehbenderliğine göre Petropoulos, İtalya üzerinden İsviçre'ye gitmiştir.

Orada iki gün kaldıktan sonra Marsilya'ya geçmiştir. Buradan Paris'e giden Petropoulos, daha sonra İsviçre'ye geri dönmüştür²⁵¹.

Osmanlı vatandaşı ve Rum milletinden olan Petropoulos'un Osmanlı sınırlarından çıktıktan sonraki süreçte takip ettiği güzergâhlara bakıldığında İtilaf bloğunu oluşturan devletlere seyahat ettiği anlaşılıyordu. Fransa ve İtalya Devletine uğramasının dışında İsviçre'ye uğradığı görülmektedir. İngiltere'ye uğramamışsa da daha önce İsviçre'de İngilizler tarafından bir casusluk teşkilatının vücuda getirildiğinden bahsetmiştik. Nitekim burada İngilizler tarafından konuşlandırılan casus komitesinin üyeleri vasıtasıyla istihbarat bilgilerinin İngiliz resmî makamlarına ulaştırılmış olması muhtemeldir.

Urta mıntıkası gibi Söke yöresi de Rumların taşkınlıklarına ve İtilaf Devletleri ile işbirlikçi faaliyetlerine sahne oldu. Bu havalide yaşayan bazı Rumlar, hâl ve hareketlerinden dolayı Osmanlı resmi makamlarınca uyarılmış ya da cezalandırılmıştı. Bunlardan bazılarının ismi aşağıda belirtilmiştir:

²⁵¹ BOA. DH. EUM. 5. Şube 38/1.

Tablo 3: Söke’de Bulunan Osmanlı Devleti’nde Sabıkalı Şahısların Listesi

Söke’de Tebaa-i Devlet-i Aliyyeden sabıkalı ve şüpheli bulunan Rumların esamisi	Söke’de Tebaa-i Devlet-i Aliyyeden sabıkalı ve şüpheli bulunan Rumların esamisi
Hâcî Çoban oğlu Mihal	İstanco Vasiloğlu İstavru
Kasab İstilyu	Kilbeli Vasil
Makri oğlu Kosti	Tabanca oğlu Mihal
Makri oğlu Mihal	Karahalya oğlu Niko
Makri oğlu Toma	Paspanda İstefani
Makri oğlu Yani	Oğlu Alko
Makri oğlu Nikola	Karahalya oğlu Miltiyadi
Civan oğlu Dimitri	Aşçı Kokol
Trafgoz Polihron oğlu Dimitru	Aristrhos oğlu Niko
Trafgoz Polihron oğlu Nikola	Değirmenci İstilyo oğlu derviş Dimitri
Korten Vangel	Baylo oğlu Vasil
Çalafæo Nikola: ve biraderi Yani	Bahçevan Katzi oğlu Vankel
Uncu İstavro oğlu Manol	Kazako oğlu Niko
Kabako Kostanti	Kokinyoz oğlu Niko
Laronyako	Kasab Nikola
Kasab Mihal oğlu Vasil	Biraderi Vasil
Çıfırlara Vasil	Fırfır Yorgi
Tombalacı Kosti	Hâcî Kostançu oğlu Yorgi
Tombalacı Argir oğlu Vasil	

Kaynak: ATASE, BDH. 3461/109/25/16.

Söke’de Osmanlı Devleti’nden sabıkalı olanlar arasında da aynı aileden birkaç şahsın bulunduğu göze çarpmaktadır.

Söke’ye bağlı Yeniköy Karyesi’nde bazı zararlı Rumlar bulunmaktaydı. Bu zararlı Rumlar şu kişilerden oluşuyordu:

Tablo 4: Söke’ye Bağlı Yeniköy Karyesi’ndeki Zararlı Rumların Listesi

Söke’ye merbut Rum Yeniköy Karyesi’nde bulunan şüpheli Rum eşhasın esamisi	Söke’ye merbut Rum Yeniköy Karyesi’nde bulunan şüpheli Rum eşhasın esamisi
Şamandıra oğlu Yorgi	Manol Yiru
Yamok oğlu Manol	Kalaycı oğlu Yorgi
Hâcî Todori	Koçoril oğlu Niyako
Küçük Anagnos	Sarı Mihal
Sifsa	Kalaycı oğlu İstilyo
Mimiko Yorgi Argir	Yaşe Gorgi
Bargirci Çakır	Papas Menol
Menol Lar	Kahveci Teodos
Çomar Dimitri	Kalaycı oğlu İstirati
Kazo Nikola	Lambri
Kiremitci oğlu Manol	

Kaynak: ATASE, BDH. 3461/109/25/16.

Yine Söke'ye bağlı bir Rum köyü ile bir nahiye merkezinde yaşayan Osmanlı Rumlarının, Yunanistan emelleri doğrultusunda hareket ettikleri belgelerden anlaşılıyordu. Bu zararlı kişiler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 5: Söke'nin Akköy Nahiyesi'nin Yoran Karyesi ile Bağ Arası Nahiyesi Merkezindeki Osmanlı Vatandaşı Olupta Yunan Emellerine Hizmet Eden Rumların Listesi

Söke'ye merbut Akköy Nahiyesi'nin Yoran Karyesi'nde bulunan Osmanlı tebası ve Yunan amâlini perverde eden eşhas-ı muzıra Rumların esamisi	Söke'ye merbut Bağ Arası Nahiye merkezinde Devlet-i Aliye tebasından olup da Yunan amâliyle perverde olan Rum muzır eşhasın esamisi
Kalahos	Hancı Kara Musa Menol
Eşmat Deroso	Yenigirye oğlu Menol
Leonida Aleksandra oğlu	Çolak oğlu Eşmat
Bradri Boltir Hoso	Koca Atnaş
Cilbi Nikola	Korkuv Baloz Atnaş
Sarı Yorgi	Karbore Dimitri
Kaçakçı Vasil	Kasab Mibati
Kör Menol	Terzi İstilyo
Köse Pandeli	Kavas oğlu Dimitri
Kapudan Leonidi	Muhtar-ı Evvel Vasilaki
Kosti Kaltak	Muhtar-ı Sani İsidu
Nikola Kadrinsus	Reji bayii Sisamlı Kosti
Mihal oğlu Kostanti	Ekmekçi Ladlav oğlu Niyako
Mihal oğlu Dimitri	Bakkal Toma
Mihal oğlu Menol	Bakkal Köse Yani
Dipos : ve üç oğulları	Boyacı oğlu Panayot
Kostanti Toeu	Koca Atnaş oğlu Kol
Dimitri Andrayanos	Demirci Karamol Dimitri
Apanefa	Hacı Menol oğlu İstavru
Dimitri Tefa	Fenaki oğlu Çorapa
Peloyda Tefa	Yeni Kahya oğlu Corci
Zenbil oğlu Leonid	Çalgıcı oğlu Dimitri
Zenbil oğlu Dimitri	Kara Mihal oğlu Yorgi
Niyako Aristidi	Değirmenci oğlu Dimitri
Papa Menol	Menayad oğlu Yani
Papas oğlu Yani	Hristo Çiko
Menol Deroso	Kraşeci Alkidyadi
	Oğlu bakkal Nikola
	Demirci Menol
	Dimo oğlu Değirmenci Atnaş
	Hacı İstrati
	Hacı İstradi damadı Nikola
	Kokocaki Kosti damadı Mihalaki
	Kara Pesko oğlu Yorgi
	Biraderi berber Yerikli
	Çizmecı Yani

Kaynak: ATASE, BDH. 3461/109/025/17.

Muğla yöresi ve kendisine bağlı bulunan Kösten Adası'nın gerek Rum yerleşkesi olması gerekse casusluk olaylarının yoğunluğu nedeniyle Osmanlı askerî makamları bu havalide bazı tedbirler almışlardır. Dâhiliye Nazırı Talat Paşa'nın Menteşe Mutasarrıflığına gönderdiği 1 Aralık 1915 tarihli telgrafta, Tersane Adası'ndaki Rumların düşmanlara casusluk yapıp yapmadıklarının ve yaptılar ise casuslukları ne şekilde gerçekleştirdikleri hakkında bilgi talep edilmiştir. Ayrıca Tersane Adası'nın tahliye edilmesi durumunda, tahliyeden sonra adanın o havalide bulunan korsanların işgaline meydan verilmemesinin mümkün olup olmadığının bildirilmesi istenmiştir²⁵².

Rumların Kösten Adası'ndaki casuslukları ve İngilizler ile olan işbirlikçi faaliyetleri ile ilgili olarak polis memuru Fahri Efendi'nin beyanatları buradaki her şeyi açıklar nitelikteydi. Yunan Sefareti Tercümanı Jan Farides ve Beyrut Tinoko Eski Müdürü İruk Alberto'yu Midilli'ye götürmek için görevlendirilen ve İngilizler tarafından Kösten Adası'nda iki gün alıkonulduktan sonra iade edilen Polis Memuru Fahri Efendi, düşmanın askeri yapılanması hakkında önemli bilgiler elde etti. Kösten Adası'ndan bir kayık ile gelen Polis Memuru Fahri Efendi ifadesinde, adada bir taburdan fazla İngiliz piyadesi ile muhtelif çapta birçok topun bulunduğunu beyan ediyordu. Yine firari Rumlardan oluşan ve sayıları 130 kişi kadar olan bir çete ile tayyare hangarı ve haberleşme için kullanılan telsiz-telgraf istasyonunun varlığından bahsetmekteydi²⁵³.

Muğla yöresinde Rumların yoğun olarak yaşadığı ve casusluk yapmalarından çekinilen diğer bir mıntıka Tersane Adası'ydı. 11 Aralık 1915 tarihli ve Menteşe Mutasarrıfı Müştak Lütfi imzalı şifreli telgrafta Tersane Adası'nda bulunan Rumların tahliye edilmesinin zamanlama açısından tehlikeli bir girişim olacağından ve tahliyenin düşünülmesi halinde adaya gidecek kuvvetlerin ani bir düşman gemisi tarafından bastırılacağı ya da adanın boşaltılması halinde eşkıya tarafından dolacağı bildiriliyordu²⁵⁴.

Fethiye havalisinin de durumu Muğla'nın diğer kesimlerinden farklı değildi. Özellikle Fethiye sahil bölgesinde ikamet eden Rum ahalinin Osmanlı askerî harekâtları hakkında düşmana bilgi ulaştırdıkları haber alınıyordu. Hatta yakalanan bazı Rumların ifadelerinden bir casus komitesinin varlığı anlaşılmaktaydı. Bu komite için Fethiye

²⁵² BOA. DH. ŞFR. 58/181.

²⁵³ ATASE, BDH. 3468/135/1; 3468/135/1-1.

²⁵⁴ BOA. DH. ŞFR. 501/6.

bölgesinde bulunan bazı Müslüman ahali dahi yardımda bulunuyordu. Komiteye mensup olan Yorgi Dalyanço adında bir Rum, bu bölgede oldukça etkiliydi. Yorgi Dalyanço, ilkin bir Rum kadını Meis Adası'na götürmüş, daha sonra geri döndüğünde bir Rum hanesinde yapılan aramada yakalanmıştı²⁵⁵.

Fethiye sahil mıntıkasında bulunan Rum ahalinin, düşman kuvvetler ile sürekli görüşükleri ve onlara askerî harekât hakkında malumat sızdırdıkları anlaşılmıştır. Dolayısıyla Rum ahali hakkında en isabetli tedbirin sahil bölgesinden sevkleri olacağına dair karar alındı. Hatta bu konuda V. Ordu Kumandanı Liman Van Sandres'in görüşleri de aynı doğrultuydu²⁵⁶.

Fethiye'de mahalli yönetim tarafından zararlı kişiler olarak açıklanan ve sevklerine ihtiyaç duyulan Osmanlı Devleti'ne karşı suçları sabit olanlar ile casusluk ve hıyanetleri görülen Rumların isimleri aşağıda gösterilmiştir:

Tablo 6: Fethiye'de Casusluk Yaptıkları Bildirilen Rumların İsimleri

Bulunduğu Mahal	İsimler
Fethiye	Kara Vasil oğlu Yani
Fethiye	Maarif Üçüncü azasında Maliyaro Mitos
Fethiye	Yemador oğlu Devli
Fethiye	Yakonun oğlu Vasil
Fethiye	Mihal Maliyaro Mitos
Fethiye	Kond ve Sava
Fethiye	Petro Mihal oğlu Lambo
Fethiye	Kuşdilli Nikola
Fethiye	Akoş oğlu Sava (?)
Fethiye	Çaker Kiryako oğlu Teologos (?)
Fethiye	Kasap Yani
Fethiye	Kasap Hristo
Fethiye	Mihal oğlu Mavriko
Fethiye	Bakkal Atnaş
Fethiye	Ispartalı Andon oğulları
Fethiye	Makriyan
Fethiye	Kel Penayer oğlu Yorgi
Fethiye ve Kaya nahiyesi	Platon Museus
Fethiye ve Kaya nahiyesi	Yorgi Lazaridi
Fethiye ve Kaya nahiyesi	Hacı Andon oğlu Arok (Maliyaro Mitos)
Fethiye ve Kaya nahiyesi	Biraderi Mihal
Fethiye ve Kaya nahiyesi	Kel Penai oğlu Yorgi
Fethiye ve Kaya nahiyesi	Muallim Kiryako
Fethiye ve Kaya nahiyesi	Uzun Kosti
Fethiye ve Kaya nahiyesi	Petro Mihal Penai
Fethiye ve Kaya nahiyesi	Delibaş oğlu Penayut

²⁵⁵ ATASE, BDH. 3467/129/5-1.

²⁵⁶ ATASE, BDH. 3467/129/5; BDH. 3467/129/5-1.

Tablo 6'nın devamı

Fethiye ve Kaya nahiyesi	Biraderi Mihal
Fethiye ve Kaya nahiyesi	Kuşdilli Nikola
Fethiye ve Kaya nahiyesi	Astrongel oğlu Dimitri
Fethiye ve Kaya nahiyesi	Kel Penai oğlu Devli
Fethiye ve Kaya nahiyesi	Eczacı Yani
Fethiye ve Kaya nahiyesi	Mesba oğlu Sava (?)
Fethiye ve Kaya nahiyesi	Aspanoz oğullarından Manifaturacı Nikola
Fethiye ve Kaya nahiyesi	Papa Andon
Fethiye ve Kaya nahiyesi	Papa Milano
Fethiye ve Kaya nahiyesi	Çaker Yakos oğlu Teodoros
Fethiye ve Kaya nahiyesi	Yorgi Kunduz zevcesi Kilipa
Fethiye ve Kaya nahiyesi	Kodya Diyalkidis (?)
Fethiye ve Kaya nahiyesi	Ayobdi (?) oğlu Penai
Fethiye ve Kaya nahiyesi	Meyhaneci Certiko
Fethiye ve Kaya nahiyesi	Dava vekili Hacı Yani
Fethiye ve Kaya nahiyesi	Askifnos oğlu Yorgi
Fethiye ve Kaya nahiyesi	Aydon Lazaridi (?)
Fethiye ve Kaya nahiyesi	Dava vekili Yorgi Lazaridi
Fethiye ve Kaya nahiyesi	Hacı Herelambo Pavlidi
Fethiye ve Kaya nahiyesi	Kurumyedi oğlu Kiryako
Fethiye ve Kaya nahiyesi	Kurumyedi oğlu Kostantine
Fethiye ve Kaya nahiyesi	Mamaniko oğlu Kostantine
Fethiye ve Kaya nahiyesi	Mamaniko biraderi İstirko (?)
Fethiye ve Kaya nahiyesi	Hacı Astimat oğlu Mihal
Fethiye ve Kaya nahiyesi	Hacı Astimat oğlu Astimat
Fethiye ve Kaya nahiyesi	Köçekli Gök Pavli
Fethiye ve Kaya nahiyesi	Hacı Heralambos
Fethiye ve Kaya nahiyesi	Muallim Yorgi Papulidi
Fethiye ve Kaya nahiyesi	Muallim Yorgi
Fethiye ve Kaya nahiyesi	Biraderi Yani
Fethiye ve Kaya nahiyesi	Meyhaneci Ankiyadi
Fethiye ve Kaya nahiyesi	Oduncu Vasil oğlu Teofan (?)
Fethiye ve Kaya nahiyesi	Tiyagoz (?) Nikola
Fethiye ve Kaya nahiyesi	Madenci Aren Makaryan
Fethiye ve Kaya nahiyesi	Sarraf Nikola oğlu Kelirazo
Fethiye ve Kaya nahiyesi	Astanoz oğlu Andon
Fethiye ve Kaya nahiyesi	Meisli Niologos (?)
Fethiye ve Kaya nahiyesi	Bodrumlu Hirelambos
Fethiye ve Kaya nahiyesi	Fabrikacı Vasilaki
Fethiye ve Kaya nahiyesi	Biraderi Asliyo
Fethiye ve Kaya nahiyesi	Küçük Fazik ...
Fethiye ve Kaya nahiyesi	Muhtar Anastas
Fethiye ve Kaya nahiyesi	Lazaridi Oğlu Küçük Pavli
Fethiye ve Kaya nahiyesi	Hacı Manol
Fethiye ve Kaya nahiyesi	Ispartalı Gavril
Fethiye ve Kaya nahiyesi	Kasap Sarito (?)
Fethiye ve Kaya nahiyesi	Gök Pavli Damadı
Fethiye ve Kaya nahiyesi	Hacı Yani Biraderi Hacı Vasil

Kaynak: ATASE, BDH. 3467/129/6-1; BDH. 3467/129/6-2.

Tablo incelendiğinde, Fethiye civarında zararlı kişiler olarak açıklanan ve casusluk yaptıkları bildirilen şahısların Anadolu'nun farklı mntıklarından oldukları gibi aynı

zamanda Anadolu'nun batı kıyılarının karşı taraflarında bulunan ve Rum nüfusun egemen olduğu adalardan oldukları göze çarpmaktadır.

Rum casusluk faaliyetlerinin önlenmesi adına V. Ordu Kumandanlığının diğer bir önerisi ise Rumların sahil kesiminden iç kesimlere sevkinden çok casusluklarından şüpheli olanlar için karşı bir casus teşkilatı oluşturulması ve harekâtlarının sıkı bir şekilde kontrol edilmesi idi. Ancak casusluğu ya da casuslukla alakalı olduğu tespit edilenlerin sevklerine karar verilmesi ve sevk edilen casusların isimlerinin orduya bildirilmesi istenmiştir²⁵⁷.

Rumların sevklerine rağmen sahilde yabancı güçlere casuslukları devam etmiştir. Bu casusluklarda daha önce iç kısımlara sürülen ancak askerlik gibi vesaire bahaneler ile sahil bölgelerine gelen Rumlar oldukça önemli rol oynamaktaydı. Yine Rumların bu civarda bulunan Arap ve Yahudi nüfus ile temasta bulunması halinde sevkleri gerekli görülüyordu. Hatta Mentеше Mutasarrıfı Hilmi, sahillerde Rumların oturdukları mevkilere İslam ahalisinin yerleştirilmesi konusunda bir haritanın hazırlandığını bildirmiştir²⁵⁸.

2.2.1.4. Anadolu'nun Güney Sahillerinde Rum Casusluk Faaliyetleri

Anadolu'nun batı kıyılarında Rumlar tarafından gerçekleştirilen casusluk faaliyetlerinin benzeri güney sahillerinde de görülmüştür. İtilaf Devletleri, savaş boyunca sahil bölgelerini kontrol altına almak için düzenleyecekleri askeri harekâtlarda istihbarat bilgilerine ihtiyaç duyuyorlardı. Bu maksatla tayyare keşiflerine ve casusluk faaliyetlerine önem vererek istihbarat sağlamaya çalışmışlardır. Casusluk faaliyetlerinde de daha çok bu bölgede yaşayan ya da bölgeyi iyi tanıyan gayrimüslim halk-ki daha çok Rumlar- kullanılıyordu²⁵⁹.

Ancak Osmanlı Devleti, Rum casusluk faaliyetlerine karşı burada da gerekli tedbirleri almaya yönelik azami gayret gösteriyordu. Bu amaçla Dâhiliye Nezareti, Aydın, Adana, Beyrut ve Halep Vilayetleri ile Teke, Mentеше, Kudüs-ü Şerif, İçel ve Cebel-i Lübnan Mutasarrıflıklarına çektiği telgraflar ile İngilizler tarafından dolgun maaş verilen bazı

²⁵⁷ ATASE, BDH. 3467/129/7.

²⁵⁸ BOA. DH. ŞFR. 585/123.

²⁵⁹ Kerim Sarıçelik, "Birinci Dünya Savaşında Osmanlı Devleti'nin İtilaf Devletleri'ne Karşı Anadolu'nun Akdeniz Kıyılarında Aldığı Bazı Tedbirler", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sayı:21, 2007, s.176-180.

Rumların, denizaltı gemileri ya da torpidoların himayesinde kayak ve motorbotlar ile Osmanlı sahillerine çıkarılarak casuslukta buldukları, Muarız Sahili'nde yakalanan bir casusun ifadelerinden anlaşıldığı ve sahillerde teyakkuz halinde olunarak hiçbir kimsenin çıkmasına meydan verilmemesi isteniyordu²⁶⁰. Yine düşman kuvvetlerinin casusluklarını engellemek için sakat, yaşlı, çocuk ve kadınların dışında kalan şüpheli Rumların iç kesimlere sevkini gerçekleştireceği Dâhiliye Nazırı Talat Paşa tarafından İçel Mutasarrıflığına bildirilmiştir²⁶¹.

Anadolu'nun güney kıyılarındaki Rum casusluk faaliyetlerinin etkinliği birtakım önlemleri beraberinde getirmiştir. Nitekim Antalya Kasabası'nda yaşayan Rum ahalinin evlerinde yapılan aramalarda casuslukta kullanılan bazı eşyalar ile çeşitli silah ve mühimmat ele geçirildi. Ayrıca Yunan tebaasından firari Aleksandros oğlu Todoros'un ve Rağbetiye Mahallesi'nde oturan Mino'nun odasında birer adet sinema feneri bulundu. Mino'nun odasında bulunan fener ile düşman gemileriyle haberleşmenin sağlanma ihtimali olduğu düşünülüyordu. Yine Rağbetiye Mahallesi'nde Maliye Muhasebisi Dimitri'nin oğlu Bandelin'in annesinin evinde bomba olması düşünülen bir cisim ile ele geçirilen diğer iki fener, inzibat memuru Süleyman Çavuş'a teslim edilerek kolorduya gönderilmiştir. Yapılan aramalar ile toplamda tamire muhtaç on iki adet muhtelif silah ve iki yüz on fişek teslim alınmıştır. Hanelerinde bomba ve fener bulunan kişilerin ifadeleri alınmak üzere konunun aslı mutasarrıflığa yazılmıştır. Ayrıca Metropolit Hanının kütüphanesinde "*Anadolu ve Antalya Tarihi*" adında ruhsatı bulunmayan onar, on ikişer adet kitap bulunmuştur. Bunlardan birer adet nüsha kolorduya incelenmek üzere takdim edilmiştir²⁶².

1918 yılı başlarında Anadolu'nun güney sahillerinde yaşayan Rumların ayrılıkçı faaliyetleri devam ediyordu. Bu yüzden onların iç kesimlere nakline karar verildi. Casusluk ve siyasi suçlar nedeniyle Konya'ya bazı Rumlar ile iki Yunan vatandaşın sevkleri onaylandı. Ancak yolların kar ile kaplı olmasından ve nakliye araçlarının yokluğundan dolayı Konya'ya gönderilmek üzere sahilden yirmi dört saat mesafede bulunan Mut'a sevk edildiler. Mut'a gönderilen Rum vatandaşlar ile iki Yunanlı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

²⁶⁰ BOA. DH. ŞFR. 78/56.

²⁶¹ BOA. DH. ŞFR. 79/224.

²⁶² ATASE, BDH. 3462/112/3-1.

Tablo 7: Mut'a Casusluk ve Siyasi Suç Nedeniyle Sevk Edilen Rumlar ile İki Yunanlının Listesi

İsmi ve Pederinin İsmi	Şöhreti	Memleketi	Mahalle ve Karyesi	Tevellüdü	Sanatı	Tabiiyeti	Mülahazat
Vasilaki Oğlu Yodanaki		Silifke	Rum Mahallesi	1299	Kunduracı	Osmanlı	
Yorgi oğlu Todor		Taşucu	Rum Mahallesi	1280	Tüccar	Osmanlı	
Bodos Oğlu Mihail	Kutulu Oğlu	Taşucu	Rum Mahallesi	1275	Tüccar	Osmanlı	
Yordan Oğlu Hırístodri		Silifke	Rum Mahallesi	1300	Kâtip	Osmanlı	
Yasef Oğlu Yuvan	Cemal Oğlanları ndan	Silifke	Harkarası Karyesi	1289	Zirai	Osmanlı	
Yordan Oğlu Vasil	Karaoğlan Oğlu	Silifke	Rum Mahallesi	1289	Tüccar	Osmanlı	
Hacı Mihail Oğlu Yuvanaki	İstanbulu Oğlu	Silifke	Rum Mahallesi	1267	Tüccar	Osmanlı	
Cesava Oğlu Marko		Kelendire	Rum Mahallesi	1270	Tüccar	Osmanlı	
Marko Oğlu Sada		Kelendire	Rum Mahallesi	1308	Tüccar	Osmanlı	
Kiryako Oğlu Berber Petro		Kelendire	Rum Mahallesi	1277	Tüccar	Osmanlı	
Sabık Rüşumat Tolcis Kostanti		Anamur	Rum Mahallesi	1284	Tüccar	Osmanlı	
Luiz Oğlu Bandeli	Açente	Kelendire	Rum Mahallesi	1284	Tüccar	Osmanlı	
Yani Oğlu Bavli		Kelendire	Rum Mahallesi	1292	Tüccar	Osmanlı	
Asptayi Oğlu (?) Yorgi	Japon	Taşucu		1300	Meyhaneci	Yunan	Esasen Kelendire de mukim
Penayot Oğlu Anastas		Kurd (?)		1290	Aşçı	Yunan	

Kaynak: BOA. DH. EUM. 3. Şube 20/5.

Tabloya bakıldığında, büyük çoğunluğunun tüccar olduğu bu Rumların, Kelendire, Taşucu, Anamur ve Silifke nüfusuna kayıtlı oldukları görülmektedir.

Mut'a nakledilen Rum ahali arasında Silifke'nin Rum Mahallesine kayıtlı olan ve burada oturan altmış sekiz yaşlarında İstanbulu oğlu Yorgi de bulunmaktaydı. Ziraatla uğraşan ve devletin değişik kademelerinde görevler üstlenen Yorgi, kendisinin Mut'a memur olarak sevk edilmesi konusunda bilgilendirilmediğini açıklamıştır. Ayrıca on beş kişilik bir ailenin bu süreçte mağdur olacağını belirtmekte ve sevk nedeninin

bildirilmesini beyan etmekteydi. Buna karşılık Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen bir yazıda, İstanbullu oğlu Yorgi ile diğerlerinin sevk nedeninin siyasi suç ve casusluk yüzünden Başkumandanlık Vekâletinin emir ve talebine dayanılarak IV. Ordu-yı Hümayun Kumandanlığının talimat ve yazılı talebi neticesinde alındığı bildiriliyordu²⁶³.

Antalya ve Fenike ile Kaş Kazaları sahilinde bulunan Rum köyleri, casusluk faaliyetlerinin yoğun ve teşkilatlı yaşandığı yerlerdi. Daha öncede ifade ettiğimiz gibi bu havalide Rumlar tarafından bir casus teşkilatı oluşturulmuştur. Söz konusu casus teşkilatı bünyesinde Fransız hizmetine bulunan bu Rum ahali casusluk faaliyetlerinden dolayı başka vilayetlere sevk edilmişlerdir²⁶⁴. Bu uygulamaya rağmen Adalar denizi sahil mıntıkasında özellikle Fethiye ile Alaiye (Alanya) arasındaki kısımda casusluk olayları artarak devam etmiştir. Hatta zamanla Fethiye, Kaş ve Fenike taraflarından firar eden Rumların Meis Adası'nda toplanarak Fransızlar ile işbirliğine gittikleri görülmüştür. Bu birliktelik neticesinde Meis Adası'ndan gönderilen casusların sahil şeridinde kalan Rumlardan bilgi toplayıp geri döndükleri gözlemlenmiştir. Bu faaliyetlere karşı Osmanlı askerî kuvvetleri gerekli tedbirleri almıştır. Bilhassa kapı mahalli olan noktalara yeniden gözetleme postaları yerleştirilmiştir. Ancak ikame edilen gözetleme postaları ile casusluğun önlenmesi mümkün olmamıştır. Bu dönemde düşman kuvvetlerin bir taraftan casusluktan istifade eyledikleri diğer taraftan da yaptıkları propagandalar sayesinde Rum ahali arasında karışıklık çıkarttıkları ve onları isyana teşvik ettikleri görülmüştür. Bu nedenle düşman amacına hizmet eden Fethiye, Kaya, Kalamaki, Demre, Finike, Ağva ve Antalya civarındaki Rumların ve sahilin farklı kısımlarında dağınık halde yaşayanların üç dört günlük aralar ile iç kesimlere nakilleri kararlaştırılmıştır.

Ayrıca Aydın demiryolu güzergâhında ve yakınında bulunan kasabalarda yaşayan Rumlar arasında şüpheli olanların bu hattan sevklerine başlanacağı, Meis Adası'na firar ederek Fransızlar ile işbirliği yapanların listesini gösteren cetvel ve sevki gerekli olanların ikametgâhları ile miktarlarını gösteren liste ve krokilerin Teke ve Menteşe Mutasarrıflıklarına gönderileceği bildirilmiştir²⁶⁵. Bütün bu nakil planlamalarında dikkate alınacak önemli bir husus, Rumların topluca sevk edilmemesi gerçeğiydi. Bu

²⁶³ BOA. DH. EUM. 3. Şube 20/5.

²⁶⁴ BOA. DH. EUM. 3. Şube 28/63.

²⁶⁵ BOA. DH. ŞFR.87/306; DH. ŞFR. 87/309; BOA, DH. EUM. 3. Şube 28/63.

hususla dikkat çeken Dâhile Nazırı Mehmet Talat, 20 Haziran 1918 tarihinde Teke Mutasarrıflığına gönderdiği telgrafta casusluk ve eşkıyaya yataklık yapmaları muhtemel olanların liva tarafından listeleri düzenlenerek askeri karar ile sevklerinin uygun olacağını beyan etmiştir²⁶⁶.

Anadolu'nun güney kıyılarında adı casusluk olaylarına karışan Rumların tahliye edilmesi dışında kaçakçılık faaliyetlerinin de önü alınmaya çalışıldı. Çünkü Akdeniz kıyı şeridinde yaşayan Rumların, kıyılara yakın adalardaki ırkdaşlarıyla sosyal ve ekonomik ilişkileri vardı. Kaçakçılık faaliyetlerinin savaşın başlaması ile artması casusluk faaliyetlerini tetiklemekteydi. İtilaf Devletleri bu kaçakçı Rumlara kimi zaman para kimi zaman da Hristiyanlık duygusunu kullanarak casusluk yaptırıyordu. Buna karşın Osmanlı Devleti de kaçakçılığın ve arka planda casusluğun önlenmesi için sahil karakollarındaki askeri görevlilerin durumlarının iyileştirilmesi yönünde kararlar almıştır²⁶⁷.

2.2.1.5. Doğu Vilayetlerinde Rum Casusluk Faaliyetleri

Rum casusluk faaliyetleri genel itibariyle deniz ulaşımı olan kıyı bölgelerinde etkinliğini gösteriyordu. Bunun dışında Anadolu'nun doğu bölgeleri de Rum casusluk faaliyetlerine maruz kaldı. Hatta daha I. Dünya Savaşı başlamadan evvel, Kafkasya Genel Valisi tarafından gönderilen Türkçe ve Kürtçe'ye aşına bazı Rus memurlar, ticaret bahanesiyle Pasinler ve Eleşkird Kazaları dâhilindeki bazı Kürtler ve Sarıkamış'taki birtakım fesadçı Rumlar ile görüşmekteydiler. Rus memurlar ile görüşen bu Kürd ve Rum gruplar, Rusya Hükümeti menfaatine istihbarat bilgisi sağlayarak casusluk hizmeti vermekteydiler²⁶⁸.

Doğu vilayetlerinde Rum casusluk faaliyetlerinin diğer bölgelere oranla daha az etkili olduğu görülmektedir. Bunda bu bölgenin yoğun bir Ermeni casusluk faaliyetlerine maruz kalması etkili olmuştur.

²⁶⁶ BOA. DH. ŞFR. 88/198.

²⁶⁷ Sarıçelik, s.183

²⁶⁸ BOA. DH. ŞFR. 40/174.

2.2.1.6. Balkan Coğrafyasında Rum Casusluk Faaliyetleri

Osmanlı coğrafyasında düşman devletlere casusluk eden ayrılıkçı Rumlar, aynı zamanda ülke sınırları dışında da faaliyet göstermekteydiler. Özellikle Balkan coğrafyasında bulunan Yunanistan ve Romanya bu konuda önemli birer merkez konumundaydılar. Osmanlı Devleti'nin batı kıyılarında düşman devletlere etkili bir şekilde casusluk yaptıklarından dolayı harice sevk edilen Rumların çoğunluğu İstanbul ve İzmir, bir kısmı da Bursa şehrinde göç etmiştir. Cenevre'de yayınlanan Genet Aynens adlı risaleye göre Yunanistan'da İtilaf Devletleri hesabına casusluk eden kişiler aşağıdaki şu kişilerden oluşmaktaydılar²⁶⁹:

²⁶⁹ BOA. DH. EUM. 3. Şube 24/32.

Tablo 8: Yunanistan’da İtilaf Devletleri Hesabına Casusluk Yapanların Listesi

İsim	Açıklama	İsim	Açıklama
P. Billas	İzmirli, işsiz, kumarıcı, birçok lisan bilir ve para için her şeyi yapar.	Gad, Gabridides	İzmirli, işsiz, serseri, para için herşeyi irtikâp eder.
Gear, Gabridides	İzmirli, Gad, Gabridides ile akrabadır. Ahlaken ona benzer.	P.Georgantzoglou	İzmirli, işsiz
Q.Georgantzoglou	İzmirli, işsiz	N. Galionos	İstanbul, Girid sabık Polis memuru, serseri
M. Gamprilas	İstanbul, mülteci, işsiz	P. Eugenides	İstanbul, konsoloshanede çalışmış. Fransız ve İngiliz propagandacısı
G. Eughedjoglou	İstanbul, işsiz	Landi, Zinaldi	İstanbul, işsiz
F. Ieannides (?)	İstanbul, işsiz	D. Kotzamanis	İstanbul, serseri, beyaz kadın ticaretiyle meşgul.
A. Kassissoglou	İzmirli, işsiz, beyaz kadın ticaretinden dolayı müttehem	Kurtoğlu	İstanbul, işsiz
A. Kozmatopoulos	İzmirli, Alman Propagandasının eski memuru	Kokinides	İstanbul, işsiz
Kr. Miridis	İzmirli, Alman propagandasının eski memuru	M. Moussiades	İstanbul, kendini ütücü tanıtmıştır.
Marinos Marinou	İzmirli, işsiz	N. Nicolaides	İzmirli, mülteci, işsiz
P. Nicolaides	İstanbul, işsiz	Z. (?) Paskalides	İstanbul, mülteci, işsiz
Papadopulos	İstanbul, işsiz, kumarıcı	T. Papas	İzmirli, işsiz, kumarıcı
J. (?) Panayotides	İzmirli, işsiz, kumarıcı	Paskalis yahud Ernes	İzmirli, kaçak
Pas. Smirneos	Anadolulu, kaçakçı	Sambroves (?)	İstanbul, işsiz, suistimal maddesinden mahkûm
Sebastopoulos	İstanbul, mülteci, işsiz	L. Sarighianis	İzmirli, işsiz
G. Çakiris (?)	İzmirli, işsiz, beyaz ticaretiyle meşgul	Theodere Tripos	İzmirli, Askerlik hizmeti esnasında yankesicilikten mahkum olmuştur. Terhisten sonra İngiliz, Fransız Polisinine girmiştir. ... mahbustur.
A. Taidisidıs (?)	İzmirli, seyyar kitapçı	Spi. Talenis Fr. Talenis	İzmirli, Bulgar sefaretine suikaste memur edildiler.
Terghiou	İstanbul, muhacir, işsiz hükümete hırsızlıkla mahkûm	M. Phessopoulos	Bursalı, işsiz
T. Phessopoulos	Bursalı, işsiz	V. Thalkias	İzmirli, kaçakçı
N. Thionis	İzmirli, işsiz	Andre Shlonos (?)	İzmir, işsiz
T. Chrissaverghis (?)	İstanbul, gazetecilik ünvanı icra-i fesad eder	Christides	İstanbul, muhacir, işsiz
N. Psiroikis	İstanbul, muhacir, işsiz, hırsızlıkla, müttehem	Jean Moussiades	İstanbul, işsiz, şüpheli

Kaynak: BOA. DH. EUM. 3. Şube 24/32.

Osmanlı Devleti aleyhinde casusluk yapan bu Rumların çoğu İstanbul ve İzmir doğumluydu. Yine bu casusların önemli bir kısmı işsiz ve gayri ahlaki işlerle uğraşıyorlardı.

Yunanistan'da Osmanlı Devleti aleyhinde casusluk eden bu Osmanlı Rumlarının yanında Atina'da Osmanlı vatandaşı olup itilaf kuvvetleri hesabına hizmet eden şu casus Rumlar bulunmaktaydı:

Tablo 9: Atina'da İtilaf Devletlerine Hizmet Eden Rumların Listesi

İsim	Açıklama
Doktor Nikola Galinos	İstanbul'da bir kadınla birlikte İngiliz sefarethanesi hizmetindedir. Kadın Osmanlı Devletine gidip gelmektedir.
Kefalonyalı Yani Travlos	Haydarpaşa'da kahvehanesi olup, İngiltere Sefarethanesi hizmetinde çalışmaktadır.
Aleksandr Varosas ve zevcesi Katina	Aleksandr Atina'da, eşi ise İstanbul'da ikamet edip her ikisi de düşman hizmetindedir.
Kostanti Filandros	"Karterya" Cemiyeti Katibi
Gelibolulu Eczacı Aspiridis	Venezelos'un propagandacılarından olup İngiltere Sefarethanesi hizmetindedir.
Morreal, Toker, Makenzin, Heyl ve Gambel	İngiltere Sefarethanesi istihbarat şubesinde çalışmaktadırlar.
Kavala'da Dimandi Konduplo, Morokis, Yorgi Çartaniyodis, Anton Vafiyadis	
Halkida'da Kostanti Papadopulos	
Nafplion'de Aspiro Klinaras	
Mihail Linaras	
Korint'de Sarfologos	
Larisa'da Hriso Forçis	
Preveze'de Nikole Laskos	
Lavrion'da Dimitri Nikolaidis	İstanbul'da bir fabrikada istihdam olunmuştur.

Kaynak: BOA. DH. EUM. 3. Şube 24/32.

Yukarıda zikredilen Rumlardan Galinos'un pederi Darıcalıydı. Bir ara Yunan tabiiyetine geçmiştir. Yunan Hariciye Nezareti kurye memuru olan Nikolaidis'in adamlarındandı. Aynı zamanda Kalidi namında bir kadınla hayatını sürdürmekteydi ve bu kadın ile birlikte İngilizlere hizmet etmekteydi.

Kefalonyalı Yani Travlos, Atina'da geceleri bir hanede kalıyordu. Kendisi İstanbul'da iken ticari gemilere su verirdi. Bir ara Yunan zabıtası tarafından sevk edilmesi kararı

alınmasına rağmen, her nasılsa infaz olmamıştır. Aleksandr Varosas yakalanırken Filanros'un ahval ve hareketi araştırılmaktaydı.

Aspiridis ve Alikonomo namındaki Rum, Küçük Asya ve Trakya Muhacirlerinden düşman ordusuna gönüllü ve çete kaydetmek vazifesiyle görevliydi. Aspiridis'in Atina'da Kolanaki civarında bir eczanesi vardı. Papa Alikonomo ise Evros Askilipo'da 123 numaralı hanede oturuyordu. Bunların dışında yukarıda ismi belirtilen Toker'in iki evladı ile Ramze, Roz, Bovenriz, Hayden ve Lafonten adındaki kişiler dahi İngiltere sefarethanesinde çalışıyorlardı. Bu kişiler, propaganda ve istihbarat işleriyle ilgilenmekteydiler²⁷⁰.

Bükreş Sefaretinden alınan bir telgrafta ise Cevahirizade Ahmed ile birlikte Rus Ticaret Mektebi muallimlerinden olan Dimitri Liyanapulo'nun Ruslara casusluk ettiği beyan ediliyordu. Dimitri Liyanapulo, Viyana'ya seyahati ve buradaki faaliyetleri hakkında Ruslara iki adet rapor sunmuştu. Bu bilgiler ışığında casusluk meselesinden dolayı Liyanapulo hakkında Divan-ı Harbi Örfice takibat başlatılmıştır²⁷¹.

Sonuç olarak, Balkan coğrafyasında özellikle Yunanistan'da önemli bir Rum nüfusun casusluk yaparak Osmanlı Devleti aleyhinde faaliyet gösterdiğini söyleyebiliriz. Bunlar muhtelif yollar ile Osmanlı Devleti'nin askeri ve siyasi durumu hakkında İtilaf Devletlerine istihbarat sağlamaktaydılar.

2.2.2. Ermeni Casusluk Faaliyetleri

Osmanlı Devleti'nde belli bir dönem milleti sadıka olarak nitelendirilen Ermeniler, XIX. yüzyılının ikinci yarısından sonra farklı bir kimliğe bürünerek devlete karşı ayaklanma ve dış güçler menfaatine hareket etme yoluna gittiler²⁷². Daha 1914 yılının ilk günlerinde Osmanlı Devleti Kars Şehbenderi Cemaleddin Bey'in Hariciye Nezareti'ne gönderdiği bir telgrafta, Kafkasya'ya yakın olan Osmanlı vilayetlerine Ruslar tarafından birtakım casuslar ile birçok fesatçının karışıklık çıkarmak için gönderildiği belirtilmekteydi²⁷³.

²⁷⁰ BOA. DH. EUM. 3. Şube 24/32.

²⁷¹ BOA. HR. SYS. 2265/4

²⁷² Bülent Yıldırım, "XIX. Yüzyılda Ermeni Meselesinin Ortaya Çıkışında Etkili Olan Unsurlar ve Ayrılıkçı Ermeni Faaliyetleri", *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, Sayı. 7, Yıl. 4, Şubat 2006, s.73.

²⁷³ *Osmanlı Belgelerinde Ermeni-Rus İlişkileri III (1907-1921)*, Ankara 2006, s.89-90.

I. Dünya Savaşı başlamadan önce Taşnaksütyun Komitesinin aldığı ve vilayetlere gönderdiği ayaklanma beyannamesinde ise Ermenilerin savaşta takip edeceği yol haritası belirleniyordu. Bu beyannamede; özellikle İtilaf Devletleri menfaatine casusluk ve rehberlik yapılacağı açık bir dille ifade edilmekteydi²⁷⁴. Söz konusu beyannamede alınan karar, sadece Taşnaksütyun Komitesi tarafından değil aynı zamanda Hınçak, Reforme Hınçak, Ramgavar komiteleri, Ermeni gönüllüleri ve çeteleri tarafından da savaşın ilk günlerinde uygulamaya konuldu. Böylece asırlarca Osmanlı Devleti'nin sadık bir tebaası olan bazı Ermeniler, devletin askeri ve siyasi durumu hakkında casusluk yapmakta ve firar ederek Ruslara katılmaktaydılar²⁷⁵.

Hatta savaşın patlak verdiği ancak Osmanlı Devleti'nin henüz dâhil olmadığı dönemde Bedros Kavafyan adında bir Ermeni'nin casusluk yaptığı düşünülmekte ve bu kişinin casusluğuna ait deliller Erzurum Vilayetinden istenilmekteydi. Bu esnada Kavafyan'ın casuslukla alakadar olmadığı Vartakis Efendi tarafından dile getirilmiştir²⁷⁶.

2.2.2.1. Doğu Vilayetlerinde Ermeni Casusluk Faaliyetleri

Osmanlı Devleti'nde Ermenilerin yoğun olarak yaşadıkları yerlerin başında Doğu vilayetleri gelmekteydi. Bu havalide devlete karşı her türlü isyan ve ayrılıkçı faaliyetlere destek veren Ermenilerin bir kısmı, Osmanlı Devleti'nin savaşa dâhil olması ile birlikte casusluk faaliyetlerinde etkili olmaya başladı. Nitekim Diyarbakır İngiliz Fahri Konsoloshanesinde bulunan Tabib Üsküyan Topalyan'ın casus ve vatan haini olduğu ihbar edilmekteydi²⁷⁷. Diyarbakır İngiliz Konsoloshanesi Tercümanı olan Ermeni Tomas Mıgırdıçyan'ın da vatana ihanet ve casusluk ettiği anlaşılmıştır. Dolayısıyla Mıgırdıçyan'ın Divan-ı Harbe gönderilmesi Dâhiliye Nazırı Talat Paşa tarafından Diyarbakır Vilayetinden istenmiştir²⁷⁸. Divan-ı Harb-i Örfice yapılan yargılama neticesinde ise Siirt'in Havran Karyesi'nden Tomas Mıgırdıçyan'ın idamına karar

²⁷⁴ Niyazi Taha Karaca, "Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele Dönemlerinde Yozgat Ermenileri (1914-1920)", Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, *Atatürk Dergisi*, cilt: III, sayı:4, Temmuz 2003, 103-104.

²⁷⁵ Yusuf Sarıay, "Rusya'nın Türkiye Siyasetinde Ermeni Kartı (1878-1918)", *Akademik Bakış*, cilt I, sayı 2, 2008, s.91; Tetik ve diğerleri, s.136-139; Durdu Mehmet Burak, *Birinci Dünya Savaşı'nda Türk-İngiliz İlişkileri (1914-1918)*, Babil Yayıncılık Ankara 2004. s. 109.

²⁷⁶ BOA, DH. ŞFR. 45/120.

²⁷⁷ BOA, DH. ŞFR. 47/117.

²⁷⁸ BOA, DH. ŞFR. 47/243.

verilmiştir²⁷⁹. Ancak başka bir kaynakta tutuklamadan kaçarak Mısır'a sığındığı yazmaktadır²⁸⁰.

Ermeni casusluk faaliyetlerinin daha çok doğu vilayetlerinde görüldüğü belgelerden anlaşılıyordu. Söz konusu bölgede Ermeni komiteleri oldukça etkiliydiler. Bilhassa Başkale hududunda Ermeni komitesi mensubu biri Müslüman diğeri Ermeni olan iki casus, üzerlerindeki evrak ile yakalanmışlardı. Ellerindeki bazı zararlı evrak ile yakalanan bu şahıslardan olan Osman, eskiden beri Selmas Ermeni komitacı reisleriyle, Van Ermeni Komitesi mensupları arasındaki posta yazışmalarını sağlamaktaydı. Bu şahsın ele geçirilmesi ile birlikte gerek Bakü taraflarından beklenen komitacıların gerekse dâhildekilerin müştereken taarruz edecekleri bilgisine ulaşıldı. Ayrıca söz konusu evraklardan; son zamanlarda Ermenilerin hazırlık içine girdikleri ve daha ziyade çatışmalardan sonra faaliyet gösterecekleri anlaşılmıştır.

Başkale hududunda yaşanan bu Ermeni casusluk olaylarının gün yüzüne çıkarılması üzerine Van Vali vekili Cevdet Bey; casusların yakalanması ile niyetlerinin ortaya çıktığını, memlekette ihtilal çıkmaması için çalışmanın vazife olduğunu ve Ermeniler tarafından herhangi bir isyana meydan bırakmadan Osmanlı Hükümetince bir ihtilal vücuda getirilmesi gerektiğini bildirmiştir. Yine ayrılıkçı faaliyetlere karşı mümkün olduğunca sert bir tavır sergileyerek Rusların Osmanlı topraklarında fesat çıkarmalarına mani olunması gerektiğini vurgulamaktaydı²⁸¹.

Ermeni komitecilerinin casuslukları sadece kendi başlarına yaptıkları ile sınırlı değildi. Bazı misyonerlerin casusluk faaliyetlerinde etkili bir şekilde kullanıldığı görülmekteydi. Nitekim Diyarbakır Valisi Reşid Bey'in telgrafında, Amerikalı bazı misyonerlerin Ermeni komiteciler tarafından kullanıldığı ayrıntılı bir şekilde belirtilmiştir. Bu telgrafta Reşid Bey, Amerikan misyonerlerinin Bitlis'ten Diyarbakır'a gelerek burada Amerikalı bir doktor olan Esmiyet'in hanesinde Ermeni cemaatiyle buluştuklarını ve Osmanlı Devleti aleyhinde görüşmeler yaptıklarını beyan etmekteydi. Bu görüşmelerde mülkî, askerî ve inzibat memurlarına suikast yapılması, Van ve Bitlis'teki ihtilâl komitecileri tarafından resmî dairelerin bombalanması ve İslam ahalisini katledilmesi konularında

²⁷⁹ BOA. İ.HB. 178/1334.S-019.

²⁸⁰ Uğur Ü. Üngör, 'A Reign of Terror' CUP Rule in Diyarbakir Province, 1913-1923, University of Amsterdam, Department of History Master's thesis 'Holocaust and Genocide Studies' June 2005, s.36.

²⁸¹ BOA. DH. ŞFR. 451/19.

fikir birliği sağlanmışsa da Osmanlı Hükümetinin gayretleri neticesinde söz konusu hedefler amacına ulaşmamıştır.

Ermeni komitecilerinin casusluk faaliyetlerini icra ederken bilhassa Amerikan misyonerlerini kullandıkları ve haberleşme için birtakım şifre ve mühim evrakları bu emellerinde birer vasıta olarak gördükleri anlaşılmıştır. Dolayısıyla bu misyonerler hakkında etraflı bir araştırma yapılması ve şifreli telgrafların kontrolden geçirilmesi hususu Diyarbakır Valiliğince talep edilmiştir²⁸².

Ermeni komiteciler dışında bazı mülteciler de Ermeni casusluk faaliyetlerinde aktif rol oynamışlardı. Ermenilerin özellikle imzasız Ermenice mektuplar ile Osmanlı Devleti aleyhinde bazı neşriyat ve casuslukta buldukları elde edilen mektuplardan anlaşılmaktaydı. Araştırmalar neticesinde ise yapılan neşriyatın “*cahil ve gafil*” mülteciler vasıtasıyla yapılmakta olduğu anlaşıldığından gerekli tedbirlerin Diyarbakır Vilayetince yerine getirildiği bildiriliyordu²⁸³.

Ermenilerin doğu vilayetlerinde Ruslara ve daha geniş tabir ile İtilaf kuvvetlerine casusluk yapmaları²⁸⁴, Osmanlı Devleti’ni birtakım önlemlere sevk etti. Bu önlemler arasında 27 Mayıs 1915 tarihinde “*Vakt-i seferde icraat-ı hükümete karşı gelenler için cihet-i askeriyeye ittihaz olunacak tedabir hakkında kanun-ı muvakkat*” adı altında bir kanun çıkarıldı ve akabinde yürürlüğe konuldu²⁸⁵.

Kanun-ı muvakkat adı altında yürürlüğe giren kanun şu maddeleri ihtiva ediyordu:

1-Savaş sırasında ordu, kolordu ve tümen komutanları ve bunların müstakil mevki kumandanları, ahali tarafından herhangi bir suretle hükümetin emirlerine, yurt savunmasına, asayişin korunmasına ilişkin işlere ve düzenlemelere muhalefet, silahlı saldırı ve direnme görülürse bunu önlemeye me’zun (izinli) ve mecburdurlar.

2-Ordu, müstakil kolordu ve tümen kumandanları askerlik icaplarından dolayı veya casusluk ve hıyanetlerini hissettikleri köy ve kasaba halkını tek tek veya toplu olarak diğer mahallere sevk ve iskân ettirebilirler.

²⁸² BOA. DH. ŞFR. 474/124.

²⁸³ BOA. DH. ŞFR. 544/65.

²⁸⁴ Kemal Çelik, “Ermeni Sorunu Göçettirme (Tehcir), Sözde Soykırım İddiaları ve Gerçekler”, *Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi*, Mayıs-Kasım 2003, sayı:31-32’den, s.12.

²⁸⁵ *Osmanlı Belgelerinde Ermeniler (1915-1920)*, Ankara 1995, s.8.

3-İşbu kanun, yayınlandığı tarihten itibaren yürürlüğe girer.

4-İş bu kanunun hükümlerinin yürürlüğünden Başkumandan vekili ve Harbiye Nazırı sorumludur²⁸⁶.

İkinci maddeden de anlaşılacağı üzere casusluk olaylarına dikkat çekilerek bu duruma kalkışacak olanların sevk edileceği vurgulanıyordu. Doolayısıyla Hariciye Hukuk Müşaviri Mehmed Münir Bey'in Ermenilerin tehcir nedenleri hakkındaki raporunda, casusluk yapmaları ile ilgili şu bilgilere yer veriliyordu:

“... Kaldı ki merkezleri Avrupa'nın meşhur şehirlerinde bulunan ve her suretle mazhar-ı muavenet bulunan komiteler ile bunlara mensup Ermeniler Hükümet-i seniyye'nin Harb-i Umumiye duhûlünden evvel ve sonra haklarında emniyet ve i'timaddan istifade ederek bir taraftan gizli gizli memleketi bir bomba ve mevad-ı infilakiyye deposu haline getirmeleri ve diğer taraftan muhasım devletler ile tevhid-i faaliyet ve mesai ederek gerek dahil-i memleketde gerek memalik-i ecnebiyyede bulunanların firaren veya gönüllü olarak başlarında meb'usları mütefekkirleri bulunduğu halde düşman ordularına giderek bi'l fi'l muhasamata (düşmanlık) iştirakleri ve buna muvaffak olamayanların bunlar hesabına casusluk eylemeleri ve memleketin bir başından diğer başına tertibat ve tedarikat-ı ihtilaliyyede bulunmaları ki ...”²⁸⁷

27 Mayıs 1915'te yürürlüğe giren sevk ve iskân kanunu Ermeni komite ve çetelerinin Osmanlı vatandaşlarına karşı yapmış oldukları katliamları durdurmak, devlete karşı yürüttükleri isyan ve casusluk faaliyetlerini önlemek amacıyla adı karışanları savaş bölgelerinden uzak yerlere yerleştirmek için gerçekleştirilmişti²⁸⁸. Ancak Ermenilerin casusluk ve hükümete ihanet suçlarından dolayı bazı doğu vilayetlerinden zorunlu göçe tabi tutulmaları, onları emellerinden vazgeçirmek konusunda tam anlamıyla başarılı sonuçlar vermemiştir. Çünkü sevk sırasında firar ve hile ile buldukları yerlerde kalan Ermenilerin düşmana casusluk yaptıkları görülmüyordu. Bilhassa Kemah, Kuruçay, Zara, Refahiye, Suşehri, Karahisar, Alucra, Giresun ve Tirebolu gibi kazalarda bu tür olaylara rastlanıldığından buralarda bulunan Ermenilerin sevklerine gerek duyulduğu III. Ordu

²⁸⁶ *Takvim-i Vekayi*, 19 Mayıs 1331, Numro: 2189.

²⁸⁷ *Osmanlı Belgelerinde Ermeniler*, s. 157.

²⁸⁸ M. S. Bilgin, “Türk ve İngiliz Belgelerine Göre Osmanlı Devleti'nin I. Dünya savaşı Sırasında Ermenilere Karşı Takip Ettiği Siyaset (1914-1918)”, *Ermeni Araştırmaları Dergisi*, sayı:10, 2003, s. 75.

Kumandanlığının beyanı üzerine Başkumandanlık Vekâletinden bildirilmekteydi. Ayrıca Ermenilerin miktarı ve sevklerinde herhangi bir sakıncanın olup olmadığı ve Sivas Vilayetinin güney havalisine sevk ve iskânları hakkında bilgi verilmesi Sivas Vilayetinden isteniyordu²⁸⁹. Ermenilerin sevki esnasında ise firar ederek Hınıs ve Hasankale’de Ruslara sığınan ve iki yıl sonra tekrar Osmanlı ülkesine katılan Muş Sancağı’nın Til Köyü’nden Melik oğlu Vartan’ın, casusluk şüphesiyle, Diyarbakır Heyet-i Tahkikiyesi tarafından Divan-ı Harbi Örfiye sevk edildiği Karargâh-ı Umumi İstihbarat Şube Müdürünce beyan edilmiştir²⁹⁰.

Doğu vilayetlerinde Ruslara casusluk yaptıkları nedeniyle Divan-ı Harbi Örfice mahkûm edilen bazı Ermeniler, Osmanlı Hükümetinin bazı dönemler çıkarmış olduğu genel afftan yararlanmak istemişlerdi. Ancak Elaziz Valisi Ali Bey, Adliye Nezareti’nin 9 Nisan 1919 tarihinde kendilerine ulaştırdıkları telgrafta, hükümetçe çıkarılan bu genel affın, Ruslara casusluk suçu nedeniyle hapsedilen Ermenileri kapsamadığını açıklamaktaydı²⁹¹. Hatta Ruslara casusluk yapmaları nedeniyle mahkûm edilen Barkif Halacyan ile birlikte dört Ermeni hakkında nezaretten herhangi bir emir alınmadığından kendilerini genel af kararnamesinin kapsamadığı bildirilmişti²⁹².

Doğu vilayetlerinde Ermeni casusluk faaliyetlerinin engellenmesi ve kontrol altında tutulması konusunda Casusluk Heyet-i Tahkikiyesi son derece önemli bir işleve sahipti. Bu konuda Dâhiliye Nezareti, 10 Kasım 1917 tarihli telgrafında, Diyarbakır Vilayetinden Casusluk Heyet-i Tahkikiyesince yakalanan Ermenilerin miktarlarıyla ve o ana kadar nerede bulduklarına dair bilgi talebinde bulunmuştur²⁹³. Diyarbakır Vilayetinden verilen cevabi telgrafta ise altı nefer kadar Ermeni’nin mülki makamlara teslim edildiği ve bunların gözetim altında tutuldukları beyan edilmiştir. Ayrıca daha öncesinde mülki makamlara otuz neferin teslim edildiği ve bunların Viranşehir’e sevk oldukları, ancak oradan firar girişiminde bulunabilecekleri ifade edilmiştir²⁹⁴.

Ermenilerin bazı doğu vilayetlerindeki casuslukları ve akabinde sevklerine ihtiyaç duyulması görünüşte birtakım casuslukların önlenmesi anlamına geliyordu. Ancak sevk

²⁸⁹ BOA. DH. ŞFR. 71/12.

²⁹⁰ BOA. DH. EUM. 5. Şube 82/3.

²⁹¹ BOA. DH. ŞFR. 627/46.

²⁹² BOA. DH. ŞFR. 630/71.

²⁹³ BOA. DH. ŞFR. 81/88.

²⁹⁴ BOA. DH. ŞFR. 571/26.

sırasında firar eden Ermenilerin de casusluk faaliyetlerine karıştıkları görülmüştür. Benzer bir durum, Ermenilerin sevk edildikleri havalide de cereyan etmekte ve gerekli önlemler alınmaya çalışılmaktaydı.

Şam Karargâhı'ndan II. Ordu Kumandanlığına gönderilen 7 Nisan 1918 tarihli bir telgrafta, Avrupa'dan Mısır yoluyla ve casusluk amacıyla Osmanlı Devleti'ne geçeceği haber alınan Ermeni Fedaçel hakkında gerekli takibatın yapılması ve neticenin orduya bildirilmesi isteniyordu. Yirmi beş yaşında olduğu açıklanan Fedaçel, ince ve zayıf bir yapıda ve esmer bir vücuda sahipti. Fedaçel aynı zamanda Türkçe de konuşabilmekteydi²⁹⁵.

Diğer taraftan, Suriye vilayetine sevk ve iskân edilen Ermenilerden savaş sırasında askere alınmaları kaydıyla istifade edilmek istenildi. Ancak askere alınmak istenilen Ermenilerden büyük bir kısmı Cebel-i Duruz tarafına firar etti. Bununla birlikte bir kısım Ermeni'nin silâh altına alındığı görülmüştür. Buna rağmen gerek silâh altına alınan gerekse firar eden Ermenilerin bir kısmı, fırsat buldukça düşman tarafına geçmekte ve Suriye Vilayeti dâhilinde Şerif Hüseyin tarafından yaptırılmakta olan casusluklara dâhil olmaktaydılar²⁹⁶. Altıncı Ordu İstihbarat Zabiti Tahsin Bey ise Dördüncü Ordu mıntıkasında Ermeni Hınçak Komitesine mensup olmalarından dolayı gözetim altında bulundurulmuş dört Ermeni'nin düşman emellerine hizmet ettiklerini bildiriyordu²⁹⁷.

Suriye Bölgesi'nde cereyan eden Ermeni casusluk olaylarına karşı, resmi makamlar harekete geçmiş ve gerekli tedbirler alınmaya çalışılmıştır. Bu maksatla Ermenilerden şüpheli ve zararlı olanların firar edemeyecekleri ve Suriye Vilayetinin kuzey kısımlarındaki şehir ve kasabalarda iskân edilmeleri gerektiği bildirilmiştir²⁹⁸.

Sevk bölgelerindeki casusluk olaylarına dair diğer bir örnek Edvin Emmerson adındaki Ermeni'nin Suriye Vilayeti dâhilinde yakalanması talebiydi. Aslen Ermeni ve Amerika pasaportuna sahip olan Edvin Emmerson, bir dönem IV. Ordu mıntıkası dâhilinde bulunmuştur. Amerika Sefareti tarafından daha evvel Hariciye Nezareti'ne gönderilmiş olan bir muhtırada, Şam'da harp muhabiri sıfatıyla bulunduğu belirtilen Edvin Emmerson'un, daha sonra Amerika pasaportu ile seyahat eden bir Ermeni casus olduğu

²⁹⁵ ATASE, BDH. 2689/250/20.

²⁹⁶ BOA. DH. ŞFR. 592/166.

²⁹⁷ ATASE, BDH. 383/390/1521/13.

²⁹⁸ BOA. DH. ŞFR. 91/161.

anlaşılmıştır. Ermeni casusu olarak kabul edilmesinden sonraki süreçte ise kendisinin derhal yakalanıp tutuklanması ve Amerika pasaportlarına el konulmasına karar verilmiştir. Ayrıca hanesinin aranması ve orada bulunduğu müddetçe kimler ile temas kurduğunun araştırılıp bildirilmesi Dâhiliye Nazırı Talat Paşa tarafından talep edilmiştir²⁹⁹.

I. Dünya Savaşı döneminde IV. Ordu bölgesinde istihbarat elamanlarının çalışmaları casusların ve casusluk faaliyetlerinin ortaya çıkarılmasında etkili olmuştur. Özellikle Şam dolaylarında çalışmalar yapan ordu istihbarat memurlarından Gafil bin Metahi, bu konuda başarılı çalışmalar yapmıştır. Kendisi ilk olarak Şam'dan takibine başladığı Mehmet isimindeki casusun sorgulamasının ardından teslimini gerçekleştirmiştir³⁰⁰. Yine Şam'dan trenle Hama'ya firar etmek isteyen Mehmed oğlu Halid Dandal'ın Humus'ta yakalanmasını sağlamıştır³⁰¹.

Bunların dışında Ermeni komitecisi olduğu kanaatine varılan ve bundan dolayı Deyrizor'a nakledilen Arabkiri Serkis Çıkrıçyan, Karakis Çıkrıçyan, Güney Amerika'da Brezilya tebaasından Ayıntablı eski imalathane müdürü Agopyan Manuşakyon, Kirkor Manuşakyon ve eski imalathane müfettişi Vertiyolli Zokorya, Manuşakyon'un hanesinde gizlice bulunduğu istihbaratı alınmıştır. Amerika Konsoloshanesi müdavimlerinden oldukları öğrenilen ve Ermeni komitesine bağlı oldukları anlaşılan bu şahısların gizlice toplantılar yapmaları, Osmanlı Hükümeti aleyhinde çalışmalar yaptıklarını ortaya koymaktaydı³⁰².

Savaş döneminde IV. Ordu mıntıkasında bulunan Musul Vilayetinin ayrı bir önemi vardı. Çünkü bazı dönemler adı casusluk faaliyetlerine karışanlar Musul Vilayetine sevk edilmekteydi. Bu maksatla Adanalı Bızdıkyan ve Ohanyan ile Aşçıyan adlı Ermenilerin Konya'da bulunmaları mümkün görülmediğinden bu kişilerin firarlarına meydan verilmeden polis ve jandarma kontrolü altında Musul'a sevkleri kararlaştırıldı. Ayrıca bu kişilerin Konya'da buldukları dönemde bozgunculuk yapmalarına meydan verilmemesi, casuslukları görüldüğünde ise derhal Divan-ı Harbe verilmek üzere orduya

²⁹⁹ BOA. DH. ŞFR. 74/126.

³⁰⁰ ATASE, BDH. 2706/236/2-4.

³⁰¹ ATASE, BDH. 2706/326/13-22.

³⁰² ATASE, BDH. 2706/326/13-25.

teslim edilmeleri gerektiği VI. Ordu Kumandanı Halil Paşa'ya bildirilmekteydi³⁰³. Diğer taraftan Musul ve havalisindeki Ermenilerden bir kısmının düşman devletler ile temas halinde oldukları ve kabile kabile düşman tarafına geçerek Osmanlı Devleti aleyhinde çalıştıkları görülmüştür. Düşman tarafına geçen bu ayrılıkçı Ermenilerin Musul'daki geleceklere sakıncalı görülmüştür. Ayrıca bu sırada Musul'daki yerli halk, muhacirler ve bilhassa evlerde hizmetkârlık gibi sıfatla bulunan ve konuşmalar sırasında farkında olmadan Osmanlı Hükümetine ait önemli bilgilere sahip olduktan sonra casusluk ettikleri anlaşılanların sevklerine ve devlet hizmetinde bulunanların ise kendi rızaları ile hanelerinden çıkarılarak merkez kumandanlığına teslim edilmelerine karar verilmiştir³⁰⁴.

Halep Vilayetine gönderilen bir telgrafta da Yervant Oryan'ın zararlı bir şahıs olması dolayısıyla hakkında gerekli tedbirlerin alınması gerektiği beyan edilmekteydi. Yervant Oryan aslen İstanbullu ve elli elli beş yaşlarındaydı. Mısır'a firar etmiş ve Avrupa'da muhtelif dönemlerde dolaşmıştır. Ermeni komitecilerle bağlantısı olan Yervant Oryan, savaş döneminde İstanbul'dan iç kesimlere sürgün edildi. Kendisinin casusluk ve hıyaneti sabit ise Divan-ı Harbe verilmek üzere askerî makamlara teslim edilmesi, değil ise firarına meydan verilmeden koruma altında gönderilmesi Dâhiliye Nezareti tarafından Halep Vilayetinden istenmiştir³⁰⁵.

2.2.2.2. Anadolu'nun Güney ve Batı Kesimlerinde Ermeni Casusluk Faaliyetleri

Ermenilerin bir kısmı, Anadolu'nun güney ve batı sahillerinde de casusluk faaliyetlerinde bulundular. Bilhassa bu bölgelerde deniz taşıtları vasıtası ile sahile çıkarılan casusların etkili çalışmalar yaptıkları görülmektedir. Bu casuslar, elde ettikleri istihbaratı farklı yollar ile düşman devletlere iletmekteydiler. Nitekim daha 1914 yılının ilk aylarında, Dört Yol'un Ocaklı Karyesi'nden Köşker Torosoğlu Agob, düşman gemisi tarafından sahile çıkarıldığı sırada yakalandı. Söz konusu şahsın, Dört Yol'da bulunan Jandarma Kumandanı Avni Beyce gerçekleştirilen sorgusunda asker nakliyatı, telgraf hatları ve top mevzileri hakkında bilgi almak maksadıyla casus olarak görevlendirildiği

³⁰³ BOA. DH. ŞFR. 85/181.

³⁰⁴ BOA. EUM. 2. Şube 70/24.

³⁰⁵ BOA. DH. ŞFR. 86/196.

anlaşıldı. Bununla birlikte üzerinde İngiliz parasının bulunması, İngiliz hükümeti çıkarlarına hizmet etmiş olabileceği hissini uyandırmaktaydı³⁰⁶.

Anadolu'nun güney sahil şeridinde bulunan Mersin havzası, savaş döneminde düşman kuvvetlerin saldırısına maruz kalan önemli bir liman kentiydi. Osmanlı Devleti bu havalide casusluk etmek isteyenlere ve düşman kuvvetine katılmak teşebbüsünde bulunanlara karşı birtakım tedbirler aldı. Bu tedbirler kapsamında düşman kuvvetlerinin casusluklarına mani olmak amacıyla geçici bir tedbir olarak Mersin'de bulunan Ermeniler ile İtilaf Devletleri tebaasının Adana'ya gönderilmesi kararlaştırılmıştır³⁰⁷. Ancak Adana bölgesinde de Ermenilerin İtilaf Devletleri hizmetinde ciddi boyutlarda casusluk faaliyetlerinde buldukları görüldü. Özellikle İtilaf Devletleri donanması için yapılan bu faaliyetler, Osmanlı resmi makamlarınca tespit edilmiş, yakalananların birçoğu Divan-ı Harbe gönderilmiştir.³⁰⁸

Osmanlı tebaası Ermeniler sadece ülkenin doğu ve güney vilayetlerinde değil hemen hemen tamamına yakın coğrafyada devletin aleyhinde istihbarat toplamak ve casusluk yapmak gibi zararlı yollara başvurmuşlardır³⁰⁹. Anadolu'nun batı kesimleri daha öncede belirttiğimiz gibi daha çok Rum casusların tabiri yerindeyse cirit attığı ve kendilerine faaliyet alanı seçtikleri mıntikalardı. Bu havalide adı casusluk olaylarına karışan Macaryan adında bir Ermeni vatandaşı bulunmaktaydı. Aslen Ödemişli olan ve Avrupa'da kendisine Macaryan denilen şahıs, Osmanlı Devleti'nde ise Havardayan olarak bilinmekteydi. Yirmi beş yaşlarındaki bu Ermeni, uzun ve zayıf vücutlu, esmer tonlu ve yanak kemikleri belirgin bir yapıya sahipti. Macaryan aynı zamanda Türkçeyi çok iyi konuşabilmekteydi. Kendisi ileride yapılacak harekâta uygun bir zemin hazırlamak ve düşmana malumat verebilmek amacıyla Avrupa'dan Mısır yoluyla Osmanlı Devleti'ne sevk edilmiştir³¹⁰. Ancak casusluk yapmak maksadıyla Osmanlı Devleti'ne sevk edildiği bildirilen Havadaryan adındaki Ermeni'yi, İstanbul'da tanıyan olmadığı gibi geldiğine dair herhangi bir bilgiye rastlanılmadığı bildirilmekteydi³¹¹.

³⁰⁶ BOA. DH. ŞFR. 463/51; DH. EUM. 2. Şube 54/20.

³⁰⁷ BOA. DH. ŞFR. 528/62.

³⁰⁸ Talat Paşa, s.70.

³⁰⁹ ATA, "I. Dünya Savaşından önce Kuzeybatı Anadolu'daki Ermenilerin Sosyo-Ekonomik ve Siyasi Faaliyetlerine Dair Bir Rapor", s.105.

³¹⁰ BOA. DH. EUM. SSM. 66/20.

³¹¹ BOA. DH. EUM. 2. Şube 51/29.

Sonuç olarak, Ermenilerin Anadolu'nun güney ve batı kesimlerindeki casusluk faaliyetlerinin doğu vilayetlerine göre çok daha zayıf olduğu söylenebilir. Bu durumun nedeni olarak Ermenilerin bu bölgede çok sayıda bulunmamaları gösterilebilir.

2.2.2.3. Marmara ve Havalisinde Ermeni Casusluk Faaliyetleri

Ermeni casusluk faaliyetlerinin yoğun olarak görüldüğü diğer bir mıntıka, Marmara havzası ve özellikle başkent İstanbul'du. Bu konuda tedbiri elden bırakmayan Başkumandan Vekili Enver Paşa, V. Ordu Kumandanlığına gönderdiği telgrafında, gerek Hınçak ve Taşnak gerekse diğer benzeri Ermeni komitelerinin payitaht ve vilayetteki mensuplarının ve zararlı Ermenilerin yakalanmasını ve buldukları mahallerde sürekli olarak konaklamalarında sakınca görülenlerin uygun yerlerde toplanmasını ve firarlarına meydan verilmemesini istemekteydi. İhtiyaç duyulan mahallerde silah aramalarının yapılması ve gerekli görülenlerin ise Divan-ı Harbe gönderilmesi hükümetçe kararlaştırılmış olduğundan bu hususta mülki memurlarla temasta bulunulması da ayrıca talep edilmiştir³¹².

Her ne kadar Babiâli tarafından muhtelif tedbirler alınmışsa da farklı boyutlarda Ermeni casusluk faaliyetleri devam etti. Bilhassa Ermenilerin en zararlı cemiyetlerinden olan Taşnaksütyun Komitesi'ne mensup olduğu ihbar edilen ve Beyoğlu'nda Postane Sansür Müdürlüğü'nde çalışan Burc (Berc) Saatçıyan isimdeki bir Ermeni'nin faaliyetleri dikkat çekiciydi. Çünkü söz konusu şahıs, sansür gibi mühim ve stratejik bir hizmette bulunuyordu ve casusluk faaliyetlerinin her aşamasında etkin rol oynayan Ermeni ihtilal komitelerinden olan Taşnaksütyun Komitesi mensubuydu. Bu sebepten hakkında etraflı bir soruşturma başlatıldı³¹³. Ermeni Taşnaksütyun Komitesi'ne üyeliği polis soruşturmasında tespit edilen Burc Saatçıyan'ın sansür memurluğunda çalışması uygun bulunmadığından görevinden uzaklaştırılması kararlaştırıldı. Ayrıca soruşturma kapsamında Saatçıyan'ın Ermenilerin milli emellerine hizmet ettiği, Taşnaksütyun Komitesi üyelerinin çoğu ile tanıştığı ve bu esnada Adom takma ismini kullandığı, Azadamard Gazetesine ara sıra bu takma isimle makale yazdığı anlaşıldı. Yine savaştan

³¹² ATASE, BDH. 3437/21/7-2.

³¹³ ATASE, BDH. 15/74/119; BDH. 15/74/119-01; BDH. 15/74/119-03.

önce bazı yabancı gazetelerin Osmanlı Devleti'nde bulunan muhabirleri ile de temas kurduğu, onlarla iletişime geçtiği belirlendi³¹⁴.

Ermenilerin zararlı komitelerinden Taşnaksütyun'un üyeleri ile ilişkileri olduğu düşünülen diğer bir kişi Almanyalı Doktor Liperid Nazaryaç adında bir Ermeni idi. Hamalbaşında Taşnaksütyun Komitesi merkezi yakınında bir hanede kaldığı öğrenilen bu kişi hakkında gerekli soruşturmalar yapılmıştır. Kendisinin Beyoğlu'nda Hotel Germania'da Konsten namında bir Alman ile sıkı bir ilişkisi olduğu tespit edilen Nazaryaç, Almanya'da teşkil edilen Alman Ermeni Komitesi azalığında da bulunuyordu. 20 Mart 1915 tarihinde İstanbul'a gelerek Almanya Sefarethanesi ile de sıkı bir temas ve münasebette bulunan bu şahıs, bir müddet sonra Almanya'ya dönmüştür³¹⁵.

Ermenilerin oluşturdukları zararlı cemiyetler ile bağlantılı ve koordineli bir hareket tarzı benimseyen casuslar, 1916 yılının ortalarına doğru da bu komiteler ile bağlarını sürdürmekteydiler. Nitekim casusluk meselesinden dolayı yapılan soruşturma kapsamında Kroner Oteli sakinlerinden Agop Şerbetçiyân'ın görüştüğü şahıslardan olan Nersis Narlıyan'ın Ermeni komiteleri ile bağlantısı tespit edilmiştir³¹⁶.

Ermeni komiteleri ile ilişkili olan casuslar arasında Osmanlı askerî hizmetinde görev alan İzmitli Doktor Armenak Hancıyan da bulunmaktaydı. Bir dönem İzmit Hastanesinde görev aldıktan sonra İstanbul'a nakledilen Hancıyan, gelişinden yirmi gün kadar geçmeden dört günlük izin karşılığında İzmit'e dönmüştür. Bu konuda birtakım soruşturmalar yapan İzmit Jandarma Tabur Kumandanı, İzmit'te Ziya Eczanesi himayesinde bulunan Doktor Yüzbaşı Hikmet Bey ile bilgi alışverişinde bulunmuştur. Yapılan görüşmelerden Doktor Armenak Hancıyan'ın Ermeni komitesine ve dolayısıyla düşman devletlerin hesabına hizmet eden bir fesatçı ve casus olduğu anlaşılmıştır.

Bu dönemde üzerinde durulan önemli bir husus, Ermenilerin Osmanlı memleketlerinde seyahatlerine katiyen müsaade edilmemesi ve vesikalarının itibar görmemesi hakkında Başkumandanlık Vekâleti ile Dâhiliye Nezareti'nin birden çok gizli emri olmasına

³¹⁴ BOA. HR. SYS. 2879/10.

³¹⁵ ATASE, BDH. 289/1177/18; BDH. 289/1177/18-1.

³¹⁶ BOA. EUM. 2. Şube 22/17.

rağmen Ermenilerin askeri elbise altında kazandıkları ayrıcalıklar ile istedikleri gibi seyahat ve istihbarat paylaşımı yapmış olmalardır³¹⁷.

I. Dünya Savaşı'nın 1917 yılının Kasım aylarında casusluk ile ilgili birtakım soruşturmalar yapılmıştır. Bunlar daha öncelerinden farklı olarak Ermeni bir ailenin topluca sorguya alınması şeklinde gerçekleştirilmiştir. Bu soruşturma kapsamında casusluktan şüpheli olan Rus Ticaret Bankası hizmetinde bulunan Yani Dekovala, Viktor Dekovala, Yorgi Borci ve Yani Borci'nin ifadeleri alınmıştır. Daha sonra ise sorgu evrakları Merkez Kumandanlığına gönderilmiş ve elde edilen sonucun Karargâh-ı Umumide tetkik edilip Başkumandanlık Vekâletine gönderilmesi talep edilmiştir. Ayrıca Yorgi Borci'nin validesi olup kendisiyle birlikte ikamet eden Viktoria Borci ve Yorgi Borci'nin metresi olan ve Tarlabası'nda Bağhane Sokağı'nda kırk dört numarada ikamet eden Despina'nın dahi ifadeleri alınıp haklarındaki kararın sorgularına göre verilmek üzere müdüriyete sevk edileceği ve daha sonra Yorgi Borci'nin kendisiyle birlikte kaldığı açıklanan bu aile halkının Merkez Kumandanlığa gönderileceği Başkumandanlık Vekâletinden bildirilmiştir³¹⁸.

1917 yılının Aralık ayında da casuslukla ilgili soruşturmalar devam etmiştir. 8 Aralık 1917'de ifadesine başvuru ve aslen Kavala'da doğup 1914 senesinde Çanakkale'ye göç eden Ermeni milletinden Nuvir, bunlardan biriydi. Numan takma ismini kullanan şahıs, Çanakkale'ye göç ettikten sonra burada Ermeni Canbaz Agop ve kayın pederinin yanında bir yıl kalmıştır. Canbaz Agop'un Konya'ya sürgün edilmesiyle doğruca Bursa'ya gelerek altı ay kadar Miralay Rıza Bey'in yanında köprü tamiratında çalışmıştır. Ardından dokuz ay kadar bir müddetle Yenice Karyesi Muhtarı Hacı Hüseyin Ağa'nın bahçesinde bahçıvanlık görevini üstlenen Numan'ın akrabası olduğunu iddia ettiği Edirne'de oturan Hürriyet adında bir papazla sürekli iletişim kurduğu görülmüştür. Sorgulamasında hiçbir ecnebi lisanı bilmediğini iddia etmesine karşın yörenin muhtar heyetlerinin ifadelerinden ecnebi lisanla ilgili birçok kitap okuduğu ve Mendehure'yi basan eşkıyalardan ikisi ile Bulgarca konuştuğu ve bu konuşmaya Mendehure Karyesi'nden korucunun bizzat şahit olduğu beyan edilmekteydi. Ayrıca Türkçe, Fransızca, İngilizce konuştuğu Karesi Merkez memuru tarafından da açıklanıyordu. Bu veriler ve soruşturma kapsamında çelişkili ve yalan

³¹⁷ BOA. DH. EUM. 2. Şube 53/52.

³¹⁸ BOA. Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Kalem-i Hususi (DH. EUM. KLH). 3/37.

beyanatta bulunan Numan, casusluk şüphesiyle dikkatleri üzerine çekmiştir. Hatta Numan ismini de kendisini İslam dinine mensup biri gibi göstermek istediğinden kullanmaktaydı. Kendi adının telaffuzunun zorluğu şeklindeki beyanattı ise sadece casusluğunun bir gereğiymiş³¹⁹.

Yaşanan münferit bazı casusluk olayları, Doğu vilayetlerinde Ermenilere yönelik gerçekleştirilen sevk ve iskân politikasının bir benzerinin Bursa Vilayetinde adı casusluk faaliyetlerine karışan bazı Ermenilere uygulanmasına neden olmuştur. Dolayısıyla Bursa'da Ermeni Katolik milletinden olan ve önceleri komisyonculuk ve ipek ticaretiyle uğraşmakta iken zarara uğrayarak fakir bir duruma düşen, ilerleyen dönemde ise Bursa Reji İdaresinde yevmiye otuz kuruş bir ücretle kantarcılık yapan Minas namında bir Ermeni ve ailesinin askeri mıntikalardan uzak ve uygun bir mıntıkaya sevkleri kararlaştırılmıştır. Minas ve ailesinin böyle bir şekilde sevke tabi tutulmalarına İstanbul Flemeşk Sefaretine gönderilen bir mektup neden olmuştu. Hakkında yapılan etraflı bir soruşturma neticesinde hanesinde zevcesi, yirmi ve otuz yaşlarında iki kızı ile birlikte yaşadığı, sarayda mütercimlik yapan bir de oğlunun olduğu öğrenilmiştir. Minas'ın Mehmet Şakir adındaki oğlunun, bir dönem ücret karşılığında İngiltere Hükümeti menfaatine casusluk yapması nedeniyle hükümet tarafından asılarak idam edildiği bilgisine de ulaşılmaktaydı. Ayrıca casusluk için Mehmet Şakir'in ailesine İngiltere Hükümeti tarafından büyük miktarda para tahsis edilmişti. Manas'ın zevcesi de bir dönem Bursa'da Şark Oteli'nin direktörlüğü vazifesini üzerine almış ve burada bulunduğu müddet zarfında Osmanlı Devleti aleyhtarı olarak tanınmış, hatta bazı hal ve hareketleri bu durumu teyit etmiştir³²⁰.

Marmara ve havalisinde Ermeni casusluk faaliyetlerinin yoğun bir şekilde yaşandığını söyleyebiliriz. Bilhassa Ermeni ihtilal komitelerinin casusluk faaliyetlerinde etkin rol oynadıkları görülmüştür.

2.2.2.4. Ermeni Komitelerinin Casusluk Faaliyetlerindeki Rolü

Osmanlı Ermenilerinin casuslukları kaybedilmiş olan Osmanlı Avrupası'ndaki coğrafyada da gerek harekât gerekse yönetsel şekilde devam ediyordu. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi bu bölgede Osmanlı Devleti'ne karşı düşman devletler tarafından

³¹⁹ ATASE, BDH. 3470/146/9; BDH. 3470/146/9-2.

³²⁰ BOA. DH. EUM. 5. Şube 68/15.

oluşturulan casus teşkilatları etkili çalışmalar yapmaktaydılar. Bu havalide gerçekleştirilen casusluk faaliyetlerinde en etkin rolleri Osmanlı topraklarında olduğu gibi düşmana yataklık eden Ermeni komiteleri üstlenmekteydi.

Ermeni komiteleri, İtilaf kuvvetleri menfaatine Bulgaristan taraflarında da yoğun faaliyetler gerçekleştirmişlerdir. Söz konusu komiteler ile Osmanlı Devleti arasındaki haberleşme Dersaadet Union Sigorta Kumpanyası'nda görevli Antuan Poyos tarafından sağlandı. Bu şahıs, Osmanlı Devleti hakkında elde ettiği her türlü istihbaratı muhtelif şekillerde komitelere iletmekteydi. Hatta kendisine Fransız süsü veren ve Fransız pasaportu ile dolaşan Antuan, çalıştığı kumpanyanın Sofya'da bir şubesi bulunmasından dolayı Sofya'ya gitmekte ve böylece Ermeni komiteleri ile de sıkı bir bağ kurmaktaydı. Antuan Poyos'un bu faaliyetlerinin anlaşılması üzerine durum ve hareketlerinin gözlenmesi kararlaştırıldı³²¹. Yine Sofya'da gerçekleştirilen Ermeni casusluk faaliyetleri ile ilgili olarak Leon Kürkiyan namındaki Ermeni'nin Osmanlı Devleti aleyhinde bazı girişimlerde bulunduğu anlaşıldı³²².

Ermeni komitelerinin Bükreş cihetinde yetiştirdikleri casuslar ve bunların faaliyetlerinden daha önce bahsetmiştik. Burada Dikran Peltekyan, Karabet Bodifyan, Agop Köçekyan ve Tekfur Magaşıyan, düşman kuvvetler hesabına her türlü casusluğu yerine getirmekteydiler ve bilgi transferi konusunda gerekli akışı sağlamaktaydılar³²³.

Ermeni komitelerinin İsviçre'deki faaliyetlerine baktığımızda, Osmanlı Devleti'ne karşı hasmane tutumların ve casusluk faaliyetlerin, onların adeta kuruluş beyannameleri olduğu ortaya çıkmaktaydı. İsviçre'deki Ermeni cemiyeti, üç komite vasıtasıyla icra ediliyordu. Bunlardan idare komitesinde müşavir sıfatıyla yer alan Karebet Karebetyan Fransa Hükümetinin aylıklı casusuydu. Yine idare komitesinde bulunan Menteşoff, Rus Ermenilerindendi ve Rusya Sefareti hizmetine casusluk yapmaktaydı³²⁴.

Ermenilerin Osmanlı coğrafyası dışında da casusluk faaliyetlerinde bulunmaları, Osmanlı Devleti'ni birtakım tedbirler almaya sevk etti. Bu kapsamda Hariciye Nazırı Halil Bey tarafından Osmanlı sefaretlerinin tamamına ve müstakil şebhenderliklere yazılar gönderildi. Bu yazılarda ecnebi memleketlere özellikle Osmanlı Devleti'nin

³²¹ BOA. HR. SYS. 2266/12.

³²² ATASE, BDH. 289/1177/37; BDH. 289/1177/37-1; BDH. 289/1177/37-2; BDH. 289/1177/37-3.

³²³ BOA. DH. EUM. 2. Şube 25/13.

³²⁴ BOA. DH. EUM. 2. Şube 69/29.

müttefik olduğu memleketlerde bulunan Osmanlı tebaası Ermenilerden birçoğunun şebenderhanelerden aldıkları veya vize ettikleri pasaportlar ile casusluk etmek, Ermeni kongrelerinde bulunmak, Osmanlı hükümeti aleyhinde çalışmalar yapmak, düşman ordularına yardım ve casusluk etmek üzere İsviçre'ye vesair mahallere gittikleri ve kendilerinin Almanya, Avusturya ve Bulgaristan'da Osmanlı tabiiyetinde bulunmaları dolayısıyla kolaylık gösterildiği yönünde haberler alındığı bildirilmekte ve bu sebepten dolayı şebenderhaneye müracaat edecek her kim olursa olsun hiçbir Ermeni'ye buradan özel izin olmadıkça her ne tarafa olursa olsun seyahat için kesinlikle pasaport verilmemesi ve pasaportu olanların vize edilmemesi hususu sefaretlere bağlı şebenderliklere bildirildi³²⁵.

Ermeni casusluk faaliyetlerinin Balkan coğrafyasında etkin bir rol oynamasında İngiltere Hükümetinin menfaati ve desteği bulunuyordu. Bu konuda, Selanik'in Bulgar Konsolatosundan Hariciye Nezareti'ne gelen bir raporda Ermeni çetesinin İngiltere Hükümeti tarafından Selanik'te teşkilatlandırılıp Osmanlı topraklarına sızdırılmaya çalışıldığı açık bir şekilde beyan olunuyordu. İngiltere Hükümeti hizmetine casusluk eden Baalbekli Arap Tevfik ile Davidyan adlı bir Ermeni'nin kontrolünde beş altı kişiden oluşan bir Ermeni çetesinin, Edirne civarında Meriç Köprüsü ile Uzunköprü'yü ve Osmanlı Devleti'nin farklı mahallerinde bulunan bazı köprüleri tahrip etmek üzere Selanik'ten hareket ettiği haber alınmaktaydı. Yine İngilizlere casusluk eden Baalbekli Arap Tevfik'in Bulgaristan'da temas kurduğu Zodirop'un Karaağaç limanında bulunan bir Ermeni olduğu ifade edilmekteydi³²⁶.

Rusların Balkan coğrafyasında özellikle Köstence'de teşkilatlanıp burada Rum ve Ermenilerden hatta Yahudilerden istifade ettiklerini ve bu unsurlar vasıtasıyla Osmanlı Devleti'ne karşı casusluk faaliyetlerinde buldukları bilinmekteydi³²⁷. 5 Nisan 1916 tarihli bir telgraftan elde edilen bilgiler ise Köstence'de Agob Martin (Mardiros) ve Karabet Andriyosyan (Gabris) adında iki Ermeni'nin casus olabilecekleri yönündeydi. Bunlardan Agop Martin, ticaret ile uğraşan büyük tüccarlardan Mani Saliyan'ın akrabalarından olup, İngiliz Şebenderhanesinden alınmış 108 numaralı bir pasaporta sahipti. Karabet Andriyosyan ise İstanbul'da manifaturacıydı ve Sirkeci'de bir

³²⁵ BOA. HR. SYS. 2873/2.

³²⁶ BOA. DH. EUM. 5. Şube 19/21.

³²⁷ BOA. HR. SYS. 2264/6.

yazıhanesi vardı. Ayrıca Bükreş Osmanlı Şehbenderhanesinden 1916 yılının Mart ayında alınmış 305 numaralı pasaporta sahipti ve “*kumarbaz*” olarak bilinmekteydi. Her iki şahsında Köstence’de belli bir mahalde oturmaları ve casuslukla maznun olmaları birtakım girişimleri beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla Mardiros ve Gabris’in kimlik ve vaziyetleri ile Bükreş’e ne zaman gittikleri ve kendilerinin aslen nereli olduklarının, zabıtaca ne suretle tanındıklarının ve Osmanlı Devleti’ndeki aile fertlerinin kimlerden ibaret olduğunun araştırılıp bilgi verilmesi Dâhiliye Nazırı Talat Paşa tarafından istenmiştir³²⁸.

2.2.2.5. Tarafsız Ülkelerde Ermeni Casusluğu

Osmanlı Devleti’nin I. Dünya Savaşı döneminde tarafsız ülkelerde sefarethane ve şehbenderlikleri bulunuyordu. Bunlardan Cenevre Başşehbenderliği, casusluk konusunda gerekli hassasiyeti göstererek Osmanlı resmî makamlarını bu konuda bilgilendirmiştir. Hatta Cenevre Başşehbenderi Kamil Bey, Dışci Zara Kapancıyan’ın casus olabileceği yönünde beyanatta bulunmuştur. Kendisinin İtilaf casuslarına hizmet ettiği de belirtiliyordu³²⁹. Yine Cenevre’den alınan bilgilere göre Almanlar hizmetine casusluk yaptığı gerekçesi ile İsviçre’de tutuklanan Leon Zahrep’in esasen Almanlar lehine casusluk yapmadığı, Alman taraftarı gösterilip, Almanya’da Ermeni emellerine hizmet eden ve Ermeniler için Almanya’da taraftar kazanan Ermeni casusu olduğu bildirilmiştir³³⁰.

I. Dünya Savaşı boyunca İttifak Devletleri kendi aralarında gerek İtilaf bloğunu oluşturan düşman devletler ile gerekse kendi içlerindeki nifaklara karşı her türlü istihbarat paylaşımında bulunmuşlar ve gerekli tedbirleri almışlardır. Savaşın son yılında Avusturya-Macaristan Hükümeti, casusluktan dolayı Osmanlı küçük zabiti Ermeni Jozef Margosyan’ı tutuklamıştır. Jozef Margosyan bir ifadesinde Sofya üzerinden Kuleli Boğazı’nı geçtikten sonra Pavlu’ya ulaştığını ve pasaportlarının bir Osmanlı kontrol memuru tarafından alındığını ve ardından askerî nakliye trenleri vasıtasıyla İstanbul’a geçtiğini beyan etmiştir. Bu beyanı üzerine yapılan soruşturma kapsamında Jozef Margosyan’ın Pavlu ve Uzunköprü İstasyonlarına gelişine ve elindeki evrakın alındığına dair bir kayıta ulaşılamadığı ve Avusturya memurları arasından firar

³²⁸ BOA. HR. EUM. 2. Şube 24/3.

³²⁹ BOA. DH. EUM. 5. Şube 56/37.

³³⁰ BOA. DH. EUM. 2. Şube 56/6.

ederek askerî trenler vasıtasıyla ya da karadan İstanbul'a geçtiği muhtemel olduğu kanaatine varılmıştır³³¹.

2.2.3. Musevi Casusluk Faaliyetleri

Müslüman olmayan Osmanlı tebaası unsurlar arasında bazı Musevi vatandaşlar da gerek Rum gerekse Ermeni unsurlar gibi hasmane politikalar takip ederek, Osmanlı Devleti'nin aleyhinde yapılan casusluk faaliyetlerini desteklemişler ya da bizzat faaliyetlerde bulunmuşlardı. Nitekim 1915 yılının son dönemlerinde Marmaris'te tüccarlık yapan Musevi Haim Amato'nun casusluk yaptığı anlaşılmış ve Divan-ı Harbe teslimi gerçekleştirilmiştir³³².

Diğer taraftan savaş döneminde Osmanlı tebaasından Selanik doğumlu olup İstanbul'da yaşayan bazı Yahudilerin Fransa, İtalya ve diğer harp ülkelerine gidip geldikleri görülmüştür. Bu Yahudi ahalinin casusluk yapmaları yüksek ihtimal olduğundan bu kişilere karşı şehbenderhanelerin tedbirli olmaları gerektiği Dâhiliye Nezareti'nden sefarethane maiyetinde bulunan tüm şehbenderliklere iletilmiştir³³³.

Musevi casuslar arasında İstanbul Hasköy doğumlu olup, paçavra ticareti yapan ve aynı zamanda Lozan Mühendis Mektebi'nde talebe olan Mard Belefanti bulunmaktaydı. Söz konusu şahıs hakkında Dersaadet Alman Askeri Murahhaslığınca Karargâh-ı Umumi İstihbarat Şubesine bildirilen telgrafta 1917 yılının sonlarına doğru Fransız İstihbarat hizmetinde bulunmak üzere Almanya'ya gönderildiği yazılmaktaydı. Harp dolayısıyla işsiz kaldığından Beykoz civarında bir vapurun enkazını çıkaran amelelere kâtiplik eden Belefanti, Galata'da Şehsuvar Sokağı'ndaki Kanaat Hanı'nda beş numaralı hanede Osmanlı vatandaşı altmış iki yaşındaki babası ile kalmaktaydı. Lise öğrenimini İstanbul'da Musevi liselerinde tamamlayan Belefanti, aynı zamanda Mirkoda ve Evram Eskinazi namlarını taşımakta olup 5 Ocak 1916 tarihinde seyahat varakası olarak Viyana ve İsviçre'ye gitmişti. Ancak İsviçre'nin Lozan şehrinde mühendislik tahsili yapmaktayken ailesi ile hiçbir iletişimde bulunmadığından nerede bulunduğu hakkında bilgi elde edilememiştir. Dolayısıyla Osmanlı Devleti'ne dönüşünde sıkı bir araştırmaya

³³¹ BOA. DH. EUM. SSM. 17/47; DH. EUM. SSM. 20/39.

³³² BOA. DH. EUM. 3. Şube 11/10.

³³³ BOA. HR. SYS. 2267/6.

tabi tutulması ve gerekli bilginin Hudut Emniyet Müfettişliğine bildirilmesi Karargâh-ı Umumi İstihbarat Şubesi Müdürü Seyfi Bey'den istenmiştir³³⁴.

Musevi casuslar arasında Deyrizor Jandarmalarından Musullu Elyaho oğlu Ermiyan'ın ismi de geçmekteydi. Kendisi Halep'te nokta kumandanlığı sevkiyatında tutuklanmış ve casus olabileceği düşünülmüştü. Ancak sağlık sorunlarından dolayı hastanede bulunduğu bildirilen Elyaho oğlu Ermiyan, birçok kez Casus Heyet-i Tahkikiyesince sorgulanmıştır. Çünkü casusluk gibi ağır bir ithamla suçlanan bir kişinin uzun müddet serbest bırakılması mümkün değildi ve firar edebilme ihtimali vardı³³⁵.

Casusluk yapan Museviler içinde Filistin taraflarında ikamet eden Avusturya-Macaristan tebaalı olanlar da mevcuttu. Bu şahıslar Kudüs'te bir müddet kaldıktan ve akabinde buldukları bu havaliyi terk etmeye mecbur olduklarından memleketlerine gitmek üzere İstanbul'a gelmişlerdi. İstanbul'a gelen söz konusu Museviler, memleketlerine gitmeleri için gerekli kontrolün İstanbul zabıta memurları tarafından yerine getirilememesinden dolayı yollarına devam edememişlerdi. Ancak İstanbul'da bir müddet kalan bu Musevilerin muhtelif suretlerde İsviçre'de bulunan düşman casuslarına Osmanlı Devleti'nin mevcut durumu ve askerî harekâtları hakkında bilgi sızdırdıkları haber alınmaktaydı. Bu nedenle bu Musevilerin memleketlerine dönmelerine müsaade edilmiştir³³⁶.

2.2.4. Nesturi Casusluk Faaliyetleri

I. Dünya Savaşı öncesinde İran sınırını oluşturan ve Musul'a kadar uzanan dağ silsilesinin eteklerinde ve çoğunlukla Hakkâri Sancağı dâhilinde bulunan Nesturiler, daha çok toplu olarak Çölemerik ve Gevar Kazaları'nda yaşamaktaydılar³³⁷ Osmanlı Devleti'nin tebaası iken dış güçlerin kışkırtması ile devlete karşı ayaklanan Nesturiler, daha I. Dünya Savaşı başlamadan Rusların hizmetinde Osmanlı Devleti'ne karşı casusluk faaliyetlerinde bulunmaktaydılar. Bu hususta Nesturi Katolik rüesa-i ruhaniyesinden olan ve Gevar'da bulunan Yusuf Efendi'nin Ruslara yönelik casusluk hizmeti göze çarpmaktadır. Yusuf Efendi hakkında ilk etapta casus olduğuna dair bir

³³⁴ BOA. EUM. 5. Şube 35/51; ATASE, BDH. 2702/302/2-38.

³³⁵ ATASE, BDH. 2699/293/8-1; BDH. 2699/293/8-4; BDH. 2699/293/8-5; BDH. 2706/326/7-2.

³³⁶ BOA. DH. EUM. 5. Şube 82/40.

³³⁷ Selahattin Satılmış, "XIX. Yüzyılda Hakkâri'de Hristiyan Bir Cemaat: Nesturiler (İdari, İktisadi ve Sosyal Durumları)", *AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 8, S.2, Aralık 2006,104.

belge bulunamamasına rağmen daha sonradan casusluğunun ispat edilmesi üzerine bulunduğu görevden uzaklaştırılması için İstanbul'da Keldani işlerine bakan Abdülkerim Paşa'nın devreye girmesinin yeterli olacağı düşünülmüştür³³⁸. Yine Rusya Hükümeti lehine casusluk yaptığı Van Valisi Tahsin Beyce bildirilen Gevar Kazası Bidayet Mahkemesi azasından Nasturi Yako ile iki şahsın Osmanlı ordusuna ait askeri bilgileri içeren evrak ile birlikte casusluktan Divan-ı Harb'de yargılanmak üzere Bitlis'e sevkleri yapılmıştır³³⁹.

Nesturi casuslar arasında belki de en tehlikeli ve düşman hizmetinde oldukça aktif olanı Çelemerik Kazası ahalisinden Ağapetros'tur. Osmanlı Rumiye Şehbenderinin ifadesine göre, Rus konsolatosu tercümanı casus ve şaki Ağapetros, Osmanlı İran hudut komisyonuna memur edilen Rus Erkan-ı Harbiye Reisi Miralay Andriyefski ile birlikte hareket etmiştir. Hatta bu şahısla birlikte Rumiye'ye hareket eden Ağapetros, 1910 yılında Rumiye Osmanlı Fahri Şehbender Vekâletinde bir müddet bulunmuştur. I. Dünya Savaşı başlamadan iki sene evvel Ruslardan gördüğü bazı menfaatlerden dolayı Rus taraftarlığı yapan Ağapetros, kürt aşiretlerini Osmanlı Devleti aleyhine tahrik etmeğe de çalışmıştır. Ayrıca Ağapetros, Rumiye, Salmas ve havalisinde yerleşik halde bulunan on beş bine yakın Nesturi'yi Ortodoks mezhebine çekme konusunda Ruslara büyük hizmetler verdiği gibi Gevar, Şemdinan, Çölemerik ve Amediye gibi vesair kazalarda bulunan Osmanlı Nesturilerinin Ortodoks mezhebine girmeleri için de çaba göstermiştir. Yine Çölemerik Kazası Koçanis Karyesi'nde oturan Nesturi patriği Marşimson dahi Nesturilerin tamamını Osmanlı Devleti aleyhinde kışkırtmıştır.

Diğer taraftan, Ruslara casusluk ve propagandacılık faaliyetlerinde ciddi hizmetlerde bulunan Ağapetros'un Andriyefski maiyetinde hudutta bulunduğu sırada temas edeceği ahaliyi ve aşiret liderlerini Osmanlı Devleti aleyhine kışkırtmaya çalışacağı ve devletin genel durumu hakkında araştırma yapacağı düşünülmekteydi. Bu sebepten komisyon memurları arasına sokulmaya çalışıldığı anda derhal oradan uzaklaştırılıp Rumiye'ye geri gönderilmesi hususu Rumiye Şehbenderi Muhammet Ragıp tarafından bilgilendirilmekte ve bu konuda gerekli muamelenin yapılması istenmekteydi³⁴⁰.

³³⁸ BOA. DH. ŞFR. 423/36.

³³⁹ BOA, DH. ŞFR. 424/59.

³⁴⁰ BOA. DH. KMS. 23/43; DH. ŞFR. 42/44.

I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla İtilaf kuvvetleri Osmanlı coğrafyasının farklı bölgelerinde askeri hazırlıklar yapmalarından dolayı Rusya Hükümeti de Kuzey İran'daki Türk sınırına yakın sahada yaşayan Kürt aşiret ve Ermeniler ile birlikte Nesturileri de Türklere karşı kışkırtmışlardır³⁴¹. Osmanlı Devleti'ne karşı isyan ile ordu ve ahalisine taarruz eden Nesturiler, 1916 yılında İran'a sürülmüşlerdir. Ancak eli silah tutan her Nesturi son ana kadar Rus askeri hizmetinde bulunmuştur³⁴².

2.2.5. Diğer Unsurların Casusluk Faaliyetleri

Nesturiler ile aynı ırktan olan fakat mezhep olarak Katolikliği benimseyen Keldanilerden³⁴³ Simon veled Simon da casusluk faaliyetlerinde bulunmuştur. Van Vilayetine bağlı Keldani Katolik rahibi olan Simon, 1918 yılının son dönemlerinde aldığı bir pasaport ile İstanbul, Atina ve Trieste yoluyla Viyana'ya gitmiş ve Viyana Başşehbenderliğinde pasaportunu yenilemiştir. Daha sonra Peşte'ye geçmiş ve on altı kadar şehri gezmiştir. Bu seyahatlerinin ardından mahalli polisin ısrarı üzerine Osmanlı Devleti'ne sevk olunmak üzere Avusturya Zabıta-i Askeriyesince Osmanlı Devleti'nin Sofya Şehbenderliğine teslim edilmiştir.

Harp döneminde rahip Simon'un uzun müddet Avrupa seyahati ve Viyana'da yenilemiş olduğu pasaportu Sofya'da kaybetmiş olması, hakkında şüphelerin artmasına neden olmuştur. Emniyet-i Umumiye Müdüriyetince yapılan araştırma kapsamında ise kendisine rahip süsü verdiği bilgisine ulaşılarak polis ve jandarma kontrolünde İstanbul'a yollanacağı bildirilmiştir³⁴⁴.

Marunî Ortodoks mezhebinden olan ve sayıları bin kişiyi bulan Tartus Hristiyanlarının da casusluk yaptıkları belgelerden anlaşılıyordu. Hatta düşman işgali altında bulunan Ervad (Arvad) Adası karşısında ve bir buçuk mil mesafedeki Tartus Hristiyanlarının birçoğunun firar etmeleri sebebiyle bunların tamamen dâhile sevkleri askeri makamlarca kararlaştırılmıştır. Bu maksatla bin kişi kadar olan Marunî ve Ortodoks mezhebinde bulunan bu kişilerin Safita Kazası ile Huzur Nahiyesi'ne sevk edildikleri

³⁴¹ İsrail Kurtcephe, "Birinci Dünya Savaşında Bir Süryani Ayaklanması", *OTAM Dergisi*, sayı:4, Ankara 1993, s.291.

³⁴² ATASE, BDH. 391/39/1549/30-1.

³⁴³ Murat Gökhan Dalyan, *19. Yüzyıl'da Nesturiler (İdari, Sosyal Yapı ve Siyasi İlişkileri)*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi, Isparta 2009, s.4.

³⁴⁴ ATASE, BDH. 391/39/1549/30-3; BDH. 391/39/1549/30.

bildirilmiştir³⁴⁵. Cebel-i Lübnan'ın Sinnü'l- fil Karyesi'nde oturan Marunî ruhbanından Yusuf el Habb ile Damur Sahili'ne gelen düşman zırhlısından istimbotla karaya çıkan Cebel-i Lübnan'ın Abiye Karyesi'nden Necib İlyas el-Haddad'ın da casusluk yaptıkları anlaşılıyordu. Her iki şahsın casuslukları neticesinde haklarında idam kararı alınmıştır³⁴⁶.

Görüldüğü gibi Rum ve Ermeni gibi Osmanlı İmparatorluğunda önemli bir nüfus potansiyeline sahip gayrimüslim unsurların dışında Nesturî, Keldanî ve Marunî gibi daha az bir nüfus potansiyeline sahip olan unsurlar da casusluk faaliyetlerinde etkili olarak bulunmuşlardır.

³⁴⁵ BOA. DH. EUM. 5. Şube 50/13.

³⁴⁶ BOA. Sadaret Cebel-i Lübnan (A. MTZ. CL) 7/292; İ. HB. 166/26; İ. HB. 167/22.

BÖLÜM 3:İTİLAFA KUVVETLERİ TARAFINDAN GERÇEKLEŞTİRİLEN CASUSLUK FAALİYETLERİ

3.1. İtilaf Devletleri Hizmetinde Bulunan Casuslar

I. Dünya Savaşı boyunca Osmanlı Devleti'ne karşı yürütülen casusluk faaliyetlerinde, devletin tebaası olan gerek Müslim gerekse gayrimüslim unsurlardan çeşitli vaatler karşılığında önemli ölçüde istifade edildi. Bunların dışında Osmanlı Devleti, İtilaf Devletleri tebaasının iştirakleri ya da dolaylı yönden girişimleri sonucu bazı casusluk faaliyetlerine maruz kaldı. Ali İhsan Sabis hatıralarında bilhassa seferberlik sırasında İstanbul ve Anadolu'nun muhtelif kesimlerinde bulunan Rus, İngiliz, Fransız ve Sırp gibi unsurların casusluk hizmetinde bulunacaklarını ifade etmekteydi³⁴⁷. Diğer taraftan İttifak bloğunun Avrupa'daki temsilcileri olan Bulgaristan, Avusturya-Macaristan ve Almanya tebaasından bazıları ile birtakım tarafsız ülke vatandaşları, İtilaf kuvvetlerince zaman zaman casus olarak kullanıldı.

İtilaf kuvvetlerinin denetim ve kontrolünde gönderilen casuslar ve bunların yürüttükleri casusluklar, daha I. Dünya Savaşı'nın hemen başlarında, farklı teknik ve metotlarla Osmanlı coğrafyasında görülmeye başladı. Nitekim Osmanlı sınırları içinde bazı ecnebi casusların kendilerine Alman süsü vererek bilgi elde etmek üzere dolaştıkları haber alınmıyordu. Bu istihbarat üzerine, Dâhiliye Nezareti birçok vilayet, mutasarrıflık ve Medine-i Münevvere Muhafızlığına gönderdiği telgraflar ile bu gibi casuslara karşı dikkatli olunması gerektiğine dikkat çekiyordu³⁴⁸.

Savaşın ikinci yılında İtilaf güçlerinin casusluğu devam etmekteydi. Jacques Aelion adında bir şahsın İtilaf kuvvetlerine casusluk ettiği ve bu casusun dost bir devlet konsolosu tarafından ihbar edildiği bilgisine ulaşılmıyordu. Jacques Aelion, önce 18 Temmuz 1915 tarihinde Selanik'ten aldığı pasaport ile İstanbul'a gitmiş, ancak hudut dışına çıkarılmıştı. Daha sonra İstanbul Yunan Konsoloshanesinden almış olduğu 12-25 Ağustos 1915 tarihli pasaportunu, 12 Ekim 1915 tarihinde vize ettirerek tekrar İstanbul'a ya da Edirne'ye gittiği, Selanik Başşehbenderi tarafından açıklanmaktaydı³⁴⁹. Atina Sefaretinden alınan bir başka telgrafta ise İtilaf Devletlerinin casusluk maksadıyla

³⁴⁷ Ali İhsan Sabis, *Harp Hatıralarım: I Birinci Dünya Harbi*, Nehir Yayınları, İstanbul 1991, C. 1, s. 185.

³⁴⁸ BOA. DH. ŞFR. 45/236.

³⁴⁹ BOA. HR. SYS. 2266/66; HR. SYS. 2266/67.

bazı kişi ve özellikle Rumları, Romanya pasaportu ile Osmanlı ülkesine ve İstanbul'a sevk ettikleri yazmaktaydı³⁵⁰.

İtilaf Devletleri hizmetinde bulunan casuslar içinde Yunan vatandaşı olanlar önemli bir yekûnu oluşturmaktaydı. Nitekim 18 Haziran 1916 tarihinde Dimitri Luludakis adında bir şahsın İtilaf Devletleri lehine casusluk yapmak üzere Girit'ten beş arkadaşı ile birlikte Selanik'e gittiği, Bulgar hududunda İtilaf hizmetinde casusluk yapmakla görevlendirildiği ve aynı maksatla Emberoz Yüzsideris ile Romilos Anet adlarındaki iki kişinin yola çıktığı haber veriliyordu. İstanbullu olan ve Bulgarca, Türkçe, Rumca, İtalyanca ve Fransızca konuşabilen Emberoz Yüzsideris ve Romilos Anet, Demirhisar'da Dimitri Luludakis ile buluşacaklardı. Ayrıca bu şahıslar, kullandıkları takma adları ve sebze ci kıyafetleri ile casusluk edeceklerdi³⁵¹. Yine 5 Şubat 1917 tarihli bir telgrafta Atina'da Avukat Marios Bakas ve led Andon, namında bir şahsın İtilaf Devletleri için çalıştığı ve kendisinin iki sene evvel İstanbul'dan Atina'ya gittiği bilgisine ulaşılıyordu. İstanbul Polis Müdüriyeti'nin yaptığı soruşturma kapsamında ise Marios Bakas ve led Andon'un Yunan ahalisinden olup Atina Hukuk Mektebi'nden mezun olduktan sonra ihtisas eğitimi yapmak üzere Paris'e gittiği ve orada hukuk mektebini tamamlamasının ardından İstanbul'a gelerek uzun müddet İstanbul'da veya özel sefarethanelerde avukatlık yaptığı anlaşılmıştır. Ayrıca Galata'da farklı han odalarında ve iki üç sene kadar da Sabit Bey Hanı'nda yazıhane tutmuştu. Beyoğlu'nda Telgraf Sokağı'nda iki numaralı hanede ailesi ile ikamet eden şahıs, 5 Kasım 1919 tarihinde Dede ağaç yoluyla memleketine gitmişti. Soruşturma nihayetinde ise İstanbul'da akrabası olup olmadığı konusunda bilgi edinilemeyen Marios Bakas ve led Andon'un, şüpheli bir kişi olduğu kanısına varılmıştır³⁵².

Drama'da İtilaf kuvvetleri tarafından bir casus teşkilatının vücuda getirildiği biliniyordu³⁵³. Ayrıca bu havalide İtilaf Devletleri lehine çalışan bir casus grubunun başında Evangelos Papadopoulos adında bir casus bulunmaktaydı. Bu casusun aynı zamanda Kostantin Mitropoulos ve Nikolais oğlu namında iki kişi ile görüşeceği bilgisine ulaşılmıştı. Bunlardan Üsküp'te doğan Kostantin Mitropoulos, iri siyah bıyıklı, otuz üç yaşında, şişman ve siyah saçlıydı. Nikolais namındaki mühendis, Kırkkilise'de

³⁵⁰ BOA. HR. SYS. 2267/3.

³⁵¹ BOA. DH. EUM.3. Şube 14/41.

³⁵² BOA. DH. EUM. 5. Şube 33/31.

³⁵³ BOA. HR. SYS. 2266/89.

doğmuş, yirmi beş yaşında, esmerce, siyah bıyık ve siyah saçlı olup orta boylu bir yapıya sahipti. Bunlardan her biri Bulgar pasaportu taşımaktaydılar. Ancak bu pasaportlar henüz vize edilmemişlerdi. Uzunköprü-Edirne Şimendifer hattındaki köprüyü tahrip etmek için Papadopoulos'a yardım edecek olan bu şahıslara, İtilaf Devletleri tarafından bu iş karşılığında para verileceği vaad edilmişti. Mitropoulos bu işi bitirdikten sonra Filibe'ye gidip Meriç Köprüsü'nü de tahrip etmeyi planlamaktaydı³⁵⁴.

İtilaf kuvvetlerinin casusluklarında Yunan tebaalı olanların kullanılması ve Yunanistan güzergâhının tercih edilmesi, Osmanlı Devleti'nin bu yörede bulunan sefaret ve şehbenderlerinin görev ve sorumluluklarını artırmış, söz konusu kurumlar devletin menfaati uğruna oldukça zorlu bir süreci idare etmek zorunda kalmışlardır.

İtilaf güçleri tarafından casus olarak Osmanlı ülkesine yollanacağı ihbar edilenler arasında İttifak Devletleri tebaasından olanlar bulunmaktaydı ki bunlardan biri Avusturya tebaasından Çek Ogust Rozika'ydı. Avusturya'nın Çek milletine mensup olan Rozika, savaş esnasında nefer sıfatıyla düşman tarafına geçti. Muharebeden evvel yabancı devletler ile münasebette bulunan Ogust Rozika'nın İtilaf kuvvetlerince Osmanlı Devleti'ne ve Balkanlara casus olarak gönderilebileceği ihtimaline karşılık sorumlu memurların ve hudut emniyet müfettişliklerin tedbirli olmaları istenmiştir. 1885 doğumlu olan Rozika, yuvarlak çehreli, mavi gözlü, büyük burunlu, sarı peruklu, sarı kaşlı, takma dişli olup, bir metre altmış beş santimetre boyundaydı. Ayrıca Almanca, Çekçe, Rumca, Arapça, İspanyolca, Fransızca, Türkçe ve İngilizce konuşmaktaydı³⁵⁵.

Viyana'dan İsviçre'ye gelen Jak Fresko'nun da Osmanlı Devleti'nin düşmanları ile görüşme yaptığı Almanya Konsoloshanesi tarafından haber verilmekteydi. Bunun üzerine yapılan araştırmalar ile Jak Fresko Efendi'nin Maten Gazetesi Muhbiri Kazıla ve arkadaşı Agyon ile münasebetlerinin olduğu anlaşıldı. Ayrıca Jak Fresko'nun İzmir'den İsviçre'ye gelen Hacı David Ferkuh Efendi ile aynı otelde kaldığı bilgisine ulaşılmıştır. Daha sonra ise ikilinin birlikte İngiliz ve Fransızların yardımıyla "*Tarafsız İsviçre*" adı altında bir şirket kurmak için İstanbul'dan arazi satın almak istedikleri Cenevre Başşehbenderi tarafından bildirilmiştir. Ancak bu şirketin kurulması ticari

³⁵⁴ ATASE, BDH. 3467/131/1.

³⁵⁵ BOA. DH. EUM. SSM. 6/4; DH. EUM. 5. Şube 25/3.

maksattan çok Osmanlı Devleti'ne karşı casusluk yapmak yatmaktaydı. Gerek Fresko gerekse Ferkûh'un İsviçre'de düzgün bir hayat sürmediklerini bildiren Cenevre Başşehbenderi, bu kişilerin aynı zamanda Osmanlı Devleti hakkında ötede beride doğru olmayan yalan beyanlarda bulduklarını ilave etmekteydi³⁵⁶.

Avusturya-Macaristan'dan gelen bir ihbarnamede de Kaymakam Yakeyef, Kristosko ve Karinkiyes'in içinde bulunduğu casus teşkilatında faaliyette bulunan ve İstanbul'a geldikleri ifade edilen şahıslar şunlardır³⁵⁷:

Tablo 10: İstanbul'a Geldikleri Bildirilen Casusların Listesi

İsim	Açıklama
Brayetman Oğmanyet	Avusturyalı bir kadın olup, seyahat pasosu bulunmaktadır.
Eliza Gavyaned	Avusturyalı
Militiske Yotesko	Romanyalı
Gayzilla Müller	Alman tebaasından
Ali Salih Bey	Osmanlı tabiiyetinden olup Kalas, Viyana ve İstanbul'dan alınmış pasaportlara sahiptir.
Fleni Makri	Rum ve bir pasaporta sahiptir.

Kaynak: BOA. DH. EUM. 5. Şube 40/5.

Yukarıda adı geçen kişiler hakkında yapılan araştırmalara rağmen bu altı casusun İstanbul'a geldiklerine ve ikamet ettiklerine dair herhangi bir malumat elde edilememiştir.

Osmanlı Devleti aleyhinde casusluk ve ayrılıkçı çalışmalarda bulunanlar arasında Lekar Dopulos da bulunmaktaydı. Kendisi Stockholm'de bulunan Rus matbaasına Türkiye, Almanya ve Avurya hakkında malumat vermekteydi ve bazı Rus gazetelerinin muhabirliği görevini yürütmekteydi. Aslen Sakızlı olan Lekar Dopulos, Türkçe konuşmamasına rağmen Rumca, Fransızca, İngilizce ve Rusça diline aşinaydı. Uzun müddet Londra'da kalan ve otuz beş yaşlarında olduğu düşünülen Lekar Dopulos'un, İtilaf Devletleri hesabına casusluk ettiği Stockholm Sefareti tarafından beyan edilmekteydi. Ayrıca Stockholm sefiri, bu bölgede Osmanlı Devleti'nin haysiyet ve şerefine karşı olumsuz neşriyatta bulunan herhangi bir yabancıнын bulunmadığını bildiriyordu. Ancak Sosyal Demokrat Gazetesi'nin Stockholm Konferansı münasebeti

³⁵⁶ BOA. HR. SYS. 2267/51.

³⁵⁷ BOA. DH. EUM. 5. Şube 40/5.

ile Ermenilerin istiklali hakkında bir defa makale yayınladığı açıklanmıştır. Yine Ermeni komitesi tarafından konferansa iştirak etmek üzere murahhas olarak katılan Zorayan'ın, Sosyalist murahhaslar ile görüşmeler yaptığı, Ermeni ve Siyonist milli emellerinin Stockholm Konferansı'nda kabul edilmesi ve bu doğrultuda yardımda bulunulması konusunda birtakım vaatlerin verildiğini beyan etmiştir³⁵⁸.

Avrupa'da İtilaf Devletleri lehine yapılan casusluk ve neşriyat olaylarının bir benzeri Paris Geneve Gazetesi'nde görülmüştür. Osmanlı Devleti'nin Cenevre Başşehbenderi tarafından verilen bilgilere göre, İsviçre'de İtilaf kuvvetleri lehine vuku bulan casusluklar, Paris Geneve Gazetesi'nin 22 Kasım 1917 tarihli nüshasında neşredilmişti. Gazete sütunlarında İtilaf Devletleri tebaasından birinin İsviçre topraklarından asker geçirmek üzere huduttaki mevkiilerin müdafaa ve müstahkemlerinin planlarını elde ettiği yazmaktaydı³⁵⁹.

Belgrat doğumlu olduğu düşünülen ve Viyana'da lisan muallimliği yapmış olan Nikolayeviç Pantaleon ise İtilaf Devletleri ile sıkı bir ilişki kurduğundan dolayı onlara İzmir'de casusluk edebileceği hissini uyandırmıştı. Dolayısıyla gözetim altına alınması ve ilişkide bulunduğu kişilerin isimlerinin bildirilmesi Aydın Vilayetinden istenmiştir. 1909 senesinde Küçük Asya'ya gideceği bildirilen Pantaleon, bir mektubunda kendisinin İzmir'de Tavuk Sokağı'nda sekiz numaralı hanede kaldığını ve Banyaluka'ya gitmek düşüncesinde olduğunu dile getiriyordu. Bunların dışında Pantaleon, Viyana'da Hariciye Nezareti memuriyetinde bulunduğunu iddia etmekteydi³⁶⁰. Ayrıca Pantaleon'un Osmanlı Ordu-yu Hümayunu Başkumandanlık Vekâletince bir dönem Saraybosna'da meşhur Perdespis'in hizmetinde bulunduğu açıklanmıştır³⁶¹.

Düşman kuvvetlere casuslukta bulunan ve bu yönde hareket ettikleri ihbar edilen casusların ismini gösteren bir tahriratın son fıkralarında Alman tebaasından Karl Koş adında birinin ismi geçmekteydi. Bundan dolayı kendisi hakkında şüpheyi teyit edecek belge ve delillerin toplanması istenmiştir³⁶².

³⁵⁸ BOA. HR. SYS. 2267/79.

³⁵⁹ BOA. HR. SYS. 2443/54; HR. SYS. 2443/48; HR. SYS. 2443/35.

³⁶⁰ ATASE, BDH. 3467/131/11-1; BOA. DH. ŞFR. 76/47.

³⁶¹ ATASE, BDH. 3467/131/11-6.

³⁶² BOA. HR. SYS. 2267/76.

Osmanlı Devleti ile Bulgaristan Hükümeti aleyhine casusluk etmek için İtilaf Devletleri hizmetinde çalıştığı Bulgar Zabıta-i Askeriyesince bildirilen Stamat Polinçeroni de İstanbul'da tutuklanıp, tevkifhaneye konulmuştur. Bu şahsın Stamat Polinçeroni olup olmadığı konusunda fotoğrafları Bulgaristan'a gönderilmiş ise de cevabın kısa sürede alınmamasından dolayı hakkında verilecek bir karara kadar askerî karargâh ve merkezden uzak bir yer olan Karamürsel'e sevki münasip görülmüştür. Bulgaristan'a iadesi de ayrıca talep edilen Stamat Polinçeroni, Galata rıhtımı yanında bulunan Edirne Oteli'nde kalıyordu³⁶³.

Yukarıda zikredilen casuslar dışında Avusturya Askeri Temsilciği tarafından Osmanlı resmi makamlarına gönderilen 6 Ağustos 1917 tarihli bir ihbarname suretinde belirtilen şüpheli şahıslar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 11: Avusturya Tarafından Osmanlı Devleti'ne Bildirilen Şüpheli Şahısların Listesi

İsim	Açıklama
Barmat	Doktor, mahlası belli değil, 50-60 yaşlarında olup Viyana'da oturmuş olması muhtemel. Sahte belge tanzimi ve Yahudileri askerlikten kurtarmaya çalışmakla meşguldür.
Birman Thasel	Hüviyeti tamamen malum değil. Hag'da harp esirlerine mektup dağıtıcısıdır.
Cernellie shal	Königsbergli, İsviçre'de mukim. Asker kaçağıdır. Muhaberat nakl ve isâl (ulaştırma) eder.
Fischer Berta	Takriben 28 yaşındadır ve aslen Viyanalı olduğu düşünülmektedir. Almancayı kuvvetli Slav şivesiyle telaffuz eder. Fransızca bilir ve bir Rus ajanıdır.
Galli	İnşaat müteahhidi. Önceden İtalyan tebaası iken sonradan İsviçre tabiiyetini kabul etmiştir. Hüviyet ve eşkâli belli değildir. İtalyan İstihbarat hizmetindedir.
Bir Rum	20 yaşında ve 165 santimetre boyundadır. Güçlü vücutlu ve kumraldır.
Mares Yaroslavs	8 Şubat 1888'de doğmuştur. Vasat cüssede, kumral saçlı, beyaz çehreli ve mavi gözlüdür.

Kaynak: ATASE, BDH. 2702/302/2-38.

Görüldüğü gibi casusların önemli bir kısmı ya İtilaf Devletleri tebaası ya da tarafsız ülke vatandaşıdır. Diğer önemli bir ayrıntı ise İttifak Devletlerinin casusluk ve istihbarat konularında birbirleriyle olan karşılıklı bilgi alış verişlerinde bulunmaları ve buna gerekli hassasiyeti göstermeleri önemli bir husus olarak göze çarpmaktadır. Bu bilgi alış verişlerinde gizliliği elden bırakmamaları ve düşman casusları hakkında yaş, boy, doğum yeri v.s gibi derinlemesine bilgi sahibi olmaları casusluğun dönem itibarıyla ne denli önemli olduğunu göstermektedir.

³⁶³ BOA. DH. EUM. 5. Şube 44/39.

Yine çoğunluğu İsviçre tebaasından olan ve düşman istihbarat hizmetinde buldukları bildirilen casuslar şu kişilerden oluşmaktaydı:

Tablo 12: İsviçre Tebaalı Olan ve Düşman İstihbarat Hizmetinde Bulunan Şahısların Listesi

İsim	Açıklama
Çilingir Edvard (Zettner Edvard)	Büyük ihtimal İsviçrelidir. Bazel ve Zürih'te çilingir ve otomobil şoförü olarak çalışmıştır. Orta boylu, yuvarlak çehreli ve ortasından ayrılmış düz saçlıdır.
Dischler Julins	Alsas Lorenli olan şahıs, fabrika amelesidir. 5.12.1894'te Sen Ludvik'te doğmuştur. Endamlı, zayıf yüzlü, büyük ağızlı ve sola ayrılmış sık saçlıdır.
Humbert Hermine	Almandır. Basel'de sırma işlemecisidir.
Baeselin Wilhelm	Şaf Havzer Fatutal Bank Müdürü'dür
Guele Claudio	İspanya şarap tüccarındır. Takriben 30 yaşında, siyah saçlı ve sakalsızdır.
Chavan Paul	İsviçrelidir. 1871'de doğmuştur. Cenevre'de ikamet etmektedir.
Dellen Back	Cenevre'de süt tüccarındır. 1867'de doğmuştur.
Belino	Cenevreli.
Seiler Yohan	Alsaslı.
Habish	Perulu.
Gut Emilie	Hizmetçidir. 16.2.1894'de İsviçre'de Hombrechtsigum'de doğmuş, Zürih'te oturmaktadır.
Hermid Francisco	Valedolidlidir. 41 yaşında, şişman, başı saçsız olup yalnız kır seyrek sırma saçlıdır.
Kunzer Marcel	Bern'de
Goehring Emma	Almandır. 31.3.1883'te doğmuştur. Düzgün vücutlu, orta boylu, açık kumral, çakır gözlü, Almanca'dan başka Fransızca, İngilizce ve İspanyolca konuşur.
Gossfried Bruner	Tüccar, 18.8.1896 tarihinde doğmuştur. İsviçre tabiiyetindedir.
Jeanne Gay	29.10.1890'da İsviçre'de doğmuştur.
Helling Maria	Evvelce Darmstad'da oturmuş, daha sonra İsviçre'ye geçmiştir.
Schavb Yakob	Basel'de makinisttir.
Suppe Schimitt	Basel'de Banhok Oteli sahibidir.

Kaynak: ATASE, BDH. 3467/131/15-1.

İtilaf Devletleri tarafından gerçekleştirilen casusluk faaliyetlerin etkili olduğu alanlardan biri Anadolu'nun güney taraflarıydı. Bu havalide daha çok düşman altındaki mahallere kıyafet değiştirerek gidip geldiği bildirilen Bağdat'ın Hanya Kadısı Abdullah Zühtü Efendi, casusluk ve düşmana hizmet ettiği gerekçesiyle Divan-ı Harbi Örfiye sevk edildi³⁶⁴. Yine Silifke'nin yirmi beş kilometre güneyinde olan ve Kızkalesi adıyla anılan, sahilden yaklaşık olarak yüz metre uzaklıktaki ada üzerinde bulunan harap haldeki kalede görülen iki kişinin casus olduğu anlaşılmıştır. Yapılan soruşturma neticesinde ise Taşucu ahalisinden olan ve biri seferberlik öncesi diğeri seferberlik esnasında Kıbrıs'a firar ettikleri anlaşılan bu şahıslar, düşman devletlere casusluk

³⁶⁴ BOA. Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Altıncı Şube (DH. EUM. 6. Şube) 25/19.

yaptıkları gerekçesiyle Mersin'e gönderildiler³⁶⁵. Bunların dışında İtilaf Devletleri tebaasından Said b. Amr ve arkadaşları Divan-ı Harbi kararıyla Ankara'ya sevk edilmişlerdir³⁶⁶.

I. Dünya Savaşı boyunca İttifak Devletleri kendi aralarında istihbarat paylaşımında bulunmakta ve bunu bazı şifreli yollarla gerçekleştirmekteydiler. Ancak savaşın ikinci yılı sonlarına doğru (1915 Aralık) İtilaf Devletleri hizmetinde çalışan bazı casuslar, Atina'daki Almanya, Avusturya, Bulgaristan ve Osmanlı sefaretlerinin gönderdikleri ya da aldıkları şifre telgraflarının tamamını ele geçirmişlerdir. Bu durum karşısında Osmanlı Devleti Atina Sefiri Galip Bey, şifre anahtarlarının kesinlikle değiştirilmesi gerektiğini beyan etmiştir³⁶⁷.

Savaş döneminde İttifak Devletleri arasında yapılan temaslarda bazen fikir ayrılığına düştükleri ve bazı sorunlarla karşılaştıkları görülmüştür. Nitekim şüpheli şahısların sevkleri hakkında yapılan teklife Bulgar Hükümeti olumsuz bir tavır sergilemekte iken Avusturya-Macaristan tebaasının özel memur gözetiminde Macaristan hududuna ve Osmanlı tebaasının da Osmanlı hududuna kadar sevk olunması şeklinde teklifi bulunuyordu³⁶⁸. Bunun dışında, Almanya Hükümeti tarafından casusluktan şüpheli olarak tutuklanan Osmanlı vatandaşı bir şahsın zabıta refakatinde Almanya'dan Osmanlı Devleti'ne gönderilerek zabıtaya teslim edilmesi sonrası, Almanya'da Osmanlı tebaasından casuslukla maznun daha birçok kişinin bulunabileceği ve bunların her defasında koruma altında sevkleri mümkün olamayacağı Dersaadet Polis Müdüriyetinden bildiriliyordu. Ayrıca Almanya'da casusluktan şüpheli bu gibi Osmanlı tebaasından bazı kişilerin bulunduğu gibi Osmanlı coğrafyasında da Osmanlı Devleti'nin müttefikleri olan devletlerin tebaasından casusların bulunmasının muhtemel olduğu ve bu casusların özel memur denetiminde memleketlerine sevk edilmelerinin çok külfetli ve masraflı olacağı beyan olunmaktaydı. Bununla birlikte, casusların tutuklandıkları devlet memurları tarafından iadesi yapılacak devlet hududuna kadar sevkiyle diğer devlet memuruna teslimi suretiyle memleketlerine ulaştırılması ve meydana çıkacak masrafların dört müttefik devlet tarafından ortaklaşa karşılanması

³⁶⁵ BOA. DH. EUM. 5. Şube 67/40.

³⁶⁶ BOA. DH. EUM. ECB. 36/54.

³⁶⁷ BOA. HR. SYS. 2186/48.

³⁶⁸ BOA. HR. SYS. 2426/35.

hususunda talepler gündeme gelmiştir. Daha sonraki süreçte ise bu durum Berlin, Viyana ve Sofya Sefaretine iletilmiştir³⁶⁹.

İtilaf Devletlerinin casusluk faaliyetlerine karşı alınan sevk uygulamalarına muhasım devlet tebaasından olan Müslümanlarda dâhil edildi. Hatta daha I. Dünya Savaşı başlamadan önce Dâhiliye Nezareti'nden Basra Vilayetine gönderilen bir telgrafta İttifak Devletleri tebaası olan Müslümanlardan casusluk yapması muhtemel olanların iç kısımlara sevk edilmesi diğerlerine ise iyi muamelede bulunulması isteniyordu³⁷⁰. Ayrıca savaşın başladığı dönemde düvel-i muhasıma tebaasından olanlara karşı alınan tedbirler kapsamında Medine'de yerleşik halde yaşayan İtilaf Devletleri tebaasından Müslümanların casusluk ya da başka faaliyetlerde bulunabilme ihtimallerine karşı dikkatli olunması istenmiştir³⁷¹. Yine Rus Müslümanlarının Bağdat'a geçişlerine müsaade edilmesi, ancak casusluklarına meydan verilmemesi uyarısında bulunulmuştur³⁷².

Osmanlı Devleti, İtilaf Devletleri tebaasının casusluklarına karşı farklı birtakım arayışlara da yönelmiştir. Bu konuda Roma'da bulunan Hakkı Bey, Vatikan erkânından bir kişi ile yaptığı görüşmede çoğunlukla Avrupa devletlerinde mevcut bulunan ve İtalya'da teşkil edildiği anlaşılan Comtre Espionage benzeri bir teşkilatın Osmanlı topraklarında İtilaf Devletleri hizmetinde çalışan casusların ortaya çıkarılması için vücuda getirilmesi gerektiği üzerinde durmuştur³⁷³.

Ancak her ne kadar Osmanlı Devleti, İtilaf Devletlerinin casusluklarına karşı birtakım önlemlere başvurmuşsa da yabancı güçleri ve destekçilerini bu emellerinden tam anlamıyla vazgeçirememiştir. Nitekim Berlin Polis Müdüriyetinin ifadesine göre, İsviçre'de bulunan Güney Amerika konsolos çalışanlarının kendi tebaalarına İtilaf Devletleri hesabına casusluk yapmak şartıyla pasaport vermekteydiler. Hatta İsviçre'deki Güney Amerika konsolosları, Amerika tebaasından tüccar olanlara İtilaf Devletleri hizmetinde ticaret casusluğu, diğerlerine ise siyasi casusluk yapmak şartıyla pasaport verdikleri görülüyordu³⁷⁴.

³⁶⁹ BOA. HR. SYS. 2265/1.

³⁷⁰ BOA. DH. EUM. 5. Şube 9/28; DH. ŞFR. 50/6.

³⁷¹ BOA. DH. EUM. 5. Şube 3/59.

³⁷² BOA. DH. EUM. 5. Şube 3/60.

³⁷³ BOA. DH. EUM. 5. Şube 29/7.

³⁷⁴ BOA. HR. SYS. 2453/25.

Konsoloshanelerin bağılı bulunduğu devletlere bilgi toplama faaliyeti ve savaş boyunca topladığı bu bilgiler ile savaşın seyrini değiştirmedeki rolü yadsınamazdı. Nitekim daha savaş başlamadan evvel konsoloslukların casuslukla uğraştıkları dönemin belgelerinden anlaşılıyordu. Bunun en açık örneği Çanakkale’de terk edilen bir konsolosluk binasındaki eşyaların tasnifi sırasında yaşanmıştır. Çanakkale Boğazı’ndaki tahkimatı gösteren bir harita, konsoloslukların terk ettikleri eşyaların tasnifi sırasında Kale-i Sultaniye Mutasarrıflığınca bulunduğu Dâhiliye Nezareti tarafından bildirilmekteydi³⁷⁵.

Osmanlı Devleti’nin savaşa girdiği dönemde İtilaf Devletleri tarafından yönlendirilen bazı Ermeniler, ayrılıkçı faaliyetlere başladı. Bu sırada İtilaf Devletlerinin Osmanlı Devleti’nin farklı bölgelerinde bulunan büyükelçilikleri ve konsoloslukları casusluk yaparak Ermenilere olan desteklerini açık bir şekilde göstermişlerdir³⁷⁶. Bu faaliyetlerin ardından Çanakkale Cephesi’nde İtilaf kuvvetlerine ait olan konsoloshanelerin kapatılması sağlandı. Hatta Enver Paşa imzasıyla gönderilen bir telgrafta Çanakkale Rus konsolosunun Divan-ı Harbe verildiği ve diğer konsoloslukların da kapatılacağı vurgulanıyordu. Ayrıca farklı telgraflarda; Çanakkale’deki Amerikan konsoloshanesinin kapatılması istenirken, Osmanlı Devleti’nin müttefikleri olan Almanya ve Avusturya Hükümetlerine ait konsoloshanelerin dahi kapatıldığı beyan ediliyordu³⁷⁷.

İtilaf kuvvetlerinin casusluk çalışmalarının farklı bir boyutu ise metres ve fahişelerden yararlanmalarıydı. Bu konuda Hariciye Nezareti’nin Berlin, Viyana, Washington, Stockholm, Madrid, Atina, Sofya, Bükreş, Lahey, Bern ve Tahran Sefaretine gönderdiği telgraflarda İtilaf Devletleri tebaasından olan fahişelerin Osmanlı coğrafyasında casusluk yaptıklarının haber alındığı belirtilmekteydi. Bunların ülke dışına çıkarılmasının zor olması hasebiyle hariçten geleceklere tarafsız ülke ahalisinden olsa bile pasaport verilmemesi ve pasaportlarının vize edilmemesi kararlaştırıldı. Ayrıca bu istihbaratın söz konusu sefaretlerin mahiyetlerinde bulunan şehbenderliklere bildirilmesi istendi³⁷⁸.

³⁷⁵ BOA. HR. SYS. 2426/13.

³⁷⁶ Seçil Karal Akgün, “Birinci Dünya Savaşı Sonunda Osmanlı Ermenilerinin Batı Devletleriyle Karmaşık İlişikleri”, *Ermeni Araştırmaları Dergisi*, 2009, sayı:33-34, s.68.

³⁷⁷ Sayılır, s.100.

³⁷⁸ BOA. Hariciye Nezareti Hukuk Müşavirliği İştişare Odası (HR. HMS. İŞO). 237/21.

Bern Sefiri Fuad Selim Bey'in Hariciye Nezareti'ne gönderdiği 6 Kasım 1916 tarihli bir telgrafta, casusluk yaptıkları haber alınan fahişe ve metresler şu kişilerden oluşmaktaydı³⁷⁹:

Tablo 13: Casusluk Yapan Fahişe ve Metresler

İsim	Açıklama
Elen	Valpona namında casusluk yapan şahsın metresi olup Beyoğlu Dörtüol'da ikamet etmektedir.
Marika	Memleha mühendislerinden Basso namında bir İtalyan'ın metresi olup Vendik Sokağı ile Doğruyol köşesindeki apartmanda ikamet ediyor.
Mariyenetta (Laylond)	Romanyalı bir fahişe olup ikametgâhı hakkında bilgi yoktur.

Kaynak: BOA. HR. SYS. 2267/45; DH. EUM. ECB. 7/11.

Bunların dışında, Rusya tebaasından Zilda Avustrof, Romanyalı Vastilibo Albeni ve Eleni Margaret'in casus olabileceği düşünülmekteydi. Bu şahıslar, Alman subaylarının metresleri oldukları gibi diğer Alman zabitanı ile temas ve münasebette bulunmaktaydılar. Aynı zamanda artistlik ettikleri anlaşılan bu kişilerin İtilaf Devletleri tebaası ile sıkı bir münasebetleri vardı. Alman ve Avusturya zabitanından aldıkları malumatı gerekli mercilere bildirmeleri muhtemel bulunan Zilda Avustrof, Vastilibo Albeni ve Eleni Margret'in İstanbul'da ikametleri uygun görülmediğinden Ankara'ya sevkleri yapılmıştır. Ayrıca İstanbul'a dönmeleri uygun olmadığı gibi sahilde bir şehir olan İzmir'e gitmeleri uygun görülmemiştir. Bu yüzden Ankara'da da kalmalarına karşı çıkılması durumunda Çorum'a veyahut o hat güzergâhında olan başka bir mahale ikamet ettirilmeleri istenmiştir. Daha sonraki dönemde ise Eleni Margret, Zilda Avustrof ve Romanya tebaasından Elina ile Esilo, Ankara'da buldukları müddet zarfında herhangi bir kötü davranışta bulunmadıkları ve yaşam alanı olarak Ankara'nın kendilerine uygun olmadığı gerekçesiyle İstanbul'a ya da mümkün olduğu takdirde İzmir'e gönderilme talebinde bulunmuşlardır³⁸⁰.

Yine Osmanlı Devleti aleyhinde casusluk yapan fahişeler arasında İstanbul Şehzadebaşı Kovancılar civarında oturan ve daha sonra Atina'ya giden Saime Belkıs ile Bebekli Makbule adındaki iki kadın bulunmaktaydı. Bu şahıslar, Atina'da fahişelik yapıp Osmanlı Devleti'nin düşmanlarına casusluk etmekteydiler. Bu bilgi Pire Şehbenderi Derviş Bey tarafından Polis Müdüriyet-i Umumiye Müdürüne bizzat aktarılmıştı. Bu

³⁷⁹ BOA. HR. SYS. 2267/45; DH. EUM. ECB. 7/11.

³⁸⁰ BOA. DH. EUM. 5.Şube 61/26.

istihbaratın ardından Dâhiliye Nezareti, Saime Belkıs ve Bebekli Makbule'nin Atina'ya ne şekilde gittikleri, İstanbul'daki akrabaları ve başkalarıyla herhangi bir görüşme yapıp yapmadıklarının bildirilmesi konusunda Polis Müdüriyetinden bilgi talep etmiştir³⁸¹.

3.2. İngiliz Casusluk Faaliyetleri

I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin de bulunduğu İttifak bloğunun karşısında, Fransa, Rusya gibi devletlerin yanında önemli bir güç unsuru olarak yer alan İngiltere, I. Dünya Savaşı'nın başlaması ile gerek Osmanlı tebaası müslim ve gayrimüslim gerekse yabancı uyruklu vatandaşları, Anadolu'nun farklı bölgelerinde, sahillerde, Arabistan coğrafyasında, Irak, İran, Beyrut, Suriye ve Filistin havalisi ile Balkan coğrafyası gibi geniş bir yelpazede casusluk hizmetinde kullanmışlardır.

3.2.1. Anadolu'nun Farklı Bölgelerinde İngiliz Casusluk Faaliyetleri

İngiltere Hükümeti, I. Dünya Savaşı boyunca Anadolu'nun farklı kesimlerinde casusluk faaliyetlerinde bulunmuş ve bu faaliyetler ortaya çıkarıldığı ölçüde Osmanlı makamlarınca engellenmiştir. Bilhassa Balıkesir ve Bandırma taraflarında bazı önemli casus ve casusluklar tespit edilmiş ve bunlara karşı gerekli önlemler alınmıştır. 1915 yılının ilk yarısında Bandırma'da bir maden direktörü olan İngiliz Bening'in casusluk yaptığı gerekçesiyle 22 Nisan 1915 tarihinde şimendiferle Çorum'a sevki yapılmıştır. Ayrıca bir Amerikalı da tutuklanmıştır³⁸². Amerika Sefaretinden alınan bir telgrafta da Beyoğlu Cadde-i Kebir'de Said Paşa Hanı'nda yedi numaralı kapı ve dört numaralı apartmanda oturan İngiltere tebaasından W. Draper Dunkley, Bahriye Mektebi'nde lisan muallimliği yaparken casusluk yaptığı şüphesi ile Çorum'a nakledilmiştir. Ancak Amerika Sefaretinin ricası üzerine İstanbul'a gelmesine müsaade edilen İngiliz Draper, geçmişteki casusluk suçu dikkate alınarak Borasit Madenleri Direktörü Charles Z. Bunning'in çocuklarının eğitimi ile ilgilenmek kaydıyla harbin sonuna kadar Susıgırlığı'nda Sultançayırı namındaki mahalde ikamet etmiştir³⁸³. Bunların dışında Bandırma Karargâhı'ndan 6 Eylül 1917 tarihinde çekilen bir telgrafta; Tselenti namındaki şahsın İngiliz parasıyla çalışan bir casus olduğu ihbar edilmiştir³⁸⁴.

³⁸¹ BOA. DH. EUM. 5. Şube 63/38.

³⁸² BOA. HR. SYS. 2408/54.

³⁸³ BOA. HR. SYS. 2420/25.

³⁸⁴ ATASE, BDH. 3467/131/19-1.

Anadolu'daki İngiliz casusluk faaliyetlerinde en dikkat çeken hususlardan biri casusun farklı bir devlet pasaportu taşıyarak gerçek kimliğini gizlemesiydi. Bu hususta aslen İngiltere tebaasından olup İstanbul ve diğer Osmanlı memleketlerinde casusluk yaptığı belirlenen Bontig, Amerika pasaportuna sahipti ve Anadolu'nun muhtelif kesimlerinde dolaşmaktaydı. Son olarak Bilecik'te Susuz Kıran mevkiinde bulunduğu ve tabip olduğu bildirilen Boting'in ya tabiplik mesleği ile ya da başka bir suretle dolaşmakta olduğu haber alınmıştır. Ancak yapılan araştırma sonucunda Bilecik mıntıkasında Susuzkıran mevkiinin olmadığı anlaşılmıştır³⁸⁵.

Anadolu'da din değiştirerek Behiç Nuri ismini alan İngiliz Taki ile Covanni'nin casuslukları da Osmanlı kolluk kuvvelerinin çalışmaları neticesinde ortaya çıkarılmıştır. Behiç Nuri, daha öncesinde Mekteb-i Bahriye-i Şahane'ye İngilizce muallimi olarak tayin edilmiş ve bir müddet sonra İngilizlere casusluk yapmakla itham olunmuştur. Flemenk Sefaretine sürekli girip çıkmakta olduğu haber alınan ve bahriye ile ilgili bilgileri ihbar eden Behiç Nuri bu kararın ardından Anadolu'ya nakledilmiş ise de sonradan affedilerek İstanbul'a gönderilmiştir. Ancak gözetim altında tutulması kararlaştırılmıştır³⁸⁶.

Ankara Reji Müfettişi olan Varington ise casustan şüpheli bir şahıstı. İngiliz tebaasından olan Varington, birkaç kez devletin aleyhinde faaliyette bulunduğu mahalli Divan-ı Harbi Örfinin kararıyla 15 lira cezaya çarptırılmıştır. Ancak aykırı eyleme devam ettiğinden oğulları ile birlikte Çankırı sivil esir garnizonuna sevki istenmiştir³⁸⁷.

Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından Emniyet-i Umumiye Müdüriyetine gönderilen 25 Mayıs 1918 tarihli telgrafta Georges ve Aleksandre Desmire namlarındaki iki şahsın casusluk yaptıkları ifade edilmekteydi. Bu şahıslar casusluk suçu nedeniyle önce Deyrizor'a ve oradan da Konya'ya nakledilmişlerdir³⁸⁸.

Osmanlı İmparatorluğunun başkenti olan İstanbul, İngiliz casusluk faaliyetlerinde önemli bir merkez konumundaydı. I. Dünya Savaşı'nın başlaması ile birlikte İstanbul'un muhtelif kesimlerinde İngiliz casusluk faaliyetleri farklı şekillerde

³⁸⁵ BOA. DH. EUM. 5. Şube 24/31.

³⁸⁶ BOA. DH. EUM. 5. Şube 45/16.

³⁸⁷ BOA. HR. SYS. 2267/89.

³⁸⁸ BOA. DH. EUM. 5. Şube 85/39.

görülmekteydi. Nitekim Galata'da Osmanlı Bankası civarında kâğıtçılıkla uğraşan Benjamin Rawe'nin İngiltere Hükümeti lehine casusluk yaptığı anlaşılmıştır. İngiltere tebaasından olan Benjamin Rawe, Osmanlı Devleti hakkında siyasî ve askerî bilgileri İngiltere resmî makamlarına ihbar etmekteydi³⁸⁹.

İstanbul'da casuslukları tespit edilen İngiliz casusları arasında İbrahim Salih, Halim Bey ve Suriyeli Mişel bulunmaktaydı. Bunlardan aslen Kahireli olan İbrahim Salih, yirmi dört yirmi beş yaşlarında, orta boylu, esmer benizli, siyah gözlü ve sevimli yüzlüydü. İstanbul Kuleli Askerî İdadisi'nden ahlaksızlığı yüzünden atılan İbrahim Salih, daha sonra aynı sebepten Edirne ve Bursa Askerî İdadilerinden ihraç edildi. Sonrasında İstanbul'a geldi ve Sirkeci'de İskenderiye Otelinde kaldı. Ancak Balkan Harbi başladığı sırada Mısır'a gitti ve o dönemden itibaren İngilizlerin hizmetini kabul etti. Ayrıca bir ara İngilizler tarafından İsviçre'ye gönderildi³⁹⁰. İsviçre'de bulunduğu dönemde İngilizler lehine casusluk yaptığı bildirilen İbrahim Salih'in İngiliz konsolosuna birçok kez Osmanlı Devleti'nin askerî harekâtı, Kafkas ordusu ve Irak tertibatı hakkında rapor verdiği görülmüştür. İngiliz pasaportuna sahip olduğu da tespit edilen İbrahim Salih,³⁹¹ İngilizlerin kendisini askerî istihbarat almak üzere İstanbul'a göndermek istediklerini itiraf etmiştir³⁹². Ancak casusluktan şüpheli olan şahıs, Mısır Hidivi Abbas Hilmi Paşa'nın³⁹³ maiyetinde İstanbul'a gelmiştir. Bundan dolayı ahval ve harekâtı ile kimlerle temas ve münasebette bulunduğu Emniyet-i Umumiye Müdüriyetince Karargâh-ı Umumi İstihbarat İkinci Şubesinden talep edilmiştir. Yapılan araştırma ve soruşturma kapsamında İsviçre'den İstanbul'a gelen İbrahim Salih'in Bebekte Mısırlı Valide Paşa'nın konağında kaldığı ve bu konaktan harice çıkmadığı anlaşılmıştır³⁹⁴.

Diğer bir casus olan Halim Bey ile ilgili olarak, Kuruçeşme'de oturduğu ve birkaç fırın dükkânının olduğu açıklanmaktaydı. Vaktiyle Şeyhülislam Cemaleddin Efendizade

³⁸⁹ BOA. HR. SYS. 2266/15.

³⁹⁰ BOA. DH. EUM. 1. Şube 6/32.

³⁹¹ BOA. DH. EUM. 1. Şube 8/24.

³⁹² BOA. DH. EUM. 1. Şube 6/32.

³⁹³ 1915 yılından beri İsviçre'de bulunan Hidiv Abbas Hilmi Paşa, savaşın başlamasının ardından dönemin Türk Hükümeti ile arası bozuldu. Bunun nedeni ise Abbas Hilmi'nin, Osmanlı Devleti'ni Mısır'ı fethetmek ve orada İngilizlerin yerini almakla suçlamasıydı. Bundan dolayı ilk Süveyş Kanalı harekâtına karşı her türlü entrikaları çevirdi. Mısır tahtı içinde kendisine tek rakip olarak Sadrazam Said Halim Paşa'yı gören Abbas Hilmi, Said Halim Paşa'nın istifasından sonra Jontürkler ile barışarak 20 Ekim 1917'de İstanbul'a döndü. Joseph Pomiankowski, *Osmanlı İmparatorluğunun Çöküşü*, Kayıhan Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2003, s. 268.

³⁹⁴ BOA. DH. EUM. 1. Şube 8/24.

Muhtar Bey'in adamı olduğu da bildirilen şahsın, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne dahi üyeliği bulunmaktaydı³⁹⁵. Ayrıca Üsküdar'da Ağlama Taşı'nda otuz yedi numaralı dükkânda unculuk yapan Nikoli ile sıkı temas ve münasebette bulunduğu bundan başka hiçbir kimse ile temas kurmadığı Polis Müdüriyetince beyan edilmiştir³⁹⁶.

Suriyeli Mişel de Mısır Hidivi Abbas Hilmi Paşa maiyetinde İstanbul'a gelenler arasındaydı. Beyrut Hristiyanlarından olan Mişel'in Lozan'da bir eczanede çalışmakta iken para yardımı karşılığında İngilizlerin İsviçre'deki hafiyeye teşkilatlarının başında bulunan Parodinin himayesine girdiği ve İngiltere Hükümeti hesabına casusluk yaptığı haber veriliyordu. Her ne kadar İstanbul'a geldiği düşünölen ve casusluk yapması muhtemel bulunan Suriyeli Mişel'in gerek İstanbul'da göröldüğüne dair gerekse hüviyeti hakkında herhangi bir bilgiye ulaşamadığı Polis Müdüriyet-i Umumiyesinden bildirilmekteydi³⁹⁷.

Diğer bir Suriyeli Selim Antaki ise Halep ahalisinden olup Osmanlı tebaasındandı. 2 Temmuz 1917 tarihinde İstanbul'a gelen ve Tokatlıyan Oteli'nde konaklayan Selim Antaki, küçük yaşta İngiltere'ye gitmiş ve Londra'da ipek ve pamuk ticaretiyle uğraştığı sırada I. Dünya Savaşı'nın ilanı üzerine savaş esiri sıfatıyla tutuklanmıştır. Daha sonra ilk önce Manchester'a ve oradan Fransa yoluyla İsviçre'ye gitmesine İngiltere Hükümeti tarafından izin verilmiştir. Bunun sebebi olarak ise hastalığı öne sürölmekteydi. Ardından İstanbul'a gelen Selim Antaki, Musevi cemaatine mensup yirmi dokuz-otuz yaşlarındaydı ve İstanbul'a geldiği andan itibaren tütün ve halı ticaretiyle uğraştığını çevresindekilere söylemekteydi. Ancak hiçbir işle iştigal olmadığı ve çok müsrifane bir hayat geçirdiği görölmüyordu. İstanbul'a geldikten sonra özellikle İngiliz tebaasından Mister Saykes'in Atina Eski Sefiri Muhtar, Şehremaneti memurlarından Saib ve Muammer İbrahim Ağâh Beyler ile sürekli temasta bulunduğu anlaşılmıştır. Tekrar İsviçre'ye dönme arzusunda olan Selim Antaki'nin Avusturya zabitan ve efrad-ı askerisinden birçokları ile de temas halinde olduğu, İsviçre ve akabinde İngiltere'ye dönmek amacını taşıdığı Polis Müdüriyetince anlaşılmıştır.

Selim Antaki hakkında diğer önemli bir ayrıntı, Wakefield'deki esir kampından İngiltere Hükümetine casusluk etmek vaadiyle gönderildiği istihbaratıydı. Bu

³⁹⁵ BOA. DH. EUM. 1. Şube 6/32.

³⁹⁶ BOA. DH. EUM. 1. Şube 8/24.

³⁹⁷ BOA. DH. EUM. 1. Şube 8/24.

istihbaratın doğruluk payının yüksek olduğu kanaatindeyiz. Çünkü gerek savaş döneminde esir kampından gönderilmesi gerekse İstanbul'da bulunduğu süre zarfında görüştüğü şahıslar ve akabinde tekrar İngiltere'ye ulaşma gayesi mevcut durumu açıklar niteliktedir. Bu şekilde düşünölmüş olmalı ki Tokatlıyan Oteli'nden herhangi bir tarafa gitmesine izin verilmeyeceği ve bir müracaatta bulunması halinde ise kendisine olumsuz yanıt verilmesi hususu Seyrisefer Müdüriyetinden istenmiştir³⁹⁸.

Resim 7: İngiltere Hesabına Çalışan Selim Antaki

Kaynak: BOA. EUM. 5. Şube 64/8

³⁹⁸ BOA. EUM. 5. Şube 64/8; HR. SYS. 2450/29.

İngiliz casusluk faaliyetlerinde Yunanlıların da kullanıldığı belgelerden anlaşılıyordu. Yunan tebaasından Kefalonyalı Avukat Petroçelenti, İngiliz casusluk faaliyetlerine hizmet etmekte ve onun tavsiyesi üzerine Kefalonyalı bir kaptan olan İspiro'nun İngiliz denizaltılarında çalıştığı Karargâh-ı Umumi tarafından bildirilmekteydi. İngiliz parası ile casusluk eden şahıs olarak ihbar edilen Petroçelenti, muhbir namını belli etmeksizin yabancı memleketlerden Osmanlı topraklarına mektup gönderiyordu. Ayrıca yirmi seneyi aşkın bir zaman İstanbul'da kalan Petroçelenti, Beyoğlu'nda Ağa Hamamı'nda on dört numaralı hanede ikamet etmekteydi ve Galata'da Rıhtım Han'ın arka taraflarında dava vekilliği ile uğraşıyordu. Kefalonyalı İspiro Kaptan ise İstanbul'da bulunan İngiliz, Fransız ve Yunan vapur kumpanyalarının kılavuz kaptanlıklarında bulunmuştur. İri vücutlu, esmer benizli, az ve siyah bıyıklı olan ve kırk üç yaşlarında olduğu düşünülen İspiro, Çanakkale'de kılavuzluk yaparken savaşın başlarında Yunanistan'a firar etmiş, daha sonra ise İngiliz denizaltılarında kılavuzluk yapmıştır³⁹⁹.

Atina'dan alınan bir haberde ise Georges Gilperis (Gilber) namında İngiltere tebaasından bir şahsın İstanbul'da Miço ve Kuça isiminde iki arkadaşıyla birlikte Yeni Çarşı'da bir kömür deposunun karşısında ikamet ettikleri beyan edilmiştir. Ancak casus olabilecekleri muhtemel olan bu kişilerin yapılan araştırma neticesinde izlerine rastlanılamamıştır⁴⁰⁰.

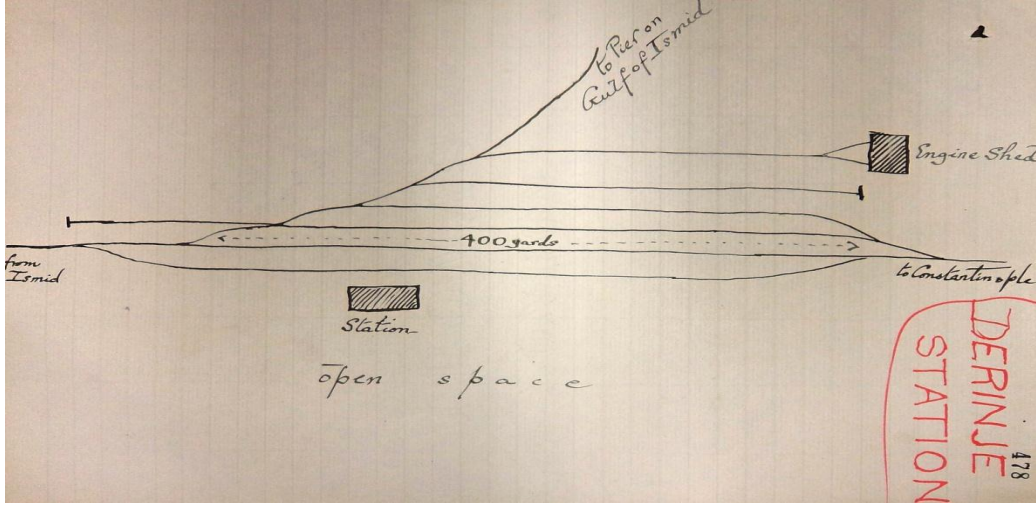
İngiltere'nin Osmanlı Devleti hakkında sağladığı bilgiler arasında İstanbul'a yakın olan İzmit ve Derince tren istasyonlarının resmedilmesi bulunmaktaydı. Hatta bu resimlerde istasyonların gidiş-geliş yönleri ve şehre konumları belirtilmiştir⁴⁰¹. Bu resimler aşağıda gösterilmiştir:

³⁹⁹ BOA. DH. EUM. 5. Şube 44/51.

⁴⁰⁰ BOA. DH. EUM. 5. Şube 19/41.

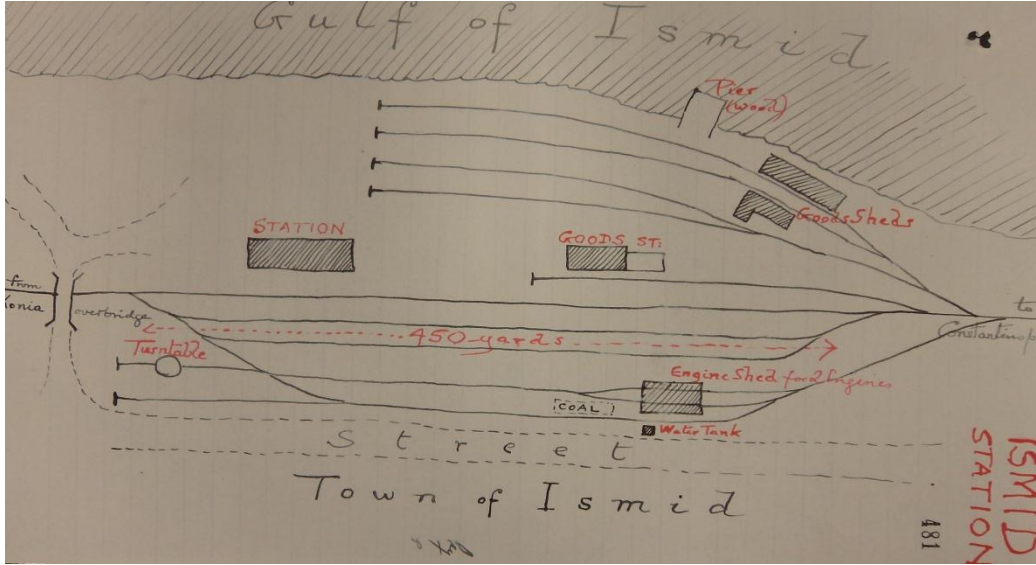
⁴⁰¹ Public Record Office (PRO), War Office (WO). 106/64, "General F. R. Maunsell'in Doğu Türkiye-Asya'daki başlıca şehirlerin nüfusunu bildiren 7.11.1918 tarihli raporu", s. 478, 481.

Resim 8: Derince İstasyonu

Kaynak: PRO, WO. 106/64, s. 478.

Resim 9: İzmit İstasyonu

Kaynak: PRO, WO. 106/64, s. 481.

İngiltere Hükümeti savaş döneminde Osmanlı Devleti'nin doğu ve kuzey doğu vilayetleri hakkında da önemli bilgiler elde etmiştir. Bu bilgiler daha çok doğu vilayetlerinin etnik çeşitliliği, nüfus yapısı, coğrafi durumu ve bölgedeki Ermeni ve Kürt projeleri hakkındaydı. Raporlar halinde sunulan bu bilgilerin yanında söz konusu bölgede bulunan bazı önemli geçitler resmedilmiştir⁴⁰². Bunlardan bazıları şunlardır:

⁴⁰² PRO, WO. 106/64, "General F. R. Maunsell'in Doğu Türkiye-Asya'daki şehirlerin nüfusunu bildiren 7.11.1918 tarihli raporu", s. 210-253, 398-401.

Resim 10: Trabzon-Erzurum Anayolu Harşit Vadisi

Kaynak: PRO, WO. 106/64, s. 397.

Yukarıdaki resim Trabzon – Erzurum yolunun Murathan’dan Harşit Vadisi’ne giden yolundan bir görüntüdür. Benzer bir dar geçit Ardeşen’den Vavuk’a kadar tüm yol boyunca mevcuttur.

Resim 11: Trabzon-Erzincan Yolu

Kaynak: PRO, WO. 106/64, s. 399.

Bu resim kuzeyden Köse Geçidi’ne doğru giden Trabzon-Erzincan yolunu göstermektedir.

3.2.2. Sahil Bölgelerinde İngiliz Casusluğu

I. Dünya Savaşı boyunca Anadolu'nun farklı kesimlerinde görülen İngiliz casusluk faaliyetlerinin bir benzeri Osmanlı sahil bölgelerinde yaşanmıştır. Ancak sahil bölgelerinde görülen bu casusluk faaliyetlerine karşı Osmanlı resmî makamları gerekli hassasiyet ve önemi göstererek tedbirler almaya çalışmıştır. Bu maksatla Anadolu'nun güney kıyılarında casusluk yaptığı anlaşılan Antalya Fener memuru ve İngiltere konsolos vekilinin memuriyetten uzaklaştırılması ve Kayseri'ye gönderilmeleri Antalya Mutasarrıflığından istenmiştir⁴⁰³.

Anadolu sahillerinde casusluğun önlenmesi adına yapılan çalışmalarda önemli bilgiler elde edilmiştir. Aslen Bodrum Kazası'nın Geriş Karyesi ahalisinden olan ve Kalmanoz'a firar eden Çoban oğlu Mehmet'in Sisam'da İngiliz vapurlarında casus olarak çalıştığı anlaşılmıştır. Yine torpidolar ile küçük arama vapurları peşinde dolaşan ve bu vapurlar ile irtibat kuran kayıkçılar, tahtelbahir araştırmak ve görüp hissettiklerinde malumat vermek üzere casusluk faaliyetlerinde bulunuyorlardı. Somyaki, Kalamnoz ve İstanköy Rumlarından olan bu kayıkçılar, Osmanlı Devleti için ciddi bir sorun haline gelmişlerdir. Keza Anadolu sahillerinin yakınlarındaki küçük adacıklara gelen kayıklar da casusluk amacına hizmet ediyordu. Bunlar İngilizler tarafından maaşla istihdam edilmişlerdi⁴⁰⁴.

Alınan bir istihbarata göre Suriye ve Filistin ile Anadolu'nun güney sahillerinde faaliyette bulunmak ve Osmanlı ordusu hakkında malumat almak üzere Mister Omblos'un riyasetinde İngilizler tarafından bir istihbarat heyeti oluşturulmuştur. Bu istihbarat heyetinin Mısır'da biri Araplardan, diğeri Musevilere oluşan iki şubesi vardı. Yine Kıbrıs'ta faaliyette bulunan diğeri bir şubesi daha bulunmaktaydı. Bu heyetler, özel vapurlar ile sahillere casus ihraç etmekteydiler. Bu casuslar da Siyonist Museviler, Hristiyan Araplar ve hükümete muhalif Müslüman Araplar tarafından toplanılan malumata ulaşmaktaydılar. Buna karşın Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti, İngilizler hesabına çalışan casusların faaliyetlerini önlenmek adına Suriye, Beyrut,

⁴⁰³ BOA. DH. ŞFR. 54/211.

⁴⁰⁴ BOA. DH. EUM. 5. Şube 84/3.

Halep ve Adana Vilayetleri ile Cebel-i Lübnan, Teke ve Menteşe Mutasarrıflığına çektiği telgraflarla tedbirli davranılmasını istemiştir⁴⁰⁵.

Sahil bölgelerinden Mersin mıntıkası da İngiliz casusluk faaliyetlerine sahne olmuştur. Bu mıntıkada da casuslukta bulunan İngiltere tebaasından Rikardos, Kıbrıs Casus Teşkilatını idare etmekteydi. Kıbrıs'a yakınlığından muhtelif şekillerde Mersin'e gelen şahıs, Fransızların Mersin'i işgalinden birkaç ay sonra İngiliz zabiti üniformasıyla Mersin'e dönmüştür. Ancak bu esnada halk üzerinde çok kötü bir tesir bırakmıştır. Rikardos, daha sonra Mersin'den hudut dışına çıkarılmış ise de savaş sonrası dönemde tekrar Mersin'e mülkiyetini tasfiye etmek için girme talebinde bulunmuştur. Buna karşı Rikardos'un Mersin'e gelmesinin halk üzerinde kötü bir etki yaratacağı düşüncesiyle işlerinin vekilleri vasıtasıyla yapılmasının uygun olacağı kararlaştırılmıştır⁴⁰⁶.

Her ne kadar savaş döneminde istihbaratın barış dönemlerine oranla daha etkili ve kabul görmesine rağmen yine de daha önce casusluğu sabit olan bir şahsın gerek istihbarat amaçlı gerekse kendi özel işleri nedeniyle Osmanlı Devleti'ne girişi bir yana bunun halkın tepkisine neden olur gibi bir sebeple konu dahi edilmesi ve bu amaçla resmi yazışmanın yapılması kanaatimizce mevcut makamların zaaflığından ileri gelmiştir.

Sahil bölgelerinden bilhassa Çanakkale mıntıkası, İngiliz casuslarının yoğun bir şekilde faaliyet gösterdikleri yerlerdendi. Çanakkale Cephesi'nde savaşın devam ettiği bir sırada Emniyet-i Umumiye Müdüriyetinden Kale-i Sultaniye Mutasarrıflığına çekilen bir telgrafta Çanakkale'de oturan ve Atina'ya sürekli gidip geldiği bildirilen Mariyus Gabelli'nin İngiltere Hükümeti lehine casusluk yaptığı beyan ediliyordu⁴⁰⁷. Ancak daha sonra Midilli'den İngiliz gözetleme vapuru ile Ayvacık sahiline çıkarılan ve Ahmed adını aldığı bildirilen casusun yakalandığı Kale-i Sultaniye Mutasarrıfı İbrahim Bey tarafından bildirilmekteydi⁴⁰⁸.

İzmir mıntıkası da İngiliz casuslarının önemli bir uğrak yeri durumundaydı. Bu havalide vapur kılavuzlarından Maltalı Kalancıyo'nun adamlarından olan ve Midilli'de ikamet

⁴⁰⁵ BOA. DH. ŞFR. 85/177.

⁴⁰⁶ BOA. Hariciye Nezareti İstanbul Murahashlığı (HR. İM). 48/207.

⁴⁰⁷ BOA. DH. ŞFR. 59/70.

⁴⁰⁸ BOA. DH. ŞFR. 571/55.

eden Yorgi Fiyotek, kayak ile İzmir sahillerine gidip gelmek suretiyle İngiltere Hükümeti adına casusluk yapmaktaydı⁴⁰⁹.

Sahil bölgelerinde İngiliz casusluğunun en dikkat çekici olanı, İngiliz General Townshend'in, casusluk yaptığı gerekçesiyle mahkûm edilen Petriyoliçe Josef'in yeğeni Artist Olga ile olan ilişkisiydi. General Townshend bazı vakitler tek başına sandal ile denize açıldığı sırada Artis Olga'yı yanında bulundurduğu görülüyordu. Bu durumun sakıncalı olması nedeniyle Dâhiliye Nazırı Talat Paşa, Başkumandan vekili Enver Paşa'yı bilgilendirmekte ve ilişkilerinin kesilmesi konusunda beyanda bulunmaktaydı⁴¹⁰.

Sonuç olarak, İngiltere Hükümetinin savaş yıllarında casusluk faaliyetlerini daha çok sahillere ya da sahillere yakın mntikalarda gerçekleştirdiğini görmekteyiz. Hatta bu faaliyetlerinde Osmanlı tebaası olan mahallî gayrimüslim tebaanın yardımları işlerini kolaylaştırmıştır.

3.2.3. İttifak Tebaasından Bazı Kişilerin ve Tarafsız Ülke Vatandaşlarının İngiliz Casusluğuna Hizmeti

I. Dünya Savaşı'nın başlaması ile birlikte İngiliz Hükümetinin Osmanlı topraklarındaki casuslukları çeşitli şekillerde görülmekteydi. Bu faaliyetlerinde bazen İttifak tebaasını bazen de savaşta tarafsız kalan ülke vatandaşlarını kullanan İngiltere, 1915 yılının ikinci yarısında Flemenk tebaasından Antalya'da oturan Keun'dan faydalanmak istemiştir. Divan-ı Harpce casusluktan idam edilen İsmail Çavuş ile bağlantılı olmasından dolayı Keun'un casus olabileceği düşünülmüştür. Bu nedenle Keun'un savaşın sonuna kadar Antalya livası dâhilinden İstanbul'a gönderilmesine karar verilmiştir⁴¹¹. İngiltere adına casusluk yapan diğer bir şahıs Hollanda tebaasından Lenen b. Yuhannes idi. Portsaid'e giderken Yafa'da yakalanan ve Kudüs Divan-ı Harbi Örfisince yapılan muhakemesinde İngiltere'ye casusluk yaptığını itiraf eden Lenen b. Yuhannes'in idamına karar verilmişse de daha sonra cezası müebbet küreğe çevrilmiştir. Flemenk Hükümetinin

⁴⁰⁹ BOA. DH. ŞFR. 63/90.

⁴¹⁰ BOA. DH. EUM. 5. Şube 26/17.

⁴¹¹ BOA. HR. SYS. 2266/36.

Kudüs Konsolos Doktoru Anisler imzası ile Flemenk Sefaretine çekilen bir telgrafta ise Kudüs Hapishanesi'nde iken vefat ettiği bildirilmiştir⁴¹².

I. Dünya Savaşı'nda tarafsız kalan devletlerden biri Danimarka Hükümeti'ydi. Ancak İngiltere Hükümetinin İstanbul Danimarka Sefiri Mösyö Vandal, kâtibi ile sefaret tercümanını casusluk maksadıyla kullanmıştır. Vandal'ın kâtibi Olerinhes ile sefaret tercümanı Çopuryan'ın aynı zamanda Rusya Hükümetine de geniş ölçüde istihbarat sağladığı bilinmekteydi. Mevcut durum karşısında bu kişilerin kendilerine hissettirilmeden takibe alınmaları ve gerektiğinde hapsedilmeleri kararlaştırıldı⁴¹³.

Diğer taraftan İsviçre tebaasından Gottelibberle'nin Fransız ve İngiliz istihbarat heyetleri ile temasta bulunmasından dolayı Osmanlı Devleti aleyhine casusluk yapabileceği şüphesi üzerine ülkesine iade edilmeyip askeri mıntıka ve güzergâhlardan uzak bir alana sürgün edilmesi uygun görülmüştür⁴¹⁴.

İttifak Devletlerinden bazı kişiler de İngilizler hesabına casusluk yapmaktaydı. Bunlardan Avusturya tebaasından olup Mısır'da İngilizler adına casusluk yaptığı anlaşılan Doktor Rudolf Amster İstanbul'a gelmiştir. Burada Tokatliyan Oteli'nde kalan, Bakırköy'e ve Çubuklu'ya gittiği haber alınan Rudolf Amster'in, Mısır Hidivi tarafından casusluk amacıyla gönderildiği öğrenilmiştir. Ayrıca Rudolf, İstanbul'da kaldığı dönem zarfında Mısır Hidivliği zabitlerinden kırk yaşlarında, orta boylu bir arap ile temaslarda bulunmuştur. Daha sonraki dönemde Viyana'ya gittiği bildirilen Rudolf Amster, bir daha geri dönmemiştir⁴¹⁵. Yine Avusturya tebaasından olup casusluk şüpheli Frans Şams ve Otolipeaic'in yapılan sorgulamalarından sonra memleketlerine iadeleri kararlaştırılmıştır⁴¹⁶.

3.2.4. Balkan Coğrafyasında İngiliz Casusluk Faaliyetleri

Balkan coğrafyasında Osmanlı Devleti'ne karşı gerek teşkilat gerekse münferit şekillerde casusluk faaliyetlerinde bulunulmuştur. Bu ayrılıkçı faaliyetlerin bir kısmı da İngiltere Hükümetinin menfaati ve kontrolünde gerçekleştirilmiştir. Bilhassa 1915 yılının son aylarında Selanik İngiltere konsolosu tarafından bir şahıs, Saul Cohen'i

⁴¹² BOA. DH. EUM. 5. Şube 35/27; İradeler Dosya Usulü (İ. DUİT). 107/3.

⁴¹³ BOA. HR. SYS. 2267/21; DH. EUM. 5. Şube 25/33.

⁴¹⁴ BOA. DH. EUM. 5. Şube 56/40; DH. EUM. 5. Şube 56/42.

⁴¹⁵ BOA. Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Dördüncü Şube (DH. EUM. 4. Şube) 7/17.

⁴¹⁶ BOA. DH. EUM. 5. Şube 56/42.

görmesi için İstanbul'a gönderildi. Ancak bu kişinin asıl görevi İngiltere adına casusluk faaliyetlerinde bulunmaktı⁴¹⁷.

İngilizlere casusluk hizmetinde bulunanlar arasında Yunanistan'ın Korfu ahalisinden Jan Travelos da vardı. Yirmi beş yıl kadar süre Şikago şehrinde ikamet etmesinden dolayı Amerika tabiiyetini kazanan Jan Travelos, İstanbul'da bulunduğu süre zarfında Haydarpaşa vapur iskelesinde Bağçeli Gazino'da çalışmaktaydı. Aynı zamanda su depoları satın alarak Yunanlı ortakları ile birlikte vapurlara su satmaktaydı. Bunların yanında İngiliz vapurlarına kılavuzluk yapan Jan Travelos, savaşın ilanı ile işsiz kalmasından dolayı Amerika'ya gitmiştir. İstanbul'da bulunduğu dönemde İngiliz bahriyeleriyle temasta bulunduğu ve yine Yunanistan'da kendisi ve oğlu Timestoklu Travelos'un İngiliz Hükümeti lehine casusluk yaptığı biliniyordu. Bu sebepten Osmanlı topraklarına girişi yasaklanmıştır. Orta boylu, tıknaz, kır saçlı ve bıyıklı, kanlı gözlü, kırmızıca buruşuk yüzlü ve dört beş adet altın kaplama dişlere sahip olan Jan Travelos, Türkçe, İngilizce, Rumca ve İtalyanca konuşmaktaydı⁴¹⁸. Yine Yunanistan'ın Sakız veya Midilli ahalisinden olduğu düşünülen Vasilaki, İngiltere hesabına casusluk yapmaktaydı. Kırk yaşlarında olan Vasilaki, zeytin ve hububat ticaretiyle uğraşmakta ve Almanca konuşabilmekteydi⁴¹⁹.

Bükreş'te bulunan ve İstanbul'a gelmek isteyen Mısırlı Rauf Yüsri ve biraderleri Akil Yüsri, Seyfullah Yüsri ile Mehmed Muhib Paşa da İngiltere Hükümeti menfaatine casusluk hizmetinde bulunuyorlardı. Bunlardan Rauf Yüsri, seferberliği müteakip İngiltere'den para alarak İstanbul'a gelmiş ve sonrasında Romanya'ya dönmüştür. Bu sırada İngiltere'ye casusluk yaptığı anlaşılan Rauf Yüsri "*ahlaksız*" bir kişi olarak tanınıyordu. Akil Yüsri ile Seyfullah Paşa, Amerika Sefareti vasıtasıyla İtilaf Devletleri mensuplarından para alarak Osmanlı Devleti aleyhinde casusluk yapmaktaydı. Hatta Seyfullah Paşa'nın Amerika Sefaretinden aldığı paralar ile İngilizlere casusluk ettiği kanıtlanmıştı. Mehmed Muhib Paşa ise İngilizlerin en sadık adamlarından ve hafiyelerindendi. İngilizlerden kazandığı paraları Viyana'ya götürdüğü ve burada harcadığı bilinmekteydi. Burada harcadığı paralar İngiliz lirasıydı. İngiliz Hükümetine

⁴¹⁷ BOA. HR. SYS. 2388/5.

⁴¹⁸ BOA. DH. EUM. 5. Şube 19/43.

⁴¹⁹ BOA. DH. ŞFR. 60/42.

casuslukları sabit olan bu kişilerin yapılan soruşturma kapsamında İstanbul'a girişlerinin engellenmesi ve pasaportlarının vize edilmemesi kararlaştırılmıştır⁴²⁰.

Casusluk yaptığı gerekçesiyle Osmanlı coğrafyasına sokulmaması için talimat verilenlerden biri de Argirupalu idi. Cenevre Başşehbenderliğinden alınan bilgiye göre, Londra'da ticaretle uğraşan ve Köstence'de şubesi bulunan Argirupalu, Köstence'den İstanbul'a erzak nakletmek bahanesiyle motorbotlar istihdam etmekteydi. Buradaki asıl amaç erzak naklinden ziyade zararlı evrak ve istihbarat taşımaktı⁴²¹.

31 Mart 1917 tarihinde Bulgarlar tarafından esir edilen bir İngiliz'in üzerinde bulunan pusulada Nikola Corcia, Kosta Basiliko ve Antonya Dimitris adlarındaki Rumların İngiliz ajanı oldukları ve pasaportsuz olarak posta zincirini geçtikleri bildiriliyordu. Bunlardan Antonya Dimitris, aslen Sakız ahalisinden ve Yunan tebaasındandı. Çoğunlukla Yunan vapurlarında taife sıfatıyla çalışan şahıs, boş vakitlerini Galata'da Kara Mustafa Paşa Sokağı'nda Yunanlı Kaptan Dimitri'nin kahvehanesinde geçirmekteydi. Nikola Corcia ise Tarabya'da doğmuştu ve otuz sekiz yaşlarındaydı. İngiliz tabiiyetine giren Nikola Corcia, İngiliz taifeleri ile Galata meyhanelerinde düşüp kalkmakta ve İngilizler arasında Azık Zorj şöhreti ile tanınmaktaydı. Orta boylu ve esmer yüzlü olan Nikola, ilerleyen dönemlerde İstanbul'dan firar etmiş ve nerede olduğu anlaşılammıştır. Kosta Basilisko'ya gelince bu şahıs hakkında herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır. Bu kişilerin İstanbul'a gelmesi halinde haklarında gerekli muamelenin yapılacağı Polis Müdüriyet-i Umumiliğinden beyan edilmiştir⁴²².

3.2.5. İranlı Casusların İngiliz Casusluk Faaliyetlerinde Kullanılması

I. Dünya Savaşı döneminde İngiltere'nin Osmanlı coğrafyasında İranlı bazı kişileri casus olarak kullandığı belgelerden anlaşılmaktadır. Bunlardan İngilizler adına polislik ve casusluk yaptığı anlaşılan İran tebaasından Kirmanşahlı Doktor Mehmed Ali, Elbistan'a sürgün edilmiştir⁴²³.

İngiliz emellerine hizmet eden İranlı casusların faaliyetleri daha çok savaşın son yılı olan 1918 yılında yoğunlaşmıştır. Bu dönemde İranlı Hacı Ali Kirbas ile İsa Han Sadık

⁴²⁰ BOA. HR. SYS. 2266/88; DH. EUM. 4. Şube 9/9; HR. SYS. 2266/93.

⁴²¹ BOA. DH. EUM. SSM. 6/5.

⁴²² BOA. DH. EUM. KLH. 3/6.

⁴²³ BOA. DH. EUM. 2. Şube 34/2.

önemli casuslardandı. Bu iki şahıs hakkında İngiliz Hükümetine hizmet etmek üzere Bern'den İstanbul'a veya doğruca Viyana yoluyla İran'a gidecekleri ve kendilerine İngilizler tarafından önemli miktarda paranın verildiği haber alınmıştır. Ancak İstanbul Polis Müdüriyeti Umumiyesinden çıkan 23 Eylül 1918 tarihli bir telgrafta, Hacı Ali Kirbas ve İsa Han namlarındaki kişilerin İstanbul'a gelmedikleri bildiriliyordu⁴²⁴. Osmanlı Ordu-yu Hümayun Başkumandanlık Vekâletinden Askeri Pasaport Merkezine gönderilen bir belgede ise Ali Kirbasis ile İsa Han Sadık adındaki iki Acem'in İngiliz casusu olarak yanlarında Osmanlı tebaasından bir kadın ile İran'a gitmek üzere 28 Ağustos 1918 tarihinde İsviçre'den Viyana'ya ulaştıkları, buradan da İstanbul'a hareket ettikleri yazmaktaydı⁴²⁵. Ayrıca başka bir belgede de bu iki kişi hakkında yapılan araştırma neticesinde kendilerinin İstanbul'a geldikleri yazmaktaydı⁴²⁶.

İsa Sadık ile ilgili bilgiler sadece bunlar ile sınırlı değildi. Almanya Sefaretinden alınan bilgilerde altı İranlı'nın Paris'ten Cenevre'ye geldikleri ve bunlar arasında Paris'te hukuk öğrenimini tamamlayan İsa Sadık'ında bulunduğu söz konusuydu. İngiliz ve Fransız taraftarlığını güden İsa Sadık, İran'ın Paris Sefiri Samed Han'ın himayesindeydi. İsa Sadık aynı zamanda Samed Han'ın İran'da bulunan İngiliz taraftarı fırkasının reisiydi. Ayrıca tamamıyla İtilaf Devletlerinin çıkar ve amacında hareket etmekteydi. Hatta İsa Sadık, Cenevre'de bulunduğu zaman zarfında İsviçre'deki İran halkını gösteren bir cetvel düzenleyerek onları Alman mensubu göstererek Samed Han'a göndermekteydi. Bu çalışmaları ile kendisinin İran dâhilinde İngiliz çıkarlarına hizmet etmek üzere Samed Han'ın bir casusu sıfatıyla İran'a seyahat ettiği anlaşılıyordu. Dolayısıyla şahısların İstanbul'a geldiklerinde İran'a seyahatlerine izin verilmemesi Harbiye ve Dâhiliye Nezaretleri'ne beyan edilmiştir. Bunun yanında İsa Sadık ve arkadaşlarının Osmanlı sahillerine geldiklerinde eşya ve üzerlerinin aranması ve geldikleri haberinin telgrafla bildirilmesi Hudut Emniyet Müfettişliğinden talep edilmiştir⁴²⁷.

I. Dünya Savaşı yıllarında Osmanlı Devleti'ne karşı farklı etnik unsurları casusluk faaliyetlerinde kullanan İngiltere, İranlı casuslardan da yararlanmayı ihmal etmemiştir. İranlı casusların İngiliz casusluk faaliyetlerinde kullanılmasında bölge halkına olan

⁴²⁴ BOA. DH. EUM. 5. Şube 69/33; HR. SYS. 2267/92. Belge'de Ali Kirbas olarak geçmektedir.

⁴²⁵ ATASE, BDH. 391/39/1549/31-1. Belge'de Ali Kirbasis olarak geçmektedir.

⁴²⁶ ATASE, BDH. 391/39/1549/31.

⁴²⁷ BOA. HR. SYS. 2267/94; DH. EUM. SSM. 32/79.

yakınlıkları ve coğrafyayı iyi tanımaları etkili olmuştur. Özellikle 1918 yılında yoğunluk kazanan bu faaliyetlere karşı Osmanlı Devleti gerekli tedbirleri almaya çalışmışsa da İngiltere'nin farklı bölgelerde birçok etnik unsuru kullanmaları, Osmanlı Devleti'ni mücadele anlamında oldukça zorlamıştır.

3.2.6. Beyrut, Suriye ve Filistin Dolaylarında İngiliz Casusluğu

Beyrut, Suriye ve Filistin dolaylarında XIX. yüzyıldan itibaren başlayan Arap milliyetçiliğine destek veren İngiltere⁴²⁸, I. Dünya Savaşı'nın hemen başlarında Beyrut bölgesinde casusluk faaliyetlerine girişmiştir. Ancak İngiliz casusluk faaliyetlerinin önüne geçmek adına Osmanlı resmi makamlarınca gerekli tedbirler alınmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda öncelikle Beyrut'ta bulunan İngiliz ve Fransız tebaasından casusluk yapması muhtemel bulunanların sevk edilecekleri ve diğerlerinin sahil ve şimendifer güzergâhı olmayan yerlere nakledilecekleri bildirilmiştir. Ayrıca Beyoğlu'ndan Beyrut Amerika Sefaretine çekilen bir telgrafta Meclis-i Vükelaca kadın ve çocukların sevklerine dair herhangi bir kararın olmadığı, ancak şüpheli şahısların sevk edilecekleri beyan olunmuştur⁴²⁹.

Beyrut ve havalisinde alınan bu gibi tedbirlere rağmen bölgede İngiliz casusluk faaliyetlerinin önü alınamamıştır. Beyrut'ta Amerikan Mektebi'nde görev yapan İngiliz muallimler, İngiliz casusluğunda önemli rol oynamaktaydılar. Söz konusu İngiliz muallimler sahilde dolaşan düşman filosuna casusluk ediyorlardı. Bu durum karşısında IV. Ordu Kumandanı ve aynı zamanda Bahriye Nazırı olan Cemal Paşa, Amerika sefirinin durumdan haberdar edilmesini Dâhiliye Nezareti'nden istemekteydi⁴³⁰.

Bölgedeki İngiliz faaliyetlerinin belki de en sistemli yapılanması, Mersin İskeleyi Emniyet Müfettişliğinin tahriratından öğrenilmekteydi. Söz konusu tahriratta, Kalas'da İngiliz casus bürosunun oluşturulduğu bilgisine ulaşıyordu. İbrail civarında yakalanan casusların ifadelerinden anlaşılan bu büronun müdürü İngiliz mülazım evveli Breşon'du. Osmanlı Devleti'ne casus göndermek için teşkil edilmiş olan bu casusluk bürosundan gönderilen casusların takip ettikleri yol güzergâhı Babadağ-Köstence-İstanbul'du. Buradan ya İzmir-Beyrut-Şam ya da İstanbul-Halep Şam istikameti tercih

⁴²⁸ Günay, s.82-102.

⁴²⁹ BOA. DH. ŞFR. 47/356; DH. EUM. 5. Şube 5/56.

⁴³⁰ BOA. DH. ŞFR. 453/72.

edilmekteydi. Bu casuslar, İngiliz hattına ulaştıklarında ellerini başları üzerlerine koyarak Miralay Bol'i soracaklar ve bunun huzurunda “*Bellard tables good alol Belfast 1914*” diyeceklerdi. Bu kelime şahısların Breşon'un muhbirleri olduğunu gösteriyordu.

Breşon'un başını çektiği bu casusluk ağında yer alan ve Suriye ile Filistin bölgesine gönderileceği ifade edilen casuslar hakkında Osmanlı Devleti'nin güvenlik mercileri birtakım önlemler almıştır. Nitekim yolcuların sıkı bir arama ve kontrole tabi tutularak yakalanmaları ve bilhassa sahil mıntıklarında bu kontrole önem verilmesi gerektiği vurgulanıyordu. Yine şimalden gelecek trenlerin ve kara hattından geçecek yolcuların etraflıca kontrole tabi tutulmaları, şüpheli görülenlerin seyahat varakalarının incelenmesi gerektiği beyan edilmiştir⁴³¹.

Mim Kemal Öke'nin “*Kutsal Topraklarda Casuslar Savaşı*” adlı ortak çalışmasında Filistin bölgesinde İngiliz casusluk faaliyetlerini Nili ajanlarından Sarah'ın yönettiği yazılıdır. Osmanlı Devleti'nin askeri harekâtı ve miktarı hakkında bilgiler veren Sarah, haberleşme yöntemi olarak güvercinleri kullanmaktaydı. Zaman zaman ise Filistin sahiline yanan İngiliz denizaltılarına ulaştırırdı. Kimi zaman da bazı belgeleri Absalom'a verirdi. Sarah'ın haberleşme maksadıyla kullandığı güvercinlerden biri Osmanlı kuvvetleri tarafından ele geçirilmiştir. Bu olayın ardından casusların yakalanması için bir takip başlatılmış ve ardından Nili casuslarından Naaman Belkind, XXV. Kolordu tarafından yakalanmıştır⁴³².

Savaşın sonlarına gelindiğinde İngiliz casusluk faaliyetlerine Fransız bir rahip olan Patri Simon'un katıldığı ve bazı kişilerin kendisine yardımcı olduğu görülmüştür. Bu dönemde Patri Simon zorda bulunan Ermeniler ile istihbarat paylaşımında bulunmakta ve Osmanlı askeri harekâtları hakkında İngiliz askeri idaresine malumat vermekteydi⁴³³.

3.2.7. İngiliz Çıkarlarına Hizmet Eden Hintli Casuslar

İngiltere Hükümetinin Hintli Müslümanlardan da casusluk maksadıyla yararlandığı belgelerden anlaşılıyordu. Hidayet Ahmed Han adındaki Hintli bir Müslüman, eşi ile birlikte Türkiye'ye gitmek ve Osmanlı tabiiyetine geçmek amacıyla pasaport talebinde bulunmuştur. Ancak Almanya Hükümetinin Dersaadet Sefareti, bu Hintlinin İngiltere

⁴³¹ BOA. DH. EUM. SSM. 20/17; DH. EUM SSM. 20/43.

⁴³² Mim Kemal Öke ve diğerleri, *Kutsal Topraklarda Casuslar Savaşı*, İrfan Yayıncılık, İstanbul 1995, s.26-27.

⁴³³ BOA. DH. ŞFR. 87/220.

hesabına casusluk ettiğini dile getirmiştir⁴³⁴. Yine Hindistanlı Mehmed bin Abdullah'ın İngiltere adına casusluk yaptığı ve bazı Hindli Müslümanları İngilizler lehine casusluk yapmaya teşvik ettiği bildiriliyordu. Ayrıca casusluk yaptığı bildirilen Mehmed bin Abdullah'ın Boğazlıyan Kazası'na sürgün edildiği Ankara Vilayetince beyan olunmaktaydı⁴³⁵.

İngiltere'ye casusluk edenler arasında Hindli İnyet Ali de bulunuyordu. Önceleri Bağdat Amerika Konsoloshanesi'nde kapıcı iken harbin başlarında hareket ve tavırlarından şüphe edilmesi sonucu Deyrizor'a sevk edilen İnyet Ali, ilerleyen dönemlerde çalışmak üzere bazı hemşerileriyle birlikte önce Bağdat'a ardından İstanbul'a gelmiştir. Burada çalışırken memurlardan biri ile yaptığı konuşmalardan Amerika Sefareti vasıtasıyla İngilizlere casusluk yaptığı anlaşılmış ve Muhacirin Müdüriyetince Halep'e gönderilmiştir. Suriye'de de düşman kuvvetlere casusluk edeceği haber alınan İnyet Ali, Halep'te tutuklanmıştır⁴³⁶.

İngilizlere Kirmanşah ve Tahran Sefareti namına casusluk yaptığı ihbar edilen Ahmeddin adındaki Hindli ise İranlılar ile birlikte Sirkeci'de Hüdavendigar Oteli'nde ikamet etmişti. Bu şüphelinin gizli bir şekilde takibe alınması, evrak ve eşyalarının aranması resmi makamlarca istenmiştir⁴³⁷.

Daha çok Irak ve Suriye havalisinde İngiltere menfaatine çalışan Hintli casuslar, bazı dönemler İstanbul'da da etkili çalışmalar yapmışlardır. Hatta İranlılarla birlikte bulunmaları faaliyetlerinin daha geniş düzlemde devam ettiğini göstermektedir.

3.2.8. Irak ve Havalisinde İngiliz Casusluk Faaliyetleri

İngiltere'nin savaş boyunca Osmanlı coğrafyası üzerinde en fazla ilgi gösterdiği yerlerin başında Irak ve havalisi geliyordu. Bu bölgenin konumu ve etnik yapısı İngiliz idarecilerinin işlerini kolaylaştırmaktaydı. Daha savaşın ilk yılında bilhassa Bağdat'ta bulunan Hannani Ticarethanesi'nin İsviçre'nin Cenevre şehrinde bulunan Jibler Ticarethanesi ile olan istihbarat paylaşımları bu durumu açıklar nitelikteydi. Bu iki ticarethanenin yazışma ve bilgi akışının temelinde İngiliz casusluğuna hizmet etmek

⁴³⁴ BOA. HR. SYS. 2266/78.

⁴³⁵ BOA. DH. EUM. 2. Şube 23/22.

⁴³⁶ BOA. DH. ŞFR. 75/133.

⁴³⁷ BOA. DH. EUM. 5. Şube 43/32.

yatıyordu. Osmanlı Devleti'ne karşı yapılan bu ayrılıkçı hareketler, Emniyet-i Umumiye Müdüriyetini harekete geçirmiş ve Bağdat Vilayetinin bu konuya dikkati çekilmiştir⁴³⁸.

İngilizler, Irak ve havalisinde önemli bir unsur olarak yer alan aşiretlerden istifade etmek istemişlerdir. Hatta para karşılığında Arap aşiretlerini Osmanlı Devleti'ne karşı kışkırtmaktan geri kalmamışlardı⁴³⁹. Ancak İngilizlerin bu tutumlarına ve bölgede yaşanan casusluklara karşı Osmanlı Devleti'nin istihbarat elemanları daima teyakkuzda bulunmuşlardır. Sivas Livası Kumandanı Sabri Bey tarafından Irak Kumandanlığına çekilen bir telgrafta, Aliyyülgarbi ahalisinden dört casusun Adel Sahili'nden Kutül Amare istikametine geçtikleri bilgisi veriliyordu⁴⁴⁰. Irak Kumandanlığı da bazı askerî makamlara çektiği telgraflarda biri çocuk dört kişinin İngiltere Hükümeti hesabına casusluk yaptığını beyan etmekteydi. Bunlardan ikisi Beni Lam Aşireti'nin Süleyman Fırkası'ndan yetmiş beş yaşlarında esmer benizli, ak sakallı, uzun burunlu Mücemmid bin Avid ve oğlu yirmi iki yaşında, uzun boylu esmer benizli Şab-ı Emred idi. Diğerleri ise El Budraç Aşireti'nden elli beş yaşında kısa boylu buğday benizli bir şahıs ile on iki yaşında esmer benizli bir çocuktü⁴⁴¹. Irak ve Havalisi Kumandanlığının Kut garbındaki karargâhından çıkan ve Bağdat Vilayetine, Kerbela Mutasarrıflığına, Diraniye ve Hille Kaymakamlıkları ile Fırat Müfrezesi Kumandanlığına gönderilen telgraflarda, Nasiriye ahalisinden kısa boylu, köse ve uzun sakallı, buğday benizli bir şahsın İngiliz casusu olduğu bildiriliyordu⁴⁴². Hasan bin Alviye adında olan bu casusun ayrıca İngilizlerden aldığı bin rupiyle Hille cihetine savuştuğu, aranması ve yakalanması gerektiği ifade edilmekteydi⁴⁴³. Hasan bin Alviye'nin Hille tarafına geçtiği istihbaratı ardından İngilizlerin Hille'ye ve Hille yoluyla diğer bölgelere çok sayıda casus gönderdikleri haber alınmış ve bunların takibi ve yakalanmaları için Komiser Rıza Tevfik ile birlikte iki polis görevlendirilmiştir⁴⁴⁴.

Irak ve havalisinde Casim bin Mehmed adındaki casus, eskiden beri İngilizlerin emrinde çalışıyordu. Bu casus orta boylu, zayıf beyaz benizli, uzun ve örülmüş saçlı olup otuz yaşında bir Arap'tı. Ayrıca bu kişinin kısa beyaz entari ve yine kısa bir ceketle

⁴³⁸ BOA. DH. EUM. 5. Şube 30/56-D.

⁴³⁹ Servet Avşar, "Birinci Dünya Savaşı'nda Irak Cephesi'ndeki Aşiretler ve Casusluk Faaliyetleri", *Askeri Tarih Bülteni*, sayı 52, s.131.

⁴⁴⁰ ATASE, BDH. 3646/195/5-14.

⁴⁴¹ ATASE, BDH. 3679/357/7-1.

⁴⁴² ATASE, BDH. 3682/368/67-1.

⁴⁴³ ATASE, BDH. 3682/368/67.

⁴⁴⁴ Avşar, s.131.

dolaştığı XVIII. Kolordu Kumandan Vekili Şevket Paşa tarafından ifade ediliyordu⁴⁴⁵. İngilizler Irak ve havalisine gönderdikleri misyoner ve casuslar vasıtasıyla Osmanlı ordusunun her türlü harekâtları hakkında bilgi sahibi olmaktadır⁴⁴⁶.

Yine bu bölgede İngiliz emellerine Azra adında bir Musevi casus hizmet etmekteydi. Hatta bunu teyit eden birtakım vesikalar dahi bulunmuştu⁴⁴⁷. Bunların dışında İngilizlerin en önemli casuslarından biri Bağdatlı Said Abdurrahman, diğeri ise Bağdat'ta bulunan Musullu Aziz'di. Bunlardan Said Abdurrahman'ın Halep'e gönderildiği Karargâh-ı Umumiden bildirilmiştir⁴⁴⁸.

Görüldüğü gibi Arap aşiretlerin ve bölge halkının İngiliz çıkarlarına hizmetleri azımsanamayacak ölçüde cereyan etmiştir. Bu hizmetleri karşılığında kendilerine çeşitli yollardan yüklü paralar verilmekteydi. Para transferinde ilginç bir detay ise Hintli zengin bir Müslüman'ın bağış adı altında para transferiydi. Yine Kerbela, Necef ve Kazımiye'de hem bu Hindli namıyla hem de çeşitli isim ve bahanelerle Bağdat İngiltere Konsolosu tarafından para dağıtılmaktaydı. Başka bir belgede, Hintli bir kişi tarafından Necef ve Kerbela'daki ulemanın en büyüğü olan zata verilmek üzere senelik elli bin rupi bağışlandığı yazılmaktaydı. Bu para İngiliz konsolatosu vasıtasıyla geliyordu ve İngilizler bu meblağın bir kişiye verilmesini uygun görmeyerek daha fazla kişiden istifade etmek arzusundaydılar. Fakat bu durum, ulema tarafından kabul görmemiştir. Sadece ulema arasına ikinci derecedeki adamlar dâhil edilerek para otuz kişiye her yıl taksim edilmiştir. Bu para akışı harbin ilanından sonra Amerika konsolosu tarafından sağlanmıştır. Dolayısıyla Necef ve Kerbela'dan son zamanlarda birçok kişinin para almak için Amerika konsolosuna gelip gittikleri görülmüştür⁴⁴⁹. Hatta bu sıralarda İngiltere tebaasından iki kişi, Amerika konsoloshanesinden para almak üzereyken yakalanarak Divan-ı Harbe gönderilmişlerdir⁴⁵⁰.

Sonuç olarak, Irak ve havalisinde İngiliz casusluk faaliyetlerinin oldukça yoğun bir şekilde yaşandığını söyleyebiliriz. Özellikle bu coğrafyada Arap aşiretlerinden önemli ölçüde yararlanan İngiltere, bunun için büyük paralar harcamaktan çekinmemiştir.

⁴⁴⁵ ATASE, BDH. 4300/125/37.

⁴⁴⁶ Erol Güngör, *Türkiye'de Misyoner Faaliyetleri*, Yayına Haz. Murat Emre Şahin, Hisar Kültür Gönüllüleri, 2003, 96.

⁴⁴⁷ Avşar, s.133.

⁴⁴⁸ BOA. DH. EUM. 5. Şube 57/32.

⁴⁴⁹ ATASE, BDH. 3679/357/30-4; BDH. 3645/193/42; BDH. 3645/193/42-3.

⁴⁵⁰ ATASE, BDH. 3645/193/2-2.

3.2.9. Arabistan Coğrafyasında İngiliz Casusluk Faaliyetleri

İngiltere Hükümetinin çıkarları doğrultusunda kendine yandaş ve işbirlikçi aradığı bölgelerden bir diğeri de Arabistan ve havalisiydi. Bu coğrafyada hem kendi tebaasından olan kişileri hem de bu bölge halkını casusluk amacıyla kullanan İngiltere, daha savaşın başlarında kendini ele vermiştir. Çünkü Emniyet-i Umumiye Müdüriyetinden Medine Muhafızlığına çekilen bir telgraf ile yakalanan İngiliz casusun kimliği ve ifadesinin gönderilmesi isteniyordu⁴⁵¹. Yine aynı dönemde Osmanlı karakollarının etrafında dolaştığı sırada jandarma kuvvetleri tarafından bir İngiliz casusu yakalanmıştır. Yakalanan bu casus, İngilizlerin en meşhur casuslarından ve IV. Ordunun talebi üzerine 26 Eylül 1914'te Akabe'den sevk edilmiştir⁴⁵².

İngiltere adına Cidde İtalya Konsolosu Bernabey ve Janetos ile vapur acentası memuru Lazarini casusluk yapan diğer şahıslardı. Bernabey ile Janetos'un büyük paralar karşılığında İngiliz Hükümetine casusluk yaptıkları biliniyordu. Bunu daha çok posta yoluyla ve erzak nakli gibi bahanelerle gerçekleştirmekteydiler. Musavvaa Vapuru çalışanlarının istihbarat akışında ve mektup teatisinde büyük kolaylıklar sağladıkları görülmüştür. Cidde İtalya konsolosu olan Bernabey, siyasî işlerden çok ticari işlerle ilgilenen “*menfaatperest*” bir kişiydi. Aslen Suriyeli olan Bernabey, kısmen İtalyan ve kısmen de Ermeni olarak yetişmiştir. Lazarini ise vaktiyle Cidde'de acentecilik ve komisyonculuk işleri ile uğraşan bir casustu⁴⁵³.

Dinî vecibelerini yerine getirmek üzere Medine'ye gelen Sudan ahalisinden İngiliz tebaalı Mahmud bin Hakkı'nın da İngiltere hesabına çalışan bir casus olabileceği şüphesi üzerinde duruluyordu. Otuz üç yaşlarında olduğu öğrenilen Mahmud bin Hakkı, Medine'ye geldikten sonra yakalanarak Suriye Vilayetine gönderilmiştir⁴⁵⁴.

Arşiv vesikalarında tespit ettiğimiz bu casusların dışında İngilizler adına hizmette bulunan bazı casuslar kayıtlarda yer almaktadır. Bunlar arasında “*Kutsal Topraklarda Casuslar Savaşı*” isimli eserde William Henry Irvine Shakespear, Gerard Evelyn

⁴⁵¹ BOA. DH. ŞFR. 45/108.

⁴⁵² BOA. DH. ŞFR. 442/61; 442/3.

⁴⁵³ BOA. HR. SYS. 2167/43.

⁴⁵⁴ BOA. DH. EUM. 5. Şube 30/16.

Leachman, Getrude Bell, Thomas Edward Lawrence⁴⁵⁵ ve H. St. John Philby İngiltere adına bölgeye gönderilen ve bu coğrafyada kısmen resmi kısmen de gayriresmi olarak çalışan İngiliz görevlilerdi. Bunlar kimi zaman askerî bir görevli kimi zaman da sıradan bir gezgin gibi bölge halkını ve coğrafyayı keşfediyorlardı. Çoğu zaman bir gezgin gibi halkın ve özellikle aşiretler (kabileler) arasına giren bu şahıslar, bölge halkını savaşta İngiltere Hükümeti lehine çekmeye çalışırken, Osmanlı Devleti'ne karşı da nefret tohumlarını aşılamaaya çalışıyorlardı. Hatta Osmanlı Devleti'nin Hindistan'da bulunan Müslümanlara yapmış olduğu cihat çağrısı karşısında bu bölgede bir tampon bölge oluşturmak istemişlerdir. Bu maksatla bölge aşiret ve ileri gelenlerine İngilizler tarafından büyük miktarlarda para ve altın dağıtılmıştır⁴⁵⁶.

İngiliz casusluk faaliyetlerinin Arabistan coğrafyasında oldukça yoğun bir şekilde yaşandığını söyleyebiliriz. İngilizler bu coğrafyada yaşayan bölge halkını casusluk hizmetinde kullanmaktan geri kalmamışlardır. Hatta bunun için büyük paralar aktarılmış, din dahi istismar edilmiştir.

3.3. Rus Casusluk Faaliyetleri

Osmanlı coğrafyasında İngiltere Hükümetinin ardından en fazla kendine hareket alanı yaratan Rusya, faaliyetlerinde farklı bölge ve halktan yararlanmayı ihmal etmemiştir. Özellikle Doğu vilayetleri, Irak ve havalisi, Balkan coğrafyası ve Anadolu'nun farklı kesimleri Rusya'nın casusluk faaliyetlerinde yoğunlaştığı yerlerdi.

3.3.1. Doğu Vilayetlerinde Rus Casusluk Faaliyetleri

Rus casusluk faaliyetlerinin en yoğun olarak yaşandığı yerlerin başında Doğu vilayetleri gelmekteydi. Çünkü Doğu vilayetlerinin demografik yapısı buna elverişliydi. Osmanlı Devleti'nin hemen hemen her bölgesinde yaşayan Ermeniler, özellikle Erzurum, Sivas, Van, Elazığ, Diyarbakır ve Bitlis gibi vilayetlerde önemli bir nüfus potansiyeline sahipti⁴⁵⁷. Nitekim Rusya bunu fırsat bilerek bölgede yoğun casusluk faaliyetlerine girişmiştir.

⁴⁵⁵ David Hogarth'ın ekibinde arkeolik kazılara belli bir dönem katılan Lawrence, diğer bir gizli amacı olan istihbarat ve casusluk faaliyetlerinde bulundu. Himmet Umunç, "Boş Hayaller Peşinde: T. E. Lawrence ve Arap İsyamı Üzerine bir Değerlendirme", *XV. Türk Tarih Kongresi I. Dünya Savaşı Bildirileri (11-15 Eylül 2006)*, C. 6, Ankara 2010, s. 4.

⁴⁵⁶ Öke, s. 53-189.

⁴⁵⁷ Karpat, s.91-92.

I. Dünya Savaşı daha başlamadan önce Rusya'nın Osmanlı coğrafyasında gayrimeşru yayılımcı siyaseti başlamıştır. Dolayısıyla Kafkasya Genel Valisi tarafından gönderilen ve Ruslara casusluk yapmak gayesi taşıyan bazı Rus memurlar, Eleşkirt Karakilisesi civarında Micingirt karşısında bulunan Rus mevkiine gelerek Pasinler, Hınıs ve Eleşkirt Kazaları dâhilinde bulunan Kaskanlı gibi aşiret mensuplarından çeşitli sebepler ile Rusya tarafına geçmekte olan Kürtler ile temas kurmuşlardır. Ayrıca söz konusu memurlar, aşiret üyelerinden olup Ruslar tarafından casusluk hizmetinde istihdam edilmekte olan bazı Kürtler ile Rumlardan birtakım fesatçıları Pasinler, Hınıs ve Eleşkirt kazalarındaki aşiretlerin içerisine sevk etmişlerdi⁴⁵⁸.

Savaştan önce aşiretlerin ve bölge halkının Rus casuslar tarafından kazanılmaya çalışılması Osmanlı Devleti açısından oldukça kötümser bir hava oluştursa da mevcut koşullarda bunun farkına varılıp Erzurum Valisi Reşit Bey tarafından Dâhiliye Nezareti'ne iletilmesi son derece önemli bir gelişmedir. Ancak Rus casusların Osmanlı topraklarına geçişi sadece bununla sınırlı değildi. Çünkü Erzurum Valisi Reşit Bey, başka bir telgrafında, Rusya tarafından Osmanlı Devleti'ne casuslar gönderilmekte olduğunu, hatta Rusyalı kara yüzlü, orta boylu, çakır gözlü, çiçek bozuğu sarı bıyıklı, zayıf vücutlu, sakalsız ve otuz yaşlarında bir şahsın Osmanlı askeri ve mülkiyesini araştırma gayesiyle ve Rusya Hükümetinden belli bir maaş almak karşılığında İstanbul'a geldiğini yazmaktaydı⁴⁵⁹.

Ruslar ayrıca kurmuş oldukları casusluk teşkilatı vasıtasıyla doğu bölgelerindeki Osmanlı birlikleri hakkında bilgiler elde etmek istemişlerdir. Bu maksatla merkezi Fransa'nın Lyon kentinde bulunan Rus askerî casusluk teşkilatı, Osmanlı askeri harekâtları hakkında istihbarat topluyordu. Hatta bu hedef doğrultusunda Bayburt-Mamahatun ve Bitlis Cephesi'ndeki Osmanlı birliklerinin gerçek miktarını öğrenmek için Türk ve Polonyalı Alman Lehlilerinden casus aramaktaydı⁴⁶⁰.

Rus casusların doğu bölgelerinde casuslukta buldukları ile ilgili olarak II. Ordu Kumandanı Ahmet İzzet Bey'in XVI. Kolordu Kumandanlığına gönderdiği 10 Haziran 1916 tarihli telgrafında, sivil ve asker kıyafetinde bazı Rus casusların Osmanlı ordusuna sokularak hükümet aleyhinde propaganda faaliyetlerinde bulduklarını bildirmiştir.

⁴⁵⁸ BOA. DH. ŞFR. 426/12.

⁴⁵⁹ BOA. DH. ŞFR. 424/28; DH. ŞFR. 426/12.

⁴⁶⁰ BOA. HR. SYS. 2267/22.

Bundan dolayı bu gibi casusların hangi askeri birlik olursa olsun yakalanıp ifadeleri alındıktan sonra idam edilmeleri gerektiği vurgulanmıştır⁴⁶¹.

Rus casuslar, muhtelif bölgelerde bulunan Osmanlı askeri mıntika ve techizatları hakkında önemli bilgileri elde etmek arzusunda olmuşlardır. Bilhassa Rus casusların Osmanlı ordu birliklerinin Kemah-Sivas istikametine sevk etmekte oldukları asker, top, makineli tüfek miktarı gibi konularda çalışmalar yaptıkları anlaşılmıştır⁴⁶².

Rus casusların doğu vilayetlerinde yoğun bir şekilde casusluk faaliyetlerinde bulunmaları Osmanlı resmî makamlarını harekete geçirmiştir. Nitekim 5. Fırka cephesinde yakalanan ve casus olduklarından şüphe edilen ve yine Van harekât müfrezesi mıntikasında casuslukla alakalı buldukları anlaşılan bazı şahısların Diyarbakır'da II. Menzil Müfettişliğine sevkleri kararlaştırılmıştır⁴⁶³.

Osmanlı resmî makamları tarafından yakalanan ya da orduya sızan Rus casuslar hakkında soruşturma başlatılmaktaydı. Ancak bu soruşturmalar, savaşın son dönemlerinde karara bağlanmıştır. Nitekim savaşın yeni başladığı bir dönemde casusluktan şüpheli olan Zarif oğlu Halil hakkında yapılan soruşturma, savaşın sonlarına doğru karara bağlandı. Rus tebaasından olan Zarif oğlu Halil, Ruslardan bir miktar para almakta olduğunu itiraf etmiştir. Rusya'nın Saratof (Saratov) şehri İslam ahalisinden olan şahıs, harbin başlangıcında Ardahan mıntikasında Osmanlı ordusuna katılmıştır. Hakkında casus olabileceği kanaati oluşan ancak yapılan soruşturmasında casusluğu kanıtlanmayan Zarif oğlu Halil'in yine de koruma altına alınacağı Başkumandan Vekili Enver Paşa tarafından bildirilmiştir⁴⁶⁴.

Rusların bazı casuslukları da Erzurum'un işgalden kurtarılması sonrası ortaya çıkmaktaydı. Bu dönemde Erzurum'da bulunan karargâha giren Osmanlı askeri heyeti, Kazım Karabekir'in oturduğu odanın sobasının tamiri için çevreden başında abani sarık, şalvarlı, cepkenli ve sarı benizli, Rus tipli bir adam getirmişlerdir. Aslen Rus olan ve daha sonra İslamiyeti seçen bu şahıs, Erzurum Rus kumandanının sekreteriydi. Bu şahsın şüpheli tavırları Kazım Karabekir ve yaveri Halit Bey'in dikkatini çekmiştir. Mehmet Efendi adında bir Müslüman vatandaşın kızıyla evlenen şahıs, bu suretle İslam

⁴⁶¹ ATASE, BDH. 4461/132/22.

⁴⁶² ATASE, BDH. 2888/362/2-28; BDH. 2888/362/2-29.

⁴⁶³ ATASE, BDH. 4461/132/33-1.

⁴⁶⁴ BOA. HR. SYS. 2453/38; DH. EUM. 5. Şube 62/9.

ahalisinin arasına karışarak Ruslara casusluk yapmıştır. Ayrıca cephe gerisindeki bazı köylerde casusluk ağı kurarak eski Rus kumandanına raporlar sunmuştur⁴⁶⁵.

3.3.2. Irak ve Havalisinde Rus Casusluk Faaliyetleri

İngiltere gibi Irak ve havalisinde casusluk faaliyetlerine girişen Rusya, daha savaş başlamadan bu hedef doğrultusunda gerekli adımları atmıştır. Öncelikle Rusya, Irak'ın farklı bölgelerinde bulunan Bağdat ve Musul konsolosları vasıtasıyla casusluk faaliyetlerinde bulunmuştur. Söz konusu konsoloshanelerin başında bulunan Kirsanof'un amacı Rus emellerine hizmet etmek olmuştur. Dolayısıyla Bağdat Rusya Konsolosu Kirsanof tarafından Kirmanşah'ta oluşturulan ve Bağdat, Kerkük, Süleymaniye cihetlerine kadar uzanan casus heyetinden bazıları yakalanarak Divan-ı Harbi Örfiye gönderilmiştir. Ayrıca yakalanamayanlar için de gerekli işlemler yapılmıştır. Musul Rus konsolosu olan ve Bağdat'ta oturmakta iken savaşın başlaması ile Kirmanşah'a geçen ve bu havalide Rus casusluk faaliyetlerini yöneten Kirsanof'a, Bağdat İtalya konsolosu tarafından yazılan mektup, bu bölgedeki casusluk faaliyetlerini ve yandaşlarını göstermesi açısından son derece önemliydi. Para karşılığında casusluk hizmetinde bulunulması, İtalyanların daha savaş başlamadan önce niyetini gösteriyordu. Ayrıca bu mektup ile Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durum ve bölgedeki askerî harekâtları hakkındaki bilgilerin Rus konsolosuna iletildiği anlaşılmıştır⁴⁶⁶.

Irak ve havalisinde Rus Hükümetine casusluk yapanlar arasında Rusya tebaasından Mehdi Kulu Şirvani vardı. Birkaç defa casusluktan dolayı tutuklanmasına rağmen casusluğa devam eden Mehdi Kulu Şirvani, yaşlı ve özürlyüdü. Bu durumda birinin halen casusluk yapabilmesi sakıncalı görüldüğünden Sivas'a sevk edileceği bildirilmiştir⁴⁶⁷. Başka bir belgede de Mehdi Kulu Şirvani ve Rus hizmetinde bulunan iki oğlunun Osmanlı askerî sırlarını ifşa ettikleri ve İran'da bazı kişiler ile haberleştikleri gerekçesiyle askerî mıntikalarda bulunmalarının sakıncalı görüldüğü yazmaktaydı. Ayrıca Mehdi Kulu Şirvani ve oğullarının yanında hafiyeleri olan Hasan ile hizmetçileri Hüseyin'in hakkında sevk kararı alınmıştır⁴⁶⁸.

⁴⁶⁵ Karabekir, *Birinci Dünya Savaşı Anıları*, s. 643.

⁴⁶⁶ BOA. DH. ŞFR. 463/88; DH. ŞFR. 464/61.

⁴⁶⁷ BOA. DH. EUM. 5. Şube 9/7.

⁴⁶⁸ BOA. DH. EUM. 5. Şube 29/18.

Irak ve Havalisi Kumandanlığından çekilen bir şifreli telgrafta, memleket dâhilinde bulunan bazı aşiret reislerinin düşmanlara casusluk ettiklerinin haber alındığı, bunların gerçek olup olmadığının araştırılması ve bunlara karşı dikkatli olunması gerektiği vurgulanıyordu⁴⁶⁹. Bu açıklamanın ardından Hacı Şeyh Cevad lisan ez-zakirin Asafhani'nin Rusya hesabına çalışmak üzere Tahran'dan Bağdat'a geldiği görülmüştür. Hacı Mirza Celib'in tebaasından olan bu kişi, hem Ruslara casusluk yapmak hem de Neceflileri bir kat daha kışkırtmak amacındaydı. Bu sebepten Necef ve havalisine girmesinin engellenmesi ve gözetim altında bulundurulması istendi⁴⁷⁰.

Rusların Irak ve havalisinde gerçekleştirdikleri casusluk faaliyetlerine karşı alınan önlemler çerçevesinde birtakım takip ve aramalar olumlu sonuçlar vermiştir. Nitekim Rus kumandanı tarafından gönderilen Seyyid Bakır adında bir casus Süleymaniye'de yakalandı. Ayrıca Pencüvin (?) ve Sakız taraflarına gönderildikleri Seyyid Bakır tarafından ifade edilen iki casusun da aranmakta olduğu Musul Valisi Haydar Bey tarafından bildirilmekteydi⁴⁷¹. Yine Ruslara casusluk etmek ve Kürtleri kandırmak maksadı taşıyan üç casus kurşuna dizilmiştir⁴⁷². Bu üç casus İran'ın Kirmanşah'ından Kerim bin Hikmet, Tisur bin Masur ve Masur bin Celil adındaki kişilerdi⁴⁷³. Kurşuna dizilen bu casusların dışında Musul Grubu Kumandanının Revandiz'de yakaladığı iki casus daha idam edilmiştir⁴⁷⁴.

Sonuç itibarıyla Rusya'nın daha savaş başlamadan önce Irak ve havalisi ile ilgilenmeye başladığını ve savaş döneminde önemli casuslukları organize ettiğini söyleyebiliriz. Ancak bölgedeki İngiliz casusluk faaliyetlerine oranla daha az etkili oldukları görülmüştür. Bunda bölge halkına özellikle aşiretlere olan İngiliz etkisi ve büyük miktarlarda aktarılan paralar etkili olmuştur. Ayrıca bölge üzerinde XIX. yüzyıldan itibaren İngiliz emperyalizminin etkili olması, diğer bir neden olarak gösterilebilir.

3.3.3. İttifak Tebaasından Bazı Şahısların Rusya Hesabına Casusluk Yapmaları

Osmanlı topraklarında cereyan eden Rus casusluk faaliyetlerinde önemli bir hususta, İttifak Devletleri tebaasından olan bazı şahısların casusluk amacıyla kullanılmasıdır. I.

⁴⁶⁹ ATASE, BDH. 3645/191/1-5.

⁴⁷⁰ ATASE, BDH. 3645/191/1-3; BDH. 3645/191/1-4.

⁴⁷¹ BOA. DH. EUM. 5. Şube 22/36.

⁴⁷² BOA. DH. EUM. 5. Şube 35/3.

⁴⁷³ BOA. DH. ŞFR. 551/86.

⁴⁷⁴ BOA. DH. ŞFR. 511/11.

Dünya Savaşı öncesi Avusturya ordusundan iki kardeş olan Aleksandr Yandric (Avusturya Askeri Mülazımlarından) ile Çedomil Yandric'in (Erkan-ı Harbiye Mektebi Mülazımlarından Mülazım evvel), Rusya Hükümeti lehine casusluk faaliyetlerine giriştikleri görülmüştür. Bu kişiler Viyana'daki Rusya Sefareti Ataşemiliteri Miralay Zangiyevič ile sık sık görüşüyorlardı. Bu husus, 1913 senesi Mart ayından itibaren Viyana polisinin dikkatini çekmiş ve Yandric kardeşlerin takibine başlanmıştır. Bu takip neticesinde Aleksandr Yandriç, 7 Nisan 1913 tarihinde tutuklanmıştır. Çedomil Yandriç de bir askerî komisyon tarafından yakalanmıştır. Bu iki kardeşin kaldığı apartmanda yapılan aramalarda yabancı devletlerin menfaatine casusluk faaliyetlerinde bulduklarına dair bulgular elde edilmiştir. Yapılan muhakemeler sonucunda Çedomil Yandriç on dokuz sene zindan hapsine mahkûm edilir iken Aleksandr Yandriç'e ise dört sene dokuz ay ceza verilmiştir. Aleksandr muhakeme esnasında suçunu itiraf etmiş ve Avusturya-Macaristan ordusundan atıldıktan sonra Osmanlı ordusuna girmek için Osmanlı Hükümetine müracaat ettiğini ancak red cevabını aldıktan sonra askerî casusluğa başladığını açıklamıştır⁴⁷⁵.

Yine bazı Avusturya-Macaristan ve Alman esirlerinin Rus casusluğunda kullanıldığı Alman Cenub Ordusu Kumandanlığı tarafından bildirilmiştir⁴⁷⁶. Bundan dolayı Rusya'dan dönen esirlerden Avusturya-Macaristan ordusu mensubu olanlar doğrudan Avusturya ve Macar İstihbarat Zabıtlığına ve Alman ordusuna mensup olanların da Sahra Polis Şubesine gönderilmesi kararlaştırılmıştır⁴⁷⁷.

Sonuç olarak, Rusya'nın savaş dönemi boyunca İttifak Devletleri tebaasından bazılarını casusluk amacıyla kullandığı, Avusturya-Macaristan ve Alman esirlerinden de istifade ettiği görülmektedir.

3.3.4. Balkan Coğrafyasında Rus Casusluk Faaliyetleri

Rusların Balkan coğrafyasında yoğun bir şekilde casusluk faaliyetlerinde buldukları ve bu casusluklarını teşkilatlar kurarak gerçekleştirdikleri biliniyordu⁴⁷⁸. Söz konusu coğrafyada bulunan Osmanlı konsolos, şehbender veya ataşemiliterleri Osmanlı Devleti aleyhinde gerçekleştirilen yapılanmaları imkânlar dâhilinde iletmekte ve bu eylemlere

⁴⁷⁵ BOA. HR. SYS. 217/70; HR. SYS. 217/71.

⁴⁷⁶ ATASE, BDH. 4397/183/4.

⁴⁷⁷ ATASE, BDH. 4397/183/4-3.

⁴⁷⁸ BOA. HR. SYS. 2264/6.

karşı gerekli tedbirler almaktaydı. Bu maksatla Osmanlı Devleti'nin Sofya sefirinin Dâhiliye Nezaretine gönderdiği 21 Ocak 1915 tarihli telgrafında, “*Maskeler Aşağı*” adı altında Sofya’da intişar eden bir risalede Sofya Rus Sefareti hafiyelerinden olduğu iddia edilen Peter Şuvalti adında bir avukatın Osmanlı Devleti’ne gitmek üzere Sofya Şehbenderhanesine müracaat ettiği bildiriliyordu. Ancak kendisinin başvurusuna olumsuz yanıt verildiğini açıklayan Şehbender Celal, Peter Şuvalti’nin vizesiz pasaportla dahi Osmanlı Devleti’ne sızmaya çalışmasının ihtimal dâhilinde bulunduğunu ifade etmiştir. Ayrıca bu hususun Edirne Vilayetine iletildiği vurgulanmaktaydı⁴⁷⁹. Yine Sofya sefirinin beyanına göre İstanbul sakinlerinden ve Rusya tebaasından olan Savayan adında bir Ermeni zevcesi ile beraber Sofya’ya gitmişti. Savayan’ın burada Ruslarla her fırsatta temas kurması, Rus casusu olduğu kanaatini oluşturmuştur⁴⁸⁰.

Atina Sefaretinden gelen bilgilerde, Köstence’den İstanbul’a benzin taşıyan yelken gemilerin taifesi arasında tanınmamak gayretinde olan yüksek rütbeli bir Rus zabitanın bulunduğu ve bu şahıs tarafından Osmanlı askerî harekâtları ile deniz kuvvetleri hakkında düşmana malumat verildiği yer almaktaydı. Rus donanması bu zabitanın içinde bulunduğu gemiye rast geldiğinde özellikle dokunmamaktaydı⁴⁸¹.

Osmanlı Devleti aleyhine cereyan eden bu casusluklara karşı düşman casuslarından yararlanmak şeklinde birtakım çalışmalar yapıldı. Bunlardan en önemlisi hiç şüphesiz Bükreş’ten Harbiye Nezareti’ne gönderilen 8 Ocak 1915 tarihli şifrede açıklanan bir Rus casusun mensup olduğu ya da hizmet ettiği devletin sırlarını ifşa etmesiydi. İstanbul, Trakya ve Çanakkale’den düşman devletlerin ne suretle ve kimler vasıtasıyla haber aldıkları bu casus tarafından itiraf edilecekti. Kendisi Rusyalı olmasından dolayı Basarabya’dan dahi istihbarat alabilecekti. Ancak bu hizmetleri karşılığında 600 frank ve arkadaşı için de harcırahın dışında 300 frank talep etmekteydi. Bükreş Ataşemiliteri Celal Bey, Rus casusundan bir iki ay yararlanılmasının faydalı olacağını ve bunun için iki üç bin frank kadar paranın gerektiğini belirtiyordu⁴⁸². Bu şahsın dışında, Konya Telgrafnamesi Muhaberat-ı Ecnebiye memuru olan Mahmut Efendi’den de bu amaç doğrultusunda yararlanılacaktı. Bundan başka, Beşiktaş’ta İhlamur’da Büyük Bakkaliye

⁴⁷⁹ BOA. DH. EUM. 5. Şube 9/13.

⁴⁸⁰ BOA. DH. EUM. 5. Şube 10/21.

⁴⁸¹ ATASE, BDH. 303/1231/A/8-5.

⁴⁸² ATASE, BDH. 303/1231/A/3-1.

Mağazası'nda Bosnalı Zekeriya Niyazi Efendi namında bir genç bulunmaktaydı. Kendisine harp pasaportunun verilmesiyle bu görevi kabul edeceği düşünülmüştür⁴⁸³. Bükreş Sefaretinden Başkumandanlık Vekâlet-i Celilesi İkinci Şube Müdürü Erkan-ı Harbiye Binbaşısı Seyfi Bey'e gönderilen telgrafta ise casusluk meselesinde en önemli hususun para meselesi olduğu belirtiliyordu. Malumat almak için ötekine berikine mutlaka para verilmesi gerektiği, bu amaçla da kendisine gerekli miktarda para yollanmasını talep ediyordu⁴⁸⁴.

Osmanlı Devleti'nin bu bölgedeki casuslar için aldığı ya da desteklediği önemli bir faaliyet, casusluk davalarıydı. Sofya Sefaretince Hariciye Nazırı Halil Bey'e gönderilen telgrafta, Osmanlı Devleti ve Bulgaristan Hükümeti aleyhinde yapılan casusluklar ortaya çıkarılırken bunları gerçekleştiren casuslar da cezalandırılmıştır. Burada en dikkat çeken kişi Rus Yakovlef'di. Kendisi gerek Türkiye'nin askeri harekâtları gerekse Bulgaristan'ın Karadeniz'deki Müdafaa-i Bahriyesi hakkında araştırma yapan ve topladıkları malumatı kendisine gönderen bir casus teşkilatı vücuda getirmişti. Bu teşkilat içinde en etkili şahıs ise Zelenogorof'tu ve onun vasıtasıyla diğer mahkûmlar bu casusluğa iştirak etmişlerdi⁴⁸⁵. Hatta Rusya Devleti hesabına İstanbul ve Bulgaristan'da casusluk eden ve Bulgar Sefarethanesi kâtiplerinden olduğu rivayet edilen Radeff adında şahsın tutuklandığı Bulgaristan Sefarethanesince bildiriliyordu⁴⁸⁶.

Balkan coğrafyasında etkili olan Ruslar, konsoloshaneler üzerinden de birtakım çalışmalar yapmışlardır. Bilhassa savaşın ilk yıllarında Berlin kaynaklı bir haberde Rusçuk civarında bulunan bir konsoloshanenin Rus casus merkezi olarak kullanıldığı bildirilmekteydi⁴⁸⁷.

Rusların Osmanlı Devleti aleyhindeki casusluk faaliyetleri daha çok 1916 yılında görüldüğü ve Sofya, Bükreş ve Köstence hattında yoğunluk kazandığı belgelerden anlaşılmaktadır. Hatta 1916 Martında Mustafa Hacı Ağa adında bir şahsın Köstence'de bulunduğu ve Rus Hükümeti hesabına casusluk yaptığı Alman Bahriye Menzil Kumandanlığından bildirildiği Osmanlı Polis Müdüriyet-i Umumiyesince

⁴⁸³ ATASE, BDH. 303/1231/A/3-2.

⁴⁸⁴ ATASE, BDH. 1231/A/3-3.

⁴⁸⁵ BOA. HR. SYS. 2267/11.

⁴⁸⁶ BOA. HR. SYS. 2267/15.

⁴⁸⁷ *Tanin*, 3 Teşrin-i sani 1331, numro. 2485.

açıklanıyordu⁴⁸⁸. Sofya’da bulunduğu açıklanan Romanya tebaasından Vassil Theoderescu ise Rus casusuydu ve Osmanlı Devleti’ne girme ihtimali taşımaktaydı. Bu casus Oto Bestiani takma ismiyle seyahat etmekteydi. Bu sebepten hüviyetinden haberdar olunması istenmiştir⁴⁸⁹.

Köstence’deki Rus casusluk faaliyetlerinde farklı yapılanmalar göze çarpmaktaydı. Bilhassa Rus memurlarından Gardinorof ile Georgenitch’in Rusya’ya gitmeleri sonrası vazifelerini İstanbul Rumlarından Dimitri Liyakopul ile Osmanlı Devleti’nin Musevi cemaatinden Victor Venture ve sahte bir isim altında gizlenen Yani Lokiyadis üstlenmiştir. Yine Ahmed Fehmi adında bir şahsın da bu gruba dâhil olduğu öğrenilmekteydi. Victor Venture, aslen Hasköy ahalisindendi ve Taksim’de Muhtar Bey Caddesi’nde oturmaktaydı. Osmanlı tebaasından olan Victor, babası olan Avram Venture ile ortak ticaret yapmakta ve çoğunlukla Berlin’de komisyoncu sıfatıyla bulunmaktaydı. Ayrıca ticaret vesilesiyle Bükreş’e gittiği ve seyahat sırasında yanında herhangi bir şahsın bulunmadığı İstanbul Polis Müdüriyetinden bildirilmekteydi⁴⁹⁰. Bunların dışında Rus tebaasından İzmirli Kodyadis, Osmanlı Devleti’ne çete ve casuslar göndermekteydi. Bu şahıs, İtilaf Devletleri sefaretlere hizmet eden önemli bir casus durumundaydı⁴⁹¹.

3.3.5. Diğer Rus Casusluk Faaliyetleri

I. Dünya Savaşı’nın yeni başladığı bir dönemde Dâhiliye Nazırı Talat Paşa, Kudüs-ü Şerif Mutasarrıflığına gönderdiği 20 Ekim 1914 tarihli telgrafında, Kudüs’e gelen Mariya Mihailova Nasaveliyada (Sadeliyada) isminde bir Rus’un casus olabileceği belirtilmekteydi. Ayrıca bu kadın hakkında gerekli araştırma ve soruşturmaların yapılması ile elde edilen neticenin bildirilmesi istenmiştir⁴⁹².

Dâhiliye Nazırı Talat Paşa tarafından Hüdavendigar Vilayetine çekilen telgraflarda, casusluk yapması muhtemel Müslümanlar hakkında Rus tebaasının da benzer muameleye tabii tutulmaları gerektiği istenmiştir. Rus tebaasından casusluk yapması muhtemel bulunan kadınlar istisna edilmek şartıyla diğer kadınların kalmasına da

⁴⁸⁸ BOA. HR. SYS. 2267/8.

⁴⁸⁹ BOA. HR. SYS. 2267/9.

⁴⁹⁰ BOA. DH. EUM. 5. Şube 28/1.

⁴⁹¹ BOA. Dâhiliye Nezareti Hukuk Müşavirliği (DH. HMS). 2/7-1.

⁴⁹² BOA. DH. ŞFR. 46/44; DH. EUM. 5. Şube 2/39.

müsaade edilmesi gerektiği belirtilmiştir⁴⁹³. Dâhiliye Nezareti'nin Hüdavendigâr Vilayetine gönderdiği 31 Ekim 1915 tarihli telgrafında ise casusluğundan şüphe edilen Aneta Mihailesko adında bir kadının Bursa'da Edvar Volga isminde bir şahısla münasebetinin olduğu haber verilmekteydi. Edvar Volga'nın Bükreş Rusya Sefareti ile de münasebetinin bulunduğu beyan olunuyordu. Bundan dolayı gerekli araştırmaların yapılması ve neticenin bildirilmesi talep edilmekteydi⁴⁹⁴. Yine aynı tarihli başka bir telgrafta, Bulgar seyr-i sefain kumpanyası kaptanlarından iki kişi ile bir kaymakam, küçük bir zabıt ve Hristo Süleymanof 'tan oluşan teşkilat Ruslara casusluk ediyordu. Bu kişiler, Osmanlı Devleti'nin kara ve deniz harekâtları ile istihkâmın durumu hakkında Ruslara bilgi sızdırmaktaydılar⁴⁹⁵.

Bunların dışında 1916 yılından 1918 yılı sonlarına kadar ki süreçte Rus Hükümeti hesabına hizmet eden casus veya şüpheli şahıslar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir⁴⁹⁶:

Tablo 14: Rus Hükümeti Hesabına Çalışan Casusların Listesi

İsim	Açıklama
Kornelios Birniğ	İstanbul'da Rus Lastik şirketi direktörüdür. Flemenk tebaasından olup Petersburg'da doğdu. İki defa Romanya'ya giderek orada birçok Rus memurları ile temas kurması ve onlara casusluk yaptığı gerekçesiyle sınır dışı edildi.
İvan izanof	Rus tebaasındandır. Cihan Harbi öncesinden beri Rus casusu olduğu ve Rus konsolatosundan yirmi beş lira para aldığı bildirilmektedir. Silah kaçakçılığı da yapan şahıs, Rus Sefareti mensubu olan ve Rus casusluğuyla tanınmış Mevşifof ile temas kurduğundan ötürü İstanbul'da kalmasına izin verilmeyerek Konya Seydişehir'e sürgün edildi.
Chaptcha Peick	Rusya'nın Polangen Kasabası'nda doğan ve Osmanlı vatandaşı olan Chaptcha Peick, Danzig'de oturmaktaydı. Rusya'ya casusluk yaptığı gerekçesiyle hakkında soruşturma açıldı.
Prens Kamil Atalof ve Karabet	Her ikisi de Rus tebaasındandır. Rusya Hükümetine casusluk yaptıkları gerekçeleri ile Çorum'a sürgün edildiler. Kamil Atalof, Rus erkân-ı harbiyesinden iken Karabet, Ermeni cemaati mensubuydu. Bu iki casus, Rusya Devletine ve Osmanlı sınırlarındaki Rus askerlerine firar teşebbüsünde bulunmuşlar ise de başarılı olamamışlardır.
Müezzın oğlu Hüseyin	Trabzon'un Yomra Nahiyesi'nden olan bu şahıs, 1880 yılında doğdu. Ailesi Trabzon'un Boztepe Mahallesi'nde oturmaktaydı. Kendisi Rus torpidosu tarafından casus olarak sahile çıkarıldıktan sonra yakalandı. 4 Şubat 1917'de Tokat'a sürgün edildi. Ancak 14 Mart 1918 tarihinde Tokat'tan firar etti.

Kaynak: BOA. HR. SYS. 2267/33; DH. EUM. 5. Şube 84/36; HR. SYS. 2267/62; DH. EUM. 5. Şube 44/44; DH. EUM. 1. Şube 11/3.

Görüldüğü üzere Kudüs'ten Anadolu'nun farklı bölgelerine kadar uzanan muhtelif havalide yoğun casusluk faaliyetlerinde bulunan Rusya, kimi zaman Osmanlı

⁴⁹³ BOA. DH. ŞFR. 47/235; DH. ŞFR. 47/239.

⁴⁹⁴ BOA. DH. ŞFR. 57/213.

⁴⁹⁵ BOA. HR. SYS. 2266/68.

⁴⁹⁶ BOA. HR. SYS. 2267/33; DH. EUM. 5. Şube 84/36; HR. SYS. 2267/62; DH. EUM. 5. Şube 44/44; DH. EUM. 1. Şube 11/3.

tebaasından kimi zaman da Rus vatandaşlarından yararlanmıştır. Bu casuslar, Osmanlı Devleti'nin askeri harekâtları ve istihkâmları hakkında elde ettikleri bilgileri Rus makamlarına iletmişlerdir.

3.4. Fransız Casusluk Faaliyetleri

Osmanlı-Fransız ilişkileri, Napolyon Bonopart'ın Doğu siyaseti nedeniyle farklı bir seyir izlemiştir. Fransa özellikle XIX. yüzyıl başlarından itibaren emperyalist politaları peşinde Kuzey Afrika ve Ortadoğu'da ciddi faaliyetler gerçekleştirmekteydiler. Bu faaliyetler kapsamında 1830'da Cezayir'i ve 1881'de Tunus'u işgal ettiler⁴⁹⁷. I. Dünya Savaşı döneminde de Rusya ve İngiltere'ye oranla daha dar bir sahada casusluk faaliyetlerine girişen Fransa, Osmanlı topraklarında birtakım casusluk faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Ancak her ne kadar geniş bir yelpazede casusluk faaliyetlerinde bulunmamışlarsa da ortak amaç olan Osmanlı Devleti'ni parçalamak adına ciddi anlamda ayrılıkçı faaliyetlere giriştiler. Bu adımların atılmasında deniz nakliyat kumpanyalarının acente ve görevlilerinin önemli bir fonksiyonu vardı. Nitekim daha I. Dünya Savaşı başlamadan önce Dedeâğaç İngiliz fahri şehbender vekili olan Badetti, düşman konsolosluklarına ve özellikle bir Fransız zırhlısına casusluk hizmetinde bulunmuştur. Aynı zamanda Dedeâğaç'ta bulunan Masejeri Maritim, Hidiviyal (Hidiviye) ve İspanya vapur kumpanyalarının acenteliğini yapan Badetti'nin Bulgaristan Devleti için de tehlike arz edebileceğinden acenteden kovulması için Bulgar Hükümeti nezdinde gerekli teşebbüsün yapılması konusunda Sofya Sefareti bilgilendirilmiştir⁴⁹⁸.

Yine kıyı bölgelerindeki Fransız casuslukları ile ilgili olarak, Maltepe Karargâhından çıkan 15 Mart 1915 tarihli bir şifre telgrafta, bir Fransız denizaltısı tarafından 16. Fırka Karargâhına bağlı vapurun yakalandığı ve düşman denizaltıların Marmara Adaları havalisinde bulunduğu, civar gayrimüslim ahalinin de kendilerine yardımda buldukları yazmaktaydı⁴⁹⁹.

⁴⁹⁷ Şerife Yorulmaz, Osmanlı Fransız İlişkileri Çerçevesinde Osmanlı Topraklarında Açılan Fransız Kültür Kurumları ve Bunların Meşruiyet Kazanması (19. Yüzyıl-20. Yüzyıl başları), Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü, *OTAM Dergisi*, sayı.11, Ankara 2000, s.699-701.

⁴⁹⁸ BOA. HR. SYS. 2167/54.

⁴⁹⁹ ATASE, BDH. 3437/21/13-1.

Fransız casusluk faaliyetleri, Çanakkale Savaşları'nın yaşandığı sırada Rum gönüllülerin desteği ile farklı boyut kazandı. Yunanistan'ın savaşa katılmadığı sırada Fransız ordusuna casusluk hizmetinde bulunan Rum gönüllüleri, Osmanlı Devleti'ne karşı yapılan her türlü saldırı ve birlikteliğe katkıda bulunmuşlardır⁵⁰⁰.

Fransızlar, Osmanlı topraklarındaki casusluk faaliyetlerinde bir rahip olan Anatole Mezeray'dan yararlanmayı ihmal etmemişlerdir. I. Dünya Savaşı'nın patlak verdiği dönemden itibaren Trablusşam Rum Katolik Kilisesi'nde gizlenen ve elinde bir çeşit şifre ile yazılmış mektup ve farklı evraklar bulunan Mezeray, 1915 senesi Eylül başlarında Trablusşam'da yakalanmış ve Divan-ı Harbe gönderilmiştir. Üzerinde çıkan evraklar arasında şifre ile yazılmış ve Fransızların Suriye'yi istila etmelerini temenni eder mektuplar vardı. Ayrıca kendi el yazısı ile Fransa'ya gönderdiği bir mektupta Osmanlı askerî harekâtları hakkında bilgiler bulunuyordu. Yine kendi el yazısı ile yazılmış şifreli bir varaka bulunduğu ve bu gibi mektupların Fransa'ya ailesine ve birkaç kişiye gönderilmek üzere hazırlandığı anlaşılmıştır. Bu mektupların yazılmasında Fransız donanmasının Trablus ve Suriye Sahili'ne taarruz edeceği haberi etkili olmuştur. Kendisinin düşman çıkarları için malumat verme gayretinde olduğu anlaşılan Mezeray'ın, casus olduğuna kanaat getirilerek Şam Divan-ı Harbi Örfisince idamına karar verilmiştir⁵⁰¹.

Lozan'da mühendis mektebinde talebe olan İstanbullu on sekiz yaşında Mark Belifanti adında bir şahsın da Fransızlar lehine casusluk faaliyetlerinde bulunmak üzere Almanya'ya geçtiği bildiriliyordu. Ancak Mark Belifanti'nin İstanbul'dan Almanya'ya hareket ettiğine dair hiçbir kayda tesadüf edilemediği gibi hakkında da herhangi bir malumata ulaşılamadığı İstanbul Polis Müdüriyetinden beyan edilmiştir⁵⁰².

Fransız casusları arasında adı geçenlerden bir diğeri Trablusgarplı Ahmet oğlu Akil'di. İfadesinde Fransız cephesinde Almanlara esir düştüğünü ve yüz on beş nefer arasında Berlin'den İstanbul'a gönderildiğini, İstanbul'dan da Akbaş'a sevk edildiğini söylüyordu. Ancak elinde bir vesika bulunmayan Ahmet oğlu Akil'in Akbaş sevkiyatı

⁵⁰⁰ *İstiklal Harbi'mizde PTT*, Yayınlayan PTT Genel Müdürlüğü, Ankara 2009, s. 37.

⁵⁰¹ BOA. HR. SYS. 2265/7.

⁵⁰² BOA. DH. EUM. 5. Şube 34/24.

ile ilgili herhangi bir kaydına rastlanılmamıştır. Dolayısıyla bu soruşturma sonunda Ahmet oğlu Akil, Merkez Kumandanlığı İnzibat Zabitliğine teslim edilmiştir⁵⁰³.

Fransız tebaasından Şam'dan İzmir'e gitmek niyetinde olan Tunuslu Yusuf da casusluk şüphesiyle Ulukışla İstasyonu civarında yakalanmıştır. Ulukışla Kaymakamlığının casus olduğuna dair beyanı üzerine Konya Divan-ı Harbi Örfisine gönderilmiştir. Üzerinde iki farklı fotoğrafı bulunan Tunuslu Yusuf, Amerika ve Hollanda konsoloslarının mürur tezkiresine sahiptir⁵⁰⁴.

Bunlara ek olarak, Cezayirli İbrahim oğlu Mehmet, Amalie de Paluliny (Amali Dopuluti) ve Matin Gazetesi Muhabiri M. George Casella Fransızlara hizmet eden casusluktan şüpheli kişilerdi. Bunlardan Cezayirli İbrahim oğlu Mehmet, Fransız ordusu efradından olup Belçika cephesinde yaralı olarak Almanlara esir düşmüştür. Hastaneden Lukas namında bir marangozun yardımıyla firar ederek önce Bulgaristan'a ardından yaya olarak Türkiye'ye geldiği bildirilen şahıs, İstanbul'da yirmi iki gün kaldıktan sonra yakalanmıştır. Daha sonra tekrar firar girişiminde başarılı olan İbrahim oğlu Mehmet, Anadolu ve Halep'te dolaşmış, kırk beş gün Halep'te kalma başarısı gösterdikten sonra hapsedilmiştir. Ancak firar eylemlerinde oldukça etkili olan İbrahim oğlu Mehmet son firar girişiminden de galip ayrıldıktan sonra Mardin'de dolaştığı esnada yakalanarak Diyarbakır Casus Heyet-i Tahkikiyesince sorgulanmıştır. XIX. Fransız Kolordusu 3. Piyade Alayı 4. Taburunun 15. Bölüğü efradından olan Cezayirli İbrahim oğlu Mehmet'in hareket sahası ve firar etme başarısı şüpheli olarak görülmesine neden olmuştur. Amalie de Paluliny ise Alman Askeri Temsilciliğinin beyanı üzerine İstanbul'da Arabacı Sokağı'nda on sekiz numarada oturan casusluktan şüpheli bir şahıstı. Amalie de Paluliny, Fransa hesabına casusluk eden ve Beyoğlu Cadde-i Kebir'de oturan Mebruk ile görüşmekteydi. Ancak Polis Müdüriyet-i Umumiyesi yapmış olduğu soruşturma kapsamında gerek casusluktan şüpheli Arabacı Sokağı'nda on sekiz numaralı hanede ikamet eylediği bildirilen Amali Dopuluti gerekse Beyoğlu'nda Cadde-i Kebir'de oturan şahıs hakkında herhangi bir bilgiye

⁵⁰³ ATASE, BDH. 3462/112/2-1; BDH. 3462/112/2-10; BDH. 3462/112/2-12; BDH. 3462/112/2.

⁵⁰⁴ BOA. DH. ŞFR. 561/10; DH. EUM. SSM. 54/23; DH. EUM. SSM. 12/9.

ulaşamamıştır. M. George Casella da Fransızlar lehine casusluk yapmaktaydı. Kendisi bir dönem Fransa'nın Bern Sefaretinde görevliydi⁵⁰⁵.

Fransızlar, diğer İtilaf Devletleri gibi Osmanlı coğrafyasının muhtelif kesimlerinde casusluk faaliyetlerinde etkili olmuşlardır. Hatta bu faaliyetlerinde daha önce Osmanlı Devleti'nden koparılan bölgelerdeki unsurlardan yararlanmışlardır.

3.5. İtalyan Casusluk Faaliyetleri

Kendilerini Roma İmparatorluğunun mirasçıları olarak gören ve 1860 yılında milli birliğini kuran İtalya, Osmanlı topraklarının bazı bölgelerinde sömürgecilik faaliyetlerine başlamıştır⁵⁰⁶.

I. Dünya Savaşı'nın patlak verdiği dönemden önce tarafsız kalan ardından uzun görüşmeler sonucunda İtilaf Devletleri grubuna dâhil olarak 1915 yılının Mayıs ayında Avusturya'ya savaş ilan eden İtalya, Çanakkale muharebelerinin etkili olduğu bir sırada ise Almanya ve Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiştir⁵⁰⁷. İtalya her ne kadar 1915 yılı ortalarında I. Dünya Savaşı'na katılmışsa da daha 1914 yılının başlarında Osmanlı Devleti'ne yönelik aleyhte faaliyetleri desteklemiştir. Şöyle ki, aslen Trablusşam ahalisinden olmasına rağmen Mısırlı olduğu söylenen Said Bey namındaki şahıs, din ve devlet aleyhinde İtalya'nın Mısır konsoloshanesine casusluk hizmetinde bulunmuştur⁵⁰⁸.

İtalya Hükümetinin Osmanlı topraklarındaki casusluk faaliyetlerinin önemli bir kısmı konsoloshaneler düzleminde gerçekleştirilmiştir. Nitekim İtalya'nın İtilaf bloğuna daha girmeden Kale-i Sultaniye'deki konsolosu vasıtasıyla casusluk faaliyetlerinde bulunduğu anlaşılmıştır. Özellikle casusluk yaptığı bildirilen Rus konsolosu ile haberleşmesi dikkat çekiciydi⁵⁰⁹. Aynı şekilde Bağdat Valisi Süleyman Nazif Bey, Bağdat'ta bulunan İtalya konsolosunun casusluğu inkâr etmediğini bildirmiştir⁵¹⁰. Dâhiliye Nezareti'nden verilen cevabi şifre telgrafnamede ise casusluğu hasebiyle İtalya Bağdat konsolosunun ortadan kaldırılması talimatı verilmiştir⁵¹¹. Yine İtalya

⁵⁰⁵ ATASE, BDH. 2689/250/2; BDH. 391/39/1549/27-1; BOA. HR. SYS. 2450/26.

⁵⁰⁶ Ömer Osman Umar, "Trablusgarb Savaşı Sırasında İtalya'nın Beyrut'u Bombardmanı", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, sayı. 51, s. ?

⁵⁰⁷ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (cilt: 1-2: 1914-1995)*, İstanbul 2005, s.116-118.

⁵⁰⁸ BOA. DH. EUM. EMN. 112/46.

⁵⁰⁹ BOA. DH. ŞFR. 451/120.

⁵¹⁰ BOA. DH. ŞFR. 464/60.

⁵¹¹ BOA. DH. KMS. 31/17.

konsoloshanesi memurlarından olan ve Beyoğlu'nda Mekteb Sokağı'nda sekiz numaralı hanede oturan İtalyan Podesta, öteden beri Osmanlı Devleti aleyhinde çalışmaktaydı. Podesta, Flemenk ve Romanya Sefarethanelerinin kuryeleriyle sık sık görüşerek devletin genel ve askeri durumları hakkında malumat veriyordu. Bu casusun bulunduğu yerden sürülmesi gündeme gelmişse de Osmanlı Devleti'nin Roma'daki İspanya Sefareti nezdinde görev yapan Hakkı Bey'in sürülme ihtimali göz önünde bulundurularak bundan bir müddet vazgeçilmiştir⁵¹². Alman konsolos vekili olan İtalyan Arslan Petraki ve oğlu Artor ise Osmanlı Devleti'ne karşı düşmanca tavırlar sergilemişlerdir. Osmanlı Devleti hakkında resmî kimliklerini kullanarak aldıkları her türlü bilgiyi İtalya Sefaretine ileten bu kişiler, daha sonra Amerika Sefareti adına casusluk hizmetinde bulunmuşlardır⁵¹³.

İtalya Hükümeti, Osmanlı Devleti aleyhinde yürüttüğü casusluk faaliyetlerinde kara sularında seyrisifer yapan bazı vapur kumpanyalarının temsilcilerinden istifade etmişlerdir. 1915 yılının Kasım ayında, Dâhiliye Nezareti'nin Beyrut Vilayetine çektiği bir telgrafta, İtalya vapur acentesinde memur olan Erni Jerono namındaki şahsın casusluk yaptığı bildiriliyordu⁵¹⁴. Yine Maritim İtalyan Kumpanyasının İstanbul acentesinde yazıcı olan İtalya tebaasından Ernest Makenzi'ye casusluk yaptığı gerekçesiyle üç yıl süre ile kalebentlik cezası verilmiştir. Kendisine Sinop, Akka ve Bodrum gibi kalelerden birinin uygun görüldüğünü açıklayan Merkez Kumandanlığının aksine İstanbul Polis Müdüriyet-i Umumiyesi bu gibi kalelerin sahilde bulunması nedeniyle sakıncalı olduğunu, iç kısımlara gönderilmesinin daha uygun olacağı belirtilmiştir. Dâhiliye Nazırı Talat Paşa'nın Polis Müdür-ü Umumisi Ahmet Bey'e gönderdiği cevabi telgrafta ise Ernest Makenzi'nin Diyarbakır'da bir kaleye sevkinin kararlaştırıldığı bildirilmiştir⁵¹⁵.

İtalyan casusluk faaliyetlerine yardım ve yataklıkta bulunanlar arasında Semete Ekis, Dimito⁵¹⁶ ve Viktor Darıcı namındaki casuslar da vardı⁵¹⁷. Selanikte doğan ve Trieste'de ikamet eden Semete Ekis ile Dimito namındaki kişiler İtalya adına casusluk faaliyetlerinde bulunmaktaydılar. Bu şahıslar, İsviçre'de Peruh isminde biriyle

⁵¹² BOA. DH. EUM. 5. Şube 26/28.

⁵¹³ BOA. HR. SYS. 2413/22.

⁵¹⁴ BOA. DH. ŞFR. 57/202.

⁵¹⁵ BOA. DH. EUM. 5. Şube 32/23.

⁵¹⁶ BOA. DH. EUM. 5. Şube 27/41.

⁵¹⁷ BOA. DH. ŞFR. 77/32.

görüşmekteydiler. Ayrıca bir İtalyan ve birinin adı Kolinas olan iki Rum ile de sıkı bir temas kurmuşlardı. Casusluk yaptıkları öğrenilen bu kişilerin Osmanlı topraklarına girme ihtimali olduğundan gerekli tedbirlerin alınması istenmiştir⁵¹⁸. Casus olduğu bildirilen İtalya tebaasından Viktor Darıcı'nın ise evinde yapılan aramalarda bulunan şüpheli evrakların gönderilmesi konusunda Dâhiliye Nezaretince Antalya Mutasarrıflığının dikkati çekilmiştir⁵¹⁹. Ayrıca casusluğu sabit olan Viktor Darıcı'nın, Bandırma'da ticaretle uğraşan İtalya tebaasından David'in yirmi yaşındaki oğlu ile istasyonda görüştüğü haber alınmıştır⁵²⁰. Viktor Darıcı'nın eşinin Antalya'dan Bandırma'ya geldiği de öğrenilmiştir. Bunun ne amaçla ve kimin müsaadesiyle gerçekleştiği hususu ise Karesi Mutasarrıflığından istenmiştir⁵²¹.

İtalyan milletinden olup Avusturya tabiiyetine sahip olan Anna Morelli de casusluk şüphesi taşıyan şahıslardandı. Kendisinin hal ve hareketlerinin şüpheli olması nedeniyle Osmanlı Devleti'nden ihracı gündeme gelmiş ve bu doğrultuda Avusturya ve Macaristan Sefaretleri nezdinde teşebbüste bulunulmuştur. Bu kararda ecnebilerin Osmanlı Devleti'nde seyahat ve ikametleri hakkında 15 Mart 1915 tarihli Kanun-ı Muvakkatin beşinci maddesi etkili olmuştu. Söz konusu kanun; Osmanlı Devleti'nde seyahat eden veya oturan ecnebilerin siyasi, idari ve inzibati sebeplere bağlı olarak Dâhiliye Nazırı'nın bizzat veya Meclis-i Vükela kararıyla derhal ya da kısa bir zaman diliminde bulunduğu şehir veya mıntıkadan sevk edilmesi ve farklı memlekette oturmasına izin ya da Osmanlı topraklarından çıkmaya davet edilmesi, gerekli görüldüğü durumlarda ise zabıta eşliğinde sevk veya sınır dışı edilmesi anlamına geliyordu⁵²².

Bu kanun ile ilgili bazı yaptırımlar, 1918 yılının ortalarına doğru Osmanlı resmi makamlarınca uygulanmıştır. Nitekim hal ve hareketlerinden şüphe edilen ve casusluk yapabilecekleri muhtemel olan Adana'daki İtalyanlar hakkında askeri kararların uygulanması ve vilayet dâhilinde uygun bir kaza merkezine ikamet ettirilmeleri Dâhiliye Nezaretince Adana Vilayetinden istenmiştir⁵²³.

⁵¹⁸ BOA. DH. EUM. 5. Şube 27/41.

⁵¹⁹ BOA. DH. ŞFR. 77/32.

⁵²⁰ BOA. DH. ŞFR. 77/86.

⁵²¹ BOA. DH. ŞFR. 84/191.

⁵²² BOA. HR. SYS. 2267/69.

⁵²³ BOA. DH. EUM. 5. Şube 60/29; DH. ŞFR. 87/279.

Sonuç olarak, İtalya'nın Osmanlı Devleti'nin farklı bölgelerinde casusluk faaliyetlerinde bulunduğunu söyleyebiliriz. Hatta bazı vapur kumpanyalarının çalışanları bu faaliyetlerde aktif rol oynamışlardır. Osmanlı Devleti de bu casusluklara karşı çıkartmış olduğu geçici kanunlar ile gerekli önlemleri almaya çalışmıştır.

3.6. Sırp Casusluk Faaliyetleri

I. Dünya Savaşı'nın fitilini ateşleyen taraflardan biri olan Sırlar, 1916 yılının ikinci yarısından sonra müttefik devletler hesabına casusluk faaliyetlerinde etkili olmaya başladılar. Nitekim Sırp tebaasına mensup olup Jön Türk Gazetesi muharrirliği yapan Sami Hoşberg'in, muhasım devletler hesabına casusluk yaptığı anlaşıldı. 10 Eylül 1916 tarihinden bir ay kadar önce Brasso'da Macar memurları tarafından tutuklanan Sami Hoşberg hakkında yapılan soruşturma kapsamında Jön Türk Gazetesi'nin sahibi ve müdürü dahi olduğu öğrenildi. Hatta bir belgede Osmanlı tebaasından olduğu ve Siyonist olarak tanındığı yazmaktaydı⁵²⁴. Brasso'da ve ardından Sofya'da yakalanan Sami Hoşberg, İstanbul'a gönderilmiş ve sonrasında Bursa'ya sürgün edilmiştir. Dâhiliye Nazırı Talat Paşa tarafından Polis Müdür-ü Umumisi Ahmet Bey'e çekilen bir telgraf ile Sami Hoşberg'in, Berlin'e gitmesine izin verildiği ifade ediliyordu. Sami Hoşberg, kırk beş yaşlarındaydı. Önceleri İstanbul Ayaspaşa taraflarında oturmakta iken daha sonra Beyoğlu'nda Hüseyin Ağa Mahallesi'nde kalmaya başlamıştır. Savaştan evvel ailesini Bükreş'e gönderen Sami Hoşberg, Koruker Oteli'nde birkaç ay ikamet ettikten sonra 2 Şubat 1915 tarihinde gazetesine kâğıt temini için Berlin'e gitmişti.

Sırp casusluğuna hizmet edenler arasında Prizrenli Nuhi Çavuş da vardı. Balkan Harbi'nden sonra Osmanlı ordusundan firar eden Prizrenli Nuhi Çavuş, Sırlara iltica ederek onlar adına casusluk faaliyetlerinde bulunmuştur. Birçok dönem casusluk yaptığı anlaşılan şahıs, İslam ahalisine zulüm etmekten de geri kalmamıştır⁵²⁵.

Netice itibariyle Sırların, savaşın başlamasıyla daha çok münferit olaylar şeklinde birtakım casusluk faaliyetlerinde bulduklarını söyleyebiliriz.

⁵²⁴ BOA. HR. SYS. 2267/19; DH. EUM. 5. Şube 32/33.

⁵²⁵ BOA. DH. EUM. 1. Şube 4/35.

3.7. Rumen Casusluk Faaliyetleri

I. Dünya Savaşı'na 28 Haziran 1916 tarihinde katılarak İtilaf kuvvetleri arasına dâhil olan Romanya⁵²⁶, Osmanlı Devleti'ne karşı birtakım casusluk faaliyetlerinde bulunmuştur. Hatta bu faaliyetlerini daha savaşa dâhil olmadıkları dönemde başlatmışlardır. Sofya'da Romanya hesabına casusluk eden Bostanciyef ve Gorgi (George) Nikolof isminde iki Bulgar yakalanmıştır. Bostanciyef vaktiyle Hariciye Nezareti'ne un vermek üzere Sofya'da bir Osmanlı zabiti ile anlaşma yapmıştır ve Doktor İstirezof adında bir dava vekilini İstanbul'a göndermiştir. Gorgi Nikolof, kırk altı yaşlarındaydı ve Osmanlı Ajansı muhbirliği yapmaktaydı. İstanbul'a gelerek bir müddet Şahin Paşa Otelinde kalan Nikolof, daha sonra Sofya'ya gitmiştir⁵²⁷. Yine Yunan tebaasından Banker Leonidi Zarifi'nin Bağdat'taki çiftliğinin müdürü olan Dimitri Karamiço adındaki Romanyalının harp mıntıkası dâhilinde bulunan Irak'taki geleceği Ordu Kumandanlığınca uygun görülmemiştir. Ayrıca düşman hesabına casusluk yapma ihtimali karşısında vilayet haricine çıkarılması kararlaştırılmıştır⁵²⁸.

Makenzen Ordu Grubunca Romanya'da yakalanan ve düşman istihbaratı emrinde muhbir sıfatıyla çalışmak üzere görevlendirilen Yorgi Ballı veled Vasili Ballı, Yorgi Markoviç ve Rotenberg Herman veled Albert Rotinberg de Türkiye aleyhine casusluk yaptıkları gerekçesiyle Osmanlı Devleti'ne gönderilmişlerdir. Yorgi Ballı, Kalas'ta Üniversal kahvehanesinde garsonluk yapmaktaydı. Romanya tebaasından yirmi bir yaşındaki Yorgi Ballı, orta boylu, ela gözlü, zayıf ve siyah saçlıydı. Kendisi daha evvel Osmanlı ülkesini dolaşmıştı. Yani Osmanlı Devleti'nin ahval-i mahalliyesi hakkında bilgi sahibiydi. Yorgi Markoviç ise Kalas'ta oturmaktaydı ve savaştan önce Yunan bandıralı Kiramyia adındaki vapurda çalışmaktaydı. Markoviç, yirmi dokuz yaşlarında, uzun boylu, buğday benizli, mavi gözlü, az kumral bıyıklı, kumral saç ve kaşlı, uzun yüzlü ve burunlu bir yapıya sahipti. İlk olarak Balkan Harbi'nden sonra Romanya'da işlediği bir suçtan ötürü firar ederek İstanbul'a geldikten sonra yakalanmıştır. Ancak daha sonra serbest kalan Markoviç, bu defa da pasaport ibraz edememesinden dolayı şüpheli addedilerek polis müdüriyetine getirilmiştir. Ardından 1913 senesi Aralıkta Romanya vapuru ile Pire'ye sürgün edilmiştir. Pire'den Mısır'a giden ve 1914

⁵²⁶ Armaoğlu, s.123-124.

⁵²⁷ BOA. DH. EUM. 5. Şube 23/31.

⁵²⁸ BOA. DH. EUM. 4. Şube 7/63.

Aralığında İstanbul'a gelen şahıs, Polis Müdüriyetince geçmişteki ahvali düşünülerek Romanya'ya sürülmüştür. Ayrıca bu kararda Osmanlı Devleti aleyhinde casusluk için istihdam edildiği yönündeki bilgiler etkili olmuştur. Rotenberg de Bükreş'te Bazilo Sokağı'nda yirmi numaralı hanede oturmakta ve Bükreş Maney Ticarethanesi'nde çalışmaktaydı. Yirmi bir yaşında olan Rotenberg, orta boylu, beyaz ve uzunca çehreli, sakalsız, mavi gözlü, zayıfca ve altın dişli biriydi. Rotenberg aynı zamanda Balli ve Markoviç'in arkadaşı olması ve casusluk emrinde çalışması nedeniyle Türkiye hakkında bilgi sahibiydi⁵²⁹.

Rumen casusluk faaliyetlerine karşı savaşın son yılında birtakım önlemler alınmıştır. Bu önlemler kapsamında Romanya tebaasından olanların çeşitli sebepler ile iç bölgelere sevkleri uygun görülmüştür. Ancak bu sevklerde casusluk şüphesiyle veya askeri karar ile sevk edilenlerin dışındakilerin önceki ikamet yerlerine dönmesine izin verilmiştir⁵³⁰.

3.8. Amerikan Casusluk Faaliyetleri

Amerikan kongresinin 6 Nisan 1917 tarihinde savaş ilanını onaylamasının ardından İtilaf Devletleri grubuna dâhil olan Amerika Birleşik Devletleri'nin⁵³¹ daha savaşa girmeden önce adı casusluk faaliyetlerine karışmıştır. Nitekim savaştan önce Kirmanşah ve Hamedan'daki Amerikan kurumlarının binalarına bayrak çekilmesi ve söz konusu kurumların casusluk yapma ihtimali üzerinde durulmuştur. Bunlardan Amerikan binalarına bayrak çekilmesi hususunda herhangi bir yasaklamanın söz konusu olmadığı ancak Amerikalılardan casusluk etmeyeceklerine dair söz alınması gerektiği bildirilmiştir. Ancak bu sözün alınması halinde bile telgrafların sansüre tabi tutulması gerektiği belirtilmiştir⁵³².

I. Dünya Savaşı başlamadan önceki Amerikan casusluğuna dair diğer bir örnek Mösyö Ellen'di. Edirne Valisi Zekeriya Bey'in Dâhiliye Nezareti'ne gönderdiği 22 Mart 1916 tarihli telgrafında Amerika Konsolosluğu namzedi Mösyö Ellen'in İstanbul'a gitmek üzere hareket ettiği yazmaktaydı. Ayrıca Mösyö Ellen'in bazı Yahudiler vasıtasıyla

⁵²⁹ BOA. DH. EUM. 5. Şube 57/31.

⁵³⁰ BOA. DH. EUM. 5. Şube 65/8.

⁵³¹ Burak Gülboy, *Birinci Dünya Savaşı Tarihi*, Altın Kitaplar, İstanbul 2004, s.256.

⁵³² ATASE, BDH. 403/1588/34; BDH. 403/1588/34-1; BDH. 403/1588/34-2.

Osmanlı Devleti aleyhinde casusluk ettiği ve etkili bir Osmanlı düşmanı olduğu bu telgraftan anlaşılıyordu⁵³³.

Amerika Birleşik Devletleri'nin I. Dünya Savaşı'na dâhil olduğu tarihten sonraki süreçte özellikle savaşın son yılında Osmanlı topraklarındaki casusluk faaliyetlerinde etkili oldukları gözlemlenmiştir. Şöyle ki, önceleri Trablusşam Amerika Konsolos vekili iken daha sonra Adana'da bulunan Mister Nilson'un, Osmanlı Devleti aleyhinde casuslukta bulunduğu gerekçesi ile İstanbul'a gönderilmesi istenmiştir⁵³⁴. Ancak Adana Vilayetine getirilen şahıs ile Robert Kız Mektebi'nde⁵³⁵ muhasebecilik yapan Mister Dana'nın yapılan soruşturmasında casusluk yaptıkları anlaşılmıştır. Bilhassa Nilson'un Dana'ya hitaben yazdığı ve Osmanlı askeri harekâtlarından bahseden 16 Kasım 1917 tarihli iki mektup, her iki şahsında casusluğunu kanıtlamaktaydı. Buna karşın Mister Dana'nın, her iki mektubu da teslim ettiği konusunda herhangi bir bilgiye ulaşamadığı gerekçesiyle kefalet ile serbest bırakılmasına karar verilmiştir. Nilson ise muhakemesine devam edilmek üzere Divan-ı Harbi Örfiye teslim edilmiştir. İlerleyen süreçte Başkumandanlık Erkan-ı Harbiye riyasetinden gelen bir tezkirede ise Mister Nilson'un tahliye edilerek serbest bırakıldığı bildiriliyordu⁵³⁶.

Amerikalı casus olduğu düşünülenler arasında Amerika tabiiyetine mensup elli elli beş yaşlarında bir kadın olan Madam Deviz de vardı. İlk olarak Balkan Harbi sırasında İstanbul'a gelen Deviz, bir müddet Koruker ve Perapalas Oteli'nde kaldıktan sonra İsviçre, Fransa (Paris) ve Amerika'ya gitmiştir. Daha sonra İstanbul'a dönerek Perapalas Oteli'nde kalmaya devam eden Madam Deviz'in durumu şüphe uyandırmaktaydı. Bu sebepten hakkında araştırma ve takip kararı alındı. 1863 doğumlu olan bu şahıs, I. Dünya Savaşı'nın başlarında bir müddet Kadıköy Hilal-i Ahmer Hastanesi'nde çalışmış ve Beyoğlu'nda Beddua Hanı'nda ikamet etmiştir. İstanbul'da akrabası bulunmayan Madam Deviz, büyük bir servete sahipti ve Amerikan

⁵³³ BOA. DH. ŞFR. 514/27.

⁵³⁴ BOA. DH. ŞFR. 88/126.

⁵³⁵ Osmanlı Devleti'nde kendilerine yaşam alanı bulan bazı misyonerler, eğitim kurumlarında ve dini müesseselerde propaganda ve casusluk faaliyetleri gerçekleştirmekteydiler. Güngör, *Türkiye'de Misyoner Faaliyetleri*, s. 91; Murat Gökhan Dalyan, "Amerikan Misyonerlerinin Osmanlı Ermenilerinde Meydana Getirdiği Bölünme ve Çatışmalar: George B. Nutting-George H. White ve Adıyaman Ermenileri Örneği", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 21, Isparta Mayıs 2010, s. 82; Ayhan Doğan, "Maraşta Misyonerlik Faaliyetleri (XIX. Yüzyılın İkinci Yarısı ile XX. Yüzyılın Başlarında)", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.11, Konya 2004, s.272-280; Gaffar Çakmaklı, "Türk Ermeni İlişkileri Ermenice Basın Organlarında", *Hoşgörmeden Yol Ayrımına Ermeniler*, C. 2, Kayseri 2009, s. 210.

⁵³⁶ BOA. DH. EUM. 5. Şube 74/22.

milyonerlerindendi. İstanbul'da bulunduğu süre zarfında Amerikan, Osmanlı, İngiliz ve Alman mensubu kişiler ile temasta bulunan Deviz, Osmanlı postanesi vasıtasıyla da Berlin, Brüksel ve Bern ile de iletişim kurmaktaydı. Felemenk Sefareti erkânıyla dahi temasta bulunarak kurye vasıtasıyla yabancı memleketlere mektuplar yazan Madam Deviz, bu mektuplardan birinde “*Büyük ordunun küçük kumandanı çok hastadır*” şeklinde bir ibare kullanmaktaydı. Bu ibare şahsın casuslukla olan ilgisini net bir şekilde ortaya koyuyordu⁵³⁷. Bu nedenle Osmanlı Ordu-yu Hümayunu Başkumandanlık Vekâletince alınan bir kararda Madam Deviz’e ait haberleşme ve mektuplaşmanın sıkı bir kontrole tabi tutulması istenmiştir⁵³⁸.

Amerikan casusluk faaliyetlerinin Osmanlı topraklarında zaman zaman etkili olduğu görülmüştür. Diğer taraftan Osmanlı Devleti bu casusluk faaliyetlerine karşı gerekli tedbirleri almaya çalışmışsa da kararlarında tutarlı olamamıştır.

3.9. Yunan Casusluk Faaliyetleri

Tarihi süreç içerisinde Yunanistan, Osmanlı Devleti üzerinde “*Büyük Fikir*” anlamına gelen Megali İdea’yı gerçekleştirmek arzusunda olmuştur. Yunanlıların izlediği megali idea hedefleri, İstanbul, Trakya ve Anadolu’nun batı kesimlerindeki bazı toprakların Yunanista’a bırakılması şeklindeydi⁵³⁹.

Bu hedefler ile beslenen ve 26 Haziran 1917 tarihinde İtilaf Devletleri tarafında I. Dünya Savaşı’na katılan Yunanistan⁵⁴⁰, tarihin her döneminde olduğu gibi savaş döneminde de Osmanlı Devleti’ne karşı hasmane bir politika izledi. Özellikle Yunanlıların Osmanlı topraklarında takip ettiği casusluk siyaseti son derece etkiliydi. Dolayısıyla Marmara Adası ve İstanbul, Yunanlı casusların hareket merkezi haline getirilmiştir. Daha savaşın yeni başladığı bir dönemde İstanbul Almanya Sefareti istihbarat hizmetinde çalışan Leipzig’li bir Alman, İbrail’deki Osmanlı Şehbenderliğine İstanbul’un Yunanlı casusların yuvası konumunda olduğunu açıklamıştır. Örneğin Galata’da Mumhane’de kahvehanesi bulunan Kaptan Grigoriyo Niforato adındaki şahıs, Yunan casusuydu. Bu şahsın arkadaşı olan Nikolas Arsenius da sık sık İstanbul’dan

⁵³⁷ ATASE, BDH. 391/39/1549/29-2; BDH. 391/39/1549/29.

⁵³⁸ ATASE, BDH. 391/39/1549/29-1.

⁵³⁹ Oğuz Kalelioğlu, “Türk-Yunan İlişkileri ve Megali İdea”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, s. 41, Mayıs 2008, s. 108-109.

⁵⁴⁰ Armaoğlu, s.135.

Bükreş'e seyahat edip Bükreş Yunan Sefaretine gizli evrak ve önemli malumatlar vermekteydi. Ayrıca Grigoriyo Niforato'nun Mumhane'deki kahvehanesi Yunan casusların ictimagahıydı. Bahriye Nezareti müteahhidlerinden Galata'da Fermancılar Sokağı'nda gemi levazımatı ticareti ile uğraşan Petro J. Marketto dahi Yunan casusuydu. Kendisinin mağazasında çalışanlardan biri de Yunan topçu zabitiydi. Eski Yunan mebusu olup Galata'da dava vekilliği yapan Panyatoru da Yunan Etnik-i Eterya Cemiyeti'nin İstanbul şubesi reisiydi. Bu şahıs, Galata'da Osmanlı Bankası civarında bulunan evinde önemli evrakları saklamaktaydı⁵⁴¹.

Osmanlı Devletine karşı Yunanlı casuslar da vapur kumpanyaları vasıtasıyla casusluk faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Yunanlı Manuli, Dersaadet Masejeri Maritim kumpanyası vapurlarında kılavuzluk yapmakta ve aynı zamanda savaşın ilanı üzerine Osmanlı Devleti düşmanlarına casusluk etmekteydi. Bu sırada Marmara Denizi'nde beş kadar düşman denizaltısı ve içinde sayıları altıyı bulan Yunanlı kaptan vardı. Ayrıca Osmanlı donanmasına tahsis edilen Varvara Romorkörü makinisti Yorgi, donanmanın durumu ve harekâtı ile düşman denizaltıları hakkında alınan tedbirleri düşmana ihbar etmekteydi⁵⁴².

Osmanlı donanması hakkında yapılan casusluklar arasında İstanbul Yunan Sefareti ataşesinin hizmetçisi olan Andreas Frangakis'in adı geçmekteydi. Osmanlı donanması hakkında özellikle Büyükdere, Beykoz ve Kavak önlerinde demir atmış halde bulunan Osmanlı harp gemilerinin direk ve bacalarına varıncaya kadar adet ve vaziyetlerine dair bilgiler toplayan Frangakis, casusluk suçu nedeniyle Divan-ı Harbe gönderilmiştir. Yapılan muhakemesinde ise casusluğu kanıtlanmıştır⁵⁴³.

İstanbul'un sahil mıntıklarında yaşanan Yunan casusluklarının yanı sıra tren hatlarında da birtakım casusluklar görülmüştür. Bu konuda Haydarpaşa İstasyonu Baş Memuru Kostantin Penaropulos'un faaliyetleri dikkat çekicidir. Yunan tebaasından olan şahıs, Köstence'den İstanbul'a gelen yelkenli gemiler vasıtasıyla İngiliz Sefaretine ve Yunan Erkan-ı Harbiyesine Osmanlı askeri sevkiyatları, köprüler ve benzeri konular hakkında bilgiler gönderiyordu. Bundan dolayı Osmanlı Ordu-yu Hümayunu, Atina Sefaretine gönderdiği şifre telgrafta benzin taşıyan yelkenli gemilerin takip ettirildiği bildirilmekte

⁵⁴¹ BOA. HR. SYS. 2266/3.

⁵⁴² BOA. HR. SYS. 2266/42.

⁵⁴³ BOA. HR. SYS. 2264/4.

ve Kostantin Penaropulos'un niçin altı ay kadar süreliğine hava değişimi aldığı ve bu şahsın verdiği malumatın neden ibaret olduğunun öğrenilmesi istenmiştir⁵⁴⁴. Atina'dan Harbiye Nezareti'ne gönderilen cevapta ise Haydarpaşa İstasyon Memuru Kostantin Penaropulos'un seferberliğin ilanından beri düşman sefaretlere; İstanbul'dan Haydarpaşa yoluyla sevk olunan asker, cephane, top, hayvan miktarı, lokomotif, vagon ve benzeri edevat, köprü ve tünellerin adet, mevkii ve isimleri ile civarda ne gibi ahalinin yaşadığı hakkında bilgiler ulaştırdığı ifade edilmiştir⁵⁴⁵.

İstanbul ve havalisinde görülen Yunan casusluklarının benzeri Anadolu'nun batı kıyılarında yaşanmıştır. Özellikle Yunan bandıralı Nikola vapurunun İzmir acentesi tüccarlarından Vasilyadi, son derece tehlikeli bir casustu. Urla Emniyet Müfettişliğince bu şahsın üzerinden üç parça saman kâğıdı üzerine Rumca yazılı bir mektup bulunmuştur. Çapraşık ve çetin yazılmış bu mektubun içeriği tamamen anlaşılamamış ise de ifade ve ticari vakitlerin arasında “*bombardıman*”, “*barut*” ve “*tekâlif-i harbiye*” gibi tabirlerin görülmesi casusluk yaptığının kanıtı niteliğindedir. Ayrıca mektubun ortaya çıkmasından sonra kızgınlığı ve tepki gösterip mektubu istemesi, ardından ise gayrimeşru bir yolla mektubu kurtarmak istemesi ihanetkarane bir maksadı ortaya koymaktaydı⁵⁴⁶.

Yunanlı Foti de casusluk şüphesiyle soruşturmaya tabi tutulan şahıslardandı. İzmir'de I. Kolorduda postane civarında kahve ve gazino işleten Yunanlı Foti'nin casuslukla ilgili daha önce propaganda yapıp yapmadığı Dâhiliye Nezareti'nden talep edilmiştir. Ancak Dâhiliye Nezareti'nden Manisa Heyet-i Tahkikiye Reisi Vehbi Bey'e verilen cevabi telgrafta Yunanlı Foti'nin casusluğuna dair herhangi bir kayda rastlanılmadığı bildirilmiştir⁵⁴⁷.

Çeşme sahil bölgesine iltica eden Sisamlı otuz üç yaşlarında Yorgi Bandeli oğlu Astilyo ile yirmi sekiz yaşlarında Vasil Depenba oğlu Mihail kolorduca yakalanmıştır. Venizelos aleyhtarı olmalarından dolayı gördükleri baskı neticesinde Çeşme'ye gelen bu şahıslar, parti ihtilafından kaçtıklarını bildirmişlerdir. Ancak bu şahısların casus olabilecekleri de düşünülmüştür. Dolayısıyla İzmir Valisi, her ihtimale karşı bu

⁵⁴⁴ ATASE, BDH. 303/1231/A/8-5; BDH. 303/1231/A/8-8; BDH. 303/1231/A/8-9.

⁵⁴⁵ ATASE, BDH. 303/1231/A/8-10.

⁵⁴⁶ ATASE, BDH. 289/1177/21-3.

⁵⁴⁷ BOA. DH. ŞFR. 552/27; DH. ŞFR. 75/235.

şahısların İzmir’de hapsolmalarının uygun olacağını ya da ordu mıntıkası dışında Karahisar veya diğer münasip yerlere sevkleri hususunda askeri kararın verilmesini istemiştir⁵⁴⁸.

Yunan casusluk faaliyetlerine karşı Anadolu’nun batı kıyılarında alınan tedbirlerin benzeri güney kıyılarında uygulanmıştır. Hatta Dâhiliye Nezareti’nin Adana Vilayetine çektiği 12 Eylül 1917 tarihli telgrafında Yunan tebaası arasında casusluğu veya zabıtaca şüpheli hal ve harekâtı muhtemel olan kadınların da erkeklerle beraber iç kısımlara gönderilmesi istenmiştir⁵⁴⁹.

Mersin’de Lakardopulos kardeşlerin de casusluk faaliyetlerine adları karışmıştır. Aslen Yunanistan’ın Kefalonya Kasabası’ndan olup kırk beş sene önce Mersin’e gelerek on beş sene kadar Mersin İngiliz Konsolosluğu Vekâletinde ve üç yıl süre de Yunan Belçika Konsoloslukları vekâletlerinde bulunan, sonrasında ise ticaretle uğraşarak Atina’ya dönen Andon Lakardopulos’un üç oğlu vardı. Bunlar Kosti, Dimtoş ve Todori’ydi. Üç kardeşin üzerine Atina’da enişteleri ile ortak Tarsus dâhilinde üç küsur bin dönüm arazi, Mersin’de alt katı mağaza olan bir babhane kayıtlıydı⁵⁵⁰.

Kıyı bölgelerinde yaşanan bu casusluk olayları dışında Osmanlı Devleti aleyhinde hizmet eden önemli casuslar vardı. Bunlardan biri Rus vapuruyla İstanbul’a gittiği bildirilen, ancak yakalanıp hapsedilen Kokorika Şaban oğlu Hasan Perasa’ydi. Kendisi Yunanlıların en ünlü casuslarından⁵⁵¹. Diğer bir casus da Halep Vilayeti ecnebiye müdürüydü. Bu casus, Halep’teki Cemiyet-i Milliye-i Yunaniyenin reisiydi ve Yunanlılık için hiçbir faaliyetten geri kalmamaktaydı⁵⁵². Beyoğlu’nda Yüksek Kaldırım’da ipekçilikle uğraşan altmış yaşlarındaki Kıryako namındaki şahıs da, Rus ve Yunan Hükümetlerine casusluk ettiği gerekçesiyle Kayseri’ye sürülmüştür. Ancak daha sonra serbest bırakılmıştır⁵⁵³. Ayvalık’ta emlakı bulunan ve Yunan eski mebuslarından olan Trikopi ise kayınbiraderi ve birkaç kişi vasıtasıyla İstanbul ve İzmir gibi mahallere tüccar sıfatıyla adamlar sevk edip casusluk yaptırıyordu. Hatta Midilli’ye Fransız teyyareleri için bol miktarda bomba gönderildiği, İzmir Hristiyanlarından orada oturan

⁵⁴⁸ ATASE, BDH. 3470/146/14.

⁵⁴⁹ BOA. DH. ŞFR. 79-A/85.

⁵⁵⁰ BOA. DH. EUM. 5. Şube 55/19.

⁵⁵¹ BOA. HR. SYS. 2266/1; HR. SYS. 2266/2.

⁵⁵² BOA. DH. KMS. 16/8.

⁵⁵³ BOA. DH. EUM. 3. Şube 3/43; DH. EUM. 3. Şube 3/62.

beş kişinin Fransız tayyarecilere yardımcı olarak görevlendirildikleri ve bunlardan birinin Hacı Yorgi olduğu Atina Sefareti tarafından bildirilmiştir. Ayrıca bu dönemde Rum casuslar tarafından cami ve kilise kapılarına harp aleyhinde zararlı beyannameler bırakılmıştır⁵⁵⁴. Kortes Petro veled Mihal de Yunan tebaalı ve Andros Adası doğumlu olan bir şüpheliydi. Aynı zamanda iş müteahhidi olan şahıs, Kozlu kömür madenlerinde çalışırken hareketleri şüpheli görülmesi üzerine Safranbolu'ya gönderildi⁵⁵⁵. Sansür Heyetince kontrol edilmemiş mektuplardan yola çıkarılarak Dersaadet Yunanistan Sefaretinde görevli Fridas'ın casusluğu da ortaya çıkarıldı. Hatta kendisini bu işe sevk eden Macaraki ve diğer bazı kişiler ile beraber hareket ettiği anlaşılmaktaydı. Ardından ülkesine dönmesine izin verildi⁵⁵⁶.

Bunların dışında aşağıdaki tabloda belirtilen şahısların Yunanlı casus oldukları belgelerden anlaşılmıştır:

Tablo 15: Yunanlıların Hizmetinde Bulunan Casusların Listesi

İsim	Açıklama
Kaymakam Kemal Nikolaki	Selanik Hastanesi doktorlarından. Yunan Hükümetine casusluk etmekteydi.
Sokrat	Anadolu Şimendifer Kumpanyası memurlarından olup Yunanistan adına casusluk yapması muhtemeldi ve İslam ahali aleyhinde propaganda yapmaktan geri durmuyordu.
Dimitri Tchaconidis (Çakunyadis)	Yunan pasaportuna sahipti ve Yunan hafiyeleri ile düşüp kalktığı, Yunan casusu olduğu ihbar ediliyordu.
Mariyos Gabekili	Atina'ya gidip düşman lehine casusluk yapıyordu. Yunan tebaalıdır.
Dimitri veled-i Yorgi Liyanapulos	Yunan tebaalı ve İstanbul doğumludur. Yirmi dört yaşında olan şahıs, casusluk suçu nedeniyle beş yıl hapse mahkûm edildi.

Kaynak: BOA. İ. HB. 149/1332 S-097; DH. EUM. 3. Şube 3/5; DH. ŞFR. 503/40; DH. EUM. ECB. 12/38.

Görüldüğü üzere Yunan casusluk faaliyetleri politikaları ile uyumlu bir şekilde cerayan etmiştir. Özellikle Anadolu'nun batı sahillerinde Yunan casusluklarının ciddi boyutlarda yaşandığını söyleyebiliriz. Ayrıca bu sahillerde ve sahillerin iç kısımlarında Rumların önemli bir nüfus teşkil etmeleri Yunan casusluk faaliyetlerini kolaylaştırmıştır.

⁵⁵⁴ ATASE, BDH. 3467/131/2; BOA. DH. EUM. 5. Şube 23/32.

⁵⁵⁵ BOA. DH. EUM. ECB.4/39.

⁵⁵⁶ BOA. DH. EUM. 3. Şube 14/20; DH. EUM. 5. Şube 25/29.

3.10. Diğer Casusluk Faaliyetleri

Osmanlı topraklarında faaliyet gösteren İtilaf casuslukları geniş bir coğrafyayı kapsadığı gibi farklı ırk ve milletten şahısları da barındırıyordu. Bilhassa İranlı casusların savaş döneminde Osmanlı Devleti aleyhinde faaliyetlerde buldukları belgelerden anlaşılmıştır. Nitekim İranlı müctehidinden Hacı Seyyid Muhammed Kaşani'nin oğlu Seyyid Hüseyin ile hizmetçisi Kerbela'da casusluktan dolayı yakalanmışlardır. Bu casusların Bağdat havalisinde bulunmaları sakıncalı olduğundan Diyarbakır'a sevkleri yapılmıştır. Ancak daha sonra bu şahısların Musul yoluyla İran'a dönmelerine izin verilmiştir⁵⁵⁷. İranlı Hüseyin Han Ahter de Osmanlı Devleti'ne hizmet için Bağdat'a gelmişken şüpheli tavırlarından dolayı Bağdat'tan Halep'e uzaklaştırılmıştır. Daha sonra İran'a dönmek niyetinde olduğunu açıklayan şahsın casus olabileceği düşüncesiyle isteğine izin verilmemiştir⁵⁵⁸. Casusluğu anlaşılırsa Halep ya da başka bir yerde hapsedileceği açıklanan Hüseyin Han Ahter'in⁵⁵⁹ 23 Ağustos 1915 tarihi itibarı ile hiçbir tarafa gitmediği ve İran Konsoloshanesinde gözetim altında olduğu IV. Ordu Kumandanı Cemal Paşa tarafından bildirilmiştir⁵⁶⁰. Kanitre'den Başkumandanlık Vekâletine gönderilen bir şifrede ise İranlı Hüseyin Han Ahter'in İran Konsoloshanesinden çıkarken yakalandığı ve kendisinin Halep ve Şam İran konsoloslarının akrabası olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca Halep İran konsolosunun evine bazı şahıs ile Ermeni muhacirleri davet etmekte olduğu, bunların tekrarlanması halinde IV. Ordu mıntikasından ihraç edileceği vurgulanmıştır⁵⁶¹.

Osmanlı Devleti aleyhinde hizmet eden Siyonist casuslar da vardı. Bunlardan biri ailesi Kudüs'te ikamet eden Spira'ydı⁵⁶². Diğerleri ise casusluk ve siyonistlik ile uğraşan Hayfa İspanya konsolos kâtibi Samuel Peneşan'dı⁵⁶³.

Osmanlı Devleti tarafından casusluk yaptığı gerekçesi ile yakalananlar arasında üç Çinli de yer alıyordu. Bu şahıslar 1916 yılının Ağustos ve Eylül ayları zarfında İstanbul'da yakalanarak hapse atılmışlardır. Viyana'da bulunan Çin Sefareti de Avusturya-

⁵⁵⁷ BOA. DH. ŞFR. 73/9; DH. ŞFR. 73/10; DH. ŞFR. 544/123.

⁵⁵⁸ ATASE, BDH. 403/1588/10.

⁵⁵⁹ ATASE, BDH. 403/1588/10-1.

⁵⁶⁰ ATASE, BDH. 403/1588/10-2.

⁵⁶¹ ATASE, BDH. 403/1588/10-3.

⁵⁶² BOA. HR. SYS. 2267/68; DH. EUM. 4. Şube 11/8.

⁵⁶³ BOA. DH. EUM. 5. Şube 61/39; HR. SYS. 2169/47; HR. SYS. 2169/43.

Macaristan Hariciye Nezareti kanalı ile bu üç Çinlinin salıverilmesini Osmanlı Hükümetinden talep etmiştir⁵⁶⁴.

Bu casusların dışında Osmanlı Devleti aleyhinde hizmet eden ya da haklarında casus olduğu yönünde şüphe bulunanlar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

⁵⁶⁴ BOA. HR. SYS. 2432/62.

Tablo 16: İtilaf Devletleri Hizmetinde Bulunan Casusların Listesi

İsim	Açıklama
Royer Hangelson	Alman tebaalı.
Toma Dimitrof	Bulgar tebaalı.
Süleyman Rüşdi	Dersaadet Bulgar konsoloshanesi kâtip ve tercümanıdır.
Yuvan Vakcarof	Bulgar tebaasından, otuz üç yaşındadır.
David Landove	
Daşon	
Jozef Sakrizofski	Bulgar ihtiyat zabiti, Lehli.
Nikola İstranciyef	Bulgar tebaalı, casusluktan şüpheli.
Lezenyen Yuhan (Yuhannes)	Hollanda tebaalı.
Fransuva Kozina	Avusturya tebaalı.
Fertiş (Fritis) Agliç	İsviçre tebaalı, yirmi iki yaşında, İzmir’de ticaretle uğraşmaktadır.
Gott Libberle	İsviçre tebaalı.
François Schoms	Avusturya tebaalı.
Otto Liprayn	Avusturya tebaalı.
Havzor Margaret (Margorito)	Avusturya Macaristan tebaalı.
Elizabet benet Marsos	Avusturya Macaristan tebaalı.
Franz Şaml	Avusturyalı.
Oto Lipraiç	Avusturyalı.
Gavtelib Berle	İsviçreli.
Vasil oğlu Polinçerun (Polinçeron)	Bulgar tebaalı.
Roskalkiril Simonof	Dokuzuncu Bulgar Piyade Alayı Üçüncü Mitralyöz bölüğünden firaridir.
Ahmet Şevki Efendi	Tikritli.
Şeyh Recep	Tikritli.
Serhan bin Rebabi	Ramadiyeli.
Tahir	Ramadiyeli.
Mustafa	Ramadiyeli.
Ahmed Muhammed Arif	Samarra Belediye Reisidir.
Hacı Abbas	Samarralı.
Hacı Ali	Trablusgarplı.
Bağdadi Abdülkadir	Bağdatlı.
Asker Halil	Aneli.
Vehib Efendi	Tikritli.
Yunus bin Mahmud	Sudanlı.
Habib oğlu Yusuf Saba	Halepli.
Nur Ahmet bin Hacı Mehmet Rahim	Hintli.

Kaynak: BOA. DH. ŞFR. 580/12; DH. EUM. SSM. 19/39; HR. SYS. 2267/88; DH. EUM. ECB. 16/31; DH. EUM. 5. Şube 84/11; DH. EUM. 5. Şube 43/33; DH. ŞFR. 540/17; DH. ŞFR. 70/210; DH. EUM. 5. Şube 11/22; DH. ŞFR. 62/169; DH. EUM. 5. Şube 22/45; HR. SYS. 2267/86; HR. SYS. 2443/68; HR. SYS. 2448/6; DH. EUM. ECB. 4/29; DH. EUM. ECB. 17/12; DH. EUM. 5. Şube 72/41; DH. EUM. 5. Şube 73/48; DH. ŞFR. 620/89; DH. ŞFR. 620/89; DH. ŞFR 619/81; DH. EUM. 5. Şube 84/20; DH. EUM. 4. Şube 21/33; DH. ŞFR. 60/79.

Yukarıda isimleri verilen casuslardan Vasil oğlu Polinçerun’un daha önce casusluk yaptığını vesikalar yoluyla teyit ettiğimiz Stamat Polinçeroni ile aynı şahıs olma ihtimali bulunmaktadır. Yine Gavtelbit Berle ile Gott Libberle aynı şahıs olabilir.

Avusturyalı Oto Lipraiç, Osmanlı Devleti için oldukça tehlikeli bir casustu. Ruslara casusluk ettiği anlaşılan Oto Lipraiç'e, Enver Paşa'yı öldürmek için yirmi bin lira miktarında bir para teklifi dahi yapılmıştır⁵⁶⁵.

Ayrıca çoğunluğu Somali sahillerindeki Müslüman ahaliden olmak üzere Mısır ve Yemenli bazı casuslar ile hafi memurların Babülmendeb Sahilleri ile Maha ve Hudeyde cihetlerine sevk edildikleri Hariciye Nezareti'nden bildirilmiştir⁵⁶⁶. Emniyet-i Umumiye Müdüriyetinden Kudüs-ü Şerif Mutasarrıflığına çekilen 20 Kasım 1917 tarihli bir telgrafta ise Beytüllahm Belediye reisinin evinde gizlenmiş bir casusun yakalandığı Karargâh-ı Umumiden beyan ediliyordu⁵⁶⁷. Hayfa kaymakamı da Musevi ahaliye hitaben Lişanski adındaki casusu teslim etmelerini istemekteydi⁵⁶⁸.

⁵⁶⁵ BOA. DH. EUM. ECB. 17/12.

⁵⁶⁶ BOA. Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Yedinci Şube (DH. EUM. 7. Şube) 2/27; DH. ŞFR. 47/102.

⁵⁶⁷ BOA. DH. ŞFR. 81/184.

⁵⁶⁸ BOA. DH. ŞFR. 81/283.

BÖLÜM 4: OSMANLI DEVLETİ'NİN CASUSLUK FAALİYETLERİNE KARŞI ALDIĞI TEDBİRLER

4.1. Adli Tedbirler

Devlete karşı işlenen suçlardan en tehlikelisi olarak bilinen casusluk, çok eski bir tarihe dayanmaktadır. Roma Hukuku casusluğu, prence ve devlete karşı yapılan suçlardan saymaktaydı. Ancak hukuksal anlamda eski dönemlerden itibaren casusluk hakkında en esaslı kanunları, 1907 Lahey Sözleşmesi ihtiva ediyordu⁵⁶⁹. Bu sözleşmenin casusluk ile ilgili maddeleri şunlardır:

madde 29: Her bir casus hakkında şuna dikkati çekebiliriz, casus, gizlilikle hareket ederek iletişim kurmak amacıyla çatışma bölgesine sızar ve rakip ordu hakkında bilgi toplar. Dolayısıyla bir kimsenin casusluk gibi faaliyetlerle bilgi toplamak amaçlı düşman hattına girmesi kabul edilemez. Benzer şekilde açıkça görevi yürüten casusların asker olsun sivil olsun, kendi ordusu ve düşman ordu için gönderilmesi kabul edilemez.

madde 30: Bir casusun yakalanması durumunda, casusa yargılama yapılmadan ceza verilemez.

madde 31: Bir casus savaş esnasında düşman hattında yakalandığında, yakalanan diğer askerler gibi savaş esiri muamelesi görür. Casusluk yaptığı daha önceki faaliyetlerinden sorumlu tutulmaz⁵⁷⁰.

Görüldüğü üzere, yakalanan bir casusa, herhangi bir yargılama yapılmadan ceza verilemeyeceği hususu, Lahey Sözleşmesi'nde açık bir şekilde belirtilmiştir.

Diğer taraftan, Lahey Sözleşmesi'nden önce bazı Avrupa devletlerinin mevcut askeri ceza kanunları içinde casusluk suçlarının kapsamı ve niteliği hakkında bilgiler mevcuttu. Örneğin İtalya'nın milli birliğini sağladıktan sonra oluşturduğu 1889 tarihli ceza kanununun 105. ve 106. maddeleri vatan hainliği ve 110. maddesi ise casusluk suçunu kapsamaktaydı. İtalyan ceza kanununun 110. maddesi "*Her kim izinsiz olarak istihkâmların, harp gemilerinin, askeri yol, müessese vesair yerlerin planlarını çıkartır*

⁵⁶⁹ Atıf Akgüç, "Casusluk Suçu", *Siyasi İlimler Mecmuası*, 1940, no. 118, s. 477-478.

⁵⁷⁰ A. Merignhac-E.Lemonon, *Le Droit des Gens et la Guerre de 1914-1918*, Tome I, Librairie de la Societe du Recueil Sirey, Paris 1921, s. 177-178.

ya da bu maksatla bu yerlere gizlice veya hile ile girerse altı aydan otuz aya kadar hapis cezasına çarptırılır.” şeklinde olup casusluk cezasının kapsamı belirtilmişti⁵⁷¹.

Fransız Askeri Ceza Kanunu da casuslukla ilgili bazı maddeleri ihtiva ediyordu. Hatta Fransız Ceza Kanunu, casusluk suçlarına karşı daha ağır cezaları barındırmaktaydı. Çünkü 1858 yılında askeri ceza kanununda yapılan değişiklikle asker veya sivil tebaa ya da ecnebi olan bir şahıs tarafından işlenen casusluk suçunun cezası ölümdü. Böylece bu karar, Fransız Ceza Kanununun 81. ve 82. maddelerinde; *“yabancı hükümetlere milli müdafaya ait bilgileri, planları, vesikaları ulaştırmak casusluk suçu sayılır ve ölümlle cezalandırılır.”* şeklinde yerini aldı. Ancak casusluk tarafsız veya müttefik bir devlet hesabına yapılmışsa cezası hapislikti⁵⁷².

Osmanlı Devleti’nde de Tanzimat ile başlayan anayasal süreçte kişi hak ve özgürlükler konusunda ciddi çalışmalar yapılmıştır. Yaşama hakkının ilk defa güvence altına alındığı 1858 tarihli Ceza Kanunname-i Hümayunu’nda, aynı zamanda devletin güvenliğini tehlikeye düşüren casusluk suçunun karşılığının idam cezası olduğu yer alıyordu⁵⁷³. Gerçi Tanzimattan önceki Osmanlı hukukunda idam cezası gerektirecek haller arasında casusluk suçu bulunmaktaydı⁵⁷⁴.

XIX. yüzyıl itibari ile Avrupalı devletlerin mevcut ceza kanunlarında casusluk suçu için ayrı bir parantez açılmışken Osmanlı Devleti’nde sadece idam cezası gerektirecek hallerde casusluk suçundan bahsedildiği görülmektedir.

Diğer taraftan, Osmanlı coğrafyası farklı dönemler düşman casusların ilgi odağı haline gelmiş, devlet bunun için idam gibi en ağır cezayı uygulamıştır. Ancak tüm dünyada anayasal sürecin yaşanması, kişi hak ve özgürlüklerin zamanla sağlanması casusluk cezasının anayasal hukuka oturtulmasına neden olmuştur. Nitekim 1907 Lahey Sözleşmesi’nde kişinin casus olması halinde yargılanmadan ceza almaması gerektiği belirtilmekteydi. Osmanlı Devleti de özellikle XIX. yüzyılda ve XX. yüzyılın başlarında artan casusluk faaliyetlerine karşı daha önce ceza kanunlarında bulunmayan casusluk suçunun kapsamı, niteliği ve cezası hakkında birtakım çalışmalar yapma ihtiyacı

⁵⁷¹ Gözübüyük, s. 959-960.

⁵⁷² Gözübüyük, s. 966-967.

⁵⁷³ Gökçen Alpkaya, “Osmanlı Hukuk Reformu ve Kişi Özgürlükleri”, *İnsan Hakları Yılığ*, cilt. 12, 1990, 168-169.

⁵⁷⁴ Esra Yakut, “Tanzimat Dönemine Kadar Osmanlı Hukukunda Taziri Gerektiren Suçlar ve Cezaları”, *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, sayı. 2, 2006 (Güz), s. 27.

duymuştur. Özellikle I. Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde şiddetlenen casusluk faaliyetlerine karşı Osmanlı Devleti, gerekli tedbirleri almak adına öncelikle casusluk suçlarına karşı hangi cezaların verildiğine dair Avrupa devletlerinde bulunan sefaretlere gönderdiği yazılarda buldukları ülkelerdeki casuslukla ilgili kanunlar hakkında bilgiler istedi. Savaşın önce yakalanan düşman casuslarının hangi kanun gereği yargılanacakları hususu büyük bir sorun teşkil etmekteydi ve daha da önemlisi savaşlarda uyulması gereken uluslararası kuralları kapsayan 1907 Lahey Sözleşmesi'ne sadık kalmak mecburiyeti vardı⁵⁷⁵.

Osmanlı Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Dairesi, Osmanlı Devleti'nin Londra, Berlin ve Paris sefarethanelerinden buldukları hükümetlerin casusluk kanunnamelerinin bir nüshasını göndermelerini talep etmesinden⁵⁷⁶ sonra Paris Sefareti, 24 Mart 1914 tarihli telgrafında, Fransa Hükümetinin askeri casusluk hizmetine dair kanunnamesinin olmadığını bildirmesine karşın casusluk aleyhinde bir kanunname göndermiştir⁵⁷⁷. Berlin Sefareti de Almanya'nın casuslukla ilgili olan kanunnamesini telgraf yoluyla Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Dairesine iletmiştir⁵⁷⁸.

Avrupa sefaretlерinden casusluk kanunnamelerinin gönderilmesinin ardından Osmanlı Devleti, büyük eksikliğini hissettiği casusluk kanunnamesini oluşturmak adına yoğun bir çalışma dönemine girmiştir. Nihayetinde Osmanlı Devleti'nin Rus limanlarını bombalamaya başladığı bir dönem olan 29 Ekim 1914 tarihinde mevcut askeri ceza kanununa *Esrar-ı Askeriyeyi İfşa ve Casusluk ve Hıyanet-i Harbiye* adı altında geçici kanun eklenmiştir. 29 Ekim 1914 tarihinde çıkarılan Kanun-ı Muvakkat (geçici kanun) yirmi bir maddeden oluşmaktaydı ve Bahriye Nazırı Ahmet Cemal Bey, Adliye Nazırı İbrahim Bey, Harbiye Nazırı Enver Paşa ve Sadrazam Mehmet Said Paşa imzası taşımaktaydı⁵⁷⁹.

⁵⁷⁵ Birinci Dünya savaşında 1907 Lahey Sözleşmesi'ne İtilaf devletleri uymamıştır. Buna karşı Osmanlı Devleti'nin aldığı tedbirler için Bkz. Mehmet Temel, "Birinci Dünya Savaşı Yıllarında 1907 tarihli Lahey sözleşmelerine Aykırı Davranan İtilaf Devletlerine Karşı Osmanlı Devleti'nin Aldığı Önlemler", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt. 6, s. 10, Aralık 2003, s. 147-167.

⁵⁷⁶ ATASE, BDH. 243/1010/1; BDH. 243/1010/1-2.

⁵⁷⁷ ATASE, BDH. 243/1010/1-4.

⁵⁷⁸ ATASE, BDH. 243/1010/1-5.

⁵⁷⁹ Şura-i Devlet ve Meclis-i Vükela'da yapılan çalışmalar neticesinde 29 Ekim 1914'te *Esrar-ı Askeriyeyi İfşa ve Casusluk ve Hıyanet-i Harbiye* hakkında muvakkat kanun yayınlanmıştır. *Düstur*, 2. Tertip, cilt. 6, s. 1361-1366; *Esrar-ı Askeriyeyi İfşa ve Casusluk ve Hıyanet-i Harbiye Hakkında muvakkat kanun suretidir*, İstanbul Matbaa-i Askeriyeye 1330, s. 2-8; *Takvim-i Vekayi*, 22 Teşrin-i evvel 1330, numro: 1982; *İkdam*, 23 Teşrin-i evvel 1330, numro: 6361; Yapılan çalışmalar için Bkz. BOA. Meclis-i Vükela Mazbataları (MV). 237/71; Şura-yı Devlet (ŞD). 659/20.

Kanun-ı Muvakkat incelendiğinde, hangi durumların casusluk suçu sayıldığı ve casusluk suçlarının hapis, kürek, para ve idam gibi cezaları kapsadığı görülmektedir. Özellikle ondördüncü madde olan idam cezasını gerektirecek casusluk suçları aşağıdaki şu maddelerden oluşmaktaydı:

1-Geçitleri veya işgal edilen mevkileri ya da Osmanlı ve müttefiklerinin askeri birliklerini, münferit subay ve askerleri düşmana teslim etmek ya da teslimine sebep olmak.

2-İstihkâm inşaatını veyahut ordu veya donanmaya mensup sefineleri, silah ve cephanedepolarını, patlayıcı malzemeleri düşmana teslim etmek veya teslimine sebep olmak veyahut gerek bunların gerekse köprüler ile demiryollarını düşman hizmeti için tahrip etmek.

3-Ordu veya donanmaya mensup şahısları her ne surette olursa olsun götürüp düşmana teslim etmek veyahut Osmanlı ve müttefiklerinin askerlerini düşman tarafına geçmeğe teşvik eylemek.

4-Askeri harekâtları veya kale ve müstahkem mevkilerin planlarını düşmana vermek.

5-Casusluk etmek yani düşmanın gücünü artırmak maksadıyla onunla muhabere ve münasebette bulunmak veya düşmanın faydası için malumat elde etmek teşebbüsünde bulunmak ya da casusu bilerek kabul edip kullanmak.

6-Osmanlı ve müttefiklerinin askerlerini fesat ve isyana teşvik etmek.

7-Yolları veya telgraf vesair muhabere hududunu veyahut telgrafhaneler vesair her nevi muhabere merkezi ve mevkilerini tahrip etmek ya da kullanılmaz hale getirmek.

8-Parolayı veya parola işaretini veyahut nöbetçilere ve karakollara mahsus gizli talimat ve tenbihatı düşmana bildirmek ya da düşman yararına kullanmak.

9-Düşman veya silahlı eşkıya karşısında kasten yanlış ihbar veya hizmete ait yanlış tebligatta bulunmak.

10-Osmanlı ve müttefiklerinin kıtaatına karşı olan askeri teşebbüslerde düşmana kılavuzluk etmek veyahut Osmanlı ve müttefiklerinin kıtaatına kılavuzluk ederken

yanlış yola sevk etmek veya her ne suretle olursa olsun düşmana hizmet ve muavenette bulunmak.

11-Düşman veya silahlı eşkıya karşısında askeri birlikleri yanlış harekâta sevk edecek tarzda askeri işaretler vermek veyahut firara davet ve teşvik etmek veya dağılmış askerin toplanmasına mani olmak.

12-Harbin idaresi ile alakalı hususlarda ecnebi ordu ve donanmasına veyahut ecnebi devletlere mensup şahıslar ile münasebette bulunmak ya da bu münasebeti kolaylaştırmak.

13-Düşman veya silahlı eşkıya beyanname ve ilanlarını ordu mıntikasında kasıtlı olarak neşr etmek ve dağıtmak.

14-Harp esirlerini serbest bırakmak.

15-Haberleşmek için kullanılan işaretlerin bulunduğu bir mecmuayı veya bunun bir kısmını düşmana vermek ve ihbar etmek.

Anlaşıldığı üzere, düşman devletlere yönelik yapılacak her türlü haberleşme ve ihbar gibi faaliyetlerin karşılığı idam cezası olmuştur.

Kanun-ı Muvakkat'in dikkat çeken diğer bir maddesi ise onsekizinci madde de yer alan askeri mensuplar da dahil olmak üzere her kim tarafından olursa olsun seferberlik esnasında işlenecek bir suçun faillerinin Divan-ı Harplerde yargılanacak olmasıdır⁵⁸⁰.

Görüldüğü gibi uzun bir dönem zarfında ecnebi devlet kanunlarından da esinlenerek hazırlanan casusluk kanunnamesi, maddeleri itibariyle her türlü tehlikeye cevap verebilecek bir şekilde hazır hale getirilmiştir. Söz konusu kanunun ilanı basında da takdirle karşılanmıştır. İkdâm gazetesinde "*Ahalimizin Kulaklarında Küpe Olsun*" başlığı ile yayınlanan makalede hükümetin casusluk konusuna önem vermesinin son derece yerinde olduğu ve dönem itibariyle hassas olan casusluk konusunda halkın görüp işittiklerinden neleri söyleyip, hangilerini gizlemeleri gerektiği hususlarda dikkatli olmaları vurgulanmıştır⁵⁸¹.

⁵⁸⁰ Kanun-ı muvakkatın tüm maddeleri için Bkz. Ek:1.

⁵⁸¹ *İkdâm*, 23 Teşrin-i evvel 1330, numro. 6361.

Osmanlı Devleti, Kanun-ı Muvakkati yürürlüğe koyduktan sonra gerek savaştan önceki dönemde yakalanan gerekse savaşın başlaması ile Osmanlı coğrafyasında ele geçirilen düşman casusları, savaş gibi olağanüstü durumlarda kurulan ve askeri mahkemeler de adı verilen Divan-ı Harplerde yargılamaya başlamıştır.

Divan-ı Harplere sevk edilen şahısların yargılamaları sonucunda haklarında gerekli cezalar verilmiştir. Bu cezalar kimi zaman idam cezası şeklinde iken kimi zaman da müebbet ve kalebentlik cezası şeklinde görülmüştür. Osmanlı coğrafyasının farklı bölgelerinde vatana ihanet ve casusluk suçlarından dolayı yargılanan casuslar hakkında, savaş döneminde olağanüstü yetkilerle donatılan Divan-ı Harplerde aşağıdaki şu kararlar alınmıştır:

Tablo 17: Divan-ı Harplerde Yargılanan Casusların Listesi

	Divan-ı Harp	İsim	Memleketi veya Tabiiyeti	Alınan karar
1	Musul	Seyyid Ahmed	İran	İdam
2	Musul	Seyyid Mehmed bin Seyyid İbrahim	İran	İdam
3	Musul	Derviş Bakır bin Hacı	İran	İdam
4	Musul	Hacı Hasan	İran	İdam
5	Musul	Hüseyin	İran	İdam
6	Musul	Seyyid Cevad bin Seyyid Humudi ve arkadaşları	Kutulamare	İdam
7	Musul	Bedirhan ve adamları	İran	İdam
8	Dersaadet	Kosti Manos		İdam
9	Dersaadet	Nikolaki Manos		İdam
10	Dersaadet	Panayot Pananomaryos Matos		İdam
11	Dersaadet	Fendiyas		İdam
12	Dersaadet	Yüzbaşı Yorgiyef		Dört sene kürek
13	Dersaadet	Jozef veledi Mişel	Yunan	Dört sene kürek
14	Dersaadet	Dimo		İdam
15	Dersaadet	Eczacı Dimyanos		Kürek (?)
16	Dersaadet	Yorgi		Kürek (?)
17	Dersaadet	Kiparyos		Bir yıl kürek
18	Dersaadet	Harılanos		Bir yıl kürek
19	Dersaadet	Stefan	Osmanlı	İdam
20	Adana	Oncinek oğlu Karabet	Dört Yol	İdam
21	Adana	Haçiroğlu Agop	Cisr-i Şuğur	İdam
22	Adana	Viktor Balita		İdam/müebbet/sürgün
23	Adana	Topal Avadis		İdam/müebbet/sürgün
24	Kudüs	İlyas bin Habib Sanduka	Rum	İdam
25	Kudüs	Mehmet Nur bin Mefuları Rahor	Afganistan	İdam
26	Kudüs	Abdullah Gevilyan oğlu Yakup Robenson	Dersaadet	İdam
27	Kudüs	Emil Kenzoviç	Avusturya	İdam/müebbet kürek
28	El-aziz	Semerciyan Agop oğlu Setrak	Harput	İdam
29	El-aziz	Sinekrem	Hınıs	İdam
30	El-aziz	Hamiş oğlu Hasan	Pülümür	İdam

Tablo 17'nin devamı

31	Mamüratülaziz	Bedrosyan (Kafrokyan Şehbaz)	Mamüratülaziz	İdam
32	Bağdat	Tüccar Şukuri Aziz Şammaş Cercis		İdam
33	Bağdat	Selim		İdam
34	Bağdat	Mardinli Kamil bin Abdülmesih		İdam
35	Bağdat	Tomas bin Yusuf	Osmanlı	İdam/Af
36	Şam-ı Şerif	Ahmet el-Rezzak bin Hacı el- Muarrif	Trablusgarp	İdam/müebbet kürek
37	Şam	Arteşild Forder veledi Corcik	İngiltere	Üç sene kalebentlik/Af
38	Şam	Lindli	Almanya	Bir sene kürek/Af
39	İzmir	Yani Kablotka oğlu Nikoli	Foça	İdam
40	İzmir	Papa Stefanos		İdam
41	İzmir	Kasap Nikola		İdam
42	İzmir	Dimitri Mavros		İdam
43	İzmir	Apostol Kiloberi (Kokori)		İdam
44	İzmir	Yani Dimoplo		İdam
45	İzmir	Prodimo		İdam
46	İzmir	Kabakçı Volgareli (Leroseli)		İdam
47	İzmir	Nikoli Kopli		İdam
48	İzmir	İstiliyo Filiph		İdam
49	İzmir	Manol Faturovvel (Fondorol)		İdam
50	İzmir	Kombanas Babucu		İdam
51	İzmir	Memleksandros Hacı Nikolago		İdam
52	İzmir	Dimitri oğlu Pasbaid		İdam
53	İzmir	Yorgi Dorgona		İdam
54	İzmir	Memleksandros Dalako		İdam
55	İzmir	Nikola Emanidi		İdam
56	İzmir	Sandalcı Kosti Kacagoni		İdam
57	İzmir	Penatti Bolombag veled Nikoli		İdam
58	İzmir	Sandalcı Penayu Davlako		İdam
59	İzmir	Nikoli Tiganbet		İdam
60	Aydın	Abbas oğlu Osman	Fethiye	İdam
61	Aydın	Minye Manol		İdam
62	Aydın	Kadı oğlu Mehmed		İdam
63	Aydın	Dalyanço oğlu Yorgi		İdam
64	VIII. Ordu	Süleyman oğlu Mehmet	Nablus	İdam/müebbet kürek
65	VIII. Ordu	Muhtar Salih oğlu İbrahim	Nablus	İdam/müebbet kürek
66	VIII. Ordu	Orablı oğlu Hacı Mehmet	Nablus	İdam/müebbet kürek
67	VIII. Ordu	İsmail oğlu Ahmet	Nablus	İdam/müebbet kürek
68	VIII. Ordu	Ali oğlu Abdülkadir	Nablus	İdam/müebbet kürek
69	VIII. Ordu	Abdulhafız oğlu Abdullah	Nablus	İdam/müebbet kürek
70	Denizli	Taban Abdullah	Fethiye	İdam
71	Denizli	Bulgar Lazo	Fethiye	İdam
72	Denizli	Manol	Fethiye	İdam
73	Denizli	Yani Bozar oğlu Dimitri		İdam
74	Edirne	Aziz oğlu Hafız Ali	Drama	Müebbet kürek
75	Bitlis	Ris bint Kalo (?)	Van	İdam
76	Bitlis	Kalo oğlu Vapitin	Van	İdam
77	Sahil Grubu	Cangal oğlu Dimitri		İdam
78	Çatalca Orduyu Hümayunu	Hristo Yuvan	Çanakça	İdam
79	XV. Kolordu	Todor oğlu Panayot	Gümüşhacıköy	İdam/müebbet kürek

Tablo 17'nin devamı

80	7. Fırka	Apostol oğlu Ergir	Yeniköy	İdam
81	7. Fırka	Atnaş oğlu Mihail		İdam
82	7. Fırka	Dimitri oğlu Yuvan		İdam
83	7. Fırka	Yani oğlu Dimitraki		İdam
84	7. Fırka	Harelambo oğlu Dimitri	Bakırköy	Onbeş sene kürek
85	7. Fırka	Kanakyorgaki oğlu Harelambo	Yeniköy	Onbeş sene kürek
86	7. Fırka	Kosti oğlu Dimust		Onbeş sene kürek
87	7. Fırka	Harelambo oğlu Hafid		Onbeş sene kürek
88	7. Fırka	Kostanti oğlu Nikola		Onbeş sene kürek
89	7. Fırka	Nikola oğlu Harelambo Astiliyo		Onbeş sene kürek
90	7. Fırka	Penayut oğlu Kostantin		Onbeş sene kürek
91	Harbiye	Abdüllaziz Ali Bey		İdam/Onbeş sene kürek
92	Aliyye	Emir Tahir		On sene kürek/af
93	Dersaadet	Yorgi veled Stefan		On sene kürek/af
94	Dersaadet	Damyanos veled Yorgi		Onsene kürek/af
95	41. Fırka	Mirza Efendi bin Ali Rıza	Erzurum	Tard/hapis
96	Bağdat	Tomas bin Yusuf	Osmanlı	İdam/af
97		Hadkinson	İngiliz	İdam
98		Vassilios Petraki	Osmanlı	İdam
99		Lenin	Flemenk	İdam/Müebbet kürek

Kaynak: BOA. İ. DUİT. 174/54; İ. DUİT. 171/89; İ. DUİT. 174/38; İ. DUİT. 174/39; İ. DUİT. 174/40; İ. DUİT. 172/83; İ. DUİT. 173/93; İ. DUİT. 171/54; İ. DUİT. 175/128; İ. HB. 179/66; İ. DUİT. 172/82; İ. DUİT. 172/74; İ. DUİT. 173/31; İ. DUİT. 174/22; İ. DUİT. 173/84; İ. DUİT. 173/90; İ. DUİT. 173/112; İ. DUİT. 174/41; İ. HB. 171/55; İ. DUİT. 103/17; MV. 244/84; İ. HB. 167/43; MV. 239/50; İ. HB. 174/40; İ. HB. 168/67; İ. DUİT. 104/9; İ. DUİT. 105/3; İ. DUİT. 174/52; İ. DUİT. 174/53; İ. DUİT. 174/98; İ. DUİT. 174/99; İ. DUİT. 174/34; İ. DUİT. 172/18; İ. DUİT. 170/72; İ. DUİT. 174/36; İ. HB. 129/5; İ. DUİT. 176/36; İ. DUİT. 176/55; İ. HB. 171/13; İ. HB. 157/1332.Ca.03; İ. DUİT. 105/24; İ. DUİT. 106/24; İ. DUİT. 176/73; İ. DUİT. 103/17; HR. SYS. 2438/52, DH. ŞFR. 550/60.

Tabloya bakıldığında, bazı casusların hakkında verilen ilk cezaların değiştirildiği ya da cezalarda indirimlere gidildiği görülmektedir. Bu durumun kimi zaman casusun iyi halinin gözlemlenmesinden kimi zaman da karar mercilerinin zaaflığından kaynaklandığını söyleyebiliriz. Ayrıca Divan-ı Harplerce verilen kararların ardından yabancı ülke mensuplarının devreye girip kararı etkilemeye çalışmaları da rastlanan durumlardandı.

Nitekim Hadkinson ve Vassilios Petraki'nin verilen idam cezalarının hafifletilmesi için Papalık makamı bazı girişimlerde bulunmuştur. Hatta Papa vekili ve papalık Hariciye Nazırı gayriresmi bir yolla Padişah'a başvurmuştur⁵⁸².

Yine tablo ile ilgili olarak, Dersaadet Divan-ı Harbi Örfisinde yargılanan Yorgi'nin Yorgi veled Stefan ile Eczacı Dimyanos'un ise Damyanos veled Yorgi ile aynı kişiler olması muhtemeldir.

⁵⁸² BOA. HR. SYS. 2438/52; HR. SYS. 2428/31.

I. Dünya Savaşı döneminde casusluktan dolayı hapse atılanlar arasında Osmanlı kara sularında dolaşan İngiliz gemilerinin mürettebatı da yer almaktaydı. Osmanlı Devleti makamlarının bu başarısı aynı zamanda İngiliz casusluğunun sonunu hazırlamıştı. Bu ortamda İngiliz Hükümeti, Osmanlı Devleti'nin müttefiki olan Avusturya ve Alman Hükümetlerine başvurarak adamlarının kurtarılması için girişimlerde bulunmuştur⁵⁸³.

Savaş döneminde oluşturulan Divan-ı Harplerde idam, hapis, kalebentlik ve prangabentlik dışında yine casusluk yaptıkları düşünülen bazı şahıslar için harp mıntıkası haricine göndermek ya da güvenli bölgelere sevk etmek şeklinde kararlar alınmıştır. Osmanlı Devleti'nin farklı bölgelerinde kurulan Divan-ı Harplerde haklarında sürgün cezası verilen casuslar aşağıdaki şu kişilerden oluşmaktaydı:

⁵⁸³ *Revue du Monde Musulman*, Volume XXX, Paris 1915, s. 355.

Tablo 18: Sürgüne Tabi Tutulan Casusları Listesi

İsim	Açıklama
Kaşoğlu Hüseyin	Genç sancağı Bekran aşiretindedir. Casusluğu kanıtlanmamış olmasına rağmen harp mıntkası dışına çıkarılması kararlaştırıldı.
Koço oğlu Artin (Ali)	Genç sancağı Kulp Kazası'ndan olup casuslukla alakası görülmeven Ali, harp mıntkası haricine sevk edilmek üzere Diyarbakır Vilayetine teslim edildi.
Virjin Kamar	Casusluk suçundan dolayı Konya'ya sürgün edildi.
Tevfik	Bağdat Divan-ı Harbi Örfisince Bağdat mıntkasından harice çıkarılması kararı alındı.
Mehmet Abdülkadir	Mahkûmiyet süresini bitirdikten sonra sevki için Suriye Vilayetine teslim edildi.
Madam Vida Sokiç	Küçük Kabristan Sokağı'nda Hamit Bey Apartmanı'nda iki numarada oturuyordu. Harp Yüzbaşlarından Milosaf Keseneviç'in zevcesi olup düvel-i muhasıma tebaası ile sürekli temasta bulunmaktaydı.
Dimitri İstovince	Aslen Bulgaristanlı olup firar ederek İstanbul'a gelmekte iken Kırkilise civarında yakalandı. Şüpheli durumundan dolayı hudut dışına çıkarıldı.
Apostol veled Andon	Hasköy'de Kalaycı Bahçe mevkiinde oturmaktadır. Yunan tebaasındandır. Bazı şahıslara Yunan belgesi tedarik etmekteydi. Konya'ya sürgün edildi.
Jan Delodes	Rus milletinden olup Beyoğlu'nda Tünel Hanı'nda üç numarada oturmaktadır. Rus Sefarethanesi eski memurlarından olan şahıs casusluk şüphesi nedeniyle hudut haricine çıkarıldı.
Trezekot Poleminyon	Beyoğlu'nda Yeni Çarşı'da Gazhane Yokuşu'nda on iki numarada oturmaktadır. Fransız olan şahıs, müttefik devlet zabitan ve efradıyla temasta bulunmakta ve askeri sırları açıklamaktaydı. Kütahya'ya sevk edildi.
Wilhem ve Likram veled Vodtor	İngiliz olan bu şahıslar casusluktan şüpheli olduklarından Çorum'a sevk edildiler.
Abdi bin İlyas	Ahvali şüpheli olduğundan Edirne Vilayetine iade olundu.
Yorgi Petrof	Bulgar tebaasında olup sürekli muhasım tebaa ile temas kurduğundan Konya'ya sevk edildi.
Yorgi veled Kostantin Valasidi	Yunan tebaasından olup Rum Patrikhanesine mensup olan şahsın ahvali şüpheli olduğundan Konya'ya sürgün edildi.
Ogar Rotison	İngiliz tebaasından olan Ogar, casusluktan şüpheli olduğundan Çorum'a sevk edildi.
Civanı veled Disati (?)	İtalyan olup İngiliz Sefarethane memurlarındandı. Muhasım devlet tebaası ve muhasım sefarethane memurları ile sürekli temasta bulunuyordu. Çorum'a sevk edildi.
İstihad Polimzoti	Osmanlı Devleti vatandaşıdır. Trakya ve Bulgaristan aleyhinde casusluk yaptığı gerekçesi ile Karamürsel'e sürgün edildi.
Bogos Zeki Kantaryan	Ahvali daimi şüpheli görülmesinden dolayı Koçhisar'a sevk edildi.
Hataniyet İdel	Müttefik devletlerin zabitan ve efradıyla temasta bulunarak askeri sırları ifşa etmekteydi. Kütahya'ya sürgün edildi.

Kaynak: BOA. DH. EUM. 5. Şube 56/21; DH. EUM. 5. Şube 53/47; DH. EUM. 1. Şube 9/17; İ. DÜİT. 103/17; DH. ŞFR. 576/30; DH. EUM. KLH. 5/140.

Tablo incelendiğinde, sürgüne tabi tutulanların daha çok Irak ve havalisi ile Marmara Adası çevresindeki faaliyetleri nedeniyle bu cezaları aldıkları görülmektedir. Yine Divan-ı Harpler, bu casuslar için en güvenli yerler olarak Konya, Kütahya, Çorum ve Koçhisar'ı seçmiş ve oralara sevklerini sağlamıştır.

Divan-ı Harplerce sevk edilen bu şahısların dışında, binlerce casus gerek hudut dışına gerekse Osmanlı coğrafyasının farklı bölgelerine sevk edilmiştir. Ayrıca kimi sevkler de toplu halde yapıldı. Nitekim I. Dünya Savaşı'nın başlarında casus olmalarından şüphelenilen İzmit Reji Amerikan şirketindeki İngilizler, Ankara'ya sürgün edilmiştir. İtilaf Devletleri tebaasından olmaları ve tütüncülüğten başka işlerle de her tarafa sevkîyat yapmaları bu şahıslar hakkında şüpheli olabilecekleri düşüncesini oluşturmuş ve sevkleri gerekli görülmüştür⁵⁸⁴.

Yine Edirne ve Tekfurdağı civarında bulunan ve casusluktan şüpheli İtalyanların askeri mevkilere uzak ve Hristiyan nüfusu az olan Hayrabolu'ya sevk edilmelerinin uygun olacağı kararlaştırıldı. Hayrabolu'nun casusluğa en az uygun yer olması bu tercihte etkili olmuştur⁵⁸⁵.

Beyrut Valiliğinden çıkan bir telgrafta ise casusluk meselesinden dolayı Beyrut bölgesinde geleceği uygun görülmeyen bazı şahısların askeri mercilerin etkisi ile dâhile sevklerinin kararlaştırıldığı yazmaktaydı⁵⁸⁶. Yine Emniyet-i Umumiye Müdüriyetinden Beyrut Vilayetine çekilen telgrafta casusluktan şüpheli şahısların hudut haricine çıkarılması ve bunun süratli bir şekilde uygulanması isteniyordu⁵⁸⁷.

Casusluk yaptıkları için Musul'dan Kastamonu'ya sürgün edilen birkaç casus da Dâhiliye Nezareti'ne gönderdikleri telgraflarda af edilmelerini beklemekteydiler. Kürekçi Yusuf, Sultan Gazan ve Ahmet Gazan adındaki bu şahıslar, casusluktan dolayı sekiz kişi olarak Musul'dan sürgün edilerek Kastamonu'ya geldiklerini ve diğer arkadaşlarının af edildiklerini bildiriyorlardı⁵⁸⁸.

⁵⁸⁴ BOA. DH. EUM. 5. Şube 5/5.

⁵⁸⁵ BOA. DH. EUM. 5. Şube 21/4.

⁵⁸⁶ BOA. DH. ŞFR. 570/43;

⁵⁸⁷ BOA. DH. ŞFR. 45/111.

⁵⁸⁸ BOA. DH. EUM. 4. Şube 21/69.

4.2. Siyasi Tedbirler

4.2.1. Casusluğun Yasaklanması, Men Edilmesi

Osmanlı Devleti, casuslukla ilgili kanunları çıkarttıktan sonra bir taraftan da Osmanlı topraklarındaki casusluk faaliyetlerini önlemek amacıyla birtakım çalışmalar yapıyordu. Nitekim hükümetçe vilayetlere gönderilen telgraflarda casusluğun önlenmesi hususunda gerekli tedbirlerin acilen uygulanması istenmekteydi. Alınan ilk ciddi tedbirler şu hususlardan oluşuyordu:

1- Osmanlı Devleti'nden harice çıkmak veyahut hariçten Osmanlı memleketlerine girmek isteyenler için İstanbul, Dimetoka, Çermin, Antalya, Mersin, İskenderun, Lazkiye, Trablusşam, Hayfa, Hudeyde, Cidde, Hanekin, Trabzon, Samsun, İnebolu, Erikli, Urla, Beyrut, Yafa şehir ve kasabaları ile İran hududunda Bağdat, Musul ve Van Vilayetlerince çevrilmiş mevkilerde kapı mahalleri oluşturulmuştur. Bu kapı mahalleri tecrübeli, güvenilir, işbilir ve çalışkan memurlar tarafından idare olunacaktır.

2- Ecnebi memleketlere gidecekler buldukları mahalin en büyük mülkiye memuru ve İstanbul'da polis müdür-ü umumisi tarafından verilecek belgeye sahip olmalıdırlar.

3- Hariçten şüpheli veya vizesiz pasaportla hiçbir kimsenin memlekete girmesine müsaade olunmayacaktır.

4- Askeri makamlarca harice çıkmasına lüzum gösterilecek şahısların ellerine verilecek resmi vesikanın inzibat memurlarına gösterilmesinde mülki makamlardan ayrıca vesika alınmasına gerek kalmaksızın geçişlerine müsaade olunacaktır. Bu yolda vesika vermek için görevli olan askeri makamlara ayrıca bildirilecektir.

5- Hariçten gelecekler gerek bu taraftan gönderilmiş olsun gerek düşman hakkında faydalı malumat vermek maksadıyla mülteci olarak gelmiş bulunsun bu gibilerin girişlerine karşı fazla bir tedbir almamakla beraber serbest bırakılmayarak görmek ve görüşmek istedikleri şahıs veya makamlara kadar koruma altında sevk olunacaklardır.

6- Osmanlı memleketlerinden harice çıkmaması veya hariçten memleketlere girmemesi askeri makamlarca kararlaştırılan şahısların isim ve hüviyetleri mülki makamlara ve yerine göre kapı memurlarına önceden ihbar ve tebliğ olunacaktır.

7- Alınan kararlar tatbik olunmakla beraber seyahatler hakkında öteden beri mevcut olan usullere eskiden olduğu gibi uyulacaktır⁵⁸⁹.

Casusluk faaliyetlerin önlenmesi konusunda üzerinde durulan bu hususlardan kapu mahallerinin oluşturulması en ciddi tedbirlerdendi. Yukarıda farklı bölgelerde oluşturulması kararlaştırılan bu kapı mahallerinden Mersin İskelesi'nde, casusluk konusunda oldukça ciddi tedbirler alınmaktaydı. Nitekim Mersin İskelesi, alınan kararlardan dolayı savaş döneminde İtalyan tebaasının harice çıkışlarına izin vermemişti. İtalya sefaretinin bu husustaki müracaatı ve yapılan görüşmeler üzerine IV. Ordu Kumandanlığı Vekâletince gönderilen tebligatta, Beyrut ve Trablusşam Limanlarının Osmanlı memleketlerine girip çıkacak yolculara kapu mahalli addolunacağı ve Mersin Limanı'nın sadece girecek yolculara kapu mahalli olacağı bildirilmiştir⁵⁹⁰.

Osmanlı Hükümeti, casusluğun önlenmesi hususunda sahil bölgelerinde de birtakım tedbirler aldı. Özellikle IV. Ordu Kumandanlığının Suriye hakkındaki casuslarla dolu ve düşman gemilerinin limanlarda dolaştığı şeklindeki beyanı üzerine, casusluğun menfi kapsamında Suriye'nin hariçle temasını kesmek için limanlara hiçbir şahsın girişine müsaade edilmemesi kararı alındı⁵⁹¹. Anadolu'nun güney sahillerinde de casusluğun menfi ile ilgili önlemler icra edilmekteydi. Antalya ve Kaş Sahilleri'nde düşman harp gemilerinin casusluklarına karşı Kaş kaymakamı ve mevki kumandanının yetersizliği anlaşılması üzerine mevki kumandanının yerine görev bilincine sahip bir mevki kumandanının tayini kararlaştırıldı. Ayrıca Meis Adası ile Kaş arasındaki ulaşımın kesilerek kaçakçılığın ve casusluğun önlenmesi için çalışıldı⁵⁹². Anadolu'nun batı kıyılarında ise bazı ticari eşyaların kaçak suretiyle Çeşme Sahili'ne çıkarılmasının casusluğa meydan verebileceği ihtimali üzerinde duruldu⁵⁹³.

İzmir havalisinin önemli oranda casusluk faaliyetlerine ev sahipliği yapması, İzmir zabıtasının daha dikkatli davranmasını zorunlu hale getirmekteydi. Özellikle askeri makamlarca takibi istenilen şahısların, sadece geçmiş yaşantıları hakkında bilgi sahibi

⁵⁸⁹ BOA. DH. EUM. 5. Şube 83/8; HR. SYS. 2264/5; DH. EUM. 5. Şube 4/1; ATASE, BDH. 383/390/1521/2-9.

⁵⁹⁰ ATASE, BDH. 247/1024/9-3; BDH. 247/1204/9-4.

⁵⁹¹ BOA. DH. EUM. 5. Şube 83/18.

⁵⁹² BOA. DH. EUM. 3. Şube 7/1.

⁵⁹³ BOA. DH. ŞFR. 62/87.

olunması ile yetinilmeyip, netice ulaşınca kadar gözetlenmelerine de ihtiyaç duyuldu⁵⁹⁴.

Casusluğun men edilmesi ile ilgili olarak Dâhiliye Nazırı Talat Paşa ise Konya'da casusluk tehlikesinin bulunduğu Başkumandanlık Vekâletince bildirildiğini ve Suriye ile İstanbul'dan sevk edilen askeri birliklerin şüpheli şahıslar ile münasebet ve temaslarına kesinlikle izin verilmemesini Konya Vilayetinden istemekteydi⁵⁹⁵. Yine Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyetinin Emniyet Müfettişliklerine gönderdiği telgraflarda düşman tayyareleri tarafından İstanbul'a sık sık hücum edildiği ve önemli noktaların bombalandığı beyan ediliyordu. İstanbul'da bombolama girişimlerinde bulunan tayyarelerin mevkileri hedef olarak belirlemelerinde düşman hesabına hizmet eden casusların etkili olduklarından dikkatli olunması gerektiği vurgulanmaktaydı⁵⁹⁶.

Bunların dışında, casusluğun yasaklanmasına dair Sofya'dan Osmanlı memleketlerine raporlar gönderilmekteydi. Sofya casusluğun menni dairesinden gönderilen bu raporlarda harp esirlerine gelen paketlerin iyice kontrol edilmesinin yanında harp esirlerinin de sıkı bir gözetim altında bulundurulmasına dikkat çekilmiştir⁵⁹⁷.

Sonuç itibari ile I. Dünya Savaşı döneminde casusluk faaliyetlerinin önlenmesi adına Osmanlı Hariciye ve Dâhiliye Nezaretleri yaptıkları yazışmalarla birtakım önlemler almaya çalışmışlardır. Hatta Bulgaristan Hükümeti ile casusluğun önlenmesi hususunda yaptıkları görüşmeler bu konuya verdikleri önemi göstermektedir.

4.2.2. Paso, Pasaport ve Harita Kullanımı

Casusluk faaliyetlerine karşı alınan rutin tedbirlerden biri dışarıdan Osmanlı memleketlerine giriş yapacak yolculara pasaport verilmemesi ve ellerinde bulunan pasaportların vize edilmemesi hususuydu. Çünkü savaş döneminde Osmanlı Devleti'nde bir casus teşkilatı vücuda getirmek ve Osmanlı donanması ile İstanbul suyollarını tahrip etmek fikrinde olan zararlı şahısların Osmanlı Devleti'ne giriş yapacakları haber

⁵⁹⁴ BOA. DH. EUM. 5. Şube 9/10.

⁵⁹⁵ BOA. DH. ŞFR. 81/69.

⁵⁹⁶ BOA. DH. EUM. SSM. 27/30.

⁵⁹⁷ BOA. DH. EUM. 5. Şube 40/8.

alınmıştı. Bu sebepten yolculara asla pasaport verilmemesi ve ellerindeki pasaportların vize edilmemesi şeklinde uyarılarda bulunuluyordu⁵⁹⁸.

1918 yılının ikinci yarısına gelindiğinde Dâhiliye Nezareti, Karadeniz sahillerinde ve bazı mıntıklarında seyahatlerin serbest bırakılması ve ulaşım için seyahat varakası usulünün kaldırılması talebini Başkumandanlık Vekâletine bildirdi. Ancak Başkumandanlık Erkan-ı Harbiye Reisi Enver Paşa verdiği cevabi telgrafta, eşkıya ve firar olayları ile casusluk faaliyetlerinin tam olarak önlenmedikçe Karadeniz sahillerinde ve bazı mıntıklarında seyahat vesikalarını kullanmadan seyahat serbestliğinin büyük sıkıntılar doğuracağını beyan etmiştir. Buna ek olarak, Rusya'nın güney sahillerinde bulunan düşman casusların Karadeniz sahillerine ulaşmalarının ihtimal dâhilinde olması nedeni ile seyahat varakası ihtiyacının zorunlu hale geldiği vurgulanmıştır⁵⁹⁹.

Casuslukla mücadele konusunda polis memurlarından etkili bir şekilde yararlanılmaktaydı. Ancak casusların takibi bazı ihtiyaçlar doğuruyordu. Özellikle seferberliğin ilanı esnasında düşman devletler tebaasından durumu şüpheli olanların, ecnebi memleketlere firarlarına meydan vermemek için her gün Adana, Mersin demiryolu hattındaki trenlere binmek zorunda kalan memurlardan kumpanyaca bin sekiz yüz yetmiş dört kuruş ücret talep ediliyordu. Bu nedenle zabitan ve efradına olduğu gibi polis memurlarına da paso uygulamasını zorunlu hale getirmiştir⁶⁰⁰.

Yine Dâhiliye Nezaretince Aydın ve Edirne Vilayetleriyle Teke, Kale-i Sultaniye ve Karesi Mutasarrıflıklarına çekilen telgraflarda, casusluk meselesi ve eşkıya takibi gibi konularda idareleri altındaki ahalinin cins ve milliyetlerini gösteren haritalara ihtiyaç duyulduğu bildirilmiştir⁶⁰¹.

4.2.3. Casusların Mübadele Antlaşmaları Kapsamı Dışında Tutulmaları

I. Dünya Savaşı döneminde farklı zaman ve defalar esir mübadelesi gündeme gelmiştir. Osmanlı Devleti de savaşın son dönemlerinde bazı İtilaf Devletleri ile esir mübadeleleri yapmıştır. Ancak casusluk olaylarına adı karışanlar bu mübadelenin dışında

⁵⁹⁸ BOA. HR. SYS. 2264/7.

⁵⁹⁹ BOA. DH. EUM. SSM. 33/47.

⁶⁰⁰ BOA. DH. EUM. MEM. 64/1.

⁶⁰¹ BOA. DH. ŞFR. 89/105.

kalmışlardır. Dolayısıyla Osmanlı Devleti adına Aydın Valisi Rahmi Bey ile İngiliz murahhası Aleksander arasında yapılan esir mübadelesinin, askerlik yaşında bulunanlar ile casusluktan dolayı tutuklanan ve bu suçtan muhakemeye alınanların dışındaki bütün sivilleri kapsayarak kabul edileceği ve Kuşadası Limanı'nda yapılmasının uygun olacağı Başkumandan vekili Enver Paşa tarafından bildirilmekteydi⁶⁰². Yine Fransa ve Osmanlı savaşı esirleriyle sivil esirlerin iadesi konusunda imzalanan itilafnamede de casusluğu ispatlanmış veyahut casusluk meselesinden dolayı haklarında işlem başlatılanlar dışındaki diğer mahkûmların mübadeleye dâhil edilmesi kararlaştırılmıştır⁶⁰³.

4.2.4. Ödüllendirme ve Yardım

Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı'nın başlaması ile birlikte Osmanlı topraklarında faaliyet gösteren casusluk olaylarına karşı gerekli tedbirleri almaya çalışıyordu. Ancak bu çalışmalar sırasında masrafların karşılanması için önemli miktarlarda paralara gerek duyulmaktaydı. Ali İhsan Sabis, düşman ülkelerden casusluk amacıyla gelmiş olan şahısların takip ve yakalanma masrafların tahsisat-ı mesture bütçesinden karşılanmasını bildirmiştir⁶⁰⁴.

Yemen havalisinde casusluk faaliyetlerine karşı mücadele eden Tahkik Heyeti ile casus ve istihbarat memurlarının belli miktarlarda para havalesine ihtiyaç duydukları Yemen Valisi Mehmet Nedim Bey tarafından beyan edilmekteydi⁶⁰⁵. Benzer şekilde, birkaç casusluk meselesinden dolayı İzmir'e dört kez gidip gelmek zorunda kalan Urla Emniyet Müfettişi Ali İffet Bey için de yol masrafları karşılanmak üzere havale yapılması istendi⁶⁰⁶.

Casusluğun önlenmesi için başvuru yollarından biri de zararlı şahısların kıyı bölgelerinden iç kısımlara sevk edilmesiydi. Ancak bu nakil işlemlerinde bazı ihtiyaçlar söz konusuydu. Nitekim Beyrut bölgesinde casusluktan dolayı sahilten iç kısımlara nakledilenlerin nakil masraflarının askeri kaynaktan karşılanması talep edildi⁶⁰⁷. Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyetinden verilen cevapta ise askeri

⁶⁰² BOA. DH. EUM. 5. Şube 84/29.

⁶⁰³ BOA. DH. EUM. 5. Şube 85/45; HR. SYS. 2242/1.

⁶⁰⁴ Sabis, Harp Hatıraları: 1, s. 211.

⁶⁰⁵ BOA. DH. ŞFR. 459/15.

⁶⁰⁶ BOA. DH. EUM. MH. 112/27.

⁶⁰⁷ BOA. DH. EUM. 1. Şube 8/18.

makamlarca önemle üzerinde durulan şüpheli şahısların nakil masraflarının askeri kaynaktan ödenmesi hususunun Başkumandanlık Vekâletine bildirildiği ifade edilmekteydi. Ayrıca Ordu kumandanlığı ile temas kurulması isteniyordu⁶⁰⁸.

Casusluğun önüne geçmek üzere yapılan harcamalar için gerek Adana Valisi Nazım Bey gerekse Teke Mutasarrıfı Fatih Bey, tahsisat-ı mestureden yeterli miktarda para talep etmişlerdir. Teke Mutasarrıfı Fatih Bey, yüz elli-iki yüz liranın acilen gönderilmesini istiyordu⁶⁰⁹.

Diğer taraftan savaş döneminde casusluk faaliyetlerine karşı gösterdikleri üstün hizmetlerden ötürü bazı görevlilere mükâfat verilmekteydi. Bunlar arasında Beyrut Komiser muavinlerinden Sadık ile Polis memuru Ali Rıza Efendi bulunmaktaydı. Bu memurlar, İskenderiye’de bulunan İngiliz kumandanı tarafından casusluk yapmak üzere kayıkla gelen dört casusun yakalanmasında büyük hizmet örneği göstermişlerdi. Bundan dolayı kendileri birer maaş miktarı olan bin yüz kuruş ile mükâfatlandırılmışlardır⁶¹⁰. Taharri dairesinde çalışan polis memuru Muharrem Efendi de İtilaf Devletleri tebaasından biriyle muhabere etmek suretiyle casusluk ettiği anlaşılan bir şahsın yakalanmasında gösterdiği gayretten dolayı bir maaş miktarı olan beş yüz kuruş ile ödüllendirilmiştir⁶¹¹.

4.3. Askeri Tedbirler

4.3.1. Casusluğun Önlenmesi ve Casuslardan korunma Yolları

Osmanlı siyasi makamlarının casusluğun önlenmesi konusunda aldığı tedbirlerin yanında Osmanlı askeri kanadının da aldığı birtakım karar ve uygulamalar vardı. Özellikle sahil bölgelerinde yaşanan casusluklara karşı tedbir elden bırakılmamıştır. İlk etapta, Suriye’nin hariçle bağlantısını kesmek amacıyla yeni bir emre kadar limanlara hiçbir geminin girmesine izin verilmemesi kararlaştırıldı. Hatta bu karar ile birlikte daha savaşa dâhil olmayan İtalyan ve Amerikan harp gemilerinin oradan sevki için hükümetin dikkati çekilmiştir⁶¹². Ancak daha sonra tarafsız ülke vatandaşlarının 1915 yılının Ocak ayının ortalarına kadar Beyrut, Trablusşam ve Mersin İskelelerinden

⁶⁰⁸ BOA. DH. ŞFR. 81/83.

⁶⁰⁹ BOA. DH. ŞFR. 580/143; DH. ŞFR. 577/53.

⁶¹⁰ BOA. DH. EUM. MH. 128/50.

⁶¹¹ BOA. DH. EUM. MH. 133/53.

⁶¹² BOA. DH. ŞFR. 453/71.

seyahatlerine müsaade edildiği ve bu sürenin bitiminde yalnız İtalya ve Amerika tebaasının konsoloslarının taahhüdü altında seyahat edilebilecekleri açıklandı. Ayrıca İtalya ve Amerika tebaası gibi diğer tarafsız devlet ahalisinin de ait oldukları konsolatolar tarafından halleri taahhüt edildikten sonra harice seyahatlerinde bir sakıncanın olmayacağı IV. Ordu Kumandanı Cemal Paşa tarafından açıklanmıştır⁶¹³.

Başkumandanlık Vekâleti, sahil bölgelerinde casusluğun önüne geçebilmek konusunda liman reisleri ile jandarma kumandanlarının önemli bir işleve sahip olduğunu beyan etmekteydi. Ayrıca bu memurların düşman casus tertibatına karşı en şiddetli tedbirleri almaları gerektiğini bildiriyordu. Yine şüpheli kişilerin tereddüt edilmeden tevkif edilmeleri ve sayılarının Karargâh-ı Umumiye'ye bildirilmesi vurgulanmaktaydı. Bunların dışında, Osmanlı sahillerinde yapılacak nakliyat işlemlerinin daima kontrol ve takip edilmesi, şüpheli şahıslara ait vasıtalara (vapur, gemi v.s) el konulması, şüpheli olmayanlardan ise müsaade vesikasının istenileceği Başkumandanlık Vekâletince ifade edilmekteydi. Balık avlama konusunda da sadece güvenilir ve emin ahaliye izin verilecekti. Bu müsaade liman reisleri tarafından balıkçılara bir vesika vermek suretiyle gerçekleşecekti ve vesikasız hiç kimse balıkçılık yapamayacaktı⁶¹⁴.

Anadolu sahillerinde casusluğun menfi için yapılan çalışmalar arasında bazı kayıkçıların iç kısımlara sevk edilmesi de vardı. Özellikle Bodrum civarında bulunan kayıkçıların kaçakçılık ve casusluk yaptıklarının anlaşılması üzerine sahilde hiçbir kayığın bırakılmayarak karaya çıkarılması, Osmanlı Devleti'nde akrabası olan kayıkçıların da toplu olarak iç kısımlara sevk edilmesi düşünülen tedbirlerden biri olmuştur⁶¹⁵.

Sahil bölgelerinde yaşanan casusluk faaliyetlerinin önlenmesi için Osmanlı Ordu-yu Hümayunu Başkumandanlık Vekâleti, limanlara ve özellikle Karadeniz sahillerine ne sebeple olursa olsun uğrayan veya yaklaşan merakib-i bahriye (deniz nakil vasıtaları) hakkında şu talimatların uygulanmasını önemli görmekteydi:

1- Limana gelen merakib-i bahriye kaptanı dışarısı ile görüşme yapmadan önce kesinlikle liman reisine müracaat ederek yol tezkiresini ve mürettebatının listesi gibi

⁶¹³ ATASE, BDH. 247/1024/9; BDH. 247/104/9-1; BDH. 247/1024/9-2; BDH. 247/1024/9-5.

⁶¹⁴ ATASE, BDH. 247/1024/8; BDH. 247/1024/8-1.

⁶¹⁵ BOA. DH. EUM. 5. Şube 84/3.

konularda açıklama yapacaktır. Basra liman reisi eğer varsa sansür ve gümrük memurları ile polis ve jandarmadan oluşan bir heyet, sefineye gidip kaptanın gösterdiği evrak ve içeriğini kontrol edecek, mürettebatının üstleri ve eşyası, sefinede evrak ve mektupların saklandığı yerler aranacak ve şüpheye meydan verecek herhangi bir bulguya rastlanmadığı takdirde sefinenin sahil ile münasebetine müsaade edilecektir.

2- Sefinenin yol tezkiresi nezaret dairesinde tanzim edilmemiş mürettebat listesi, tasdik edilmemiş ve listeden başka mürettebatın mevcudiyeti veyahut listede yazılı mürettebattan birkaçının yasak eşya ile matbu ve gayri matbu sansür ve posta imzasından geçirmemiş evrak ve kâtibinin zuhuru.

Bunların dışında, sefinenin dışarı ile irtibatı kesilecek ve neticeden Karargâh-ı Umumiye'ye malumat verilecekti. Eğer sefinenin çıktığı yer düşman, tarafsız veya müttetik devlet sahilleri ise bilhassa bu araştırmalar ayrı bir önemle yapılacaktır. Sefine limanlardan hariç sahilin herhangi bir kısmına yanaşmış bulunursa gözetleme postaları veya yakın sahil inzibat memurları bulunduğu takdirde mahalli memurlar tarafından talimat hükümleri uygulanacak ve en yakın askeri kumandanlığa haber verilecektir. Liman haricinde sahile yaklaşan sefain umumiyetle şüpheli olarak telakki edilecek ve ona göre muamele yapılacaktır⁶¹⁶.

Osmanlı Hükümetinin casusluğun önlenmesi için uygulamaya koyduğu kapu mahalleri hususu askeri makamlarca da desteklenmiş ve bu konuda yeni kararlar alınmıştır. Nitekim Osmanlı memleketlerinden harice çıkmak veya hariçten Osmanlı memleketlerine gelmek isteyenler için hükümetçe kapu mahalleri tahsis edilerek ecnebi memleketlere gidecek şahıslara oturdukları mahallin en büyük mülkiye memuru tarafından vesika verilecek ve dışarıdan vizesiz pasaport ile hiçbir şahsın memlekete girmesine müsaade edilmeyecekti. Yine Askeri makamlardan harice gidecek olanlara İstanbul'da Karargâh-ı Umumi İstihbarat Şubesinde hariçte ise ordu veya mevki kumandanlıklarınca vesika verileceği bildirilmekteydi. Ayrıca harice çıkmamaları veya hariçten dâhile girmemeleri askeri makamlarca kararlaştırılan şahısların Emniyet-i Umumiye Müdüriyetine bildirilmesi istenmiştir⁶¹⁷.

⁶¹⁶ ATASE, BDH. 658/274/76.

⁶¹⁷ ATASE, BDH. 383/390/1521/2-1; BDH. 383/390/1521/2-4; BDH. 383/390/1521/2-5; BDH. 383/390/1521/2-6.

Casusluk faaliyetlerinin önlenmesinde etkili bir şekilde kullanılan kapu mahalli uygulaması, daha sonraki dönemde genişletilmesi konusunda yeni birtakım talepleri beraberinde getirdi. Nitekim 1917 yılının ortalarına doğru VI. Ordu Kumandanı Halil Paşa'nın Başkumandanlık Vekâletine gönderdiği bir telgrafta, casusluğa karşı Revandiz, Süleymaniye, Kifri, Tikrit ve Ramadiye mevkilerinde bir askeri kapu mahalli kurulmasının gerekliliğinden bahsediyordu⁶¹⁸.

Casusluğun önlenmesi konusunda istihbarat zabitlerinden de büyük ölçüde yararlanıldığı belgelerden anlaşılmaktadır⁶¹⁹. Yine şahısların nakillerinin hızlı bir şekilde gerçekleşmesi amacıyla oluşturulan casusluğun menfi ve pasaport merkezi kısımlarından istifade edildiği görülmektedir⁶²⁰.

Bunlara ek olarak, Başkumandan vekili Enver Paşa, ordu karargâhından gönderdiği 21 Ağustos 1916 tarihli telgrafında, casuslardan korunmak için uyulması gereken hususları şu şekilde açıklamaktaydı:

- 1- Askeri personelin apolet ve yakalarındaki alaya mensubiyetini gösteren numaralar derhal kaldırılacaktır.
- 2- Askeri birliklerin bir mahalden diğer mahale sevkini kolaylaştırmak maksadıyla vagonlara askeri birliklerin hangi fırka veya alaya mensup olduğunu gösteren işaret ve numaralar bundan böyle yazılmayacak yalnız tabur ve bölük numaraları yazılabilecektir.
- 3- Karargâh-ı Umumi veya ordu karargâhlarının özel izin yazısı olmadıkça bir askeri kıta yüklü trene, ahaliden hiçbir kimsenin binmesine müsaade edilmeyecektir. Bu suretle ellerinde özel izne sahip olsalar dahi asker ve subayların bulunduğu vagonlara giremeyeceklerdir.
- 4- Gerek tren gerekse vapurla muhtelif harp cephelerine sevk edilecek silah ve cephaneye teçhizat vesair askeri eşyanın sandık ve balyalarına kolordu, fırka, alay numaraları yazılmayıp yalnız ordu grup numaralarının yazılması gerekmektedir. Ancak sevkiyatın karışmaması ve geciktirilmesine meydan verilmemesi için sevkiyata memur olan makamlar özel tedbirler alacaklardır.

⁶¹⁸ ATASE, BDH. 206/868/2.

⁶¹⁹ ATASE, BDH. 303/1231 A/7-6.

⁶²⁰ ATASE, BDH. 320/1295/11.

5- En büyük amirinin bir müsaade iznine sahip olmayan askeri personelin evrak ve askeri mektup vesair yazılı kâğıtları daire haricine çıkarmaları ve üzerlerinde taşımaları katiyen yasaktır.

6- Sevkiyatın nereye ve hangi kıtaya ait olduğunu gösteren sevk alemleri ve haberleri şimendifer memurlarına gösterilmeyecek ve bunlara gerekli malumattan başkası katiyen anlatılmayacaktır.

7- Darül harekâtta bulunan askeri personel, ailesine ve tanıdıklarına yazacakları mektuplarda zaten faydası olmayan hangi mıntika veya mevkiye bulduklarını ve kıta numarasını zikrederek harekât ve askeri hususları katiyen bildirmeyeceklerdir.

8- Gazino, kahvehane, tramvay, vapur vesaire gibi alanlarda askeri personelden bazılarının kıta ve kumandan isimlerini zikrederek açıktan açığa askeri konuşmalarda bulduklarını ve bu suretle bilmeyerek casusluk yapmakta oldukları haber alınmıştır. Bu sebepten casusların kolaylıkla malumat topladıkları anlaşıldığından daha dikkatli davranılacaktır.

Osmanlı askeri harekâtlarının selamet ve emniyeti için tamamen zararlı görünen bu hususların uygulanmasını şiddetle talep eden Enver Paşa, bunda kayıtsızlıkları görünenlerin esrar-ı askeriyeyi ifşa etmişler gibi cezalandırılacaklarını bildirmiştir⁶²¹.

Başkumandan Vekili Enver Paşa'nın bu emirleri açıklamasından sonra ilgili makamlar gerekli tedbirleri almaya çalışmıştır. Bu faaliyetler ile birlikte casuslukla mücadele konusunda daha bilinçli hareket edilerek casusluk ve karşı casusluk hususunda III. Ordu Kumandanı Mirliya Vehbi imzası ile yeni birtakım emirler yayınlanmıştır. Bu emirler aşağıdaki şu hususları içeriyordu:

1- Casusluğun men'i ve lehimize casusluk kullanarak düşmandan malumat alınmasına müteallik tedbir ve tertibattan Karargâh-ı Umumi İstihbarat şube müdürü, Ordu karargâhında doğrudan doğruya Karargâh-ı Umumiye bağlı istihbarat şubesi mesul olacaktır. Bu subay şimdiye kadar ordu karargâhında bulunan istihbarat şube müdürüdür.

⁶²¹ Deniz Arşivi, Umumi Evrak. 354/8; ATASE, BDH. 3919/84/1.

2- Kolordu karargâhları harekât-ı harbiye şubelerinde, istihbarat ile uğraşan bir subay ayrılacak ve ordu istihbarat subayına bağlı bulunacaktır.

3- Esirlerin ve mültecilerin sorgulanmaları doğrudan doğruya istihbarat subayları tarafından yapılacak ve neticesi derhal ordu istihbarat subayına ve bir sureti bağlı bulunduğu karargâha verilecektir.

4- Fırkalarımıza istihbarat subayı verilecek olursa, bu subay aynı şartlar altında tümenin mensup olduğu kolordu istihbarat subayına bağlı bulunacak ve aynı şekilde bilgi akışı olacaktır.

5- Kolordular istihbarat subayının ordu istihbarat subayından aldıkları emir ve talimat ile kendiliklerinden yaptıkları bütün tedbirler ve düzenlemeler hakkında posta ile ve süratli bir şekilde şifreli telgrafla ordu istihbarat subayına malumat vereceklerdir.

6- Casusların takip ve tevkifleri istihbarat subaylarının emir ve talimatları dâhilinde uygulanacaktır.

7- Ordu subayının bilgi ve bu konuda talimatı alınmadan gerek askeri, gerek mülki hiçbir makam ve memur casusluktan şüphe edilmiş bir şahsı takip ve tevkife izinli değildir. Ancak suçüstü durumunda mevcut vesikaların casusça imhası sözkonusu olduğu durumlarda izne gerek yoktur.

8- Casuslar, orduca teşkil olunan casus heyeti tarafından sorgulanacak ve muhakemeleri Sivas Divan-ı Harbi Örfisinde yapılacaktır.

9- Casusların takip ve tevkifinde şahsın ne sebeple tevkif olduğu dışarıya katiyen bildirilmemelidir⁶²².

Casusluk ve karşı casusluk hakkında uygulanması istenilen bu hususların dışında ordu kumandanlığınca askerlere de bazı telkinlerde bulunulmuştur. Özellikle konuşma sırasında sözlere ve halktan görünüp sorgulayanlara dikkat edilmesi istenilmekteydi. Askerlik bilgileri hakkında yapılan bir konuşma düşmana ulaşılabilceğinden söz arasında veya söz almak düşüncesinde olanlara aile ve akrabaları olsalar dahi aşağıdaki şu hususlarda kesinlikle bir şey söylenmemesi emredilmekteydi:

⁶²² ATASE, BDH. 3919/84/2; Balcıoğlu, Teşkilat-ı Mahsusa, s.106-107.

1- Nereden gelip nereye gittiğinizi veya gideceğiniz askeri birliğinizin nerede bulunduğunu.

2- Gerek mensup olduğunuz ve gerek mensup olmayarak öğrenmiş olduğunuz askeri birliklerin numaraları ile her birinin kaç askerden, kaç top ve tüfekten, kaç tabur, kaç fırka ve kolordudan oluştuğu ve bu kıtaların kumandan isimlerini,

3- Gerek bizzat içine girdiğiniz veya girenlerden istediğiniz muhabere hikayelerini,

4- Gerek yanınızda ve gerekse önceden kullandığınız silah ve cephanelerin miktarıyla ne cinsten oldukları,

Bu hususlarda bilgi almak isteyenlerin yakalanıp en yakın üste veya jandarma ve polis memurlarına casus diye teslim edilmeleri gerektiği de ayrıca istenmekteydi. Bu emirlere dikkat etmeyenler ise düşmana bilgi sağladığı düşüncesi ile yakalanıp Divan-ı Harbe gönderileceklerdi⁶²³.

Diğer taraftan casuslardan korunmak adına Kazım Karabekir, aşağıdaki şu hususları bazı üst mevkilere bildirmekteydi:

1-Herhangi bir harekete karar verince, büsbütün aykırı bir hareketi propaganda etmek.

2-Otomobilde, sofrada, sokakta velhasıl rastgele yerde, gizli tutulması lazım gelen şeylerden bahsetmemek.

3-Gizli bir mesele konuşurken, alakadar olmayan içeri girerse, derhal bahsi değiştirmek.

4-Mühim müsvedde ve halledilmiş şifreleri yırtıp sepete atmamak.

Yine odacıların, emir neferlerinin ve şoförlerin askeri ve siyasi duruma dair çok şey bildiklerini bildiren Kazım Karabekir, casusların söz konusu kişiler ile temas kurarak onlardan söz veya kâğıt parçaları satın aldıklarını beyan etmekteydi⁶²⁴.

4.3.2. Memur İhtiyacı ve Karşı Casusluk

Osmanlı Devleti casuslukla mücadele ederken bazı dönemler memur ihtiyacı sorunu ile karşı karşıya kalmıştır. Bununla birlikte memur ihtiyacının bir kısmını daha önce

⁶²³ ATASE, BDH. 407/371/1602/2.

⁶²⁴ Karabekir, a.g.e, s. 289-290.

düşman istilası altında bulunan mahallerde görev yapmış ancak daha sonra görevleri kalmayan polislerden gidermeye çalışmıştır. Bu hususta söz konusu polislerden 5-10 kadarının kolordu mıntikasında bulunan Karatepe, Salahiye, Tuzhurmatu gibi belli başlı askeri merkezlere gönderilmesi istenmiştir. Bu polisler, düşman casuslarının takip ve yakalanması için görevlendirileceklerdi⁶²⁵. VI. Ordu Kumandanlığı, Musul Divan-ı Âlisine gönderdiği 21 Aralık 1917 tarihli telgrafında kaç polisin gönderileceği ve bunların isimlerinin bildirilmesini istemekteydi⁶²⁶. Bunun üzerine Musul Valisi, XIII. Kolordu mıntikasında istihdam edilmek üzere Bağdat mürettebatından Kerkük'te çalışan Seyyid Şakir ve Mehmet Ali Efendiler ile Musul'da görevli olup yine Bağdat mürettebatından Komiser Muavini Mustafa Feyzi ve doksan bir numaralı polis memuru Cemil Efendi'yi görevlendirmiştir⁶²⁷.

Yine Karargâh-ı Umumi İstihbarat şubesinde casuslukla mücadele ile uğraşan heyette memur ihtiyacına gerek duyulması üzerine Beyazıt merkezinden yardım talep edilmiştir. Harbiye Nezareti de iki resmi ve iki sivil polis ile iki jandarma neferinin acilen Karargâh-ı Umumiye tahsis edilmesini ve polislere ikişer yüz, jandarmalara ise ellişer kuruş maaş verilmesini kararlaştırdı⁶²⁸.

Bunların dışında casuslukla mücadelede, gerek Türkçe ve Arapça'ya vakıf, tercümanlık vazifesini görebilecek bir şahsa⁶²⁹ gerekse II. Orduyu Hümayun Kumandanlığında, casus ve zararlı kişilere karşı hareket ve takipte bulunabilecek iki inzibat memuruna ihtiyaç duyulmuştur⁶³⁰.

Casuslukla mücadele konusunda yaşanan memur ihtiyacının muhtelif zamanlar karşılanması dışında casusluğun önlenmesi adına başvurulmuş yöntemlerden biri de karşı casusluk faaliyetlerinde bulunmaktı. Bunun için farklı istihbarat kaynaklarından elde edilen bilgiler, savaşın seyri için son derece belirleyiciydi. Nitekim düşman hakkında istihbarat aşağıdaki şu kaynaklardan elde ediliyordu:

1-Esirlerin beyanati.

⁶²⁵ ATASE, BDH. 3676/339/40.

⁶²⁶ ATASE, BDH. 3676/339/40-1.

⁶²⁷ ATASE, BDH. 3676/339/40-2; BDH. 3676/339/40-3.

⁶²⁸ BOA. DH. EUM. 5. Şube 65/15.

⁶²⁹ ATASE, BDH. 2699/293/7-3.

⁶³⁰ ATASE, BDH. 2699/293/7-5; BDH. 2699/293/7-6.

2-Düşmandan alınan vesikalar.

3-Düşman casusları⁶³¹.

Bu istihbarat kaynaklarının dışında, Osmanlı Devleti bazı bölgelerde karşı casusluk faaliyetlerinde bulunmak üzere casus teşkilatı kurdu. Öncelikle kolorduca düşmanın durumu ve harekâtı hakkında bilgi almak için casus teşkilatı oluşturulacağından bu işe elverişli düşman taraflarındaki araziye vakıf ve aynı zamanda güvenilir birkaç şahsa ihtiyaç duyulmuştur. Bu hususta muhacir ahaliden mümkün olduğu takdirde birkaç şahsın seçilmesi ile Silvan'daki kolordu karargâhına gelmeleri Diyarbakır Vilayetinden istendi⁶³². İlerleyen süre zarfında düşman kuvvetlerinin hangi vasıtalar ile bilgi topladığını ve ne kadar kuvvete sahip olduğunu öğrenmek amacıyla bir casusluk teşkilatı oluşturmanın mümkün olup olmadığını ve böyle bir teşkilatın ne tarzda yapılacağı konusunda Osmanlı askeri makamları bünyesinde bilgi alışverişinde bulunulmuştur⁶³³. Bunun üzerine casus teşkilatı ile ilgili 5. ve 8. Fırka Kumandanlıklarına gönderilen telgraflarda şu hususlar beyan edildi:

1- Düşmanın kuvvet, tertibat gibi hususları hakkında malumat elde etmek üzere kolordularca casus teşkilatı oluşturulmaya başlanmıştır.

2- Bunlar fırka karargâhında bulundurulacak ve kolorduca veyahut firkaca lüzum görüldüğü zaman kendilerine gerekli talimatlar verilerek düşman tarafına sevk edileceklerdir. Verilecek talimattaki esas noktalar şunlardır; takip edecekleri belli başlı istikametler, takip edecekleri hat, keşfedecekleri mıntıka, keşf sırasında en ziyade neye dikkat edecekler ve her seferin değiştirmek şartıyla parola gibi hususattır.

3- Bunlara fırka nezdinde buldukları müddetçe emniyet ve muhitlerini artırmak için gayet iyi bakılacak, vazifelerinden fırka kumandanlarından başka kimse haberdar olmayacaktır. Bununla beraber firkaca farklı kimseler tarafından ahval ve harekâtı gizlice incelenecektir⁶³⁴.

4-Gönderilenlere kolorduca yeni elbise, kaput, postal, çamaşır ve ilk defaya mahsus olmak üzere ikramiye para verilecektir.

⁶³¹ *Mecmua-ı Askeriye*, Düşman İstihbarat Teşkilatına Karşı Mücadele, 30 Teşrin-i sani 1339, s. 51, s.127.

⁶³² ATASE, BDH. 4463/139/22.

⁶³³ ATASE, BDH. 4463/139/22-7.

⁶³⁴ ATASE, BDH. 4463/139/22-50.

5-Hizmete sevk edildikleri zaman fırka süvari bölüğünden tüfekle cephane verilecektir. Başlarına Rus kalpağı ve mümkün ise sırtlarına Rus elbise ve kaputu giydirilecektir. Bunun için fırkalar şimdiden Rus kalpağıyla Rus elbisesi hazırlayacaklar ve kolorduya bir miktar kalpak göndereceklerdir.

6-Hizmet sırasında lüzumuna ihtiyaç duyulacak dürbün ve saatlerin verilmesi için orduya yazılmıştır.

7-Bunlardan üstün hizmetleri görülen düşman hakkında gayet mühim malumat elde edebilenlere hizmetleri derecesinde ikramiye para verilecektir. İkramiye miktarı fırka kumandanlığınca belirlenip verilecek veya kolorduya tayin olunacaktır.

8-Bu husustaki masraflar için fırkalara tahsisat gönderilmeden tahsisatın gelişine kadar fırkalar masraf yapabileceklerdir.

9-Bunlara verilecek aylık maaşlar ay sonunda nakit olarak ödenecektir⁶³⁵.

Bu hususlar ışığında Eruh, Siirt, Pervari ve Şitak taraflarında düşman hakkında istihbarat sağlamak ve düşmanın malumat almasını engellenmek üzere tesis edilmiş olan teşkilatın tamamen 5. Fırka'ya devri ve bundan böyle gerekli talimatın 5. Fırka'dan almaları gerektiği II. Ordu Kumandan Vekili Ahmet İzzet Bey tarafından XVI. Kolordu Kumandanlığına bildirilmiştir⁶³⁶.

Osmanlı Devleti tarafından oluşturulan karşı casus teşkilatları düşman hakkındaki istihbaratı raporlar halinde bağlı oldukları askeri makamlara ulaştırmaktaydılar. Ancak karşı casus teşkilatında çalıştırılan casuslardan elde edilen raporlarda bazı noktalar tam olarak anlaşılamadığından bu konuda kendilerine bazı uyarılarda bulunulmuştur. Mesela casusların düşmanı ne zaman gördükleri belli değildi. Bu sebepten casusların aşağıdaki şu önemli noktaları raporlarında belirtmeleri isteniyordu:

1- Tesadüf ettikleri düşman kuvvetine dair verdikleri raporlara tarih konulacaktır.

2- Karşılaşılan kuvvetin mümkün olduğu takdirde hangi tabur, alay veya fırkaya mensup oldukları ve ne zamandan beri görüldükleri ve de nereden geldikleri tayin edilecektir.

⁶³⁵ ATASE, BDH. 4463/139/22-51.

⁶³⁶ ATASE, BDH. 4463/139/51.

- 3- Tesadüf edilen tabur, süvari bölüğü veyahut topların bağlı oldukları askeri birliğin nerelerde buldukları araştırılacaktır.
- 4- Ahali ve askeri birliğin genel durumu hakkında malumat verilecektir.
- 5- İaşe hakkında zorluk mevcut olup olmadığı beyan edilecektir.
- 6- Askeri birliğin sevkiyatı gerçekleştiğinde, ne sebeple yapıldığı bildirilecektir.
- 7- İngilizler nezdinde bilhassa geri mıntikalardaki askeri birlikler hakkında araştırmada bulunulacaktır. Bu sebepten malumat elde etmek için çalışıp açıklama yapılacaktır⁶³⁷.

Yine Osmanlı Devleti'nde düşman devletlere karşı oluşturulan karşı casus teşkilatlarında Osmanlı-Alman işbirliği göze çarpmaktadır. Nitekim İstanbul'dan Hollanda'ya gelen bir Ermeni, Telegraaf'a verdiği demeçte; Alman yönetimi altındaki bir casusluk servisinin İstanbul'da çalışmakta olduğunu söylemekteydi. Özellikle Hıristiyan ailelerin kullanıldığı bu teşkilatta savaştan ve tarafsız olan ülkelerdeki kadınlar çalıştırılıyordu. Ancak en iyi casuslar Fransızca, İngilizce ve Yunancayı çok iyi bilen ve meslek için özel iştahı olan Giritli Müslümanlardan elde edilmekteydi⁶³⁸.

Görüldüğü üzere Osmanlı Devleti kendi topraklarındaki casusluk faaliyetlerini önlemek adına karşı casus teşkilatları oluşturmuş ve bunu etkili olarak kullanmaya gayret göstermiştir.

4.3.3. Casuslukla Mücadelede İlanlar

Osmanlı Devleti'nin gerek siyasi gerekse askeri makamları, casusluğun önlenmesi için farklı yollar denemekteydiler. Bunlardan biri de casusluğun önlenmesi veya casusluktan korunmak amacıyla bastırılan ilanların ülkenin farklı bölgelerine asılmasıydı. Nitekim bu konuda Osmanlı Ordu-yu Hümayunu Başkumandanlık Vekâleti aşağıdaki şu tamimi yayınlamıştır:

- 1- Askeri personelin ve dolayısıyla halkın casuslara karşı tedbirli olması amacıyla basılan ilanlar posta ile gönderilmiştir.

⁶³⁷ ATASE, BDH. 3657/249/14.

⁶³⁸ *The Times*, 13 Jun 1917, page. 6.

2- Bu ilanlar, mıntıkamızdaki merkez kumandanlıkları ile ahz-ı askeri riyaset ve şubeleri memurları vasıtasıyla dikkat çeken ve kolaylıkla temin edilecek sokak köşeleri ile mecmualara, lokanta, kulüp ve gazinolara, istasyon ve iskelelere, tramvay, şimendifer, tünel ve vagonlara en münasip görülecek mahallere siyah boyalı saç levha veya muntazam tahtalar üzerine yerleştirilecektir.

3- Bu gibi askeri ilanlara karşı asker ve ahalide hüsn-ü tanzim ve hıyaneti doğuracak tedbirlerin ittihazını ve bu ilanların asılmasından sonra bunlarla ilgili vukuat gönderilecektir⁶³⁹.

Casuslardan korunmak için hazırlanıp nakliye araçlarına ve şehirlerin muhtelif mevkilerine asılan bu ilanlar, belli başlı vasıtalara asılmak üzere kumpanyalara gönderilmiştir. Dört bin beş yüz büyük, dört bin ise küçük ilan varakası gönderileceği bildirilmesine rağmen büyüklerden bin dört yüz, küçüklerden yüz otuz adet muhtelif yerlere ulaştırıldı⁶⁴⁰. Ayrıca bu ilanlardan makam-ı âlilerine de farklı defalar belli miktarlarda yollandı⁶⁴¹. Yine bu ilanlardan seyahat eden yüz yetmiş dört adet vagondan özellikle askeri arabalara asılmak üzere doksan dokuz adet konulduğu ve arzu edildiği takdirde yüz kadar nüshanın daha gönderileceği Dersaadet Tramvay Şirketince belirtilmiştir⁶⁴².

Sonuç itibariyle Osmanlı askeri ve siyasi makamları, casusluğu önlemek adına ciddi adımlar atmışlardır. Ancak savaşın yüklediği ağır ekonomik blanço ve farklı cephelerde savaş yapmak zorunluluğu, casusluk konusunda bazı tedbirlerin eksik kalmasına neden olmuştur. Özellikle casusluk suçlarından dolayı sevklerine karar verilenler hakkında uygulamaya geçilememesi sonraki dönemlerde daha ciddi sorunlar yaratmıştır. Ancak sevk konularında yaşanan zaaflara rağmen casusluğun önlenmesi konusunda takip edilen politika azımsanamayacak ölçüde başarılı olmuştur.

⁶³⁹ ATASE, BDH. 383/390/1521/16; BOA. DH. MB. HPS. M. 30/96.

⁶⁴⁰ ATASE, BDH. 383/390/1521/16-6.

⁶⁴¹ ATASE, BDH. 383/390/1521/16-7; BDH. 383/390/1521/16-8.

⁶⁴² ATASE, BDH. 383/390/1521/16-10.

SONUÇ

XIX. yüzyıl ve XX. yüzyılın ilk çeyreği, Osmanlı Devleti'nin geleceğini tayin eden önemli bir süreci kapsamaktadır. Fransız İhtilalı ile başlayan milliyetçilik akımının çok uluslu bir yapıya sahip olan Osmanlı Devleti'ndeki tahribatları büyük boyutlarda gerçekleşmiştir. Diğer taraftan aynı dönemde büyük güçlerin emperyalist tutkuları, Osmanlı topraklarında farklı ancak daha büyük problemlerin yaşandığı yeni bir sürecin başlangıcı olmuştur.

Osmanlı Devleti'ni tam anlamıyla büyük bir kaosa sokan söz konusu olaylar, I. Dünya Savaşı'nda düşman devletlerin ve ayrılıkçı Osmanlı tebaasının politikalarını şekillendirmelerinde ve ortak hareket etmelerinde etkili olmuştur. Dolayısıyla daha I. Dünya Savaşı başlamadan önce ve savaş sırasında yaşanan casusluk faaliyetleri, gerek ayrılıkçı Osmanlı unsurların gerekse büyük devletlerin politikalarının ürünüdür.

I. Dünya Savaşı'nda farklı cephelerde savaşmak zorunda kalan Osmanlı Devleti, aynı zamanda gerek Anadolu'da ve Arap coğrafyasında gerekse Osmanlı Avrupa'sında yabancı güçler tarafından oluşturulan ve ayrılıkçı etnik yapıların da en az onlar kadar etkili oldukları casusluk faaliyetleri ile de mücadele etmek zorunda kalmıştır. Osmanlı Devleti'nin farklı coğrafyalarında casusluk faaliyetleri ile mücadele etmesi, siyasi, ekonomik ve sosyal birtakım sonuçlar doğurmuştur.

İtilaf Devletlerinin yürütmüş olduğu casusluk faaliyetleri, Osmanlı Devleti'ni İttifak Devletlerinin diğer mensupları ile daha fazla siyasi diyaloga sevk etmiştir. Bu siyasi diyalog, sefarethaneler tarafından sağlanırken alınan istihbarat hakkında ivedilikle yeni strateji ve tedbirler hayata geçirilmiştir.

Osmanlı Devleti'nin muhtelif coğrafyalarında farklı devletlerce gerçekleştirilen casusluk faaliyetleri, devletin mücadele sahasını genişletmiştir. Bu durum aynı zamanda ekonomik olarak devletin daralmasına neden olmuştur. Bir taraftan savaş koşullarında devletin ihtiyacı olan her türlü lojistiğin ve araç-gereçlerin temini ve taşınması diğer taraftan casusluk faaliyetlerine karşı takip ve denetimin yapılması devletin ekonomisine ağır bir mali tablo yüklemiştir.

Diğer taraftan savaş döneminde adı casusluk faaliyetlerine karışan ya da casusluk yapanlara yardım ve yataklıkta bulunanlar, Osmanlı Devleti tarafından muhtelif bölgelere sevk edilmişlerdir. Bazen toplu bazen de münferit şekillerde gerçekleştirilen bu sevkler, gerek sevk öncesi buldukları bölgelerde gerekse iskân bölgelerinde demografik yapıyı değiştirmiştir. Bilhassa doğu vilayetlerinde ve Anadolu'nun sahil kesimlerinde yaşayan Rum ve Ermeni unsurlar, sevk ve iskân bölgelerindeki nüfus yapısının belirleyici unsurları olmuşlardır. Ayrıca şehirlerin demografik yapısında meydana gelen değişiklikler ile birlikte sosyo-ekonomik yapıda büyük tahribatlar meydana gelmiştir.

Kıyı bölgelerinde yaşanan casusluk faaliyetlerine karşı alınan ve uygulamaya konulan denetim ve önlemler, sosyal hayatta gayrimüslim vatandaşlara bazı kısıtlamalar getirmiştir. Bilhassa sahil ve iskelelerde bulunan gayrimüslim halkın deniz taşıtlarına el konulması, onların kıyı bölgelerindeki gerek ticari gerekse sosyal faaliyetlerinin ortadan kalkmasına neden olmuştur. Hatta kıyı bölgelerinde yapılan balıkçılık sadece Müslüman unsurlara serbest hale getirilmiştir. Böylece gayrimüslim Osmanlı unsurların sosyo-ekonomik anlamda kıyı bölgelerindeki faaliyetleri tam anlamıyla ellerinde alınmıştır. Ayrıca savaş döneminde Osmanlı kara sularında nakliye ve taşımacılık yapan gerek yabancı kumpanyaların gerekse yerli şirketlerin taşıtları ve acente şubelerine karşı tedbirlerin alınması sosyal yaşantıda bazı aksaklıklara yol açmıştır. Savaş sırasında gemilerde ve ticari vapurlarda yapılan arama ve gözetimler, casusluk faaliyetlerine karşı olumlu sonuçlar verirken diğer taraftan gerek eşyaların gerekse yolcuların taşınmasında gecikme ve yavaşlamalara neden olmuştur.

Osmanlı gayrimüslimlerinden bazılarının gerek kendi ayrılıkçı faaliyetleri gerekse İtilaf Devletlerinin emelleri doğrultusunda casusluk faaliyetlerine girişmeleri, kendilerine karşı uzun yıllar duyulan güvenin azalmasına hatta tamamen kaybolmasına neden olmuştur. Savaş döneminde devletin çeşitli kademelerinde önemli görevlerde bulunan bazı gayrimüslim vatandaşların casusluk faaliyetlerinde bulunmaları resmi makamları daha dikkatli ve tedbirli davranmaya sevk etmiş ve bu şahısların mevcut kademelerden arındırılmalarına yol açmıştır. Bilhassa sansür ve telgraf kurumlarında casusluk yaptıkları ve zararlı komitelere mensup oldukları tespit edilenler söz konusu görevlerinden uzaklaştırılmışlardır.

Osmanlı Devleti'nde gerçekleştirilen casusluk faaliyetleri sonucu elde edilen istihbarat muhtelif kanallar ile düşman devletlere ulaştırılmaktaydı. Savaş sırasında Osmanlı Devleti'nin askeri ve siyasi hareketleri hakkında yeni ve önemli bilgilere sahip olan İtilaf Devletleri, cephe ve konuma göre yeni stratejiler belirleme imkânı bulmuştur. Böylelikle en nihai bilgiye sahip olan düşman kuvvetler, farklı taarruz ve saldırı planlarını devreye sokmuşlardır. Osmanlı Devleti de bu taarruz ve planlara karşı hazırlıksız yakalanmıştır.

KAYNAKÇA

BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ.

A.}MKT. UM.

151/39; 127/98.

A. MTZ. CL

7/292.

BEO

185/13873; 2210/165735.

DH. EUM. 1. ŞUBE

6/32; 8/24; 6/37; 4/39; 11/3; 4/35; 9/17; 8/18.

DH. EUM. 2. ŞUBE

22/17; 25/13; 24/3; 34/2; 23/22; 56/6; 70/24; 25/13; 37/23; 54/20; 69/29; 53/52; 51/29.

DH. EUM. 3. ŞUBE.

20/5; 14/41; 14/76; 28/12; 11/10; 28/63; 28/63; 24/32; 28/63; 24/32; 20/5; 3/43; 3/62;
14/20; 3/5; 7/1.

DH. EUM. 4. ŞUBE

11/8; 7/63; 21/33; 9/9; 7/17; 21/69.

DH. EUM. 5. ŞUBE

25/53; 63/38; 25/27; 13/8; 32/23; 27/41; 27/41; 60/29; 44/44; 28/1; 2/39; 84/36; 57/32;
30/16; 62/9; 9/7; 29/18; 22/36; 35/3; 9/13; 10/21; 23/31; 57/31; 65/8; 74/22;
26/28; 55/19; 34/24; 32/33; 23/32; 25/29; 84/11; 43/33; 11/22; 84/3; 65/15;
22/45; 61/39; 56/21; 53/47; 5/5; 21/4; 44/39; 26/9; 54/7; 81/44; 40/8; 65/15;
18/32; 71/5; 58/8; 40/8; 65/15; 31/1; 21/61-A; 31/53; 27/10; 73/55; 56/37; 19/50;

10/20; 25/8; 41/51; 45/36; 64/22; 64/35; 26/16; 66/48; 63/40; 62/21; 38/1; 33/31;
68/15; 19/21; 46/11; 25/5; 56/37; 9/28; 3/59; 61/26; 63/38; 24/31; 45/16; 35/27;
25/33; 56/40; 56/42; 19/43; 3/60; 29/7; 64/8; 67/40; 30/3; 35/51; 82/3; 82/40;
44/39; 25/3; 83/8; 85/39; 40/5; 44/51; 50/13; 43/32; 30/56-D; 19/41; 69/33;
26/17; 5/56; 4/1; 83/18; 9/10; 40/8; 84/29; 85/45; 47/20; 72/41; 73/48; 84/20.

DH. EUM. 6. ŞUBE.

2/24; 25/19.

DH. EUM. 7. ŞUBE.

2/27.

DH. EUM. ECB.

14/19; 7/11; 36/54; 16/31; 17/12; 4/29; 12/38; 4/39.

DH. EUM. EMN.

115/45; 117/28; 112/46.

DH. EUM. KLH.

3/37; 3/6; 5/140.

DH. EUM. MEM.

62/14; 64/1.

DH. EUM. MH.

112/27; 128/50; 133/53; 162/43.

DH. EUM. SSM.

20/17; 20/43; 10/71-D; 32/79; 6/5; 66/20; 6/4; 17/47; 20/39; 61/4; 19/39; 54/23; 12/9;
27/30; 33/47.

DH. HMS.

2/7-1.

DH. KMS.

31/17; 6/2; 16/8; 23/43; 41/32.

DH. MB. HPS. M.

30/96.

DH. MKT.

785/60; 734/32.

DH. MUI.

60/6.

DH. SYS.

3/32; 3/35; 56/10; 112-27/84.

DH. ŞFR.

453/71; 81/83; 580/143; 577/53; 459/15; 89/105; 81/200; 572/19; 81/69; 62/87; 570/43;
45/111; 576/30; 47/102; 81/184; 81/283; 60/79; 620/89; 620/89; 619/81; 62/169;
540/17; 70/210; 580/12; 73/10; 544/123; 73/9; 552/27; 75/235; 79-A/85; 503/40;
514/27; 88/126; 87/279; 77/32; 77/86; 84/191; 77/32; 558/34; 583/56; 75/133;
87/220; 453/72; 47/356; 60/42; 59/70; 571/55; 63/90; 54/211; 85/177. 50/6;
76/47; 42/44; 423/36; 45/236; 528/62; 86/196; 463/51; 47/117; 58/181; 501/6.
43/156; 507/87; 53/231; 57/279; 57/279; 89/15; 63/12; 585/123; 78/56; 79/224;
47/243; 88/198; 40/174; 474/124; 544/65; 71/12; 627/46; 630/71; 81/88; 571/26;
592/166; 91/161; 74/126; 85/181; 57/202; 451/120; 464/60; 561/10; 47/235;
47/239; 57/213; 46/44; 551/86; 511/11; 426/12; 424/28; 426/12; 463/88; /61;
45/108; 442/61; 442/3; 451/19; 81/266; 89/15; 534/43; 584/102; 584/71; 45/219;
51/243; 557/117; 61/269; 477/85; 59/152; 60/302; 520/49; 76/87; 47/291; 43/88;

46/32; 61/187; 597/131; 78/176; 61/151; 54/365; 63/51; 63/49; 65/166;
526/108; 589/69; 591/156; 87/306; 87/309; 550/60; 424/59.

HR. HMS. İŞO.

237/21.

HR. İM.

48/207.

HR. SYS.

2408/54; 2420/25; 2264/7; 2266/89; 2267/2; 2169/18; 2267/11; 2767/74; 2162/15;
2880/4; 2264/6; 2409/33; 2264/6; 2169/18; 2267/22; 2266/60; 2331/34;
2267/12; 2266/61; 2266/15; 2419/72; 2264/3; 2266/75; 2266/95; 2266/72;
2267/71; 2265/1; 2265/2; 2267/87; 2267/89; 2266/15; 2450/29; 2266/36;
2267/92; 2434/5; 2267/4; 2267/3; 2267/18; 2266/78; 2267/44; 2265/4; 2879/10;
2266/12; 2434/5; 2873/2; 2264/6; 2266/93; 2267/6; 2266/66; 2266/67; 2267/3;
2453/25; 2426/13; 2267/45; 2267/21; 2266/89; 2267/51; 2267/79; 2388/5;
2266/88; 2443/54; 2443/48; 2443/35; 2267/76; 2186/48; 2267/94; 2167/43;
2267/22; 2453/38; 217/70; 217/71; 2264/6; 2267/68; 2438/52; 2428/31;
2267/11; 2267/15; 2267/8; 2267/9; 2266/68; 2267/33; 2267/62; 2167/54;
2265/7; 2450/26; 2413/22; 2267/69; 2267/19; 2266/3; 2266/42; 2264/4; 2266/1;
2266/2; 2267/86; 2443/68; 2448/6; 2267/88; 2169/47; 2169/43; 2432/62;
2438/52; 2264/7; 2264/5; 107/36; 2265/1; 2267/67; 2242/1; 2426/35.

İ. DUIT

174/54; 171/89; 174/38; 174/39; 174/40; 172/83; 173/93; 171/54; 175/128; 172/82;
172/74; 173/31; 174/22; 173/84; 173/90; 173/112; 174/41; 103/17; 104/9; 105/3;
174/52; 174/53; 174/98; 174/99; 174/34; 172/18; 170/72; 174/36; 176/36;
176/55; 105/24; 106/24; 176/73; 103/17; 103/17; 107/3.

İ. HB.

129/5; 179/66; 171/55; 174/40; 168/67; 167/43; 130/1331 Ca 008; 130/1331 Ca 009;
171/13; 157/1332.Ca.03; 149/1332 S-097; 166/26; İ. HB. 167/22; 178/1334.S-
019.

MF. MKT.

1228/14.

MV.

237/71; 244/84; 239/50.

ŞD.

659/20.

DENİZ MÜZESİ ARŞİVİ.**UMUMİ EVRAK.**

354/8.

**GENELKURMAY ASKERİ TARİH VE STRATEJİK ETÜD BAŞKANLIĞI
ARŞİVİ.****BDH:**

2883 / 336/1-3; 2883 / 336/ 1-4; 403 / 1588 / 29; 2888 / 362 / 1; 247 / 1204 / 2; 303 /
1231A / 13-7; 4461 / 132 / 28-2; 2706 / 326 / 12-11; 2706 / 326 / 12-12; 2706 /
326 / 12-12a; 2689 / 250 / 27-1; 3454 / 83 / 213; 3450 / 68 / 44-1; 3450 / 68 / 44-
2; 289 / 1177 / 20; 289 / 1177 / 20-1; 383 / 390 / 1521 / 2-3; 391 / 39 / 1549 / 15-
1; 391 / 39 / 1549 / 21-1; 391 / 39 / 1549 / 21; 3468 / 135 / 1-1; 3456 / 91 / 12-1;
3456 / 91 / 19; 3456 / 91 / 12-2; 2706 / 326 / 12-9; 391 / 39 / 1549 / 11; 391 / 39
/ 1549 / 11-1; 391 / 39 / 1549 / 12; 391 / 39 / 1549 / 12-1; 391 / 39 / 1549 / 10-1;
391 / 39 / 1549 / 10-1a; 391 / 39 / 1549 / 10; 15 / 74 / 101; 2888 / 362 / 2-2;
3456 / 91 / 21; 3467 / 131 / 21-02; 3456 / 91 / 003-01; 3456 / 91 / 21-1; 3456 /
91 / 003-01; 3467 / 131 / 21-02; 3456 / 91 / 019-01; 3456 / 91 / 019-02; 3456 /

91 / 21-2; 3456 / 91 / 21-1; 3467 / 131 / 21-02; 3462 / 112 / 008-07; 243 / 1010 / 6; 3919 / 84 / 2-1; 3919 / 84 / 2-4; 3919 / 84 / 2-6; 3450 / 68 / 56; 3450 / 68 / 56-1; 4397 / 183 / 009-001; 4397 / 183 / 009-002; 4397 / 183 / 004; 403 / 1588 / 31; 3450 / 68 / 10; 3450 / 68 / 9-2; 3450 / 68 / 9; 3450 / 68 / 9; 3450 / 68 / 9-1; 3450 / 68 / 22; 3450 / 68 / 20-8; 3456 / 91 / 20-2; 3462 / 112 / 7-2; 3462 / 112 / 008-07; 3456 / 91 / 003-01; 3437 / 21 / 19-1; 3437 / 21 / 19-2; 3437 / 21 / 20; 3437 / 21 / 26-1; 3437 / 21 / 33-1; 3437 / 21 / 40; 3437 / 21 / 31-3; 3437 / 21 / 36-4; 3474 / 163 / 5-3; 3474 / 163 / 5-4; 3474 / 163 / 5-5; 3474 / 163 / 5-16; 3474 / 163 / 5-20; 3474 / 163 / 5-24; 3474 / 163 / 5-225; 403 / 1588 / 31; 403 / 1588 / 31-1; 3467 / 131 / 4-1; 3450 / 68 / 13; 3450 / 68 / 43; 3461 / 109 / 025 / 18; 3461 / 109 / 25 / 16; 3461 / 109 / 25 / 16, 3467 / 129 / 5-1; 3467 / 129 / 5; 3467 / 129 / 5-1; 3467 / 129 / 6; 3467 / 129 / 6-2; 3467 / 129 / 7; 15 / 74 / 119; 15 / 74 / 119-01; 15 / 74 / 119-03; 289 / 1177 / 18; 289 / 1177 / 18-1; 3462 / 112 / 3-1; 3437 / 21 / 7-2; 2706 / 236 / 2-4, 2706 / 326 / 13-22; 2706 / 326 / 13-25; 383 / 390 / 1521 / 13; 2689 / 250 / 20; 3468 / 135 / 1; 3468 / 135 / 1-1; 3470 / 146 / 9; 3470 / 146 / 9-2; 289 / 1177 / 37; 289 / 1177 / 37-1; 289 / 1177 / 37-2; 289 / 1177 / 37-3; 2699 / 293 / 8-1; 2699 / 293 / 8-4; 2699 / 293 / 8-5; 2706 / 326 / 7-2; 2702 / 302 / 2-38; 3467 / 131 / 1; 391 / 39 / 1549 / 30-1; 391 / 39 / 1549 / 30-3; 391 / 39 / 1549 / 30; 2702 / 302 / 2-38; 3467 / 131 / 15-1; 3467 / 131 / 11-6; 391 / 39 / 1549 / 31-1; 391 / 39 / 1549 / 31; 3467 / 131 / 19-1; 3467 / 131 / 11-1; 3646 / 195 / 5-14; 3679 / 357 / 7-1; 3682 / 368 / 67-1; 3682 / 368 / 67; 4300 / 125 / 37; 3679 / 357 / 30-4; 3645 / 193 / 42; 3645 / 193 / 42-3; 3645 / 193 / 2-2; 4461 / 132 / 22; 2888 / 362 / 2-28; 2888 / 362 / 2-29; 4461 / 132 / 33-1; 3645 / 191 / 1-5; 3645 / 191 / 1-3; 3645 / 191 / 1-4; 4397 / 183 / 4; 4397 / 183 / 4-3; 303 / 1231 / A/8-5; 303 / 1231 / A/3-1; 303 / 1231 / A/3-2; 1231 / A/3-3; 3437 / 21 / 13-1; 3462 / 112 / 2-1; 3462 / 112 / 2-10; 3462 / 112 / 2-12; 3462 / 112 / 2; 2689 / 250 / 2; 391 / 39 / 1549 / 27-1; 391 / 39 / 1549 / 29-2; 391 / 39 / 1549 / 29; 391 / 39 / 1549 / 29-1; 403 / 1588 / 34; 403 / 1588 / 34-1; 403 / 1588 / 34-2; 303 / 1231 / A/8-5; 303 / 1231 / A/8-8; 303 / 1231 / A/8-9; 303 / 1231 / A/8-10; 289 / 1177 / 21-3; 3470 / 146 / 14; 3467 / 131 / 2; 403 / 1588 / 10; 403 / 1588 / 10-1; 403 / 1588 / 10-2; 403 / 1588 / 10-3; 243 / 1010 / 1; 243 / 1010 / 1-2; 243 / 1010 / 1-4; 243 / 1010 / 1-5; 383 / 390 / 1521 / 2-9; 247 / 1024 / 9-3; 247 / 1204 / 9-4; 247 /

1024 / 9; 247 / 104 / 9-1; 247 / 1024 / 9-2; 247 / 1024 / 9-5; 247 / 1024 / 8; 247 / 1024 / 8-1; 658 / 274 / 76; 383 / 390 / 1521 / 2-1; 383 / 390 / 1521 / 2-4; 383 / 390 / 1521 / 2-5; 383 / 390 / 1521 / 2-6; 206 / 868 / 2; 303 / 1231 / A/7-6; 320 / 1295 / 11; 3919 / 84 / 2; 407 / 371 / 1602 / 2; 3676 / 339 / 40; 3676 / 339 / 40-1; 3676 / 339 / 40-2; 3676 / 339 / 40-3; 2699 / 293 / 7-3; 2699 / 293 / 7-5; 2699 / 293 / 7-6; 4463 / 139 / 22; 4463 / 139 / 22-7; 4463 / 139 / 22-50; 4463 / 139 / 22-51; 4463 / 139 / 51; 3657 / 249 / 14; 383 / 390 / 1521 / 16; 383 / 390 / 1521 / 16-6; 383 / 390 / 1521 / 16-7; 383 / 390 / 1521 / 16-8; 383 / 390 / 1521 / 16-10; 383 / 390 / 1521 / 4-1; 383 / 390 / 1521 / 4-3; 3919 / 84 / 1; 3437 / 21 / 34-1; 391 / 39 / 1549 / 28; 391 / 39 / 1549 / 9; 391 / 39 / 1549 / 9-2; 391 / 39 / 1549 / 9-3; 391 / 39 / 1549 / 9-1; 391 / 39 / 1549 / 22-1; 391 / 39 / 1549 / 25-1; 391 / 39 / 1549 / 25; 391 / 39 / 1549 / 8; 391 / 39 / 1549 / 16; 391 / 39 / 1549 / 16-1; 391 / 39 / 1549 / 17-2.

KIZILAY ARŞİVİ.

714/ 160-1.

PUBLIC RECORD OFFİCE

WO.

106/64.

ESERLER

AKGÜÇ, Atıf (1940), “Casusluk Suçu”, *Siyasi İlimler Mecmuası*, yıl. X, no. 118, s. 477-484.

AKGÜN, Seçil Karal (2009), “Birinci Dünya Savaşı Sonunda Osmanlı Ermenilerinin Batı Devletleriyle Karmaşık İlişkileri”, *Ermeni Araştırmaları Dergisi*, sayı:33-34, s.61-124.

AKIN, Ahmet (1976), “İstihbarat, İstihbarata Karşı Koyma ve Bazı İlginç Casusluk Olayları”, *Türk İdare Dergisi*, Yıl. 47, sayı. 356, s.3-9.

- ALAN, Gülbadi (2001), “Protestan Amerikan Misyonerleri, Anadolu’daki Rumlar ve Pontus Meselesi”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 10, Kayseri, s. 183-204.
- ALPKAYA, Gökçen (1990), “Osmanlı Hukuk Reformu ve Kişi Özgürlükleri”, *İnsan Hakları Yıllığı*, cilt. 12, 167-182.
- ALTINTAŞ, Ahmet (2005), “Makedonya Sorunu ve Çete Faaliyetleri”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. VII, S. 2, s. 69-9.
- ARMAOĞLU, Fahir (2005), *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (cilt: 1-2: 1914-1995)*, İstanbul.
- ARSLAN, İsmail (2010), “19. Yüzyılda Balkanlarda Bir Liman Kenti Kavala”, *History Studies*, Volume 2/3, s. 25-38.
- ATA, Ferudun (2004), “I. Dünya Savaşından önce Kuzeypatı Anadolu’daki Ermenilerin Sosyo-Ekonomik ve Siyasi Faaliyetlerine Dair Bir Rapor”, *S.Ü. Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s.14, Temmuz, s.103-113.
- AVŞAR, Servet (2002), “Birinci Dünya Savaşı’nda Irak Cephesi’ndeki Aşiretler ve Casusluk Faaliyetleri”, *Askeri Tarih Bülteni*, sayı 52, s.129-144.
- AYDIN, Mithat (2013), “19-20. Yüzyıllarda Osmanlı Balkanlarında Rusya’nın Casusluk Faaliyetleri”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, cilt. 32, sayı. 53, Ankara, s.26-41.
- AYDOĞAN, Erdal (2013), “Yeni Belgeler Işığında Bitlis Vukuatı”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Erzurum, S. 49, s. 309-322
- AYSAL, Necdet (2007), “Çöküşten Mütarekeye Osmanlı’da Haberalma”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, s.40, s.523-543.
- BALCIOĞLU, Mustafa (1993), “Birinci Dünya Savaşı Sırasında Karadeniz’de Rum Faaliyetleri ve Sivil Tepki”, *OTAM Dergisi*, Ankara, s:4, s.91-97.
- BALCIOĞLU, Mustafa (2011), *Teşkilat-ı Mahsusa veyahut Umur-u Şarkıye Dairesi*, Ankara.

- Balkan Savaşları'nın 100. Yıldönümünde Balkan Tecrübeleri* (2012), TASA V (Türk Akademisi Siyasi Sosyal Stratejik Araştırmalar Vakfı) Raporu I.
- BAYUR, Yusuf Hikmet (1991), *Türk İnkılâbı Tarihi*, C. II, Kısım III, Ankara.
- BİLGİN, Mustafa Sıtkı (2003), “Türk ve İngiliz Belgelerine Göre Osmanlı Devleti'nin I. Dünya savaşı Sırasında Ermenilere Karşı Takip Ettiği Siyaset (1914-1918)”, *Ermeni Araştırmaları Dergisi*, cilt 3, sayı:10. s. 58-81
- BURAK, Durdu Mehmet (2004), *Birinci Dünya Savaşı'nda Türk-İngiliz İlişkileri (1914-1918)*, Babil Yayıncılık Ankara.
- CEMAL PAŞA (2006), *Hatırat (1913-1922)*, Nehir Yayınları, İstanbul.
- ÇAKMAKLI, Gaffar (2009), “Türk Ermeni İlişkileri Ermenice Basın Organlarında”, *Hoşgörüden Yol Ayrımına Ermeniler*, C. 2, Kayseri, s. 205-223.
- ÇELİK, Kemal (2003), “Ermeni Sorunu Göçettirme (Tehcir), Sözde Soykırım İddiaları ve Gerçekler”, *Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi*, sayı:31-32'den, s.12.
- DEVELİOĞLU, Ferit (2006), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Ankara.
- DALYAN, Murat Gökhan (2009), *19. Yüzyıl'da Nasturiler (İdari, Sosyal Yapı ve Siyasi İlişkileri)*, Basılmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Isparta.
- DALYAN, Murat Gökhan (2010), “Amerikan Misyonerlerinin Osmanlı Ermenilerinde Meydana Getirdiği Bölünme ve Çatışmalar: George B. Nutting-George H. White ve Adıyaman Ermenileri Örneği”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 21, Isparta, s. 81-97.
- DOĞAN, Ayhan (2004), “Maraşta Misyonerlik Faaliyetleri (XIX. Yüzyılın İkinci Yarısı ile XX. Yüzyılın Başlarında)”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.11, Konya, s.271-285.
- DUMAN, Önder (2010), *Emperyal Bir Araç Olarak Rum-Pontus Sorunu (1908-1918)*, Ankara.
- Düstur*, II. Tertip, cilt. 6, s. 1361-1366.

- EKİNCİ, İlhan (2003) “Hacı David Vapur Kumpanyası ve Amerikan Boykotu”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, S. 9, İstanbul, s.53-78.
- Ermeni Komitelerinin Amaçları ve Eylemleri (*Meşrutiyetin İlanından Önce ve Sonra*) (2008), Yayına Hazırlayan: Ahmet TETİK ve diğerleri, Ankara.
- EROĞLU, Haldun (2003), “Klasik Dönemde Osmanlı Devleti’nin İstihbarat Stratejileri”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, cilt 22, sayı. 34, Ankara, s.11-33.
- Esrar-ı Askeriyeyi İfşa ve Casusluk ve Hıyaneti Harbiye Hakkında muvakkat kanun suretidir* (1330), İstanbul Matbaa-i Askeriye, s.2-8.
- GÖZÜBÜYÜK, Abdullah Pulat (1949), “Modern ceza hukuku bakımından Casusluk”, *Adalet Dergisi*, Yıl. 40, sayı. 7, Ankara 1949, s. 955-957.
- GÜLBOY, Burak (2004), *Birinci Dünya Savaşı Tarihi*, Atın Kitaplar, İstanbul.
- GÜNAY, Selçuk (1995), “II. Abdülhamid Döneminde Suriye ve Lübnan’da Arap Ayrılcı Hareketlerinin Başlaması ve Devletin Tedbirleri”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, cilt. 17, sayı. 28, Ankara, s. 82-102.
- GÜNGÖR, Erol (2003), *Türkiye’de Misyoner Faaliyetleri*, Yayına Haz. Murat Emre Şahin, Hisar Kültür Gönüllüleri.
- GÜRÜN, Kâmuran (2008), *Ermeni Dosyası*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- HAMZAOĞLU, Yusuf (2000), “II. Abdülhamid ve Makedonya”, *Osmanlı Devleti’nin 700. Kuruluş Yıldönümünde Sultan II. Abdülhamid Dönemi Paneli*, Bilge Yayıncılık, İstanbul, s. 82-114.
- HALL, Richard R. (2002), *The Balkan Wars 1912-1913*, Taylor&Francis e-Library.
- HURÇ, Ramazan (1997), “1908-1918 Yılları Arasında Osmanlı Devletinde Siyasi Hareketler“, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı:2, Elazığ, s.151-163.

HÜSEYİN RAHMİ (1930), “Sulh Zamanında Casusluk”, *Askeri Mecmua*, İstanbul, s.368-372.

İkdam, 23 Teşrin-i evvel 1330, numro. 6361.

İLTER, Erdal (2002), “Osmanlılarda İstihbarat (XIV.-XIX. Yüzyıllar)”, *Avrasya Dosyası*, cilt. 8, s. 2, s. 233-253.

İNALCIK, Halil (2005), “Türkler ve Balkanlar”, *BAL-TAM Türklük Bilgisi* 3, Prizren, s. 19-44.

İstiklal Harbi'mizde PTT (2009), Yayınlayan PTT Genel Müdürlüğü, Ankara.

JOHNSON, M.A. Clarence Richard (1995), *İstanbul 1920*, Sönmez Tamer, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

KALELİOĞLU, Oğuz (2008), “Türk-Yunan İlişkileri ve Megali İdea”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, s. 41, s. 105-123.

KARABEKİR, Kazım (2011), *Birinci Dünya Savaşı Anıları*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

KARACA, Niyazi Taha (2003), “Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele Dönemlerinde Yozgat Ermenileri (1914-1920)”, *Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Dergisi*, cilt: III, sayı:4, s. 99-134.

KARPAT, Kemal H. (2003), *Osmanlı Nüfusu (1830-1914)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

KELEŞYILMAZ, Vahdet (2000), “1. Dünya Savaşında Ulusal Güvenlik ve Dil Bilir Eleman İhtiyacı”, *Askeri Tarih Bülteni*, Yıl:25, sayı:48, s.143-147.

KILIÇ, Murat (2010), “Türk Siyasal Hayatında Bir Muhalif İsim ve Hareket: Prens Sabahattin ve Meslek-i İçtima”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı:12, s:1-14.

- KISIKLI, Emine (1999-2003), “Yeni Gelişmelerin Işığında Geçmişten Günümüze Musul Meselesi”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, s. 24, s. 487-526.
- KODAMAN, Bayram (2001), *Ermeni Macerası (Tarihi ve Siyasi Bir Değerlendirme)*, Isparta.
- KURTCEPHE, İsrail (1993), “Birinci Dünya Savaşında Bir Süryani Ayaklanması”, *OTAM Dergisi*, sayı:4, Ankara, s.291-296.
- Mecmua-ı Askeriye* (1923), Düşman İstihbarat Teşkilatına Karşı Mücadele, sayı.51. s.124-141.
- Mecmua-yı Ebuziya* (1897), sayı. 68, 18. Sene, s.1038-1046.
- MERİGNHAC, A - E. Lemonon (1921), *Le Droit des Gens et la Guerre de 1914-1918*, Tome I, Librairie de la Societe du Recueil Sirey, Paris.
- MURGESCU, Bogdan (2002), “Köstance”, *DİA*, cilt 26, Ankara, s. 276-277.
- MUTLU, Cengiz (2007), *Birinci Dünya Savaşında Amele Taburları*, İstanbul.
- NAKRACAS, Georgios (2005), *Anadolu ve Rum Göçmenlerin Kökeni*, İstanbul.
- NIKOLAY, Col W. Walther (2004), *Birinci Dünya Savaşında Alman İstihbaratı*, Çev. Emrullah Tekin, Berikan Yayınları, Ankara.
- OLÇAY, Şükrü (1938), “Casusluk, Propaganda ve Bunlarla Mücadele”, *Jandarma Mecmuası*, sayı. 52, s. 73-81.
- Osmanlı Belgelerinde Ermeniler (1915-1920)* (1995), Ankara.
- Osmanlı Belgelerinde Ermeni-Rus İlişkileri III (1907-1921)* (2006), Ankara.
- Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları)* (2000), T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 43, Ankara.
- ÖKE, Mim Kemal ve diğerleri (1995), *Kutsal Topraklarda Casuslar Savaşı*, İrfan Yayıncılık, İstanbul.

- ÖZCAN, Abdülkadir (1993), “Türk Devletlerinde Casusluk”, DİA, cilt 7, İstanbul, s.166-169.
- ÖZCAN, Abdülkadir (2002), “Köstence”, DİA, cilt 26, s. 276-277.
- ÖZDEMİR, Mustafa (2007), “I. Dünya Savaşı Sırasında Osmanlı Devleti Tarafından Gerçekleştirilen Rum Tehciri”, *Çağdaş Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi (ÇTTAD)*, VI/14, s.27-40.
- ÖZEY, Ramazan (2002), “19. Asırda Edirne Vilayeti Coğrafyası”, *Marmara Coğrafya Dergisi*, sayı. 6, İstanbul 2002, s. 1-36.
- ÖZLÜ, Hüsnü (2012), “Arşiv Belgeleri Işığında Balkan Savaşları’nda Ege Adaları’nın İşgali Süreci”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XII/25, 2012, s. 9-32.
- PEHLİVANLI, Hamit (2002), “Eski Türkler ve Selçuklularda İstihbaratçılık”, *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, cilt 5, s.279-285.
- POMIANKOWSKI, Joseph (2003), *Osmanlı İmparatorluğunun Çöküşü*, Kayhan Yayınları, 3. Baskı, İstanbul.
- Revue du Monde Musulman* (1915), volume XXX, Paris.
- Risale-i Mevkute-i Bahriye (1336)*, Numro. 5, cilt. 6, s.1349-1364.
- Sabah*, 2 Haziran 1915, Numro. 9237.
- SABİS, Ali İhsan (1991), *Harp Hatıralarım: I Birinci Dünya Harbi*, C. 1, Nehir Yayınları, İstanbul.
- SANDERS, Liman von (1999), *Türkiye’de Beş Yıl II*, Çev. Örgün Uğurlu, Aralık.
- SARIÇELİK, Kerim (2007), “Birinci Dünya Savaşında Osmanlı Devleti’nin İtilaf Devletlerine Karşı Anadolu’nun Akdeniz Kıyılarında Aldığı Bazı Tedbirler”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sayı:21, s.173-189.
- SARINAY, Yusuf (2008), “Rusya’nın Türkiye Siyasetinde Ermeni Kartı (1878-1918)”, *Akademik Bakış*, cilt I, sayı 2, s.69-105.

SATILMIŞ, Selahattin (2006), “XIX. Yüzyılda Hakkâri’de Hristiyan Bir Cemaat: Nesturiler (İdari, İktisadi ve Sosyal Durumları)”, *AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 8, S.2, Aralık, s.103-121.

SAYILIR, Burhan (2006), “Çanakkale Kara Savaşları Sırasında Casusluk Olayları ve Türklerin Aldıkları Tedbirler”, *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, sayı:8, yıl:4, s.99-108.

ŞEKERKIRAN, Selami (2008), *Türk-Sovyet Sınırı (1919-1946)*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara.

ŞIVGIN, Hale (2012), “İttihat ve Terakki Politikalarının Balkan İttifaklarını Hızlandırmadaki Rolü”, *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, C. 6, S. 11, Ankara, s. 1-15.

Takvim-i Vekayi, 22 Teşrin-i evvel 1330, numro. 1982.

Takvim-i Vekayi, 19 Mayıs 1331, numro. 2189.

TALAT PAŞA (1946), *Talat Paşa'nın Hatıraları*, Güven Yayınevi, İstanbul.

Tanin, 3 Teşrin-i sani 1331, numro. 2485.

TEKİN, Emrullah (2001), *Kazım Karabekir ve İstihbarat*, Milenyum Yayınları, İstanbul.

TEMEL, Mehmet (2003), “Birinci Dünya Savaşı Yıllarında 1907 tarihli Lahey sözleşmelerine Aykırı Davranan İtilaf Devletlerine Karşı Osmanlı Devleti'nin Aldığı Önlemler”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt. 6, s. 10, s. 147-167.

TEPLY, Karl (1969), “Nemçe İmparatorlarının İstanbul'a Yolladığı Elçi Heyetleri ve Bunların Kültür Tarihi Bakımından Önemli Tarafları”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, çev. Bekir Sıtkı Baykal, sayı. 12, Ankara, s.247-263.

The Manchester Guardian (1901-1959), 12 Feb. 1918. page. 4.

The Times, 19 May 1910, page. 5.

The Times, 13 Jun 1917, page. 6.

TOKAT, Gül (1995), *Makedonya Sorunu: Jön Türk İhtilalinin Kökenleri (1903-1908)*, Afa Yayınları, İstanbul.

UMAR, Ömer Osman (2001), “Trablusgarb Savaşı Sırasında İtalya’nın Beyrut’u Bombardmanı”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, sayı. 51, cilt. XVII, s. 727/784.

UMUNÇ, Himmet (2010), “Boş Hayaller Peşinde: T. E. Lawrence ve Arap İsyanı Üzerine bir Değerlendirme”, *XV. Türk Tarih Kongresi I. Dünya Savaşı Bildirileri (11-15 Eylül 2006)*, C. 6, Ankara 2010, s. 1-13.

URAS, Esat (1976), *Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi*, Belge Yayınları, İstanbul.

UYAR, Mustafa (2005), “Hinduşâh Nahçivânî’ye Ait Düstûr el-Kâtib fi Ta’yîn el-Merâtib Adlı Eserde Casusluk Anlayışı”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, cilt. 24, sayı. 38, Ankara, s. 281-289.

ÜNGÖR, Uğur Ü. (2005), ‘*A Reign of Terror*’ CUP Rule in Diyarbekir Province, 1913-1923, University of Amsterdam, Department of History Master’s thesis ‘Holocaust and Genocide Studies, Amsterdam.

YAKUT, Esra (2006), “Tanzimat Dönemine Kadar Osmanlı Hukukunda Taziri Gerektiren Suçlar ve Cezaları”, *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, sayı. 2, s. 25-40.

YIILDIRIM, Bülent (2006), “XIX. Yüzyılda Ermeni Meselesinin Ortaya Çıkışında Etkili Olan Unsurlar ve Ayrılıkçı Ermeni Faaliyetleri”, *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, Sayı. 7, Yıl. 4, s.73-92.

YORULMAZ, Şerife (2000), “Osmanlı Fransız İlişkileri Çerçevesinde Osmanlı Topraklarında Açılan Fransız Kültür Kurumları ve Bunların Meşruiyet Kazanması (19. Yüzyıl-20. Yüzyıl başları)”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü, OTAM Dergisi*, sayı.11, Ankara, s.697-768.

YURTSEVER, Serdar (2008), *Milli Mücadele Dönemi İstihbarat Faaliyetleri Örnek Olay İncelemeleri (1919-1922)*, Ankara.

EKLER

EK 1: Esrar-ı Askeriyeyi İfşa ve Casusluk ve Hıyanet-i Harbiye Hakkında Kanun-ı Muvakkat (Geçici Kanun)

Kaynak: Düstur, II. Tertip, cilt. 6, s. 1361

— ۱۳۶۲ —

ماده : ۵ مواد سابقه مذکور افعاله تشبث دخی جرمدر . فعل جنایت نوعندن اولدیی صورتده مجازات قانون عمومی جزائک احکام عمومیسه تابددر . جنحه نوعندن اولدیی صورتده جزا بمداالتعیین نصقندن نلته قدر تزیل ایدیلور .

ماده : ۶ اشوقانوننامهک اوچنچی ودردیجی واون دردیجی مادهلریله عسکری جزا قانوننامهک ایکنچی بابنک برنجی فصلنده بیان اولنان جرائمک اجراسنی آخرله قرارلشدیران ویا جرائم مذکوردهک اسباب ووسائط ایقاعنی احضار وتدارک ایدن کیسه جرم تام واقع ویا داعی مجازات تشبث درجهسه واصل اولدیجی تقدیرده بش سنه قدر کورکه قونیلور ومدار تخفیف جزا احوال واسبابک وجودی تقدیرنده اوچ آیدن اقل اولماق اوزره حبس ایدیلور شوقدرکه جرم مذکورده بوجه محرر هم فعل ویا شریک اولوبده حکومتجه تحریات و تعقیباته باشلانمادن اول کیفیتی ویا شرکای تهتی مأمورین دولته اخبار ایدنر ویا خود تحریات و تعقیباته شروع اولدقدن صکره جرمک منع وقوعی ویا شریک تهتیرک توقیفی اسبابی احضار ایلانلر مجازاتدن معفودر .

ماده : ۷ اجنبی بر حکومت منعتنه اجرای فعالیت ایدن بر شخص ایله اسرار عسکره تودیجی نیته بناء مناسبده بولنان اوچ آیدن اقل اولماق اوزره حبس ایدیلور .

ماده : ۸ بر قلعه ویا حرب لیمانده ویا خود قدیم ویا حادث هر نوع مؤسسات عسکرهده ویا بوتلرک مناطق امنیتی داخلنده و دونما ویا اردویه منسوب هر درلو سفینهده ویا عثمانلی قره صولری و داخلی دکرلرنده مأمورین دولتن برینه اسم و صنعت وتابعیت واقمتگاه الحاصل تعین هورنه مدار اوله حق سائر احوال و اوصافی حقنده خلاف حقیقت افادانده بولنان شخص ایکی آیدن بر سنه قدر حبس اولتور ویا یکرمی عدد یوزلک عثمانلی آلتونندن یوز عدد یوزلک عثمانلی آلتونه قدر جزای نقدی به محکوم ایدیلور . بو فعل انجیق سوال صلاحیتنی حائر اولانلره قارشی واقع اولدیجی صورتده موجب مجازاتدر .

ماده : ۹ امال ولاقیدی ویا تدبیرسزک نتیجهسی اوله رق اسرار عسکرهده برینه آخرک مطلع اولسنه سبب اولان و بو صورتله مملکتک امنیتی تهلیکهیه معروض قیلان فرق بش کوندن اوچ سنه قدر حبس اولتور ویا اون بش یوزلک عثمانلی آلتونندن اوچ یوز عدد عثمانلی آلتونه قدر جزای نقدی به محکوم ایدیلور .

۱۰ : ماده اشبو قانوننامه نك دردنجي و آلتنجي و اون دردنجي ماده لريه عسكري جزا قانوننامه نك ايكنجى بابنك برنجي فصلنده بيان اولنان جرائمك ايقاع ايديه حكي حقتده جرمك فعله چيقيمنسه مانع اوله بيله جك قدر مدت اول صورت موثوقده معلومات آلوده و قتيله مأمورين دولته اخبار ايلكده اهال ايدنلر جرمك ويا مستلام جزا نك وقوعى حالده آلتى آيدن اقل اولماق اوزره حبس ايديلور .

۱۱ : ماده اشبو قانونده تعداد اولنان جرائمدن برينك تحقيقات و تعقيباتى اناسنده اشبو تحقيقات و تعقيباته متعلق اشاعاتده بولنان قرق بش كوندن بر سنه يه قدر حبس اولنور ويا اون عدد يوزلك عثمانلى آلتونندن اللى عدد يوزلك عثمانلى آلتونه قدر جزاى نقدى يه محكوم ايديلور .

۱۲ : ماده افعال آتبه قرق بش كوندن اوچ آيه قدر حبس ويا اون يوزلك عثمانلى آلتونندن يكرمى بش يوزلك عثمانلى آلتونه قدر جزاى نقدى ايله محكوميتى مستلامدر :

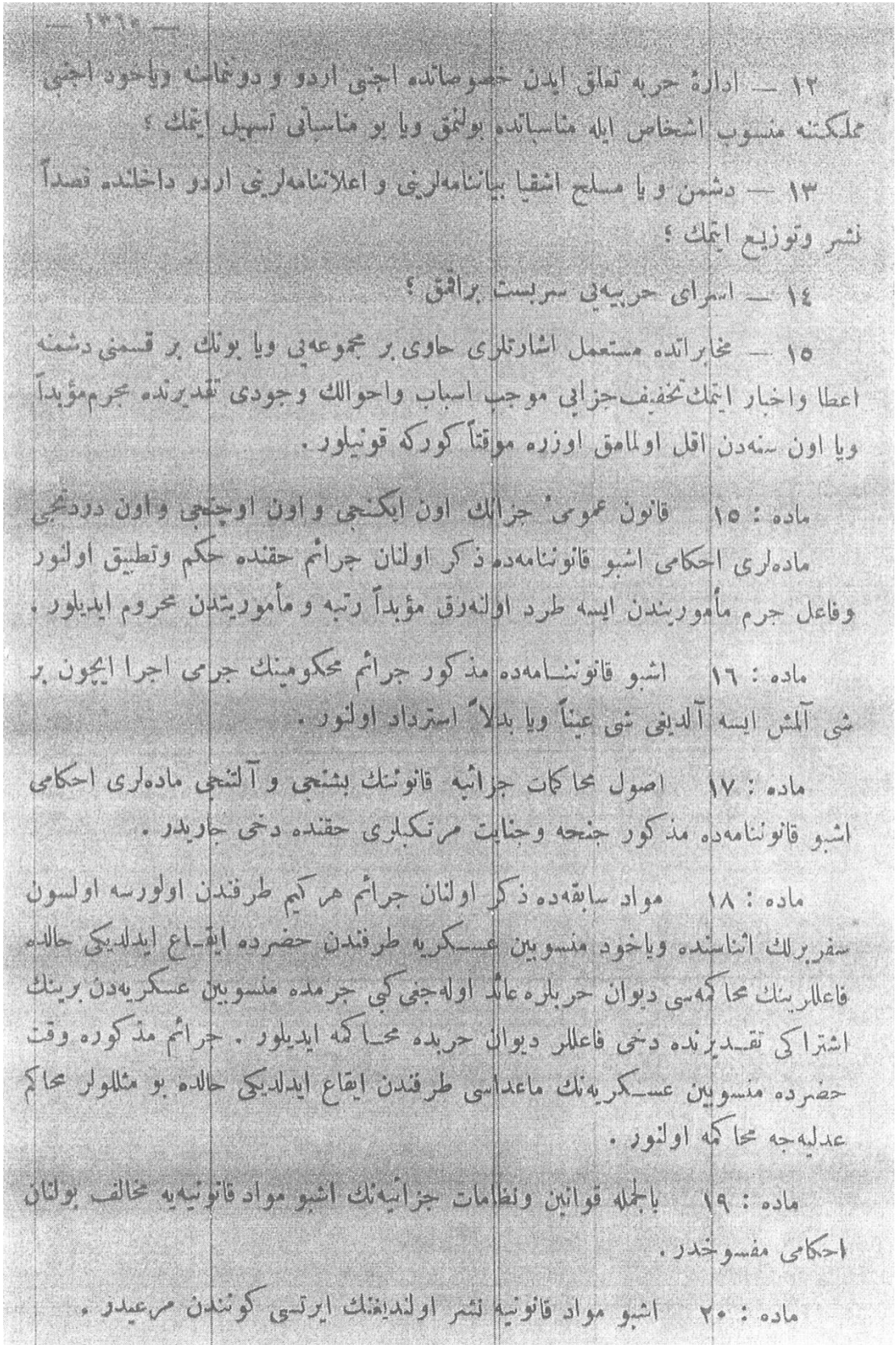
۱ — ممنوعيت دخولى هر نه طرز و صورته اولورسه اولسون بللى ايداش بولنان هر نوع مقام و مباني ويا مؤسسات عسكريه دن برينه ويا بونلرك مناطق امنيته ويا خود اردو ويا دونمايه منسوب بر كمي يه بلا صلاحيت و مأذونيت كيرمك ؛

۲ — ۲۴ ميس ۱۳۳۰ تاريخلى سفائن هوايه يه عائد مناطق ممنوعه نظامنامه سى احكام و شرائطه رعايت ايتمكسزین ممالك عثمانيه يه طريق هواى ايله داخل اولمق .

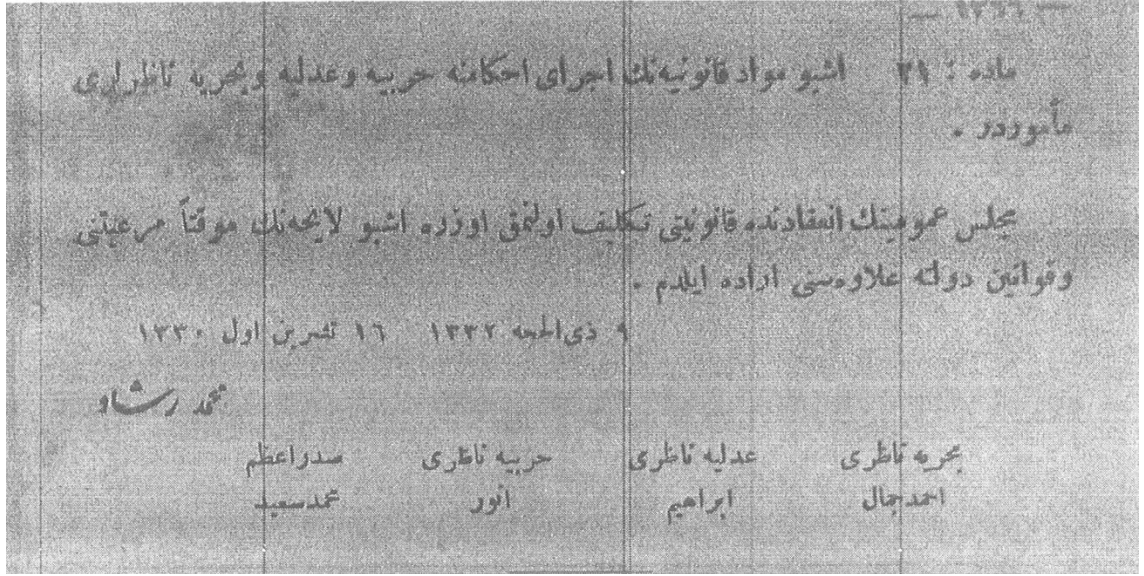
۱۳ : ماده بر كونه مجبوريت صحيحه يه واستيصال اسرار ويا جاسوسلق مقصدينه مستند اولمقسزین ۲۴ ميس ۱۳۳۰ تاريخلى نظامنامه ايله معين مناطق ممنوعه ساحه سنده بلا مأذونيت جولان ويا مناطق مذكوره يه زول ايدن ويا خود مذكور نظامنامه نك اون يدنجي ماده سى خلافنده حركت ايليان هر نوع سفينه هوايه پيلوتى و رفقاسى اوچ آيدن بر سنه يه قدر حبس ايله برابر اللى عدد يوزلك عثمانلى آلتونندن يوز اللى عدد يوزلك عثمانلى آلتونه قدر جزاى نقدى يه محكوم ايديلور و سفينه هوايه ايله محتوياتى ضبط اولنور .

۱۴ : ماده دشمن قواى حربه سنه مظاهرت ويا عثمانلى و منفعلرى قواى حربه سنه ايراث مضرت قصديه سفر برك اناسنده جرائم آتبه يي ارتكاب ايتك خيانت حربه عد اولنورق فاعلى اعدام اولنور :

- ۱۳۶۴ —
- ۱ — كيدلى ويا اشمال ايدىلان موافقى ويا عثمانلى و متفقلى قطعاتى ويا خود متفرد ضابط و تفراتى دشمنه تسليم ايتك ويا تسليمه سبب اولق ؟
 - ۲ — استحكام انشائى ويا خود اردو ويا دونمايه منسوب سفينه لرى و سائر سفن هايونى ووزنه لره انبار و ديويلى ويا احتياط اسلحه و مالز مه ناربه يى ويا خود احتياط مالز مه حريمه يى دشمنه تسليم ايتك ويا تسليمه سبب اولق ويا خود كرك بونلك و كرك كوپر لره تيمور يوللرى دشمنه نفعه تخريب ايتك ويا غير قابل استعمال بر حاله كتير مك ؟
 - ۳ — اردو ويا دونمايه منسوب اشخاصى هر نه صورتله اولورسه اولسون كتوروب دشمنه تسليم ايتك ويا خود عثمانلى و متفقلى عسكرى دشمنه طرفه كچمكه تشويق ايتك ؟
 - ۴ — حركت عسكريه ويا خود قلعه و موافق مستحكمه بلانلرى دشمنه ويا دشمنه نفعه آخره افتا و اعطا ايتك ؟
 - ۵ — جاسوسلق ايتك يعنى دشمنك ترويج مقاصدى ايجون آنكه مخابره و مناسبته بولمق ويا دشمنه فائده سي ايجون استحصال معلومات تشبثاتده بولمق ويا خود جاسوسى يله رك قبول و اخفا ايتك و افعاله سهولت و معاونت كوستر مك ؟
 - ۶ — عثمانلى ويا متفقلى عسكرى قساد و عصيانه تشويق ايتك ؟
 - ۷ — يوللى ويا تلغراف و سائر مخابره خطوطى ويا خود تلغرافخانه لرى و سائر هر نوع مخابره مركز و موقعلرى تخريب ايتك ويا غير قابل استعمال بر حاله كتير مك ؟
 - ۸ — يارولهي ويا ياروله اشارتى ويا خود نوبتچيله و قره غوللره مخصوص و محرم تعليمات و تسيهاتى دشمنه ويا دشمنه نفعه آخره اخبار ايتك ؟
 - ۹ — دشمن ويا مسلح اشقيا قارشوشنده قصداً ياكش اخبارات ويا خدمته عائد ياكش تيليغاده بولمق ويا خود بونلك صورت صحيجه ده اخبار و تيليغنده اهل و امهال ايتك ؟
 - ۱۰ — عثمانلى و متفقلى قطعاتنه قارشو اولان تشبثات عسكريه سنده دشمنه قلاغوزلق ايتك ويا خود عثمانلى و متفقلى قطعاتنه قلاغوزلق ايدر كن ياكش يوله سوق ايتك ويا هر نه صورتله اولورسه اولسون دشمنه خدمت و معاونته بولمق ؟
 - ۱۱ — دشمن ويا مسلح اشقيا قارشوشنده قطعاتى تهسيج ايديه جك ويا ياكش حركات و افعاله سوق ايله جك طرزده اشارت عسكريه و يرمك ويا خود فراده دعوت و تشويق ايتك ويا طاغلمش عسكرك طربلانمسه مانع اولق ؟

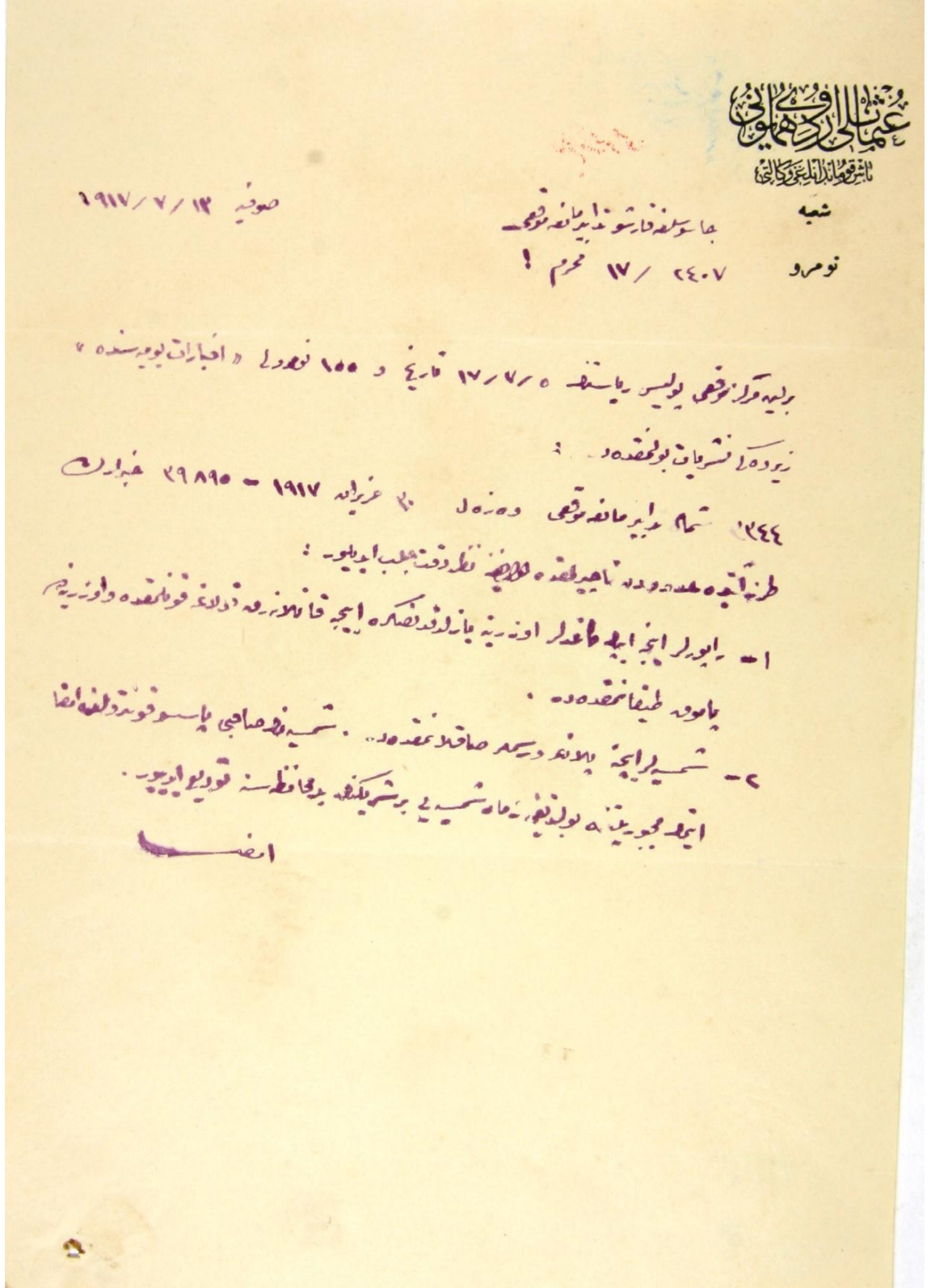

EK 1 'in devamı

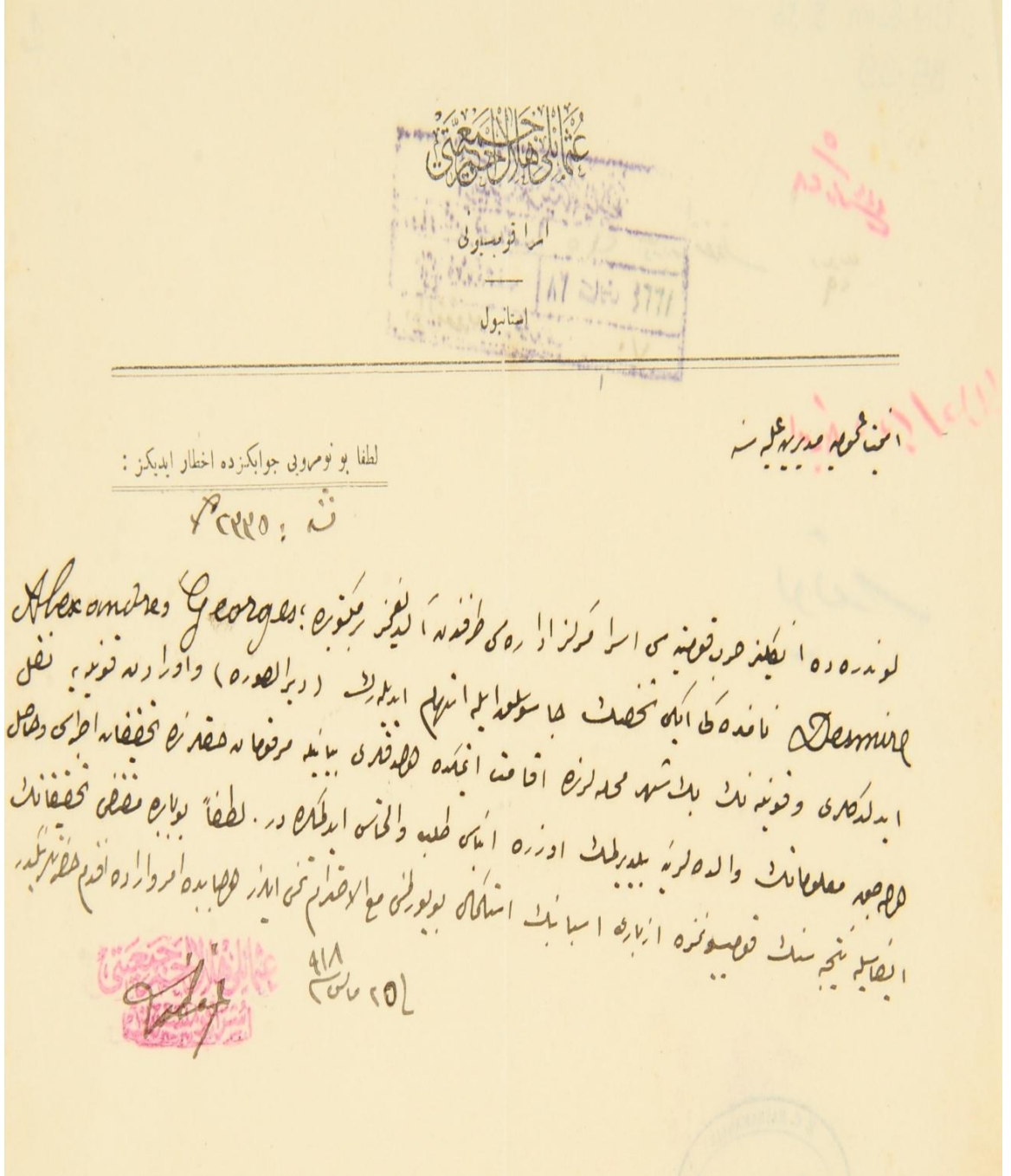
Kaynak: Düstur, II. Tertip, cilt. 6, s. 1366.

Ek 3: Casusluk Teknikleri Hakkında Bir Yazı

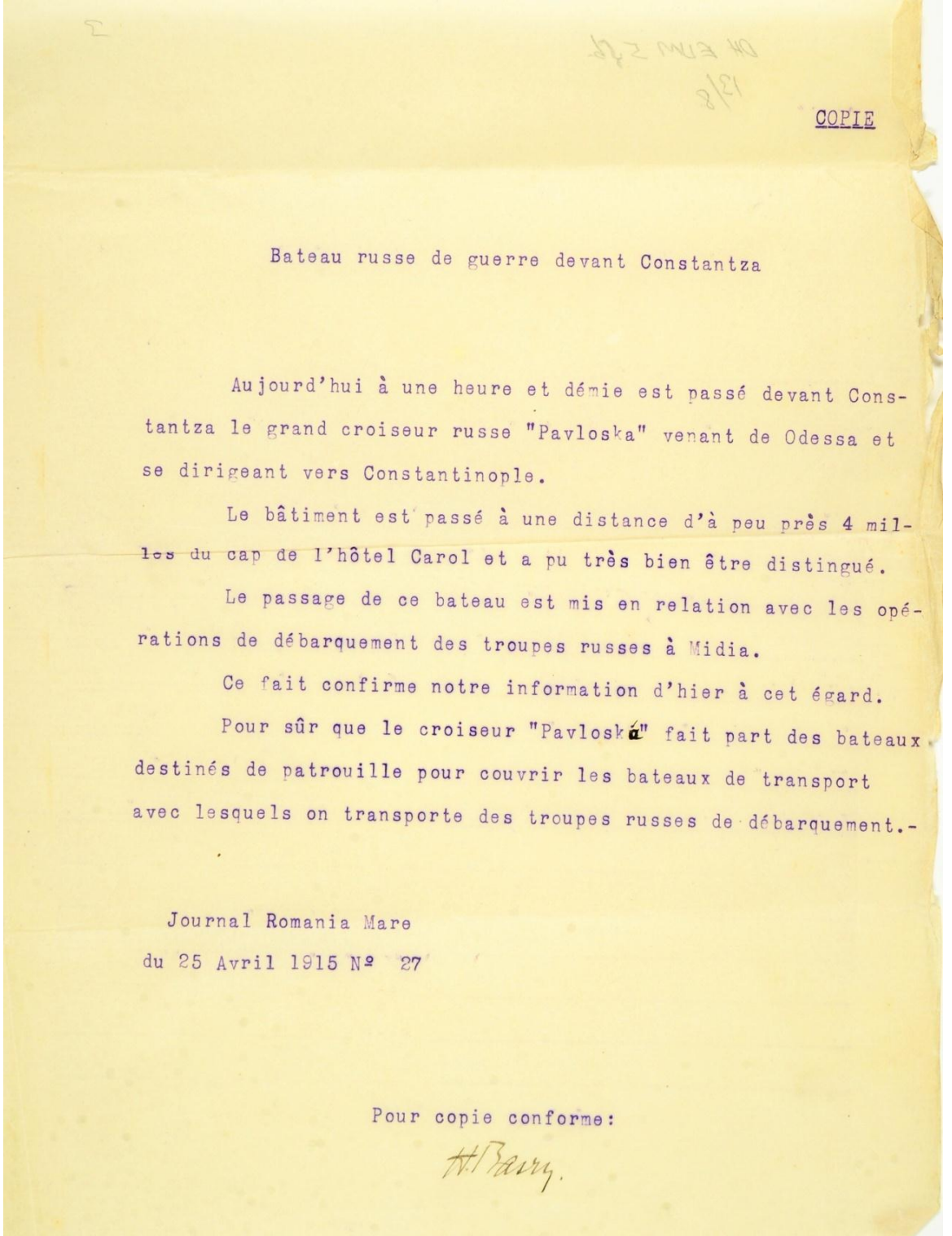
Kaynak: BOA. DH. EUM. 5. Şube. 65/15.

Ek 4: Georges ve Alexandre Desmire Adındaki Casuslar Hakkında Yazı

Kaynak: BOA. DH. EUM. 5. Şube 85/39.

Ek 5: Rus Propagandası Hakkında Bir Yazı

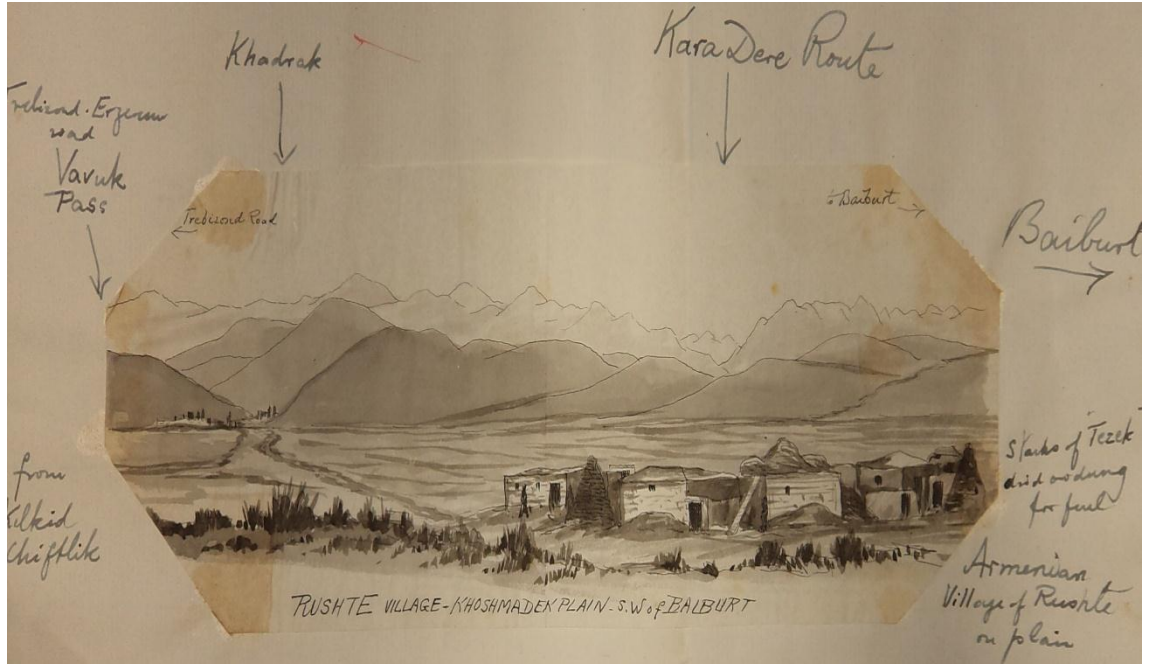
Kaynak: BOA. DH. EUM. 5. Şube 13/8

Ek 7: Trabzon-Erzincan Yolu

Kaynak: PRO, WO. 106/64, s. 398.

Ek 8: Bayburt ve Kelkit Çiftlik Arasındaki Köy Düzlüğü

Kaynak: PRO, WO. 106/64, s. 400.

Ek 9: Cevizlik, Larhan ve Hadrak Yolu

Kaynak: PRO, WO. 106/64. s. 401.

ÖZGEÇMİŞ

Abdullah LÜLECİ, 1982 yılında Sakarya/Akyazı’da doğdu. Öğrenim hayatına Dedeler İlkokulu’nda başlamış, ilk (Dokurcun İlköğretim Okulu) ve ortaöğrenimini (Dokurcun Lisesi) Dokurcun’da tamamlamıştır. Daha sonra 2002 yılında Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünde yüksek öğrenime başlamış ve 2006 yılında “Tarihçi” ünvanı ile mezun olmuştur. 2006-2009 yılları arasında ise Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans eğitimini tamamlamıştır. Ardından 2009 yılında aynı üniversitede doktora eğitimine başlamış ve halen sürdürmektedir.